

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտերձագործական համայնքներ
նշ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

2362

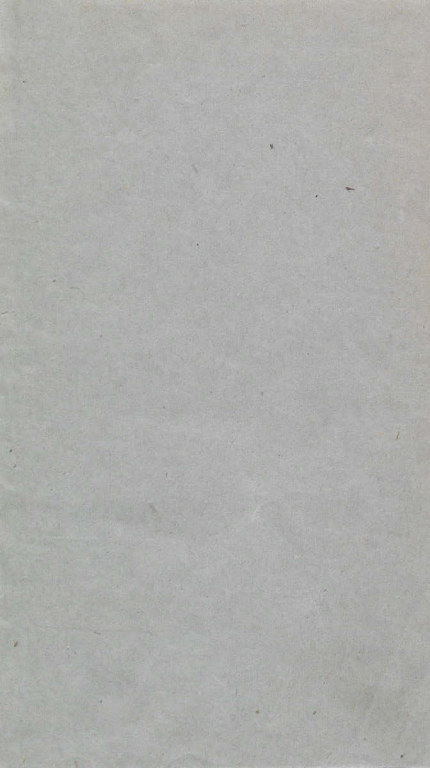
70610714

170

YHKGGM

1867

2010

ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՅԽԱՐՀԱՐԱՐ

ԳԱՄ

1710

ԱՐԴԻ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ՅՕՐԻՆԵԱՅ

Հ. ԱՐՍԷՆ Վ. ԱՅՏԸՆԵԱՆ

Ի ՄԻԻԹ. ՈՒՍԵՆ

Handwritten signatures and notes in Armenian script.

491542-5
Վ-54

22/1876
/6

ՎԻԷՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵՆԵՆՑ ՏԳԱՐԱՆ

1867,

57350-uch

151
39

170-2015

170

12002

491.99-55

110

Q-54

48

Յ Ը Ռ Ը Ջ Ը Բ Ը Ն

Կրկին նպատակաւ Արդի հայերէն լեզուի քերականութեան հրատարակութեանը յորդորամիտ եղած ենք. նոյն կրկին վախճանն եղած է՝ շատոնց ի վեր նոյնպիսի աշխատասիրութիւն մը մեզմէ թախանձանօք խնդրողներուն ալ: Այսինքն դիտելով նախ՝ ազգային հասարակութեան մէջ ազգային նոր լեզուին ըստ մասին անժանօթ մնացած ըլլալը, եւ երկրորդ՝ տեսնելով որ ըստ մասին անմերձենալի եղած է գրաւորն ու կանոնաւորը, որն որ հիմակու ստենա միակ միջոցն է մեր օրրստօրական մատենազրութեանը, — երկու վախճանին ալ ի մերձուստ հասցընող գործիք մը մատակարարել նոյն հասարակութեան:

Եթէ մինչեւ հիմայ գրաբար հայերէնի քերականութեամբ կը մտածուէր նոյն կրկին կարօտութիւնը լեցընել, երկար փորձառութիւնը ցուցուց այդ տաժանական միջոցին անբաւականութիւնը, որով երկու լեզուին ալ ծանօթութենէն կը զրկուէր ուսանողաց մեծագոյն մասը: Իսկ թէ արդի լեզուին պարզ քերականութիւնը միտք առնողին, նոր գրաւոր լեզու մը ձեռքն ունենալէն զատ՝ նաև գրաբարի ուսման անցնիլն որչափ դիւրացած կ'ըլլայ, այնպիսի տեսութիւն մըն է:

որ կարծենք թէ առանց փորձառութեան ալ իւրովի կ'արդարանայ. — եւ ահաւասիկ երրորդ վախճան մ'ալ աս է առաջիկայ հրատարակութեանս:

Ժամանակիս պիտոյից համեմատ՝ ասկէ յառաջ ընդարձակ եւ քննական քերականութիւն մ'ի պէտս ուսուցչաց եւ բանասիրաց հրատարակելէն ետքը՝ հիմայ նոյն գործոյն զուտ քերականական մասը կը փութանք հայերէնասէր ուսանողներու առանձինն ընծայեցընել. միայն բանասիրական, պատմական եւ երկրորդական կարգի տեղեկութիւնները դուրս թողլով, որ հասարակութեան հարկաւոր չեն:

Ներկայ դասագիրքս նախ Բառերու կազմութեան եւ երկրորդ Մասանց-բանի համաձայնութեան կանոններն ըստ սովորութեան աւանդելէն ետքը՝ քերականութեան լրացուցիչ միւս երեք մասերը, այսինքն է Ուղղագրութիւն, Առողանութիւն եւ Տաղաչափութիւն՝ առանձինն կ'աւանդէ: Բայց նոր լեզուին հնոյն հետ ունեցած կապակցութիւնը նկատելով, ոչ միայն գրաբարի փոքր ի շատէ հմտութիւն տալու, այլ նաեւ նոյն իսկ աշխարհաբար լեզուի ծանօթութիւնը կատարելագործելու համար յատուկ Զաւելուածով մը կու տանք Գրաբար հայերէն լեզուի համառոտ Սկզբունքը, որն որ շատ դիւրութեամբ եւ քիչ ատենուան մէջ կրնայ միտք առնուիլ, եւ որով կարգաւորեալ գրաբարի ընթացք մ'ընելու ճամբան հարթուած ու դիւրացած կ'ըլլայ: Իսկ քերականական լուծման՝ աշխարհաբարի եւ գրաբարի միատեղ տրուած են կանոններն ու օրինակները, միայն քանի մը թղթի ամփոփելով. վասնզի բովանդակ քերականութեան ընթացքը լուծման շատ պէտք չի թողուր, ուր ստէպ լուծման վերաբերեալ մեկնութիւններ

Գ Լ Խ Ա Կ Ա Ր Գ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

(Մեջի թռուկը քերականական կանոնաց թռուհամարները
կը ցուցընեն:)

Երես.

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ. — Քերականութիւն. Գիրք.	
Խօսք. Մասունք-քանի	1

Մ Ա Ս Ն Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

ԲԱՌ — ԿԱՄ ՄԱՍԱՆՑ - ԲԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆ.

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ. — ԱՆՈՒՆ	4
ՅՕԳՈՒԱԾ Ա. Անուան թիւը, հօլովն ու հօլով- մունքը	—
Թիւ. 17. Հօլով, 20. Հօլովումն, 21:	
§. 1. Կանոնաւոր հօլովմունք	5
Ա հօլովումն, 25. Բ հօլովումն, 26. Գ հօլով- ումն, 28. Դ հօլովումն, 33:	
§. 2. Անկանոն կամ Չարտուղի հօլովմունք	8
Ա. Կէս զարտուղիք, 39. Բ. Բուն զարտու- ղիք, 53:	
§. 3. Նախդիր: Աննախդիր հօլովներ	12
§. 4. Կորուսմամբ եւ փոփոխմամբ հօլովմունք	14
ՅՕԳՈՒԱԾ Բ. Անուան յօդը	17
§. 1. Որոշեալ կամ Որոշիչ յօդ	—
§. 2. Անորոշ յօդ	19
ՅՕԳՈՒԱԾ Գ. Գոյական եւ ածական	20
§. 1. Ածական անուն	—
§. 2. Ածականին աստիճանները	21
Ա. Գրական, 97. Բ. Բաղդատական, 98. Գ. Գերադրական, 99:	
ՅՕԳՈՒԱԾ Դ. Յատուկ, Թուական եւ Մասնա- կան անունք	22

§. 1. Յատուկ անուանք	22
Ա. Գոյական յատուկ անուն, 101. Բ. Ածական յատուկ անուն. 102 :	
§. 2. Թուական անուանք	23
Ա. Բացարձակ, Բ. Դասական, Գ. Բաշխական, 111 :	
§. 3. Մասնական անուանք	26
Հարցական, 137—140 :	
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ. — ԳԵՐԱՆՈՒՆ	29
Գոյական եւ Ածական դերանուններ, 140 . Գերանուն դէմքը, 141 :	
§. 1. Անձնական դերանուն	30
§. 2. Յուշական դերանուն	32
Գիմարոշ կամ Գերանունական յօդեր, 152 :	
§. 3. Ստացական դերանուն	35
Սեռականէ-ուղղական, (ստացական.) 169 :	
§. 4. Յարաբերական դերանուն	40
ԳԼՈՒԽ ԵՐՐՈՐԴ. — ԲԱՅ	41
Ա. Ներգործական, 177. Բ. Կրաւորական, 178. Գ. Չէզոք, 179 : — Էղանակ, Ժամանակ, Թիւ եւ Դէմք, 180 : Լծորդութիւնք, 185 :	
ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Բայերու խոնարհմունքը	43
§. 1. Էական բայ. Ա. Ե՛. Բ. Ըլլ	—
§. 2. Կանոնաւոր խոնարհմունք, կամ Չորս լծորդութիւն	44
Ա. Ներգործական եւ չէզոք բայերուն չորս լծորդութիւնք	—
Ա լծորդութիւն, 193. Բ լծորդութիւն, 194. Գ լծորդութիւն, 195. Դ լծորդութիւն, 196 : Բ. Կրաւորական բայերուն չորս լծորդութիւնք	49
§. 3. Անկանոն խոնարհմունք	50
Ա. Կէս զարտուղիք, 203. Բ. Բուն զարտուղիք, 207 :	
ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Պակասաւոր եւ Միադիմի բայեր	56
§. 1. Պակասաւոր բայեր	—
§. 2. Միադիմի կամ Գիմազուրկ բայեր	57
ՅՕԴՈՒԱԾ Գ. Բացասական, (Ուրացական կամ Ժխտական) բայեր	58

ՅՕԴՈՒԱԾ՝ Գ. Բայերու ածանցմունքը 62
Անցողական բայեր. 232.

ՅՕԴՈՒԱԾ Ե. Բայերու ժամանակներուն վրայ
գիտելիք 66

§. 1. Բաղադրեալ ժամանակներ —

§. 2. Ժամանակ շինող մասնիկներ 69

ԳԼՈՒԽ ՉՈՐՐՈՐԳ — ԳԵՐՐԱՅ 70
Բայանուն. 267.

ԳԼՈՒԽ ՀԻՆԳԵՐՐՐԳ — ՄԱԿՐԱՅ 73

§. 1. Բուն մակրայներ —

Ա. Որակական, Բ. Տեղական, Գ. Ժամանակական, Դ. Հարցական, Ե. Բացասական, Զ. Այլն:

§. 2. Գոյականէ-մակրայներ 75

Ա. Տեղական, Բ. Ժամանակական:

§. 3. Հոլովեալ մակրայներ 76

Ա. Որակական, Բ. Տեղական, Գ. Ժամանակական:

§. 4. Ածականէ մակրայներ 77

Ա. Որակական, Բ. Ժամանակական, Գ. Քանակական:

§. 5. Գերանունական մակրայներ 78

Ա. Որակական կամ Յուցական, Բ. Տեղական:

§. 6. Կրկնաւոր մակրայներ 79

Մակրայակերպներ, 281.

ԳԼՈՒԽ ՎԵՅԵՐՐՐԳ — ՆԱԽԱԳՐՈՒԹԻՒՆ 81

§. 1. Բուն նախադրութիւններ —

Ա. Յետադաս, Բ. Նախադաս. 302:

§. 2. Գոյականէ նախադրութիւններ 82

§. 3. Մակրայէ նախադրութիւններ 84

ԳԼՈՒԽ ԵՐԹՆԵՐՐԳ — ԾԱԳԿԱՊ 85

ԳԼՈՒԽ ՈՒԹԵՐՐԳ — ՄԻՋԱՐԿՈՒԹԻՒՆ 87

ՄԱՍՆ ԵՐԿՐՈՐԳ

ԽՕՍԷ — ԿԼՄ ԲԱՌԵՐՈՒ ՀԼՄԱԶԵՆՈՒԹԻՒՆ

Երև.

ԳԼՈՒԽ ԱՌԱՋԻՆ — ՀԼՄԱԶԵՆՈՒԹԻՒՆ	90
ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Անուն՝ <i>բայի հետ</i>	—
ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Անուն՝ <i>անուան հետ</i>	92
§. 1. Գոյական՝ <i>գոյականի հետ</i>	—
Ա. Բացայայտիչ <i>և</i> Բացայայտեալ	—
Բ. Յատկացուցիչ <i>և</i> Յատկացեալ	93
§. 2. Ածական <i>գոյականի հետ</i>	95
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ — ԽՆԳՐԱՌՈՒԹԻՒՆ	96
ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Բայերու <i>խնդիր</i>	97
§. 1. Խնդիր-սեռի	—
§. 2. Խնդիր-բնութեան	99
Ուղղական <i>խնդիր-բն.</i> 351. Հայցական, 355, Սեռական, 357. Տրական, 359. Աննախդիր տրական, 364. Աննախդիր ներգոյական, 367; Բացառական, 369. Գործիական, 371:	
ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Գերբայներու <i>խնդիր</i>	105
ՅՕԴՈՒԱԾ Գ. Ածականներու, <i>և</i> թուական ու մասնական <i>անուանց խնդրառութիւնը</i>	106
§. 1. Ածական <i>անուաններու խնդիր</i>	—
Ուղղական <i>խնդիր</i> , 377. Տրական, 378. Բա- ցառական, 379. Գործիական, 381: — Բաղ- դատականներու <i>խնդիր</i> , 383:	
§. 2. Թուական <i>և</i> մասնական <i>անուանց խնդրա- ռութիւնը</i>	108
ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԳ — ՄԸՍԱՆՅՐԱՆԻ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆ	
ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Անուն	109
§. 1. Անուան <i>թուոյն կիրառութիւնը</i>	—
§. 2. Հորոջներու <i>գործածութիւն</i>	—
Ուղղական, Հայցական, Աննախդիր տրական և ներգոյական, 397—403. Սեռական, 404. Բացառական, 405. Գործիական, 408:	

Հոլովոց զուգակշիռը 112

Տեղւոյ եւ ժամանակի որոշմունք 113

§. 3. Ածական եւ Գոյական 114

§. 4. Յօդերու գործածութիւնը 116

Որոշեալ յօդ, 422. Անորոշ յօդ, 441:

§. 5. Թուական եւ Մասնական անուանց գործածութիւնը 121

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Գերանուանց եւ Գերանունական յօդերու գործածութիւնը 123

§. 1. Գերանուններ —

§. 2. Գերանունական յօդեր 126

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ. Բայերու կիրառութիւն 127

§. 1. Բայերուն սեռը —

§. 2. Բայերուն եղանակներն ու ժամանակները 128

ՅՕԴՈՒԱԾ Դ. Գերբայներու գործածութիւն 131

§. 1. Գերբայ աներեւոյթ 133

Ա. Աներեւոյթ բայ, 499. Բ. Աներեւոյթ գոյական, 506. Գ. Աներեւոյթ ածական, 509:

§. 2. Գերբայ ընդունելութիւն (ներկայ) 137

§. 3. Գերբայ անցեալ 138

Ա. Անցեալ բայ, 517. Բ. Անցեալ գոյական, 520. Գ. Անցեալ ածական, 524:

§. 4. Գերբայ ապառնի 140

Ա՛, Ա՛+ գերբայներուն գործածութեան առանձին կանոնները 141

ՅՕԴՈՒԱԾ Ե. Անփոփոխ մասանց-բանի կիրառութիւնը 146

§. 1. Մակբայ —

§. 2. Նախադրութիւն 148

§. 3. Հաղկապ 150

ՅՕԴՈՒԱԾ Զ. Բառերու կրկնութիւնը 154

Ա. Գոյական անուն, 577. Բ. Ածական անուն, 580. Գ. Բայ եւ գերբայ, 582. Դ. Մակբայ, 583:

ԳԼՈՒԽԻ ՉՈՐՐՈՐԳ — ՔԵՐԵՎԱՆԿԱՆ ԶԵՒԵՐ 157

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Շրջումն կամ Շրջան 158

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Զեղչումն 159

ՅՕԴՈՒԱԾ Գ. Աւելադրութիւն	161
ՅՕԴՈՒԱԾ Դ. Բակառութիւն	164
Ա. Հորովոց, 614. Բ. Թուոց, 616. Գ. Դիմաց, 617:	

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ,

ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՅԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ	167
---------------------	-----

Ա. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ	168
----------------------------	-----

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Ուղղադրութեան ընդհանուր սկզբունք	—
Ա. Չայնաւոր գրեր, 621. Բ. Բաղաձայն գրեր. 631:	

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Տրոհութիւն	172
---------------------------------	-----

§. 1. Տողադարձ	—
§. 2. Կիտադրութիւն	176
Բուն կէտեր, եւ Կիտադրութեան նշաններ: Համառօտադրութիւն, եւ Գլխազրաց գործածութիւնը	
	179

Բ. ԱՌՈՔԱՆՈՒԹԻՒՆ	182
Քանի մը հայերէն տառերու հնչմունքը. 692—712:	

Գ. ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ	190
----------------------------	-----

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա. Ոտանաւորի կազմութիւնը	—
--	---

§. 1. Տաղաչափութեան ստրերը	—
§. 2. Հատած եւ Անդամ	194
§. 3. Յանգ	199

Ա. Յանգերու նոյնաձայնութեան աստիճանները	
—	
Բ. Յանգերու դասաւորութիւն	
	202

§. 4. Տող եւ Տուն	203
-----------------------------	-----

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ. Տաղաչափական լիզու	205
--	-----

ՅԱՐԵԼՈՒԵՍ

ՍԿՁԲՈՒՆՔ ԳՐԱԲԱՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵՁՈՒԻ

	ԵՐԵՍ.
ԱՆՈՒՆ ԵՒ ԳԵՐԱՆՈՒՆ	211
Հօլով եւ Հօլովումն	—
Կանոնաւոր հօլովմունք	212
Անկանոն կամ զարտուղի հօլովմունք	213
Հօլովմանց վրայ գիտելիք	214
1. Խառն հօլովմունք եւ կէս զարտուղիներ	
2. Կրկին հօլովմունք . 3. Պակասաւոր անուններ . (Անեղական եւ Անյոքնական .) 4. Երկրորդական հօլովներ . 5. Նախդրիւ հօլովներ . Թուական անուանք	217
Միջակ կամ Մասնական անուանք	218
Գերանուանց հօլովումը	219
ԲԱՅ ԵՒ ԳԵՐԲԱՅ	221
Էական բայեր	222
Կանոնաւոր խոնարհմունք	223
Ա. Պարզ բայերու լծորդութիւնք	224
Բ. Ն յաւելլուածով բայերու լծորդութիւնք	228
Անկանոն խոնարհմունք . (Չարտուղի բայեր .)	230
Բայերու խոնարհմանց վրայ գիտելիք	232
1. Ընդհանուր գիտելիք . 2. Մանր զարտուղութիւններ . 3. Խառն խոնարհմունք . 4. Կրկին ձեւով խոնարհմ . 5. Պակասաւոր խոնարհմ . (Պակասաւոր բայ . Հասարակ բայ . Գիմնադուրի .) 6. Բացասական բայեր	
ԱՆՓՈՓՈՒՄ ՄԱՍՈՒՆՔ-ԲԱՆԻ	237
Մակբայ	—
Նախդիր եւ Նախադրութիւն	239
Հաղկապ	241
Միջարկութիւն	—
Անփոփոխ մասանց-բանի վրայ գիտելիք	—
ՀԱՄԱԶԱՅՆՈՒԹԻՒՆ	242
Անուն-բայի եւ բայ	—
Ածական , Յատկացուցիչ եւ Բացայայտիչ	—

ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆ	244
Բայերու խնդիր	—
Դերբայներու խնդիր	—
Ածական անուանց խնդիր	245
ՄԱՍԱՆՑ-ԲԱՆԻ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆ	246
Անուան թիւն ու հոլովը	—
Յօդերու գործածութիւն	247
Բառերու կրկնութիւնն ու շարքը	248

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒԾՈՒՄՆ , աշխարհարար եւ գրարար	482
--	-----

ՑՈՒՑԱԿ . Քերականական բառեր այբուբենի կարգաւ .	491
---	-----

ՀԱՄԱԹՕՏՈՒԹԻԻՆԻ

Ած . անծանօթ .
 Աներ . անհրահր .
 Անկ . անհասար .
 Անց . անցնայ .
 Ապր . անպատահ .
 Արգել . արգելանք .
 Բզգ . քաղցրաստեան .
 Բցո . քաջաստեան .
 Գերգր . զերայրտեան .
 Գերկո . զերանաստար .
 Գլ . գլուխ .
 Գծ . գործիական .
 Գժ . զոյանեան .
 Գրք . գրքար .
 Գրծ . գործիական .
 Դ . զկնք .
 Դեր . զերանուան .
 Դերբ . զերբայ .
 Եզ . եզակի .
 Եր . երես .
 Զքող . զարտուղի .
 Ընդ . ընդունելութիւն .
 Էծ . էծոր .
 Խնդ . խնդիր .
 Խն . բն . խնդիր - բնութեան .
 Խն . ս . խնդիր - սեւի .
 Խնրճ . խնդարիտ .
 Ծան . ծանօթութիւն .
 Կաս . կար . կասարեայ .
 Կր . կրք . կրակարեան .

ՀՅ . հայցանեան .
 ՀՆԼ . հոյնական .
 Հարկ . հասարակ .
 Հրմ . հրամայանեան .
 ՄԻԷ . միջակ .
 ՄԿ . մկր . մակրայ .
 Յար . յարանի .
 Յակ . յատակ (անուան .)
 Յակց . յատկացուցիչ .
 Յրկար . յարակասար .
 Յր . յրմ . յարանի .
 Յոդ . յօդուան .
 Կեր . կերք . անքոյանեան .
 Կերճ . անքոյանեան .
 Կը . անքոյանեան .
 Կը . կրք . անքոյանեան .
 Էզ . էզի . շաղկապ .
 Ըդ . ըզի . ուղղական .
 Գամ . գամ . պատմական .
 Գրո . պարաստեան .
 Բակ . բակ . սակական .
 Բ . ն . սակմանեան անկայ .
 Կեո . սեւեանեան .
 Կճ . սակմանեան .
 Կտար . ստորագրական .
 Կայ . ստացանեան .
 Տ . տես .
 ՏԿ . տճի . տանկեան .
 Տր . տրա . տրանեան .
 Փի . փիկ . փշեաման .

Ք Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Ա Ր Դ Ի Հ Ա Յ Ե Ր Է Ն Լ Ե Ջ Ո Ւ Ի

Ն Ա Խ Ա Ք Ի Տ Ե Լ Ի Ք

Քերականութիւն. Գիր. Խօսք. Մասունք-քանի:

1. ՔԵՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆՆ արուեստ մըն է, որ կը սորվեցընէ լեզու մը նախ ուղիղ հասկընալ եւ երկրորդ անսխալ խօսիլ կամ գրել: Ուստի —

2. Հայերէն լեզուի քերականութիւնը կը սորվեցընէ նախ հայերէն լեզուն ուղիղ հասկընալ, եւ երկրորդ անսխալ խօսիլ կամ գրել:

3. Հայերէն լեզուն երկու տեսակ կը բաժնուի.

1. Հին հայերէն որ կ'ըսուի Գրառար, եւ հիմայ կը գրուի ու չի խօսուիր. եւ 2. Նոր հայերէն որ կը կոչուի Աշխարհաբար կամ Արեւ Գայեռն, եւ հիմայ կը գրուի ու կը խօսուի. — Աշխարհաբարին այն մասն որ, զբաւոր լեզուի կամ գրոց անարժան բառ կամ խօսուածք է կը կոչուի Ռամօրնն կամ Ռամօրակն:

4. Ամէն լեզուի մէջ խօսքը բառէ կը շինուի. բառը՝ վանկէ, ու վանկը՝ գրէ: Ուստի խօսուած կամ գրուած խօսքին սկզբնական արմատն է Գիր:

5. Հայերէն լեզուն երեսուն'ութը գիր ունի. որ ճեն՝ ա. բ. գ. դ. ե. զ. է. ը. թ. ժ. ի. լ. խ. ձ. ի. հ. յ. ղ. ճ. զ. յ. ն. ո. ղ. ո. ջ. ու. ս. զ. ր. ը. ց. ա. զ. ք. օ. Ֆ: — Ք գիրը միայն օտար բառերու մէջ կը գործածենք:

6. Գիր երկու տեսակ է. 1. Չայնաւոր, եւ 2. Բաղաւայն: — Չայնաւոր գիրն ինք իրմէ ձայն կրնայ հանել, եւ ութ հաս է. ա. ե. է. ը. ի. ո. ս. օ: Բա-

151
39

զաձայնն առանց ձայնաւոր գրի մ'օգնականութեան
 ձայն չի տար. այսպէս են մնացած ամէն գրերը . ք . ճ .
 դ . շ , եւայլն :

7. Ամէն ձայնաւոր գիր իւր քովի բաղաձայնե-
 րովը մէկտեղ հնչում մը կու տայ՝ որ վրանի կ'ըսուի .
 զորօրինակ . այս . շափ . շայն՝ մէյ մէկ վանկ են . այս - շափ .
 ա - փ - ա՛ն . էր - կա՛ն՝ երկ'երկու վանկ : Աւստի բառի մը
 մէջ քանի ձայնաւոր որ ըլլայ՝ նոյնչափ ալ վանկ ունի
 այն բառը :

*Միտաձան կը կոչուի բառ մ'որ միայն մէկ վանկ ունի .
 ինչպէս՝ Յայն . ֆորձ . — Յազմաձանկ՝ ան որ աւելի կամ
 շատ վանկ ունի , ինչպէս՝ սրբէ՛ , ֆորք - սնչախնն :*

8. Բայց երբեմն երկու ձայնաւոր մէկտեղ՝ մէկ
 վանկ կը կազմեն , ինչպէս է . : Այսպիսի վանկերն Երկ-
 արարաւ կը կոչուին . եւ են՝ ա . ե . ի . ո . է . :

9. Ի գիրն ինք իրմէ վանկ չի ձեւացընէր , այլ
 կամ նախընթաց ձայնաւորով մը երկբարբառ կը շինէ ,
 եւ կամ իրմէ յառաջ բաղաձայն մը կ'ունենայ , ինչպէս՝
 արար - ոյ . սրբ - ոյ : (Տես 629 :

10. Մէկ կամ աւելի վանկ որ ինք իրմէ միտք մը
 կամ նշանակութիւն մը կու տայ՝ Բառ կ'ըսուի , ինչ-
 պէս՝ մարդ . կարգալ . իմաստուն :

11. Բառերը քովէ քով գալով՝ խօսք մը կը
 ձեւացընեն . ինչպէս . Աստուծո՛վէ վախճիր : Ծնողո՛րդ պա-
 րու՛նէ : Ընկերո՛րդ սիրէ : Անոր համար բառը Մասն-բանի
 կը կոչուի , այսինքն խօսքի մաս :

Այս քերականութիւնս երկու մաս բաժնելով՝
 նախ Բառի եւ երկրորդ Խօսքի կազմութեան կանոն-
 ները կ'ընծայեցընենք :

ՄԱՍՆ ԱՌԱՋԻՆ

ԲԱՌ — ԿԱՄ ՄԱՍԱՆՑ - ԲԱՆԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

12. ԲԱՌ կամ Մասն-բանի ութ տեսակ է. չորսը փոփոխական եւ չորսն անփոփոխ:

Փոփոխականք .

Անփոփոխք .

1. Անուն .

5. Մակբայ .

2. Գերանուն .

6. Նախադրութիւն .

3. Բայ .

7. Շաղկապ .

4. Գերբայ .

8. Միջարկութիւն :

13. Փոփոխական մասանց-բանի փոփոխութիւններն երկու են. 1. Թիւ, ու 2. չորով կամ խոնարհումն:

14. Թիւն, որ համբանք բռնէ է, կը ցուցնէ բանին մէկ կամ աւելի բլլալը: Թիւն երկուք է. Եզակի, որ մէկ բլլալը կը ցուցնէ, ու Բոքնակի, որ աւելի բլլալը կը ցուցնէ: Այսպէս, եզակի է՝ +ուլ+. որդի. փեսայ. փեսայ. — յոքնակի է՝ +ալա+նեք. որդի+. փեսան+. փեսան:

15. Չորով կամ խոնարհում կ'ըսուի բառի մը ետքի ծայրի փոփոխութիւնները: — Անուանցն ու գերանուանցը կ'ըսուի չորով. իսկ բայերունը՝ խոնարհումն: Ինչպէս հաց անունը հարովելով կ'ըլլայ հացի, հացով, եւ այլն. փեսանել բայը խոնարհելով կ'ըլլայ փեսանել. փեսայ, եւ այլն:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ա Ռ Ա Ջ Ի Ն

Ա Ն Ո Ւ Ն

16. Անողն առաջին տեսակ բառն է, եւ կը ցուցընէ թէ բան մը ինչ է կամ ինչպէս է. զորօրինակ. մարդ. ծառ. — Բարի. Բարձր:

Անունն ունի, ըսինք՝ 1. Թիւ, 2. Հոլով եւ 3. Հոլովումն, որ հիմայ պիտի տեսնենք:

ՅՕԳՈՒԱԾ Ա.

ԱՆՈՒԱՆ ԹՒՒԵ, ՀՈԼՈՎՆ ՈՒ ՀՈԼՈՎՄՈՒՆՔԸ

ԹՒՒ: — Եզակի անուն մը յոքնակի ընելու կանոններն ասոնք են:

17. Ա. Միավանկ անունները եր մասնիկն առնելով յոքնակի կ'ըլլան. այսպէս՝ եզակի ծառ. փայտ. յի. իօս+. յոքնակի՝ ծառ-եր. փայտ-եր. յի-եր. իօս+-եր:

18. Բ. Բազմավանկ անունները ներ մասնիկն առնելով յոքնակի կ'ըլլան. այսպէս՝ եզ. պարտեզ. ընշան. փերի. մարգարի. յոքն. պարտեզ-ներ. ընշան-ներ. փերի-ներ. մարգարի-ներ: Նոյնպէս ներ մասնիկի՝ առնուն մէկուկէս վանկ * ունեցող անունները. ինչպէս՝ սահր-ներ. սարդ-ներ. փլուխ-ներ. քլուր-ներ. սրահ-ներ:

* Կս կամ Սոս կամ Կարս կ'ըսուի այն վանկն որ ամբողջ վանկին կէս երկայնութիւնը կամ տեւողութիւնն ունի. զորօրինակ՝ սարդ բառին մէջ՝ ս ամբողջ վանկ է, իսկ րդ (կամ րճ) կէս վանկ. ինչու որ ս երկմը է ու րդ կարճ:

19. Գ. Անուան մը վերջն անձայն յ որ ըլլայ, յ գիրը յոքնակիի մէջ կը կորսուի. այսպէս. եզ. պայ. մամբայ. լրայ. յոք. պղտ-ներ. մամբա-ներ. լրտ-ները: Կայ գրող ալ՝ պղայներ. մամբայնիս. լրայները:

ՀՈԼՈՎ: — 20. Հոլովները վեց հաս են.

1. Ուղղական.	4. Տրական.
2. Հայցական.	5. Բացառական.
3. Սեռական.	6. Գործիական:

Չորօրինակ Ուղղական է երբ որ ըսեմ՝ Մարդ եկաւ. (անկ. սրամ՝ իւլի.)
Հայցական՝ Մարդ տեսայ. (սրամ՝ իւրդիւմ.)

Սեռական՝ Մարդոս — պատկեր. (արած [արածէն] + էս-
ի-ի.)

Տրական՝ Մարդոս կը նմանի. (արածա պէնդեր.)

Բացասական՝ Մարդէ առի. (արածորան արած.)

Գործիական՝ Մարդով խաւրցի. (արած ըլլա էջլարած.)

ՀՈԼՈՎՈՒՄ : — 21. Ամէն անուն միեւնոյն կերպով չի հոլովիր. ինչպէս մարդ՝ կ'ըլլայ մարդոս, իսկ փայտ՝ կ'ըլլայ փայտի: Ասկէ տեսակ տեսակ հոլովել կ'ելլէ. եւ այս տարբերութիւնս կամ այս կերպ կերպ հոլովելը կը կոչուի Անոռանց Հոլովումս:

22. Հոլովում չորս տեսակ է, որ եզակի սեռականէն կ'որոշուի կամ կը ճանչցուի:

- Ա հոլովմանը կ'ըլլայ -ի. ինչպէս փայտ-ի.
- Բ հոլովմանը կ'ըլլայ -ոս. ինչպէս մարդ-ոս.
- Գ հոլովմանը կ'ըլլայ -ան. ինչպէս ամառ-ան.
- Դ հոլովմանը կ'ըլլայ -եան, ան. ինչպէս ծերոս-եան.

իւս-ան:

23. Յոքնակիի մէջ հոլովմանց տարբերութիւն չկայ. ուստի յոքնակի ուղղականն ըստ կանոնի (17, 18) դանելէզ ետքը՝ ամէն անուն միակերպ երկրորդ հոլովման եզակիին պէս հոլովէ:

24. Անուններուն մեծ մասն այս ընդհանուր կանոններու տակ կ'երթայ. եւ այսպիսի հոլովմանը կ'ըսուին Կանոնաւոր հոլովմանը: Բայց կան նաեւ Անկանոն հոլովմանը ալ՝ որ այս կանոններէս դուրս կ'իջնան, որոնց վրայ վարը (§ 2.) զատ կը խօսինք:

§. 1. Կանոնաւոր հոլովմանը:

25. ԱՌԱՋԻՆ ՀՈԼՈՎՈՒՄԻՆ

Եզակի. Յոքնակի.

Ուղ. Հոյ.	Ծառ.	Ծառեր.
Սեռ. Տր.	Ծառ-ի.	Ծառեր-ու.
Բացասակ.	Ծառ-է.	Ծառեր-է.
Գործիակ.	Ծառ-ով.	Ծառեր-ով:

Առաջին հոլովման տակն են անուանց մեծ մասը:

- Փայտ, փայտի, տեր. Զինուոր, ըի, ուորներ.
- Չայն, ձայնի, ձայներ. Բարեկամ, մի, կամներ.
- Չար, չարի, չարեր. Որսորդ, դի, սորգներ.
- Անոյշ, անուշի, ոյշներ. Պսակ, պսակի, պսակներ:

26. ԵՐԿՐՈՐԴ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ

Եզակի.

Յըքնակի.

Ուլ. Հոյ. Ծեր.

Ծերեր.

Սեւ. Տր. Ծեր-ու.

Ծերեր-ու.

Բայասակ. Ծեր-է.

Ծերեր-է.

Գործիակ. Ծեր-ով.

Ծերեր-ով:

Երկրորդ հոլովման տակ կ'երթան հետեւեալ
(ըստ մեծի մասին միավանկ) անունները:

Չի, ձիու, ձիեր.

Շահ, հու, հեր.

Գի, գիու, գիեր.

Ժամ, ժամու, ժամեր.

Հեղ, հեղու, հեղեր.

Գար, դարու, բեր.

Մարդ, մարդու *.

Հայ, Հայու, յեր.

Արեւ, եւու, եւներ.

Գլուխ, գլխու, խներ.

Խենթ, թու, թեր.

Էշ, իշու, էշեր.

Ծով, վու, վեր.

Արջ, արջու, ջեր.

Պառու, պառու, պառ-

Տղայ, աղու:

ւրներ.

* Մեր բառին յըքնակին զարտուղի է. (տես 50):

Այս հոլովման տակն են ամէն Աներեւոյթ բառ-
ածները. որեւեւ. նստել. աշխատել. երթալ. եւայլն. որ
կ'ըլան որեւեւ-ու. նստել-ու. աշխատել-ու. երթալ-ու:

27. Երկրորդ հոլովման առջինէն տարբերութիւ-
նը, ինչպէս կը տեսնես, մինակ եզակի սեռականին եւ
տրականին մէջն է: Բայց ասոնցմէ շատերն առաջին
հոլովման պէս ալ կրնան հոլովիլ. այսպէս կ'ըսուի՝
Երկու խօսի մէջ. Իր շահին համար Արեւին լոյսը:

28. ԵՐՐՈՐԴ ՀՈԼՈՎՈՒՄՆ

Եզակի.

Յըքնակի.

Ուլ. Հոյ. Օր.

Օրեր.

Սեւ. Տր. Օր-ւան.

Օրեր-ու.

Բայասակ. Օր-ւրէ.

Օրեր-է.

Գործիակ. Օր-ով.

Օրեր-ով:

29. Երրորդ հոլովման տակ կ'երթան ժամանակ
ցուցնող անունները:

Ատեն, ատենուան,

Ամիս, ամսուան,

Ժամանակ, կուան,

Շաբաթ, շաբթուան.

Տարի, տարւան,

Առտու, տուան.

Իրիկուն, կուան.	Անգամ, գամուան.
Ետինք, քուան.	Հիմայ, Հիմակ, մակուան.
Կէսօր, բուան.	Յառաջ, ջուան.
Ամառ, ուուան.	Հերու, բուան. (անցած տարի.)
Չմեռ, ուուան.	Երէկ, բեկուան.
Յորեկ, բեկուան,	Վազը, վազբուան.
Գիշեր, բուան,	Օրհարսակ, կուան. (գրքք. օր
Քառօրդ, դուան.	Հասարակ. ումկ. օղարսակ.)

Կը գրուի նաև գէշերան. աճառան, առանց յի:

30. Մահ, թէեւ ժամանակ չի ցուցըներ, կը հոլովի գրաբար ձեւով՝ մահուան, մահուան:

31. Ժամանակ ցուցընող անուններէն՝ դուրս կը մնան հեղ, հեղու. ժամ, մու. դար, բու. բուդէ, դէի. շայրիւն, կէնի. քարոն, բնան, աշուն, աշնան:

32. Երբօրդ հոլովման անուններն երբեմն ուրիշ կերպ ալ կը հոլովին. այսպէս. Հինգ օրէ չափ. Այն օրէն ետեւ. Ամոյն սկիզբը. Անցած շաբաթու. Երկու շաբաթէն: Ամէ ամիս. Տարեւ տարի. (ուրիշ դիպուածի մէջ չ'ըսուիր տարեւ.) Այն անգաման. Քանի մը տարիէն:

33. ՉՈՐՐՈՐԳ ԿԱԼՈՎՈՒՄՆ

Եղակի.	Յորնակի.
--------	----------

Ուղ. Հոյ. Տերութիւն.	Տերութիւններ.
Սեւ. Տր. Տերութեան.	Տերութիւններու.
Բացառաւի. Տերութեան.	Տերութիւններէ.
Գործիւի. Տերութեամբ.	Տերութիւններով:

Չորրորդ հոլովման տակ կերթան ամէն ունիւն վերջաւորեալներն, եւ քանի մ'ուրիշ անուններ ալ որոնց հոլովները քիչ քիչ զարտուղութիւններ ունին:

Ծանրութիւն, թեան.	Էրիկ, էրկան, կանէ.
Բարութիւն, թեան.	Կնիկ, կնկան, կանէ.
Չօրութիւն, թեան.	Աղջիկ, ջկան, կանէ.
Ծնունդ, նրնդեան.	Լեռ, լեռան, լեռնէ.
Ժողովուրդ, վրդեան.	Դրու, դուան, դունէ.
Կործանում, նման.	Տուն, տան, տրնէ.
Խաւարում, բման.	Շուն, շան, շրնէ.
Անուն, անուան.	Չուկ, ձկան, ձրկէ:

34. Ուրիշն վերջաւորեալներուն յորնակին շատ անգամ կը հօլովի՝ զորո-ւրի-նէ-նէ, զորո-ւրի-նէ-նէնց :

35. Լե-ու-րո-ւ միականկ անունները յորնակի մէջ ն մ'ալ կ'աւելցրնեն. լե-նէր. դո-նէր :

36. Չորրորդ հօլովման անուններէն ոմանք երբեմն Ա հօլովման պէս ալ կը բանին, մանաւանդ գործիականի մէջ. այսպէս կ'ըսուի՝ ան-ամբ կամ ան-անով. որ-ամբ կամ որ-անով. ծնի-ան կամ ծնի-ի վրայ. արե-ան կամ արե-նի :

Չորս կանոնաւոր հօլովմանց էական տարբերութիւնները հետեւեալ տախտակիս մէջ կը տեսնուի.

Եզակի.				Յարնակի.
Ա. ՀՈՒ.	Բ. ՀՈՒ.	Գ. ՀՈՒ.	Դ. ՀՈՒ.	ԱՄԷՆ ՀՈՒՈՎՄ.
Ուղ. Հոյ. —	—	—	—	-եր. (-ներ.)
Սե-Տը. -ի.	-ու.	-ւան.	-ան.	-երու.
Բացառակ. -է.	-է.	-ւրնէ.	-նէ.	-երէ.
Գործիակ. -ով.	-ով.	-ով.	-ամբ.	-երով :

§. 2. Անկանոն հոլովմանք :

37. Անկանոն կամ Զարտոտի կ'ըսուին այն հօլովմանքն որ կանոնաւոր հօլովմանց ընդհանուր կանոնէն դուրս են. զորօրինակ՝ եղբայր կը հօլովի եղբօր, եղբօրի. (եւ ոչ եղբայրի) :

38. Ասոնցմէ ոմանք՝ որ կանոնաւորներէն թիչ կը տարբերին, կը կոչուին կիս զարտոտի. իսկ բոլորովին տարբերածները՝ Բռն զարտոտի :

Ա. ԿԷՍ ԶԱՐՏՈՒԴԻՔ

39. Անուններէն շատերը դրաբարի նման ալ կըրնան հօլովի :

40. — Ա. Ի վերջաւորեալ բազմականկ անուններուն եզակին այսպէս կը հօլովի :

Ուղ. Հոգի.	Որդի.	Գինի.	Թշնամի.
Ս. Տ. Հոգւոյ.	Որդւոյ.	Գինւոյ.	Թշնամւոյ.
Բց- Հոգիէ.	Որդիէ.	Գինիէ.	Թշնամիէ.
Գրծ. Հոգւով.	Որդւով.	Գինւով.	Թշնամւով.

Այսպէս պէ՛տարի, բարոյ. կենդանի, նայ. գօրի,
 Կոյ. յիմեմի, նայ. փեղացի, ցոյ. դրացի. միեմացի.
 Կրտսի. Կեղացի:

Ասոր հակառակ սովորութիւն եղած է հոլովել՝
 զլիաւորաբար օտար անունները. Թիվոյէի. Ռիմիւնի.
 Էֆէնաիւ. նոյնպէս հայլի պէս, (լաւ եւս հայելոյ.)
 յոգնակիի. եղակիւ: (Բայց մեծ սխալ է գրել Թի-
 վոյի. Ռոյւնի:)

41. — Բ. Եղակի ու յոքնակի հայցականին սկիզբը
 կ'եւելցուի շ գիրը (որ նախգիր կ'ըսուի.) Մեր բանակն
 շիշնաֆն ցրուեց:

42. — Գ. Անուանց եղակի ուղղականին վրայ +
 մ'աւելցրնելով կ'ըլլայ յոքնակի ուղղական եւ հայցա-
 կան. — որոնց սեռականն ու տրականը կը կազմուի
 ոց, ոց, ոց, ոց, ոց, մանիկներով (որ միայն վար-
 ժութեամբ կը սորվուի.) — իսկ բացառականն ու գոր-
 ծիականը կը շինուին՝ նոյն սեռականին վրայ մէ եւ մով
 աւելցրնելով: Եւ այս է Գնրանոսնական հոլովոսմ':

Ո. Հ. Հայ-ք. Յոյն-ք. Ծառայ-ք.
 Ս. Տ. Հայ-ոց. Յուն-աց. Ծառայ-ից.
 Բցո. Հայոց-մէ. Յունաց-մէ. Ծառայից-մէ.
 Գրծ. Հայոց-մով. Յունաց-մով. (Ծառաններով.)
 Նոյնպէս Տղայ+, Կաշոյց կամ Կառ+, Կաղոց, Կաղոցի, Կաղոց-
 մով. — պահ+, պահոց. — դար+, դարոց. եւ այլն:
 Աւելի գործածականներն են Գ հոլովման անունները,
 եւ մանաւանդ ունիւն վերջաւորեալները. ինչպէս.
 Կերոնիւն+, ինանց, գրծ. ինամբ+. — զբաղմունք+,
 զմանց, գրծ. մամբ+. եւ այլն:

Կամ զուտ գրաբար ձեւով՝ Լերինք, լերանց,
 (լեռներէ, լեռներով.) Գրունք, գրանց, (գուներէ,
 գուներով.) Կողմանք, կողմանց, (կողմերէ, կողմերով:)

43. — Գ. Ք վերջաւորած գոյականներն երկու
 կերպ կրնան հոլովիլ. — 1. մէյ մը գրաբարի պէս.
 եւ այն ասե՛ն իրօք յոքնակի կը համարուին, ու վերը
 (42) գրածներնուս համեմատ կը հոլովին. Գործ+, Գոր-
 ծոց. Գիր+, Գրոց. յեւ-+, յեւաց. ոտ-+, ոտից. ալ-+,
 ալաց. զին-+, զինոց. Գործի-+, Գործեաց. Կիպոսած-+,
 Կիպոսածոց, եւ այլն: — 2. Մէյ մ'ալ հասարակ կանոն

նով, եւ այն ատեն եզակի կը համարուին. ֆորժ+, ֆորժ-
 +ի. ֆր+ի. յե-+ի. ոտ+ի. աչ+ի. զէն+ի. դիպո-ած+ի. բեր+ի.
 յոքնակի՝ ֆորժ+եր. ֆր+եր. յե-+եր. զէն+եր. բեր+եր,
 եւ այլն:

44. Կան + վերջաւորեալներ ալ որ գրաբարի
 կերպ չեն հօլովիր. ինչպէս՝ պ-իո-ն+, հարիիի+, աշո-ն+,
 ցոյց+, հեցո-ած+, պո-ի-ած+, քանո-ած+. եւ ընդհան-
 րապէս ամէն անուն որ գրաբար չէ:

45. Ք վերջաւորեալներուն վրայ տուած կանոննիս
 չ'իմացուիր անոնց վրայ՝ որոնց ծայրի + զերն իրենց
 արմատական է ու չի զատուիր. ինչպէս +աչ+, իո+,
 իե+, հի+, եւ այլն:

46. Քանի մ'անուն յոքնակի ձեւով բայց եզակի
 նշանակութեամբ կը բանեցուի. Այս պէղաց. այն դիւաց.
 նոյն շնորհաց. իւր ֆրոց. արեւոց+. արոց+. մոց+. հո-
 ցոց+. աչոց+. յե-ոց+. ոտոց+. յանցածոց+:

47. Անուններէն ոմանք միայն յոքնակի հօլով-
 ման մէջ կը զարտուղին:

48. — Ա. Կոր ու պեղ* յոքն. ուղղական կ'ըլ-
 լան հորո-ան+, պեղ-ան+: Ո-իք, յք. ոսիքո-ան+: Չէ,
 յք. յե-ն+, յե-նց. [Ժէպէտ կ'ըսուի նաեւ հորոնեք,
 ոսիքեք, յեք:

* Տեղ բառը կանոնաւոր հօլովմանէ զատ հօլովում
 մ'ալ ունի:

Եչ. Տեղ.	Յո+. Տեղեր, տեղիք, տեղուանք.
Տեղի, տեղոյ, տեղաց.	Տեղերու, տեղեաց, տեղաց.
Տեղէ, տեղաց.	Տեղերէ, տեղաց, տեղուանքէ.
Տեղով, տեղեալ.	Տեղերով, տեղեօք, տեղօք, տեղուանքով:

49. — Բ. Եղբայր, +ոյր, հիիի, տէր, շո-ն բառե-
 րուն յոքնակին կ'ըլլայ երբեմն՝ եղբբրոի+, +րո-ըրոի+
 կամ +րո-ըրո+, հիիոի+, տիրո-ըրոի+, շո-ըրոի+. սեռա-
 կան՝ +րո-ըրոց, հիիոց, հիիոցի, հիիոցով: Բոլոր-
 րոի+ յոքնակի բառն անհօլով կը մնայ:

50. — Գ. Մարդ բառին յոքնակին կ'ըլլայ ե-
 զակի ձայնով՝ մարդիի, մարդիան, մարդիանէ, մարդի-մթ,
 կամ դարձեալ կրկին յոքնակի մարդիիներ, ներո-,
 եւ այլն: Իսկ բուն կանոնաւորը մարդեր շատ քիչ կը
 գործածուի:

51. — Գ. Մարմնոյ միավանկ զոյգ անդամներուն անունները յոքնակիի մէջ ունէր կ'ըլլան, այսպէս

Ել.	Չեռք.	Յո+	ձեռքներ.
	Ոտք.		ոտքներ.
	Մատ.		մատքներ.
	Աչք.		աչքներ.
	Յօնք.		յօնքներ, (ընթութներ.)
	Ծունկ.		ծնկքներ.

Երբեմն կ'ըսուի նաեւ յետեւ. սրտի, եւ այլն:

52. Վերջապէս Ա հոլովման անուններէն ոմանց սեռականը գրաբար ձեւով կ'ըլլայ եզ. ոյ, եւ յոք. ոց. ինչպէս մարտի, մարտոց, մոց. — փեղ, փեղոց, րոց. — լոսին, լոսնոց. — լոյս, լոսոց: Ոմանց ալ յոք. գործիականը ի-+ կամ օ+ կամ ո՛՛՛՛՛. ինչպէս ծախի-+, ծախքով. աղօթի-+, աղօթքով. մեղօ+, մեղքով. փեղրո՛՛՛՛, փետքներով, եւ այլն: Ի վերջապէս բազմավանկներուն (տես 40.) յոք. կ'ըլլայ ի+, եոց, եօ+. կամ ի+, ոց, ո՛՛՛՛. ինչպէս ինտի-+, ինտիեոց, մեօ+. որդի+, որդոց, րո՛՛՛՛:

Իսկ ուրիշ գրաբարի կերպ գործածուած ամէն հոլովներն ըստ պատշաճի գիտնալու համար բուն գրաբար հոլովմանքները միտք առնելու է:

Բ. ԲՈՒՆ ԶԱՐՏՈՒՂԻՔ

53. Գլխաւորաբար երկու տեսակ բուն զարտուղի հոլովում կայ, երկուքն ալ դերանունական կերպով.

54. Ա. որուն սեռականը կ'ըլլայ - օր:

Ո. Հ. Հայր.	Մայր.	Եղբայր.
Ս. Տ. Հօր.	Մօր.	Եղբօր.
Բոց. Հօրմէ.	Մօրմէ.	Եղբօրմէ.
Գրծ. Հօրմով.	Մօրմով.	Եղբօրմով, (եղ-
(Հայրով, Գրծ. (Հայրով, Գրծ. բայրով, Գրծ. հարբ.)	մարբ.)	եղբարբ.)

Ասոնց յոքնակին կանոնաւոր է, հայրեղ, մայրեղ, եղբայրեղ. բայց գրաբարէ ալ առնելով կ'ըսուի նաեւ հար+, հարց. մար+. եղբո +, բարց, բարցեղ, եւ այլն:

55. Բ. որուն սեռականն - ոջ կ'ըլլայ:

Ո. Հ. Տէր.	Քոյր.	Աին.
Ս. Տ. Տիրոջ.	Քրոջ.	Անոջ.
Բոյ. Տիրոջմէ.	Քրոջմէ.	Անոջմէ.
Գրծ. Տիրոջմով.	Քրոջմով.	Անոջմով:

Յոքնակին կանոնաւոր է, որերեր, Կոյրեր, բայց զբարարէ ալ առնելով կ'ըսուի նաեւ որեր, որերանց. կանայ, կանանց, կանանցօք: Այսպէս նաեւ Այր^ք բառին յոքնակին, որ, որանց, որանցօք: Այսպէս պարոն բառին յոքն. կը գործածուի շատ անգամ պարոնայ: — Տալ, աներ, երբեմն նաեւ ընկեր բառերն եղակիի մէջ ասոնց պէս կը հօլովին որով, աներով, ընկերով:

* 56. * Այր բառին եղակին չի հօլովիր, բայց պէտք եղած ատեն, եթէ ած. փոփո կը նշանակէ, երբի բառէն առնելով կը հօլովի երկան, երկանէ. իսկ եթէ ած. եր. երեք կը նշանակէ, կը հօլովի երբի Կորոր, երբի Կորոր:

57. Օր անունը զբարարի նման զարտուղի հօլով ժ'ալ ունի.

Եւ.	Օր.	Աւուր.	Օրէ.	Օրով.
Յին.	Աւուրք.	Աւուրց.	Օրերէ.	Օրերով:

58. Ասորոսած անուան եղակին այսպէս կը հօլովի. Ասորոսած, զԱսորոսած, Ասորոսոյ, Ասորոսօք, Ասորոսով կամ - ծով: Իսկ յոքնակին, եթէ պէտք ըլլայ, կանոնաւոր է. ասորոսածներ, ներոս, կամ գարձեալ ասորոսած, ասորոսոյ:

59. Այսբ անկանոն հօլովում ժ'ունի. կայեր, կայերօք, կայերաց:

§. 3. Նախդիր. — Աննախդիր հոլովներ:

60. Նախադիրներ: — Գրարար հայերէն լեզուի մէջ քանի մը գրեր կան, որ անունէ մը յառաջ կը գրուին ու այլեւայլ հօլովներ կը շինեն. եւ կը կոչուին Նախդիր:

61. Գլխաւոր նախդիրներն են ղ, ի, յ: — Ի եւ յ միեւնոյն նախդիրն է. ի բաղաձայնէ յառաջ կը գրուի, իսկ յ ձայնաւորէ յառաջ:

1. Չ հայցական կը շինէ. — Չթշնամին հալածել. գիտեմ չքեզ ով ես:

2. Ի եւ յ տրական կը շինէ. — Ի տուն դալ. յանապատ երթալ:

3. Ի եւ յ բացառական կը շինէ. — Ի սկզբանէ գիտէի զձեզ. դարձաւ յանապատէ:

4. Ի եւ յ ներգոյական կը շինէ. — Ի ճանապարհի մնալ. ծնաւ ի Բեթղեհէմ. յերուսաղէմ բնակել: — Ներգոյականը գրաբար հոլով մին է որ կը ցուցնէ մէջ. ի պատկերի. (պատկերի մէջ):

62. Արդի լեզուին մէջ նախդիրները բոլորովին դուրս ինկած են. այսպէս կ'ըսենք՝ Թշնամին հալածել. տուն դալ. անապատ երթալ. անապատէն դարձաւ. Երուսաղէմ բնակիլ:

63. Մենք հօս Աննաթոյի սուրբ կը կոչենք այն հոլովներն՝ որ գրաբարի նախդիրը թողուցած են: Ասոնց մեծ մասը, առանց նախդրի բլալնուն, ոմանք ճիշդ ուղղականի կը նմանին եւ շէն ուղղական, ոմանք ալ տրականի, եւ տրական շէն:

Արդ՝ 1. Աննաթոյի է հայցական հոլովը եւ ուղղականի ձեւով՝ քանի որ շ գիրը չունի. — Սա գէրքե կարգա. (+իւսպը.) Սամիսոնի աշուշէրը փորեցին. (կեօղէրինի):

2. Աննաթոյի տրական, ուղղականի ձեւով. — Բռնաւորի յեւ+ ինկայ. (էլինէ.) Մեր լքանը հրաւիրեցինք. (չարբ.) Փարէլ հասանք:

3. Աննաթոյի ներգոյական, ուղղականի ձեւով. — Եղբայրս Յոնասոսն մնաց. (Բոսթոնիանոս.) Գուքս րեղը նստեցէք. (չո-էերտէ):

4. Աննաթոյի ներգոյական, տրականի ձեւով. — Արեւին շհասաւ. (լքիւշնոս.) Տղայոսիւնն՝ դժուարաւ կը սորվէի. (լքնոսիւշնոս):

5. Աննաթոյի բացառական տրականի ձեւով. — Շիւնիւն լեզուն կապուեցաւ. (գրբ. ի շիոթեււոյն. շալբարբլընոսն.) Գրոց խօսիլ. (գրբ. ի գրոց. +իւսպոսն):

Հասարակ բացառականը միշտ աննախդիր է:

64. Կայ կոչակիան ըսուած հօլով մ'ալ, որ նոյն-
պէս ճիշդ ուղղականի կը նմանի. եւ անուն մը կոչե-
լով (կամ իրեն կանչելով) կ'անուանէ. ինչպէս. Ո՛ր-
բեհ, Աստուծմէ վախցիր: Զիս մտիկ ըրէք (մէ) Անե-
նացի: — Կոչականն աննախդիր հօլով չէ. միայն թէ
սորվողն աղէկ միտք առնելու է որ ուղղական չկարծէ:

§. 4. Կորսուամիք եւ յոյսիսմամիք հոշոյմունք:

65. Հայերէն լեզուի մէջ շատ բառեր կան, որ
բոնց վերջին ձայնաւոր գիրը կը կորսուի կամ կը փո-
խուի, — երբ նոյն բառին վրայ ամբողջ վանկ մը աւ-
ելնայ: Այսպէս կ'ըսենք քերան, սեռ. քեր-նի. (եւ ոչ
քերանի.) ցլու-ի, ցլ-իո, ցլ-իով. (եւ ոչ ցլուիո.) սեր,
սիրոյ, սիրով. (եւ ոչ սերով:)

66. — Ա. Հօլովելու ատեն կորսուող ձայնաւոր-
ներն են՝ ա, ի, ու:

Ա.

Ի.

Քաղաք, քաղ-քի.

Երկէր, երկ-րի.

Բերան, բեր-նի.

Գետին, գետ-նի.

Պառու, պառ-ու.

Գիծ, գ-ծի.

Շարաթ, շար-թուան.

Քիթ, ք-թի.

Զաւակ, զաւ-կի.

Կաղն, կաղ-նի.

Ոչխար, ոչխ-րի.

Դաւիթ, Դաւ-թի.

Տախտակ, տախտակի*.

Սէրտ, ս-րտի.

Կանակ, կանակի.

Մոխիր, մոխ-րի.

Սաակ, սաակի.

Գիր, գ-րի, գ-րոյ.

Աղքատ, աղքատի.

Գիրք, գ-րքի, գ-րոյ.

Տղայ, տղ-ու.

Մէս, մ-սի, մ-սոյ.

Ճամբայ, ճամբ-ու.

Մարմին, մարմ-նի, -նոյ.

Փեսայ, փես-ի.

Անկողն, ող-նի, -նոյ.

Աստուած, տու-ծոյ.

Ամէս, ամ-սոյ, ամ-սուան.

ՈՒ.

Օգտատ, օգ-տի.

Պտուղ, պտ-ղոյ.

Հարսատ, ր-ստի.

Սորք, ս-րքոյ.

Զոր, Զ-րի, Զ-րոյ.

Կերակոր, բակ-րոյ.

Թողթ, Թ-ղթի.

Անատան, աս-նոյ.

Չ-ւ-կ, ձ - կան.

Փ-ւ-ռ, փ - րան.

Մ-ւ-կ, մ - կան.

Ուտամ, ուտ - ման.

Գ-ւ-ռ, գ - րան.

Ժողովորդ, ժողովբարեան.

* Ուր որ ձայնաւոր գիրը կրճատուելով՝ ձայնի խտութիւն կը պատահի, այն ատեն ը գրի հնչում մը կ'եւելցուի — հասարակօրէն այն կորուսած գրին տեղ. մտարբարի. ուղբեր. — դուռ-ընէր. Տաճկընէր. Գլխընէր:

67. Քիչ անդամ կը գտնուի նաեւ «, և կորուսած. — Թիֆեա, ինիֆեաան. սիսեա, սիսաան. Հոսոմ, Հոսփ, Հոսմեթ. Բարսեղ, Բարսղի:

68. — Բ. Հոլովելու ատեն փոխուող ձայնաւորներն են՝ է, ե, ի, ոյ.

է կ'ըլլայ է. ոյ կ'ըլլայ ու.

եւ կ'ըլլայ է. իւ կ'ըլլայ ու.

Իւ միակ այն ատեն ուի կը փոխուի, երբ ինք բառին վերջին գիրն ըլլայ. իսկ ոյ մինակ այն ատեն՝ երբ իրմէ ետքը բաղաձայն մ'ունենայ. ինչպէս օրինակներէս կ'երեւայ:

է — Ի

եւ — Ե

Սեր, սերոյ.

Վայրկեան, կենի.

Հանդէս, գէսի.

Պատանեակ, նեկի.

Էշ, էշու.

Վառեակ, աեկի.

ԻԻ — ՈԻ

ՈՅ — ՈԻ

Հաշիւ, շուի.

Լոյս, լուսոյ.

Հովիւ, վուի.

Փոյթ, փութոյ.

Պատիւ, տուոյ.

Սառոյց, սուցի:

Բայերու իւ վերջաւորութիւնն ալ է գիրը եջի կը փոխէ. ինչպէս իւր տեղը պիտի տեսնենք. — նայիւ, նայելու. մարիւ, մարելու, մարելով: Ասոր հակառակ դեւ, (տճ. ճին) բառը կ'ըլլայ. դիւի. դիւոյ:

69. Կորուսմամբ հոլովումն եղականի մէջ կը պատահի, ինչպէս՝ քա-լի. քերնի. սրլի. երկրի, եւայլն. չ'ըսուիր յքն. քա-լի. քերնի. սրլի. երկրի. այլ քա-լի-նի. քերանի. սրանի: Բայց կայ կորուսմամբ յքն-նակի ալ, այսպէս Լրեր. քրեր. քրեր. մեր. լիւրի. Ժողիներ. քաղիներ. պարուներ:

70. Փոփոխմամբ հոլովումը գրաբարի ձեւ հոլովելու ատեն կ'ըլլայ. ինչպէս. կոյր, կուրի. — լայր-կեան, լայրկենի. — կեանք, կենաց. — սեր, սիրոյ. — յոյս, յոսոյ: Որ եթէ աշխարհաբարի ձեւ հոլովես՝ կ'ըսուի առանց փոփոխման կեանքի. յոյսե. սերի. եղի. ինչպէս առհասարակ եզակի բացառականները: Նոյնպէս յորն. կոյրեր. սոսոյցներ. լայրկեաններ: Ասկէ կը հետեւի որ՝

71. Բուն արդի լեզուին բառերն անփոփոխ կը հոլովին, ինչպէս են՝ աղէի. գէշ. ճէի. եւայլն:

Բայց այս կորոռուման եւ փոփոխուման ըսուած կանոնն ամէն անուանց վրայ չի տարածիր: Ուստի

72. — 1. կան անուններ որ հարկաւ կորուսմամբ կամ փոփոխմամբ են. ինչպէս. ծածօայ. գլուխ. դոստ. Աստուած. որդայ. պարիս. նայել. սորվել. եւայլն:

73. — 2. կան անուններ որ ազատ են. կրնայ ըսուիլ ազատի եւ ազտրոյ. ոչխարի եւ ոչխորի. ախանջի եւ ախնջի. պարտեղի եւ պարտիղի. Մովսէսի եւ Մովսիսի:

74. — 3. կան ալ որ երբեք դիր չեն կորսնցըներ կամ փոփոխեր. ինչպէս. ճարդոս. նաճակի. պատկի. խրատի. հիման. ուղտի. — Այս անփոփոխներուս կարգն են:

Ա. Ամէն = ձայնաւորով եղած միավանկները. ծաս. գայտ. քար. դաս. յայն. բան. եւայլն.

Բ. Ամէն է վերջաւորեալ միավանկները. Յի. Ռի. դի:

Գ. Ամէն է, ոյ, ու վերջաւորեալ անունները. ճարգարի. բողի. դշխոյ. կարոս. սիզոս:

Դ. Շատ մը օտար բառեր եւ յատուկ անուններ այսպէս կ'ըսենք. Սառուղի կամ Սառուղոյ. Փարիզոս. Մեմֆիսի. ճայիսի. յոնիսի:

Յ Օ Գ Ո Ի Ը Թ Ի .

ԱՆՈՒՆՆ ԵՐ ԵՐ

75. Յօդ կ'ըսուի այն գիրը կամ մասնիկն որ ա-
նուան մը առջեւը գրուելով՝ անոր որոշ նշանակութիւն
մը կու տայ եւ անոր ընդհանուր միտքը մասնաւորի
կ'ամփոփէ: Զորօրինակ, ընդհանուր միտք մը կ'ունե-
նան անունները՝ երբ որ բւեմ՝ առանց յօդի՝ Բազմա-
պարտեցայ. Բարդ տեսայ. արուեստը սորվեցայ. եւ չի-
մացուիր թէ որ քաղաքները եւ որ արուեստը. կամ
կրնայ հասկըցուիլ թէ մարդիկ տեսեր եւ արուեստներ
սորվեր եմ. բայց իսկոյն մասնաւորի կ'ամփոփուի այս
ընդհանուր միտքը՝ երբ յօդով բւեմ՝ Մարդը տեսայ.
արուեստը սորվեցայ. կամ Մարդ ճշ տեսայ. արուեստ
ճշ սորվեցայ:

Այսպէս կը տեսնես առանց յօդի բուածնե-
րուն յօդով բուածներէն տարբերութիւնը. Զուր
խմեցի. — Զուրը խմեցի. — Զուր ճշ խմեցի: Թռչուն
բռնել. — Թռչունը բռնել. — Թռչուն ճշ բռնել:

76. Երկու տեսակ յօդ կայ. 1. Սրոշեալ կամ
Սրոշիչ յօդ եւ 2. Անորոշ յօդ:

77. Յօդերն անուններէն ետքը կը դրուին:

§. 1. Սրոշեալ յօդ:

78. Սրոշեալ կամ որոշիչ յօդը կրկին է. ն, որ
ձայնաւոր գրով վերջաւորեալ անուններուն վրայ կը
դրուի. եւ ը, որ բաղաձայնով վերջաւորեալներուն
վրայ. եւ այս ինչ իրը կամ այս ինչ մարդը կը ցուցընէ.
զորօրինակ. որդին. մարգարէն. մղան. — մարդը.
յեւոր. Հար. պարտէզը:

79. Անուն մը յօդ առնելու առեն ձայնաւոր գրով
վերջաւորած կը համարուի եթէ անձայն չ գրով
լմննայ. ու բաղաձայնով վերջաւորեալ կը համարուի
եթէ բաղաձայնի հնչմամբ լմննայ, այսինքն՝ ա-, ի-
կամ ի-: Անոր համար ն յօդով կ'ըսուի որդ-ն, մե-
ք-ն, իւ-ն, չ գիրն ալ գուրս թողլով. (թեպէտ կը
գրուի նաեւ գրարարի կերպով՝ ծարարն. որդն. վայն.
— տես նաեւ 19:) Իսկ ը յօդով կ'ըսան՝ ծարար-ը.
որդ-ը. մարգ-ը. մղ-ը. — մարդ-ը:

170-2015
5102-071

Անուն մ'այս սրոշեալ յօդով հօլովելու համար քանի մը կանոն միայր առնելու է :

80. — Ա. Ամէն հօլովմանց մէջ գործիական հօլովն երբեք յօդ չ'առնուր: Չ'ըսուիր՝ Փայտովը զարնել. այն ծաղիկներովը զարգարել:

81. — Բ. Երբորդ եւ շորբորդ հօլովման եզականին մէջ՝ միայն ուղղականն ու հայցականը յօդ կ'առնուն. այսպէս՝ Օրւան չորս ժամը. տէրութեան գանձը. այն տարւրնէ. անցեալ ձմեռւրնէ: — Չորբորդ հօլովման բացառականը կրնայ յօդ առնուլ ու չառնուլ. այսպէս կ'ըսուի՝ Տէրութենէն կամ տէրութենէ հրամայուած. ժողովրդենէն կամ ժողովրդենէ յափշտակել. բայց հասարակօրէն առանց յօդի կը մնայ:

82. — Գ. Գրաբարի կերպ (յոքնակի) հօլովները թէեւ սրոշեալ ըլլան յօդ չեն ուզեր. այսպէս. Բարբառաց արշաւանքը, (եւ ոչ՝ բարբարոսացը.) մարդէից պատգամները. աստուծոյ քարոզելին. շատուցից մէ պահանջել. այդ մարդկան բարքը:

Բայց զատ է գերանունական յօդն որ միշտ եւ ամէն կերպ հօլովի վրայ կը դրուի. սրուն վրայ ետքը պիտի խօսինք:

83. Վերը (25—33) չորս հօլովմանց պատկերն որ դրինք, առանց սրոշիչ յօդի ըլլալնուն՝ Անորոշ հօլովմանք էին. հիմայ աւանտնք սրոշեալ հօլովմանքն ալ:

ՈՐՈՇԵԱԼ ՅՕԴՈՎ ՀՈԼՈՎՄՈՒՄԻՆԻՔ

Եզակի.	Ա.	Բ.	Գ.	Դ.
Ո. Հ.	Ծառ-ը.	Չի-ն.	Օր-ը.	Տէրութիւն-ը.
Ս. Տ.	Ծառի-ն.	Չիու-ն.	Օրւան.	Տէրութեան.
Բ. Գ.	Ծառէ-ն.	Չիէ-ն.	Օրւրնէ.	Տէրութենէ(-ն).
Գ. Բ.	Ծառով.	Չիով.	Օրով.	Տէրութեամբ.

Յոքնակի՝ չորս հօլովմանցն ալ նոյն է:

Ո. Հ.	(Ծառ)եր-ը.	Բ. Գ.	(Ծառ)երէ-ն.
Ս. Տ.	(Ծառ)երու-ն.	Գ. Բ.	(Ծառ)երով:

Նոյնպէս՝ Օրեր-ը. օրերու-ն. Չիեր-ը. ձիերու-ն. ձիերէ-ն, եւ այլն:

ՏՃ. լեզուն՝ միայն սեռականի եւ հայցականի մէջ սրոշեալի եւ անսրոշի տարբերութիւն ունի:

Այս որոշիչ յօդերուն համար առայժմ ընդհանուր կանոն ըլլայ որ

Ա. Աւղղականն ու հայցականը միշտ եւ ամէն դէպքի մէջ յօդ կ'առնուն:

Բ. Գործիականը միշտ եւ ամէն դէպքի մէջ առանց յօդի կը մնայ, եւ անորոշին հետ նոյն է:

Գ. Սեռականը, տրականն ու բացառականը՝ երբեմն կ'առնուն յօդ եւ երբեմն չեն առնուր:

§. 2. Անորոշ յօդ:

84. Անորոշ յօդն է **Տ** կամ **Տ**^ը. որուն պաշտօնն է անուան ընդհանուր միտքը մասնաւորի ամփոփել՝ առանց որն ըլլալը որոշելու. ինչպէս այս խօսքիս մէջ. Փայտ **Տ** կտրէ, **Տ** յօդը փայտին ընդհանուր միտքը մասնաւորի կամ մէկի ամփոփեց՝ առանց որոշելու թէ որ փայտը: Ար թէ ըսած ըլլայի պարզապէս՝ Փայտ կտրէ. չէիր իմանար որ արդեօք մէկ փայտ թէ աւելի. կամ թէ ըսէի որոշիչ յօդով՝ Փայտը կտրէ, որոշեալ եւ ծանօթ փայտ մը կ'իմանայիր:

85. Մէ կամ **Տ** անորոշ յօդն անունէն ետքը կը դրուի՝ ամէն հօլովի մէջ միակերպ անփոփոխ մնալով. այսպէս.

Ուր. Հոյ. Փայտ մը. Բոյ. Փայտէ մը.

Սեռ. Տը. Փայտի մը. Գրծ. Փայտով մը:

86. Երբեք որոշեալ բառի վրայ անորոշ յօդ չի դրուիր: Չ'ըսուիր՝ Փայտը մը. քաղաքը մը. դիրքս մը. այս տուն մը. այլ՝ քաղաք մը, եւ այլն:

87. Մը յօդը՝ հնչման վայելու թեանն համար է՝* եւ ու բառերէն յառաջ ն գիր մ'ալ կ'առնու. այսպէս. Անդիւտ գանձ մըն է. զարհուրանք մըն էր. անգամ մըն ալ. հատ մըն ալ, (փոխանակ՝ գանձ մը է, հատ մըն ալ ըսելու:) Բայց շատ հեղ կ'ըսուի նաեւ կրճատելով՝ Անգամ մ'ալ. հատ մ'ալ:

* Ե՛ որ կ'ըսենք, իմացիր ամբողջ էական պակասուոր բայը, է-, է, էն+, է+, էն. էի, էի: Եւ այլն. որ ետքէն պիտ'որ տեսնենք:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ը Թ Գ .

Գ Ո Յ Ա Վ Ա Ն Ե Ի Ա Ծ Ա Վ Ա Ն

§. 1. Ածականն անոռան ինչ ըլլալը :

88. Անունը երկու տեսակ է. Գոյական, որ բանին ինչ ըլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս. Բարդ. Զառաշարահ. եւ Ածական, որ բանին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս Բարի. պարզաբեր. Բարձր :

Նոր սորվողի մը դժուարին է որոշել թէ որ անունը գոյական է եւ որը ածական. ուստի պէտք է միտք առնուլ որ եթէ նոյն անունը շատ տեսակ բանի կրնայ ըսուիլ, նշան է թէ ածական է. ինչպէս Բարի, Կարգի, Բարձր շատ տեսակ բանի կրնան յարմարիլ : Իսկ եթէ անունը մինակ ինք զինքը կը յայտնէ, ըսել է թէ գոյական է. ինչպէս Բարդ, որ մինակ մարդու կրնայ ըսուիլ. եւ Զառ՝ որ մինակ ծառի : — Գարձեալ եթէ անունն մ'առջեւ Բարդ կամ Բան բառը կը յարմարի, այն անունն ածական է. զորօրինակ Բարի Բարդ. Բարձր Բարդ. կամ Կարգի Բան. Բարձր Բան. ուրեմն Բարի, Բարձր, Կարգի ածական են : Իսկ եթէ չի յարմարիր գոյական է. ինչպէս՝ չի յարմարիր Զառ Բան, ինչպէր Բարդ. ուրեմն Զառ եւ ինչպէր գոյական են :

89. Ածականն իւր գոյականէն միշտ յառաջ կը գրուի. այսպէս. Բարձր աշտարակ. առաւելնի մարդ. պարզաբարձ ծառ. աղնի գինի :

90. Հոլովելու ատեն ածականը միշտ անփոփոխ կը մնայ, եւ միայն գոյականը կը հոլովի, թէ եզակի եւ թէ յոթնակի թուերուն մէջ :

Էզակի.

- Ո-ը. Հոց. Բարձր աշտարակ.
 Սեռ. Տր. Բարձր աշտարակի.
 Բացառահ. Բարձր աշտարակէ.
 Գործիհ. Բարձր աշտարակով.

Յոթնակի.

- Ո-ը. Հոց. Բարձր աշտարակներ.
 Սեռ. Տր. Բարձր աշտարակներու.
 Բացառահ. Բարձր աշտարակներէ.
 Գործիհ. Բարձր աշտարակներով :

Օրինակէս տեսար որ բարձր ածականը թէ եզակի եւ թէ յոքնակի հոլովներու մէջ միօրինակ անփոփոխ մնայ:

91. Նոյնպէս յօդ՝ միայն դոյական անունը կ'առնու եւ ոչ ածականը. այսպէս. Բարձր աշտարակը. ճերմակ կտաւին. աղինը մարդէն. կարծր փայտերը. պողատու ծառերուն, եւ այլն:

§. 2. Ածականին աստիճանները:

92. Ածականներն երեք աստիճան ունին. 1. Գրական. 2. Բաղդատական եւ 3. Գերադասական:

93. — Ա. Գրական աստիճանը՝ դոյականին պարզապէս ինտոր բլլալը կը ցուցնէ. ինչպէս. Տէ՛ք. ծանր. ին՛նիւ. աղ՛իկ:

94. — Բ. Բաղդատական աստիճանը՝ ուրիշի համեմատութեամբ կամ բաղդատելով ուրիշէն աւելին կամ պակասը կը նշանակէ. ինչպէս. Տէ՛քա՛գոյն. ծանրա՛գոյն. լաւա՛գոյն. Բարձրա՛գոյն. կամ աւելի՛ Բարձրաւելի՛ Տէ՛ք:

95. — Գ. Գերադասական աստիճանը՝ շատ կամ սաստիկ կը ցուցնէ. ինչպէս. ամենամէ՛ք. ամենա՛ծանր. ամենասարճի՛ն:

Այս բաճնին պարզապէս ըստ ինքեան կամ Բացարձակ գերադասական է, եւ չի ցուցնէր՝ ուրիշներու համեմատութեամբ ամենէն աւելի ծանրը կամ բարձրը: Բայց կայ դարձեալ Համեմատութեամբ գերադասական. զոր տես թ մասին մէջ:

96. Գրական ածական մը բաղդատական կ'ըլլայ՝ երբեմն -ագոյն մասնիկն առնելով. զորօրինակ. Բարձրագոյն. Տէ՛քագոյն. պարտաւէ՛անագոյն. բայց հասարակօրէն աւելի մակբայով կը կազմուի. այսպէս. աւելի՛ Բարձր. աւելի՛ ծանր. աւելի՛ մաքուր. աւելի՛ սրափետ: Կամ երբեմն աւելի մակբային տեղ կը դրուի ալ. — ալ աղ՛իկ. ալ աւելի՛. ալ պէտտաւէ՛ան:

97. Գրական ածական մը գերադասական կ'ըլլայ սկիզբն ամենամասնիկն առնելով. զորօրինակ. ամենամէ՛ք. ամենասարճի՛ն. ամենաբարձրի՛ն. ամենախոնարհի՛ն: Բայց շատ անգամ ալ այլեւայլ սաստկացուցիչ մակբայնե-

բով. այսպէս՝ շար զՏրտար. սասարիկ դժուարին. անհնա-
րին ծանր. եւ այլն:

Սովորական եղած է տաճկերէնի նման ըսել՝ խնոր
շատ մարդիկ. (իկ + շոփ տարմ.) խնոր գիւրին. (իկ + հո-
ւոյ) եւ կամ ղինոր առաջ. ղինոր գեղեցիկ. եւ այլն:

Յ Օ Վ Ո Ւ Ա Թ Վ .

ՅԱՏՈՒԿ. ԹՈՒԱԿԱՆ ԵՒ ՄԱՄՆԱԿԱՆ ԱՆՈՒԱՆԻՔ

98. Գոյական եւ ածական անուանց քանի մը
տեսակը կայ որ առանձին մտադրութեան արժանի են:
Գլխաւորներն են՝ 1. Յատուկ անուանք. 2. Թուա-
կան անուանք, եւ 3. Մասնական անուանք:

§. 1. Յատուկ անուանք:

99. Յատուկ կ'ըսուին որոշեալ անձի կամ տե-
ղոյ մը անունները. ինչպէս՝ 'Նեղոս' գետ. Արդաշէս
Թագաւոր:

Աւրիշ անունները յատուկ անուններէն զանա-
զանելու համար քերականք անոնց Հասարակ անուն
ըսած են: Չորօրինակ 'Նեղոս' գետ. — 'Նեղոս' յատուկ
անուն է, եւ գետ՝ հասարակ անուն:

100. Յատուկ անուանք երկու տեսակ են. 1. Գոյ-
ական յատուկ անուն, եւ 2. Ածական յատուկ անուն:

101. Գոյական յատուկ անունն ան է որ որոշեալ
անձի կամ տեղոյ մը սեպհական անունը կու տայ.
Ինչպէս Արդաշէս. Կիւրոս. Սոկրատ. Յովոթ. կամ Ար-
մաիք. Եփեսոս. Աթենք. Նեղոս. Եփրատ. Ուլիմոս:

102. Ածական յատուկ անունն ան է որ որոշեալ
անձի կամ տեղոյ մը վերաբերեալը կը ցուցնէ. ինչ-
պէս. Արդաշէսեան պատերազմներ. Սոկրատեան փիլիսո-
փայութիւն. Եփեսոսցի մեհեան. Աթենական ձեմարան:

103. Յատուկ անուանց հոլովումն ընդհանրապէս
հասարակ անուանց պէս է. ինչպէս. Գրիգոր, Գրիգ-
որեան, զոսի. Արիստի, Էրի. Հոյ, Հոյոս. Յովնանէն,
Յովնանէն. Լիբանան, Լիբանանոս. այսպէս ալ Արմա-

չոս. կլայոս. Արաբաթոս. Ալէննայոս. Հոսոյոս: —
Երրորդ եւ չորրորդ հոլովման տակ գոյական յատուկ
անուն չ'երթար:

104. Շատերն ալ կը հոլովին կէս զարտուղինե-
րուն պէս. Խոսարովնա՛նի, ոսկոսոյ. Ալէննայի, ցոսոյ:

105. Բայց գոյական յատուկ անուններէն ոմանք
գրաբարէ առած մասնաւոր հոլովում մ'ունին:

Ուղղի. Տիգրան. Բցո. Տիգրանէ.

Հայցի. զՏիգրան. Գրծ. Տիգրանաւ.

Սեւ. Տր. Տիգրանայ. Էմօ Տիգրանով:

Այսպէս կը հոլովին՝ Սահակ, կայ. Մեսրոպ, պայ.
Տրդատ, տայ. Հոսով, մայ. Յակոբ, բայ. Նարեկ, կայ:

Ասոնց նման են նաեւ է, ի վերջաւորեալները.
Հոփսիսիէ, Հոփսիսիէոյ, զՀոփսիսիէ, Հոփսիսիէէ,
Հոփսիսիէոս կամ մէսի, մէի:

Այսպէս կը հոլովին՝ Եւգինէ, նեայ. Բարթո-
ղիմէ, մեայ. Եսայի, յեայ. Ղեւի, Ղեւեայ. եւայլն:

106. Ռամական հոլովներ կը համարուին՝ Ասուա-
ծածնոյ. Էջմիածնոյ. Լուսաւորչոյ. Սուրբ Անտոնոյ,
եւայլն. փոխանակ՝ Ասուածածնի, Լուսաւորչի:

107. Ընտանեկան յատուկ անունները թէ գրու-
թեան եւ թէ խօսակցութեան մջ կը հոլովին պար-
զապէս՝ Յովոբին, Յովհաննէին, Մեսրոպին, Ե-
գիսիէին, եւայլն:

108. Իս վերջաւորեալ տեղւոյ անուններուն սե-
ռականը հասարակօրէն իոյ կ'ըլլայ. Սպանիա, Սպանիոյ.
Նոյնպէս Իսրայէլոյ. Անգղիոյ. Նիկիոյ. Ասիոյ, եւայլն:

109. Յատուկ անունաց յոքնակին հասարակօրէն
ըսա ընդհանուր կանսնի կ'ըլլայ Հայեր, Յոյներ, Պար-
սիկներ, Արոյրներ, Ներսէսներ, Յովսէփներ, եւայլն:
կամ գրաբարի ձեւով. Հայո, Յոսնաց, Պարսիցո՛ս,
Ներսէսեանո, Գայիսնեանո, Մինրդատեանո, եւայլն:

§. 2. Թոռակիան անոռակը:

110. Թոռակիան անոռն կ'ըսուին այն բառերն որ
բանի մը որոշ համբանքը կը ցուցնեն. Ինչպէս, մէի,
երիոս, երեւ, կամ ոսկոս, երկրորդ, երրորդ, եւայլն:

111. Թուականներն երեք տեսակ են .

Ա. Բացարձակ կամ Գլխուողը, որ բանին քանի հատ ըլլալը կը յայտնէ .

Բ. Դասական, որ բանին քանիերորդ ըլլալը կը յայտնէ .

Գ. Բաշխական, որ ամէն մէկուն քանիկան հատ բաշխուած ըլլալը կը յայտնէ :

112. Երեք տեսակին միատեղ դնելը օրինակները :

Բացարձակ.	Գասական.	Բաշխական.
Մէկ.	Առաջին. (առջի.)	Մէյմէկ.
Երկու.	Երկրորդ.	Երկ'երկու.
Երեք. (իրեք.)	Երրորդ.	Երեք երեք.
Չորս.	Չորրորդ.	Չորս չորս.
Հինգ.	Հինգերորդ.	Հինգ հինգ.
Վեց.	Վեցերորդ.	Վեց վեց.
Եօթը.	Եօթներորդ.	Եօթ'նական.
Ութը, ութ.	Ութերորդ.	Ութ'նական.
Ինը.	Իններորդ.	Իննական.
Տասը.	Տասներորդ.	Տասնական.
Տասնու մէկ.	Տասնու մէկերորդ.	Տասնու մէկական.
Տասու երկու.	Տասու երկուերորդ.	Տասու երկու քական.
Տասու իրեք.	Տասու իրեքերորդ.	Տասու իրեքական.
Տասնու չորս.	Տասնու չորսերորդ.	Տասնու չորսական.
Տասնու հինգ.	Տասնու հինգերորդ.	Տասնու հինգական.
Տասնու վեց.	Տասնու վեցերորդ.	Տասնու վեցական.
Տասնեօթը.	Տասնեօթներորդ.	Տասնեօթ'նական.
Տասն' ութը.	Տասն' ութերորդ.	Տասն' ութական.
Տասնու ինը.	Տասնու իններորդ.	Տասնու իննական.
Քսան.	Քսաներորդ.	Քսանական.
Երեսուն.	Երեսներորդ.	Երեսնական.
Քառասուն.	Քառասներորդ.	Քառասնական.
Յիսուն.	Յիսներորդ.	Յիսնական.
Վաթսուն.	Վաթսներորդ.	Վաթսնական.
Եօթանասուն.	Եօթանասներորդ.	Եօթանասնական.
Ութսուն.	Ութսներորդ.	Ութսնական.
Իննասուն.	Իննսներորդ.	Իննսնական.

Հարիւր.	Հարիւրերորդ.	Հարիւրական.
Երկու հարիւր.	Երկու հարիւրե- րորդ.	Երկ'երկու հարիւր.
Եօթը հարիւր.	Եօթը հարիւրե- րորդ.	Եօթնական հարիւր.
Հազար.	Հազարերորդ.	Հազարական.
Երկու հազար.	Երկու հազարե- րորդ.	Երկ'երկու հազար.
Միլիոն.	Միլիոներորդ.	Միլիոնական:

113. Ասոնք ամէնքն ալ ածական են, անոր հա-
մար ալ իրենց գոյականէն յառաջ կը դրուին եւ ան-
հոլով ու անփոփոխ կը մնան. Երկու- ձեռքով. Հինգ-
բէ-ը հողւոյ. Չորս-ը տարի. Տասն-իւն կտոր. (տես
89, 90:)

Բայց եթէ առանց գոյականի եւ առանձին մնան,
այսպէս կը հոլովին:

Ա. Բացարձակներէն՝

114. Մէկ բառը երբեմն կը հոլովի ձեկ, երբեմն
ալ ձեկու, (որուն վրայ տես երկրորդ մասին մէջ:)

115. Մնացած թուերն ամէնքն ալ հաւասարա-
պէս առաջին հոլովման տակն են. չորսի, ասնի, հա-
րե-ը:

116. Երկու բառը յօդ որ առնու կամ հոլովի՝ +
մ'ալ հետ կ'ուզէ. այսպէս՝ Երկուքն ալ. երկուքի, եր-
կուքով. (եւ ոչ՝ երկուն ալ, երկուի:) Այսպէս կ'ըսուի
նաեւ երկուք է, (կամ երկու է:) Նոյնպէս իրմէ բազա-
զրեալները. ասու-երկուքն ալ, յիսուս-երկուքին:

117. Եօթը եւ ութը թուերն հոլովելու ատեն ը
գրերնին կը թողուն, ու կ'ըլլան եօթի, (կամ նաեւ
եօթնի,) ութի:

118. Ինը եւ ասը թուերը հոլովելու ատեն ը
գրերնուն տեղ ն կ'առնուն, եւ կ'ըլլան իննի, ասնի,
ասնով:

Բ. Գատականներէն՝

119. Աս-ըն բառը յօդ որ առնու՝ կը հոլովի
այսպէս. աս-ընոյն, աս-ընիէն, աս-ընով: Իսկ աս-ի
բառին համար տես 170:

120. Այլեւայլ թուերէ յօդեալ դասականնէ-
բուն առաջինը բացարձակ թուական կը դրուի, մինակ
եւքինը երրորդ մասնիկ կ'աւնու, եւ ինք մինակ կը հո-
լովի. այսպէս. երեքհարար-վեցհարիւր-քսանուհին-
դերրորդ. Չորսհարիւր-յիսունուիրերեքերորդէն :

121. Տասնուհիներորդէն մինչեւ դասնուիններորդ
շատ անգամ գրաբար կը գործածուի :

Մեասասներորդ .	Վեշտասաներորդ .
Երկուասաներորդ .	Եօթնեւասաներորդ .
Երեքասաներորդ .	Ութեւասաներորդ կամ
Չորեքասաներորդ .	Ութուասաներորդ .
Հնգեասաներորդ .	Իննեւասաներորդ :
Գ. Բաշխականներէն՝	

122. Ամէնն ալ առաջին հոլովման տակն են. այս-
պէս. Դիւիւնիւն. երկ'երկուսի. Եօննակունի եւայլն :

Կարգին մէջ գրինք Դիւիւն, երկ'երկու մինչեւ վեց վեց
բառ հասարակ սովորութեան. բայց ոմանք կ'ըսեն
նաեւ երկուսիւն, երեքսիւն, չորսսիւն, հինգսիւն, վե-
ցսիւն : Իսկ խորթ բառեր են՝ Դիւիւնիւն, երկ'երկուսի-
ւն, քանիւնիւն :

123. Քանի՞ հարցականն ալ թուական անուն կը
համարուի, եւ ունի դասական՝ Քաներորդ կամ քանի՞-
երորդ, եւ բաշխական՝ Քանիկան :

§. 3. Մասնական անոռակեր :

124. Մասնական կամ Միջակ անոռակեր կ'ըսուին
այն բառերն որ քանակութիւն մը կը նշանակեն ա-
ռանց թիւն որոշելու. ինչպէս՝ Քանի մը վկայ. Ահնա
հոս են :

125. Մասնական անուններէն՝ կայ որ ածական
են, կայ ալ որ գոյական. կամ միեւնոյն բառը երբեմն
գոյական է եւ երբեմն ածական. ինչպէս հիմայ պիտի
տեսնենք :

126. Մասնական անուանց շատին հոլովումը
գերանունական է. այսինքն բացառական՝ Դ. գոր-
ծիական՝ մով. — յոքն. ուղղական՝ նո, սեռական՝ նոյ :
(Տես վարը 142.)

127. Ո՛հնէ՛ միշտ գոյականն է. եզակի չունի*, եւ կը հոլովի այսպէս.

Ուշ. Հոյ. Ոմանք. Բոյ. Ոմանցմէ.
Սեւ. Տբ. Ոմանց. Գրծ. Ոմանցմով:

* Գրարար զուցուածք է եզակին՝ Ո՛հն այս կ'ըսէր, ո՛հ այն կ'ըսէր:

128. Մե՛ւ, Մեկե՛ւ, Ուրե՛շ, ածական են. բայց յօդ առնելով գոյական ալ կ'ըլլան. եւ առաջին հոլովման պէս կը հոլովին: Մեկե՛ւ բառին յօքնակին գոյական եղած ասեն՝ կրնայ թէ բոտ հասարակ կանոնի եւ թէ դերանունական հոլովիլ. — բայց դերանունական հոլովումն առանց յօդի. այսպէս.

Ուշ. Հոյ. Մեկալնոնք, Բոյ. Մեկալնոնցմէ, մեկալնեքը. կալնեբէն.
Սեւ. Տբ. Մեկալնոնց, Գրծ. Մեկալնոնցմով, մեկալնեբուն.

129. Ա՛հն, ածական է. իսկ յօդով կ'ըլլայ գոյական՝ երկրորդ հոլովման տակ:

Ուշ. Հոյ. Ամէնք. Բոյ. Ամէնէն.
Սեւ. Տբ. Ամէնուն. Գրծ. Ամէնով:

Այս ա՛հն գոյականս որ եզակի ձայնով յօքնակի է, ունի նաեւ յօքն. ուղ. եւ հայց. Ա՛հնք, զա՛հնք:

130. Իբո՛ր եւ Մեկե՛ւ զ՛հի, եզակի ձայնով յօքնակի գոյական են. ուղղական չունին. եւ կը հոլովին այսպէս.

Հոյցմի. Իբար. Մեկը զմէկ.
Սեւ. Տբ. Իբարու. Մեկը մէկու.
Բացաւ. Իբարմէ. Մեկը մէկէ.
Գործիմի. Իբարմով. (Մեկը մէկով:)

Ասոնք յօդ չեն առնուր. միայն բացառականն իբորհն ալ կ'ըսուի: Այս նաեւ մէկմէկու. մէկմէկէ:

131. Ի՛նչ, երբեմն ածական է, եւ գոյականով մը կը հոլովի. Ի՛նչ սիրա. Ի՛նչ գործ. Ի՛նչ բան, Ի՛նչ բանի, Ի՛նչ բանէ, Ի՛նչ բանով. — յօքն. Ի՛նչ բաներ, եւ այլն: Երբեմն ալ գոյական է՝ երկրորդ հոլովման տակ:

Ուղ. Հյո. Ինչ. Բոյ. Ինչէ(ն).
 Սեւ. Տբ. Ինչու, ինչի. Գրթ. Ինչով.
 Յոմանի՛ Ինչեր, ինչերու, եւայլն:

132. Քանի՛ եւ Քանի՛ մը, Մէկ՛ +անի: — Քանի՛ թէ իբրեւ ածական կը բանի. Քանի՞ հոգի. Քանի՞ մարդու. եւ թէ առանձին կը հոլովի իբրեւ գոյական. Քանի՞ առիթ. Քանի՞՞՞ գնեցիր. Քանի՞նէր՞՞ արիւնը մտաւ: — Քանի՛ մը ըստ ինքեան անյօդ եւ անհոլով ածական է. իսկ եթէ պետք ըլլայ՝ յօդով պայտէս կը հոլովի. (Անոնցմէ) մէկ՛ +անին, մէկ՛ +անիին, եւայլն:

133. Որ, ածական է եւ հետը գոյական մը կ'ուզէ (յօդով կամ առանց յօդի). Ո՛ր սիրտ ասոր կը գիմանայ. Ո՛ր բանը. Ո՛ր բանին. — յոքն. Ո՛ր բաները, եւայլն: Իսկ երբ մինակ որ մնայ իբրեւ գոյական, (կը նշանակէ ած. հանիւնը.) եւ յօդով կը հոլովի պայտէս.

Ուղ. Հյո. Ո՛րը. Որո՞նք.
 Սեւ. Տբ. Որո՞ւն. Որո՞նց.
 Բոյոյոյ. Որմէ՛ն, որմէ. Որոնցմէ.
 Գործի՛մի. Որով. Որոնցմով:

Յոքնակին յօդ չ'առնուր, ինչպէս ամէն գերանունական հոլովմանց յոքնակիները:

134. Ո՞վ հարցականը միշտ գոյական է, հետն ածական չի կրնար առնուլ. հոլովումը վերինին նման է.

Ուղ. Հյո. Ո՞վ*. Բոյ. Որմէ, որմէն.
 Սեւ. Տբ. Որո՞ւ. Գրթ. Որով (անսովոր.)

Յոքնակին՝ Որո՞նք, որո՞նց եւայլն. վերինին պէս:

* Հայցականը սովորաբար չ նախդրով կ'որոշուի շօվ. շորոնք:

135. Ոչ ո+, Ոչինչ, միշտ եզակի գոյական են. ունին ուղղական եւ հայցական: Ոչ ո+ իմացաւ. Ոչինչ ճաշակեց:

136. Այս ո+ (մարդ.) Այս ինչ (բան.) } (ած. ֆելան.)
 Այս անու (մարդ եւ բան.) } թէ գոյական են եւ թէ ածական. բայց միշտ անհոլով:

137. Իբր +անիւնիբ, Ամէն մէկ, թէ իբրեւ գոյական մինակ կը բանին յօդով, եւ թէ իբրեւ ածական՝

գոյականով մը մէկտեղ: — Իւր-տանչիւր (դք) իւր պաշտօնն ունի. Ա՛նն Տէ՛նն զատ զատ. — Իւր-տանչիւր ծառ իւր պողէն կը ճանչցուի: Ա՛նն Տէ՛նն զինուորի մէյ մէկ զրահ:

138. Նոյն, որ ըստ ինքեան դերանունն է, կը գործածուի նաեւ իբր մասնական անուն. Երկուքն ալ նոյն են, կամ Տէն-նոյն են:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

Գ Ե Ր Ա Ն ՈՒ Ն

139. Դերանունն կ'ըսուի երկրորդ մասն-բանի՝ որ գոյական անունը շատ անգամ չկրկնելու համար անոր տեղը կը դրուի: Զորօրինակ. Ահա՛ն ելաւ իւր զօրքովն՝ առնոց սիրտ տալով. փոխանակ՝ Ահա՛ն ելաւ Առնանին զօրքովը՝ զօր-եբոուն սիրտ տալով՝ ըսելու:

Գոյականի կամ անունն եւ Դերանունն իրարմէ տարբերութիւնն ան է որ գոյականը բանին անունը կու տայ՝ առանց յայտնելու թէ ո՞րն է. իսկ դերանունը կը ցուցնէ թէ ո՞րն է՝ առանց իրին անունը տալու: Այսպէս՝ ծառ. Ժայռ. Կաղա՛ք՝ անուն են. Իս. Գուն. ասի՛մ՝ դերանուն են:

140. Ինչպէս անունը՝ նոյնպէս դերանունն ալ երկու տեսակ է. 1. Գոյական դերանուն, եւ 2. Ածական դերանուն:

Գոյական են՝ Խո, Գոռ, Խնքը. ասի՛մ, արի՛մ, (սոռի՛մ,) առի՛մ. որն որ. ո՛վ որ:

Ածական են՝ Այս, այդ, (սա,) այն. Ի՛մ, Կոռ, Խոր. Կեր, յեր, Իրե՛նց. որ:

141. Դերանուններն անուանց պէս թիւ ու հոլով ունենալէն զատ՝ ունին նաեւ Դիմք, որ կը ցուցնէ խօսքին ո՞ր կողմանէ ըլլալը: Գէմք երեք է.

Առաջին գէմք՝ որ խօսողին կողմը կը ցուցնէ. Խ. Տնք. Իմ. եւ այլն:

Երկրորդ գէմք՝ որ լսողին (որուն որ կը խօսուի) կողմը կը ցուցնէ. Գոռ. Գոռք. յեր. Կոռիդ, եւ այլն:

Երրորդ գէմք՝ որ խօսողէն ու լսողէն զատ կողմ մը կը ցուցնէ. առի՛մ. Իրե՛նք. առնոց, եւ այլն:

142. Գերանուանց հօլովումն ընդ հանրապէս անկանոն է: Բայց իրենց յատկացեալ հօլովում մ'ունին. որ քիչ շատ այս կանոնիս՝ վրայ հաստատուած է:

Եզակի.

Ուշ. —
 Հոյ. շ —
 Ս. Տ. —
 Բցւ. — մէ, — կէ.
 Գրժ. — մով.

Յորնակի.

Ուշ. — նք.
 Հոյ. շ — նք.
 Ս. Տ. — նց.
 Բցւ. — նցմէ.
 Գրժ. — նցմով:

Այս կերպ հօլովման Գերանունական հօլովումն ըստ ինք. ինչպէս մինչեւ հիմայ քանի մը տեղ տեսանք:

143. Գերանունները մեկանց շորս կարգի կը բաժնուին. 1. Անձնական կամ Իական. 2. Յոռցական. 3. Մտացական. 4. Յարարերական:

§. 1. Անձնական դերանուն:

144. Անձնական դերանունները գոյական են, եւ անձին սով բլալը կը ցուցնեն. եւ կը հօլովին այսպէս.

ԱՌԱՋԻՆ ԴԷՄՔ

Եզակի.

Ուշ. ես.
 Հոյ. Չիս, (իս, ինծի*.)
 Սեւ. Իմ, (իմին.)
 Տրւ. Ինձի, ինծի.
 Բցւ. Իզմէ, ինէ.
 Գրժ. Իզմով.

Յորնակի.

Մենք, մեք.
 Չմեզ, (մեզ, մեզի.)
 Մեր, (մերին.)
 Մեզի.
 Մեզմէ, մենէ.
 Մեզմով:

ԵՐԿՐՈՐԴ ԴԷՄՔ

Եզակի.

Ուշ. Գուն, դու.
 Հոյ. Չքեզ, (քեզ, քեզի.)
 Սեւ. Քու, (քուկին.)
 Տրւ. Քեզի.
 Բցւ. Քեզմէ, քենէ.
 Գրժ. Քեզմով.

Յորնակի.

Դուք.
 Չձեզ, (ձեզ, ձեզի.)
 Չեր, (ձերին.)
 Չեզի.
 Չեզմէ, ձենէ.
 Չեզմով:

* Փակագծի մէջ առնուածները սովորական հօլովներ համարուած են:

Ե Ր Ր Ո Ր Դ Դ Ե Մ Ք

Եզակի.

Յոքնակի.

Ուշ. Ինքն, ինքը*, ինք.

Իրենք.

Հյց. Չինքն, զինքը, զինք.

Չիրենք.

Սեւ. Իրեն.

Իրենց.

Տբւ. Իրեն.

Իրենց.

Բցւ. Իրմէ, իրմէն.

Իրենցմէ.

Գրժ. Իրմով.

Իրենցմով:

* Ին+ը, զին+ը բառերուն մէջ ը գիրն յօդ չէ, այլ
 ն գիրն ըթի դարձած (ինչպէսն յօդը, 79.) անոր հա-
 մար ալ ին+ եւ զին+ ըսուած է միայն կրճատութեամբ:

145. Անձնական գերանուանց ուղղականը միւս
 հոլովներուն հետ մէկտեղ կրկնութեամբ կը բանի՝
 երբ նշանակութիւնն ինք իր վրայ կը դառնայ. այսպէս.
 Եւ զն. Եւ ինչի. Դո՞ւն զէեղ. Մե՞ն+ Մեզի. Մե՞ն+ Մեզի.
 Մե՞ն+ զ՞եղ: Գնենք երրորդ դէմքին օրինակը:

Եւ շ. Ինք իրեն*, ինք զինք. ինք իրմէ. ինք իրմով.
 Կամ Ինքն իրեն. ինքը զինքը. ինքն իրմէն. ինքն
 իրմով.

Յո՞ւ. Իրենք իրենց. իրենք զիրենք. իրենք իրենցմէ.
 իրենք իրենցմով:

* Կամ ստացականով՝ Ին+ էր: — Ին+ էր եղբայրը.
 Ին+ էր ձեռօքը:

146. Այս երրորդ դէմքն առաջին եւ երկրորդ
 դէմքի եզակիներուն հետ ալ կը միանայ ստացական
 յօդով. Եւ զին+ս կամ ին+ զին+ս. ին+ զին+դ, (ին+դ
 զին+դ.) ին+ իրենն. ին+ իրենդ, եւ այլն: (Չ'ըսուիր Եւ
 իրենն. Դո՞ւն իրենդ:)

Սակայն ասիէ՝ շատ մը խորթ ու սխալ գործա-
 ծութիւններ ալ ելած են, որ մեծապէս զգուշա-
 լի են. Ին+ը-զին+իւ. Ին+-իբ-զին+ս. Ին+-իբ-զին+դ. մա-
 նաւանդ յոքն. Ին+-իբ-զին+իւ կամ ին+-իբ-զին+իրնիւ.
 եւ սեռ. կամ բցս. Ին+-իբ-զին+եւ. Ին+-իբ-զին+երնսդ.
 Ին+-իբ-զին+երնեւ, եւ այլն:

Անձնական գերանուան երրորդ դէմք կրնայ հա-
 մարուիլ՝ նաեւ Այն, անիկա ցուցականն որ հիմայ պիտի
 տեսնենք:

§. 2. Գոռցական դերանունն:

147. Յուցական գերանունները շատին մէջէն ուրոշ մէկը կը ցուցընեն. ինչպէս. Այ՞ գիրքը. Այ՞ տունը, եւ այլն:

148. Յուցականները՝ թէեւ միշտ երրորդ գէմքի բան մը կը ցուցընեն, սակայն երեք որոշ գէմք ունին. 1. այ, (աճ. պո-) որ Ա գէմքին մերձաւոր բան մը կը ցուցընէ. 2. այդ, (աճ. շո-) որ Բ գէմքին մերձաւոր բան մը կը ցուցընէ. 3. այն, (աճ. շ.) որ Գ գէմքին մերձաւոր բան մը կը ցուցընէ:

149. Արդի լեզուին բաղձաթիւ ցուցականներն այսպէս կը բաժնուին.

Ա գէմքի. Այս. աս. ասի. ասիկա.

իմ Սա. սուի. սուիկա. Սոյն. պո-.

Բ գէմքի. Այդ. ատ. ատի. ատիկա.

իմ Գա. դուի. դուիկա*. Գոյն. շո-.

Գ գէմքի. Այն. ան. անի. անիկա.

իմ Նա. նուի. նուիկա. Նոյն. շ:

* Ռամկին հնչմամբը՝ պո. պո-ի. պո-ի-ի: Նոյնպէս շատ անգամ կ'ըսուի սամկօրէն՝ պո-ի-ի-ի. նո-ի-ի-ի. պո-ի-ի-ի. ար-ի-ի-ի. եւ այլն: Գո, պո-ի եւ մանաւանդ նո, նո-ի շատ ցանցաւ կը գործածուին:

150. Յուցական գերանուններէն ոմանք գոյական են, ոմանք ալ ածական:

Գոյական են՝ Ասի, ասիկա. Արի, արիկա. Անի, անիկա. որ մինակ կը մնան եւ քովերնին երբեք գոյական անուն չեն առնուր:

Ածական են՝ Այս, աս, սա, սոյն. Այդ, ատ, դո, դոյն. Այն, ան, նա, նոյն. որ քովերնին գոյ. անուն մը կ'ուզեն. — Այս մարդը. Այն կողմն. Ս կողմը. Նոյն գիշերը: Բայց այս, սա. այդ, դո. եւ այն, նա շատ անգամ իբրեւ գոյական գերանուն մինակ ալ կը մնան. — Այս ալ փճացաւ. Այդ էր քու պարտքը. Ա տուր, ան տար:

151. Նոյն՝ որոշեալ յօդով իբրեւ գոյական գերանուն՝ մինակ կը գործածուի. նոյնը, նոյնին, նոյները:

Յուցական գերանունանց հօլովումը չէրած՝ քանի մը խօսք ալ գերանունական յօդերուն վրայ ըսենք:

152. Հայերէն դերանուանց, ինչպէս մինչեւ հիմայ տեսանք, արմատն են այս երեք գրերս՝ ա, պ, ն. որ միանգամայն Գիմնորոշ կամ Գերասնոռուսկան յօդ են. եւ բառերուն ետքի ծայրը կ'եւելցուին:

153. Գերանունական յօդերէն՝ ա առաջին դէմքի կը ծառայէ. պ երկրորդ դէմքի, եւ ն (ը) երրորդ դէմքի:

154. Գերանունական յօդ մ'որ ցուցական դերանուան տեղը կամ քովը կը գործածուի՝ կը կոչուի Գոռցական յօդ. ինչպէս. Այս մարդս. Այն գինին:

155. Գերանունական յօդ մ'որ ստացական դերանուան տեղը կամ քովը կը գործածուի՝ կ'ըսուի Մտացական յօդ. ինչպէս. (Իմ) ձեռքս, եւ այլն. (տես §. 3):

Գերանունական յօդերուն ուրիշ գործածութեանցը վրայ՝ երկրորդ մասին մէջ:

156. Գոյական ցուցականներն այսպէս կը հօլովին.

Եղակի.

Յորնակի.

Ուղ. Հոյ. Այս, առ, առի, առիկա.

Ասոնք.

Սէս. Տր. Ատոր.

Ասոնց.

Բացարեւել. Ասկէ, (ասկից, ասորմէ.)

Ասոնցմէ.

Գործիակ. Ասով.

Ասոնցմով:

Այսպէս կը հօլովին նաեւ

Այդ, առ, առի, առիկա. — ատոր. ատկէ. ատով.

յո՛ն. ատոնք. ատոնց. ատոնցմէ. ատոնցմով:

Այն, ան, անի, անիկա. — անոր. անկէ. անով.

յո՛ն. անոնք. անոնց. անոնցմէ. անոնցմով:

Ասոնց նման է Բ կարգի ցուցականաց հօլովումք.

Սա, սուի, սուիկա. — սուոր. սրկէ. սուով.

յո՛ն. սուոնք սուոնց. սուոնցմէ. սուոնցմով:

Գա, դուի, դուիկա. — դուոր. դրկէ. դուով.

յո՛ն. դուոնք. դուոնց. դուոնցմէ. դուոնցմով:

Նա, նուի, նուիկա. — նուոր. նրկէ. եւ այլն:

Սոյն, դոյն, նոյն. առաջին հօլովման տակն են:

157. Ածական ցուցականներն ըստ կանոնի (90) անփոփոխ կը մնան թէ՛ ըստ թուոյն եւ թէ՛ ըստ հո-

լովոյն. եւ իրենցմէ ետեւ յօդով գոյականն անուն մը կ'ուզեն. այսպէս. Այս կզգին. Սա երկիրը. Նոյն գինին:

158. Յուցականին առջեւի գոյականին յօգը կրնայ դիմորոշ (ցուցական) յօգը լլալ՝ իւրաքանչիւր դէմքին համեմատ. ինչպէս Այս մարդ. Այդ ծառերդ. Այն հողին. — կրնայ ալ պարզապէս որոշեալ յօգը լլալ՝ ամէն դէմքի անխտիր. ինչպէս. Այս հողին. Այս մարդը. Այդ ծառերը, եւայլն: Այս վերջինս աւելի յաճախեալ է:

159. Ինչ որ վերը (80—82) որոշեալ յօգին համար ըսինք, նոյնն իմացիր նաեւ ցուցականաց գոյականներուն վրայ. այսինքն թէ այն հօլովներն որ յօգ չեն առնուր, ցուցական դերանուն ունեցած ատեննին ալ նոյնպէս առանց որոշեալ յօգի կը մնան. ուստի կ'ըսուի Այս գիրքով. սա գրքով. այն օրան. նոյն օրընէ. այդ նեղութենէ. սա որոշ. այն շքեանց. (չ'ըսուիր՝ Այս վայստովը:) Բայց դերանունական (ցուցական եւ ստացական) յօգ կրնան առնուլ դէմքին համեմատ. Այս մատով. Այդ նեղութենէդ, եւայլն:

Յուցական ածականներն իրենց գոյականովը մէկտեղ այսպէս կը հօլովին:

Ա. Յուցական յօգով.

Եզակի.

Ուշ. Հոց. Այս տուն-ս.
Սեւ. Տը. Այս տան-ս.
Բացառակ. Այս տրնէ-ս.
Գործիակ. Այս տրնով-ս.

Յոքնակի.

Այս տներ-ս.
Այս տներու-ս.
Այս տներէ-ս.
Այս տներով-ս:

Բ. Որոշեալ յօգով.

Եզակի.

Ուշ. Հոց. Այս կզգի-ն.
Սեւ. Տը. Այս կզգուց-ն.
Բացառակ. Այս կզգիէ-ն.
Գործիակ. Այս կզգուով.

Յոքնակի.

Այս կզգներ-ը.
Այս կզգներու-ն.
Այս կզգներէ-ն.
Այս կզգներով:

§. 3. Մտացական դերանունն :

160. Ստացական գերանուններն ածական են, եւ կը ցուցնեն թէ գոյականը որունն է : Եւ են՝

Ա. դէժէ՛ Իմ. մեր* .

Բ. դէժէ՛ Բու. ձեր.

Գ. դէժէ՛ Իւր. իրենց :

* Մեր, յեր, իրենց՝ միայն ստացողին կողմանէ յորնակի են, ինչպէս քիչ մը ետքը պիտի տեսնենք :

161. Ստացական գերանունները միշտ իրենց գոյականէն յառաջ կը դրուին՝ անփոփոխ մնալով, այսպէս .

162. — Ա. Եթէ ստացականը ի՞նչ է կամ քան կամ ի՞նչ, գոյականին վերջին ծայրը դէմքին համեմատ գիմարոշ (գերանունական) յօդ կ'ելեկցուի. այսինքն ի՞մ ստացականին գոյականը * յօդ կ'առնու. Ի՞մ դիրք*. Ի՞մ տուն*. Ի՞մ աներ* : — Քան ստացականինը դ յօդ կ'առնու. Քան տունդ. Քան աներդ : — Ինչ ստացականինը ն (ը) յօդ կ'առնու. Ինչ տունը. Ինչ որդին. Ինչ աները. Ինչ որդիքը :

163. — Բ. Եթէ ստացականը Տեր է կամ յեր կամ իրենց, գոյականին վրայ հաւասարապէս եւ անխտիր ն (ը) յօդ կը դրուի. այսպէս. Մեր տունը. Մեր որդին. Մեր աները. — Ձեր տունը. Ձեր որդին. — Իրենց տունը. Իրենց որդին :

Ստացական գերանուն առած գոյական մը կրնայ մէյ մը յորնակի ըլլալ պարզապէս ստացողին կողմանէ. ինչպէս՝ Դեր գիրքը. (բայց ճշդիւ խօսելով՝ Դեր գիրքը եզակի է, վասնզի զլիսաւոր բառը՝ որ է գոյականը՝ եզակի է.) — մէյ մ'ալ յորնակի կրնայ ըլլալ թէ ստացողին կողմանէ եւ թէ ստացեալին կողմանէ. ինչպէս՝ Դեր գիրքը : Այս վերջինը կը կոչենք կրկն յոնակ :

Աւասիկ ստացականին գոյականի հետ հօլովումը .

Ա. — ԻՄ, ՔՈՒ, ԻԻՐ .

Եզակի. (եզակի ստացող եւ եզակի ստացեալ.)

Ա. ԴԻՄՔԻ Բ. ԴԻՄՔԻ Գ. ԴԻՄՔԻ

Ո. Հ. Իմ գիրք-ս. Քու գիրք-դ. Իւր գիրք-ը.

Ս. Տ. Իմ գրքի-ս. Քու գրքի-դ. Իւր գրքի-ն.

Բ. Գ. Իմ գրքէ-ս. Քու գրքէ-դ. Իւր գրքէ-ն.

Գ. Զ. Իմ գրքով-ս. Քու գրքով-դ. Իւր գրքով-ը :

Յորնակի. (եզակի ստացող եւ յորնակի ստացեալ.)

Ո. Հ. Իմ գրքեր-ս. Քու գրքեր-դ. Իւր գրքեր-ը.
 Ս. Տ. Իմ գրքերու-ս. Քու գրքերու-դ. Իւր գրքերու-ն.
 Բ. Գ. Իմ գրքերէ-ս. Քու գրքերէ-դ. Իւր գրքերէ-ն.
 Գ. Դ. Իմ գրքերով-ս. Քու գրքերով-դ. Իւր գրքերով-ը:

Բ. — ՄԵՐ, ՉԵՐ, ԻՐԵՆՑ.

Եզակի. (յորն. ստացող եւ եզակի. ստացեալ.)

Ա. ԴԵՄՔ Բ. ԴԵՄՔ Գ. ԴԵՄՔ

Ո. Հ. Մեր Չեր Իրենց գիրք-ը.
 Ս. Տ. Մեր Չեր Իրենց գրքի-ն.
 Բ. Գ. Մեր Չեր Իրենց գրքէ-ն.
 Գ. Դ. Մեր Չեր Իրենց գրքով-ը:

Կրկին յորնակի. (յք. ստացող եւ յք. ստացեալ.)

Ա. ԴԵՄՔ Բ. ԴԵՄՔ Գ. ԴԵՄՔ

Ո. Հ. Մեր Չեր Իրենց գրքեր-ը.
 Ս. Տ. Մեր Չեր Իրենց գրքերու-ն.
 Բ. Գ. Մեր Չեր Իրենց գրքերէ-ն.
 Գ. Դ. Մեր Չեր Իրենց գրքերով-ը:

Ռամկօրէն կը համարուին՝ Ի՞նչ գիրքս. ՄԻ՞նչ լա-
 թերը. ՉԻ՞նչ սունը:

164. Շատ անգամ առանց գերանուան ալ մինակ
 ստացական յօդերով գոյականը կը հօլովի, եւ նոյն
 զօրութիւնը կ'ունենայ. զորօրինակ. գիրքս, (այսինքն՝
 ի՞մ գիրքս.) գրքերս, (այսինքն՝ ի՞մ գրքերս:)

165. Եթէ մէկգի թողուած գերանունն է ի՞մ, +ս-,
 ի-ր, այսպէս կը հօլովին.

Ա. ԴԵՄՔ. Գիրքս, գրքիս, գրքէս, գրքովս.
 Գրքերս, գրքերուս, գրքերէս, գրքերովս:
 Բ. ԴԵՄՔ. Գիրքդ, գրքիդ, գրքէդ, գրքովդ.
 Գրքերդ, գրքերուդ, գրքերէդ, գրքերովդ:
 Գ. ԴԵՄՔ. Գիրքը, գրքին, գրքէն, գրքովը*.
 Գրքերը, գրքերուն, գրքերէն, գրքերովը:

* Տես վերը (80.) գործիականին վրայ ըսածնիս:

Իսկ եթէ թողուած գերանունն է Վեր, յեր,
 իրենց, այն ատեն հետեւեալ կանոններուն համեմատ
 կը հօլովի:

166. — Ա. Եթէ գոյականը բազմաձևանկ է, պարզ ստացական յօդերուն տեղ՝ նիս, նիդ, նին մասնիկները կ'աւելցուին, այսպէս. պարտէզնիս. պարտէզներնիս :

Ա. ԴԵՄՔ

Եզակի.

Յոքնակի.

Պարտէզ-նիս.

Պարտէզներ-նիս.

Պարտէզ-նուս.

Պարտէզներ-նուս.

Պարտէզ-նէս.

Պարտէզներ-նէս.

Պարտէզով-նիս.

Պարտէզներով-նիս :

Բ. ԴԵՄՔ

Եզակի.

Յոքնակի.

Պարտէզ-նիդ.

Պարտէզներ-նիդ.

Պարտէզ-նուդ.

Պարտէզներ-նուդ.

Պարտէզ-նէդ.

Պարտէզներ-նէդ.

Պարտէզով-նիդ.

Պարտէզներով-նիդ :

Գ. ԴԵՄՔ

Եզակի.

Յոքնակի.

Պարտէզ-նին.

Պարտէզներ-նին.

Պարտէզ-նուն.

Պարտէզներ-նուն.

Պարտէզ-նէն.

Պարտէզներ-նէն.

Պարտէզով-նին.

Պարտէզներով-նին :

Բայց այս բազմաձևանկներուն կրկին-յոքնակի ուղղականը եւ հոյցականը լաւագոյն է ըսել Տեր, յեր, էրենց պարտէզները՝ քան թէ պարտէզներնիս. քառազաններնիդ. իւղճո-նի-ններնիս : Կ'ըսուի նաեւ եզակիանին պէս պարտէզնիս, իւղճո-նի-ններնիս՝ ուր որ իմաստի շփոթութիւն չկայ :

167. — Բ. Եթէ գոյականը միաձևանկ է, այն ատեն անոր յոքնակիանին վրայ կ'աւելցուին նիս, նիդ, նին մասնիկները, թէպէտեւ նշանակութիւննին եզակի չը մնայ. ինչպէս. հայրերնիս, (եւ ոչ հայր-նիս.) արներնին, (եւ ոչ արու-նին.) — միայն գործիականը եր մասնիկ չ'առնուր : Յոքնակին եզակիանին հետ նոյն է. (ուստի հայրերնիս, կը նշանակէ մեր հայրը եւ մեր հայրերը. յայներնիս՝ մեր յայնը եւ մեր յայները.) մինակ յոքն. գործիականը երբեք կ'ըլլայ : Եւ կը հոլովին այսպէս.

Ա. ԴԷՄՔ

Եզակի .	Յոքնակի .
Չայն - երնիս .	Չայներ - նիս .
Չայն - երնուս .	Չայներ - նուս .
Չայն - երնէս .	Չայներ - նէս .
Չայնով - նիս .	Չայներով - նիս :

Բ. ԴԷՄՔ

Եզակի .	Յոքնակի .
Չայն - երնիդ .	Չայներ - նիդ .
Չայն - երնուդ .	Չայներ - նուդ .
Չայն - երնէդ .	Չայներ - նէդ .
Չայնով - նիդ .	Չայներով - նիդ :

Գ. ԴԷՄՔ

Եզակի .	Յոքնակի .
Չայն - երնին .	Չայներ - նին .
Չայն - երնուն .	Չայներ - նուն .
Չայն - երնէն .	Չայներ - նէն .
Չայնով - նին .	Չայներով - նին :

Յոքնակի - շէէր վերջաւորողներուն այսպէս կ'ըլլայ ստացականը :

Եշ . Մատուընիս .	Յ+ . Մատուըներնիս .
Մատուընուս .	Մատուըներնուս .
Մատուընէս .	Մատուըներնէս .
Մատուընովիս .	Մատուըներովիս :

Ստացականի մէջ կ'ըստի նաեւ իւլլ-ընիս . Տր-ընիս . թէպէտեւ իւլլ+ , Գր+ նոյն (51.) կանոնին տակ շէն կ'ընար :

168. Ստացական գերանուններն ըսինք թէ ածական են . բայց առանց գոյականի մնացած ատեննին իրենք գոյական կ'ըլլան՝ վրանին գէմբին համեմատ գիմբոշ յոդ առնելով . եւ այսպէս կը հօլովին .

Ո . Հ . Իմս , (իմիս .)	Իմիններս .
Ս . Տ . Իմիսիս .	Իմիններուս .
Բց . Իմիէս .	Իմիններէս .
Գրժ . Իմիսովս .	Իմիններովս :

Այսպէս նաեւ

- Քուկդ*, քուկինդ. քուկինիդ, քուկինէդ, քուկինովդ.
յո+. քուկիններդ, եւայլն:
- Իւրը, իրենը. իրենին, իրենէն, իրենովը.
յո+. իրենները, եւայլն:
- Մերը, մերինը. մերինին, մերինէն, մերինովը**.
յո+. մերինները, եւայլն:
- Չերը, ձերինը. ձերինին, ձերինէն, ձերինովը.
յո+. ձերինները, եւայլն:
- Իրենցը. իրենցին, իրենցինէն, իրենցինովը.
յո+. իրենցները, եւայլն:

*Քո- ստացականը յօդ առած ատեն, կամ ձայնաւոր մը կից ունեցած ատեն՝ 1 գիր մ'ալ հետ կ'առնու. այսպէս. քո-իդ. քո-ին. — քո-իդ ալ. քո-իդ է. (եւ ոչ քո-դ է: Տես 116, էրլո-քո-ին. էրլո-քո-ալ:)

** Մերինները, ձերինները երբեմն կ'ըսուի նաեւ մերնք կամ մերինք. ձերնք կամ ձերինք՝ դերանունական հօլովմամբ. մերնոց. մերինոց: Արնայ ըսուիլ նաեւ եզ. դրծ. Մերք մերովը դոհ կ'ըլլանք, դուք ալ մերովը:

169. Ինչպէս ստացական դերանունները սեռականէ առնուած ուղղականներ են, նոյնպէս նաեւ ցուցականներէն ալ եւ ուրիշ սրեւիցէ անուններէն տեսակ մը ստացական կ'ելլէ, որ ամէնն ալ սեռականէ ուղղական եղած ածականներ են. եւ մինակ (առանց գոյականի) մնալով յօդ կ'առնուն եւ կ'ըլլան գոյական. այսպէս. Ասորը, (աճ. պո-նո-նքի.) անորը, (աճ. ըն-նքի.) անոնցը, (աճ. ըն-լարընքի.) որունը, (աճ. քի-քի-քի.) յառաջուանը, (աճ. էվ-էլ-էլ.) ասոնցն է. անորն ալ. եւայլն: Իսկ ուրիշ անուններէ ելածները՝ եթէ բուն սեռականը ձայնաւորով վերջացած է, ինչպէս. մարդոս, զինոսորի, Պերոսի, անոնք յօդ առած ատեն կամ վրանին ձայնաւոր մը կից ունեցած ատեն ն մ'ալ հետ կ'առնուն. այսպէս. մարդուն-ը. զինուորին-ը. Պերոսին-ը. թշնամւոյն-ը. մարդուն-ն ալ. ծերերուն-ն է. հօլուին-ն է. ձեռքին-ս (աճ. էլ-ի-մո-է-ի), հայերէն կ'ըսենք սեռ. էլ-ի-նքի.) այս տարւոյն-ը: Սողոմոնի օրերը Գաւթին-ներէն աւելի խաղաղ անցան. (եւ ոչ՝ Գաւթի-ներէն:) — (Այս օր-ան-ը միւս օր-ան-էն տար-

բեր է. առանց ն յաւելուածոյ, վասնզի բաղաձայնով վերջաւորած է բուն սեռականը՝ օր-անն։)

170. Այս կերպով սեռականէ ուղղական եղած ածականներ են՝ Ա-ջէ. վերջէ*. ներսի. դրսի. ար-արջի. ետի, կամ ար-ջէ-ի. ետի-ի. արի. վրայի. — Քոլի սե- նեակը. Հեթի մարդիկը. Եթի դին. որ նոյն (169) կա- նոնով կը գործածուին այսպէս. առջին-ը. ներսին-ը. ար-ջէին-ին. ետեւին-էն. վրային-ն ալ. վրային-ն է. քովին-դ. քովին-ները. (եւ ոչ ար-ջէ-ն. քովի-ները։)

* Չառ են ար-ջէն, վերջէն, (ինչպէս նաեւ ներսի, դրսի, ար-արջի, ետի, կային. որ զուտ գրարար են.) եւ կը հոլովին՝ ար-ջէոյ, ար-ջէոյն. վերջէոյն. վերջէի. ար- արջիւմ. (տես 119։)

§. 4. Յարաբերական դերանունն։

171. Յարաբերական դերանունը քիչ մը յառաջ բուռածը կը յարաբերէ կամ մէջ կը բերէ։

172. Որ յարաբերական դերանունը գոյական է, եւ կը հոլովի այսպէս.

Եղակի.	Յոքնակի.
Ուղ. Հոյ. Որ.	Որոնք.
Սեռ. Տր. Որու(ն).	Որոնց.
Բացարարի. Որմէ(ն).	Որոնցմէ.
Գործիակի. Որով.	Որոնցմով։

173. Այս դերանունս յօդ կ'առնու իրմէ ետքը որ շաղկապով, եւ կ'ըլլայ՝ Որն որ. զորն որ. որուն որ. որմէ որ. որով որ։ Յոքն. Որոնք որ. որոնց որ, եւայլն։

174. Իսկ եթէ իբրեւ ածական գործածուի, ինքն անփոփոխ մնալով՝ յօդն առջեւի գոյականին վրայ կը դրուի՝ շաղկապէն յառաջ. այսպէս. Որ մարդն որ. Որ մարդուն որ. Որ ձեռքդ որ բռնես. Որ կողմերէն որ ժողովես։ — Կամ երբեմն ալ առանց որ շաղկապի. Որ ձեռքդ բռնես. Որ վիշտը՝ քեզի անտանելի է։

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Բ Ա Յ

175. Բայ, երբորդ մասն-բանի՝ գործողութիւն մը կը ցուցընէ, այսինքն ընել կամ ըլլալ. ինչպէս Բաւալ. Բացուել. Բեռնել:

176. Բայն երեք տեսակ է. 1. Ներգործական, 2. Արտորական եւ 3. Չեզոք. — որ քերականօրէն բայերուն սկոյը կը կոչուի:

177. — Ա. Ներգործականն այնպիսի գործողութիւն մը կը ցուցընէ՝ որ մէկը մէկուն կ'ընէ, զորօրինակ. Գուն հայրդ ինչ սիրէս. Ես փայտ կորբէմ:

178. — Բ. Արտորականն որ ներգործականէն յառաջ կու գայ, այնպիսի գործողութիւն մը կը ցուցընէ՝ որն որ մէկը մէկէն կը կրէ կամ որ մէկը կ'ըլլուի. զորօրինակ. Հայրդ քեզմէ ինչ սիրուի. Փայտն իզմէ կորբուի:

179. — Գ. Չեզոք՝ այնպիսի գործողութիւն մը կը ցուցընէ՝ որ նոյն անձին վրայ կը մնայ եւ ուրիշին չ'անցնիր. զորօրինակ. Գուն ինչ քննաս. Տղան կու լայ. Շունը ինչ լայ:

180. Ինչպէս անուններն ու գերանունները, նոյնպէս բայերն ալ, ըսինք (15), խօսքի մէջ հարկաւ պիտի փոփոխուին. այս փոփոխման անուն կու տանք թայի խոնարհումն: — Խոնարհման համար չորս բան պէտք է. 1. Եզանակ. 2. Ժամանակ. 3. Թիւ եւ 4. Գէմք:

181. — Ա. Եղանակ կը ցուցընէ թէ գործողութիւնն ինչ կերպով կը բացատրուի կամ կը զըցուի. եւ հինգ է.

1. Մահմանական, եզածը կամ ըլլալը պատմելով. — ինչ Բանամ, ինչ Բանայի, ոչոք'որ Բանամ:

2. Մտորադասական, թէու թէամբ, ելի, որոյնչէ ըսելով. — ելի Բանամ, որ Բանայի:

3. Հրամայական, հրաման տալով, ապապրելով, աղաչելով. — Բաց. սիրէ:

4. Դերկայ, գործողութեան կամ գործողին անունը տալով. — Բանալ. Բացող. առանց անձը յայտնելու :

182. — Բ. ժառանգակը գործողութեան երբք կը ցուցնէ, որ գլխաւորաբար երեք է. 1. Ներկայ, Տիմա ինք Բանամ, կամ որ Բանամ. 2. Անցեալ որ է ա. Անկատար, առեն մը (դեռ) ինք Բանայի, կամ սովորութիւնս էր բանալ. եւ Բ. կատարեալ, յառաջ (անգամ մը) Բացի. 3. Ապառնի, ետքք պիտի Բանամ:

Չորս եղանակներուն գլխաւոր ժամանակներն ասանք են.

Սահմանականն ունի 1. Ներկայ. 2. Անկատար. 3. Կատարեալ :

Ստորագասականն ունի 1. Ներկայ. 2. Անկատար: Հրամայականն ունի մէկ ժամանակ, որ միանգամայն Ներկայ եւ Ապառնի է:

Գերբայն ունի 1. Աներեւոյթ. 2. Ընդունելութիւն*. 3. Անցեալ:

* Ընդունելութիւնը կը կոչուի նաեւ Ընդունելութիւն ճերհայ: — Կան ուրիշ երկրորդական բաղադրեալ ժամանակներ ալ, որոնց վրայ ընթացքին մէջ զատ կը խօսինք:

183. — Գ. Թիկը գործողութիւնն ընողին մէկ կամ աւելի ըլլալը կը ցուցնէ. եւ երկու է. 1. Եզակի, ինք Բանամ. եւ 2. Բոքնակի ինք Բանամ+. (տես նաեւ 14:)

184. — Գ. Դիմքը կը ցուցնէ թէ գործողութիւնն որ կողմանէ է. եւ երեք է. 1. Առաջին դէմք. ես ինք Բանամ. 2. Երկրորդ դէմք. դուն ինք Բանաս. 3. Երրորդ դէմք. ուրիշ մը ինք Բանայ: (Տես նաեւ դերանունանց դէմքը, 141:)

Ուստի եղանակ, ժամանակ, թիւ եւ դէմք մէկտեղ գալով բայը կը խոնարհեն:

185. Սակայն ամէն բայ միեւնոյն կերպով չի խոնարհիր. զորօրինակ. «Իրե՛ն կ'ըլլայ «Իրեցի՛. — «որ՛վէ՛ն «որվեցայ. — Խողա՛ն Խողացի՛: Այս կերպ կերպ խոնարհիլը կը կոչուի բայերու Լծորդոյթիւնը որ հայերէն լեզուի մէջ չորս կերպ է: (Տես նաեւ հօլովմանց պէսպիսութիւնը. 21:)

186. Չորս լծորդութիւններն աներեւոյթ ժամանակին մէջ իրարմէ կ'որոշուին.

Առաջին լծորդութեանն է՝ էլ.	ինչպէս Լս-ել.
Երկրորդ լծորդութեանն է՝ էլ.	Սորվ-իլ.
Երրորդ լծորդութեանն է՝ ալ.	կարդ-ալ.
Չորրորդ լծորդութեանն է՝ նալ.	Մոռ-նալ.

187. Ներգործական ու շէզոք բայերն այս չորս լծորդութեանց (կամ չորս կերպ խոնարհմանց) մէկուն տակը կ'երթան: Իսկ կրաւորականները՝ յատուկ կերպով մը ներգործականէն կազմուելէն ետեւ՝ ամէնն ալ միօրինակ եւ հաւասարապէս երկրորդ լծորդութեան պէս կը խոնարհին. ինչպէս վարը (198) պիտ'որ տեսնենք:

188. Չէզոք բայերուն կարգը կրնայ համարուիլ իսկան թայն ալ, որ պարզապէս ըլլալ կը ցուցնէ: — Էական բայը միւս բայերուն արմատն ու լեզուին գլխաւոր բայն ըլլալուն համար՝ նախ անոր խոնարհմունքը գնենք, եւ յետոյ մնացածներուն:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Ժ Ա.

ԲԱՅԵՐՈՒ ԽՈՆԱՐՀՄՈՒՆԵՐԸ

§. 1. Իսկան թայ:

189. Էական բայ կրկին է. մէկը Ե՞ պակասաւոր, այսինքն որ մինակ երկու ժամանակն ունի. եւ միւսն ըլլալ՝ ամբողջ:

190. — Ա. ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ — ԵՄ:

Սահմանական.

	Ներկայ.	Անկադար.
Ել.	Ես եմ. պէն ի՞մ.	Ես էի. պէն ի՞րե՞մ.
	Գուն ես.	Գուն էիր.
	Ան է.	Ան էր.
Յո.	Մենք ենք.	Մենք էինք.
	Գուք էք.	Գուք էիք.
	Անոնք են.	Անոնք էին:

191. — Բ. ԷԱԿԱՆ ԲԱՅ. — ԸԼԼԱԼ:

Սահմանական.

Ստորադասական.

Ներհայ.

Ներհայ.

Կ'ըլամ. օլուր ում.

Ըլամ. օլում, օլայլմ.

Կ'ըլաս.

Ըլաս.

Կ'ըլայ.

Ըլայ.

Կ'ըլանք.

Ըլանք.

Կ'ըլաք.

Ըլաք.

Կ'ըլան.

Ըլան.

Անկարար.

Անկարար.

Կ'ըլայի. օլուր ուրում.

Ըլայի. օլայլարմ օլ

Կ'ըլայիր.

Ըլայիր. [լայլարմ.

Կ'ըլար.

Ըլար.

Կ'ըլայինք.

Ըլայինք.

Կ'ըլայիք.

Ըլայիք.

Կ'ըլային.

Ըլային.

Կարարելու.

Հրամայական.

Եղայ. օլում.

Եղիր. օլ.

Եղար.

Եղէք.

Եղաւ.

Գերրայ.

Եղանք.

Ընդ. Ըլաղ, Եղաղ. օլան.

Եղաք.

Անց. Եղած, Եղեր. օլում.

Եղան.

Անէր. Ըլալ. օլմի:

192. Բայերու խոնարհմունքներէն ոմանք որոշ կանոնի մը տակ են, ու կը կոչուին կանոնաւոր խոնարհմունք. ոմանք ալ կանոնէ դուրս են, ու կ'ըսուին Անկանոն կամ Զարտոտի խոնարհմունք:

§. 2. Կանոնաւոր խոնարհմունք, կամ Զորս լծորդութիւն:

Ա ◊

ՆԵՐԳԾ. ԵՒ ԶԻՅՈՒՄ ԲԱՅԵՐՈՒՆ ԶՈՐՍ ԼԾՈՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

Այս չորս լծորդութեանց պատկերին մէջ միայն պարզ ժամանակները կը գնենք. իսկ բաղադրեալները՝ ետքէն կ'աւանդենք: (Տես Յօդ. Ե:)

193. — Ա. Լ՛Ծ ՈՐԴ ՈՒԹԻՒՆ — Ե Լ.

Սահմանական.

Ներհայ.

Ար Լ՛-եմ. իշխորիբ իմ.

Ար Լ՛-ես.

Ար Լ՛-է.

Ար Լ՛-ենք.

Ար Լ՛-էք.

Ար Լ՛-են.

Անհարար.

Ար Լ՛-էի. իշխորիբ իրիմ.

Ար Լ՛-էիր.

Ար Լ՛-էր.

Ար Լ՛-էինք.

Ար Լ՛-էիք.

Ար Լ՛-էին.

Աարարեալ.

Լ՛-եցի. իշխորիմ.

Լ՛-եցիր.

Լ՛-եց.

Լ՛-եցինք.

Լ՛-եցիք.

Լ՛-եցին.

Աներեւոյն. Լ՛-ել. իշխորեալ:

Առաջին լծորդութեան տակ կ'երթան՝

Հանել, նեցի, նէ, ն*.

Աննչել, չեցի, չէ, չ*.

Սպասել, սեցի, սէ, ս*.

Գողկել, գեցի, գէ, գ*.

Ուղեւ, ղեցի, ղէ, ղ*.

Բռնել, նեցի, նէ, ն*.

Ստորադասական.

Ներհայ.

Լ՛-եմ. իշխորեմ, իշխ-

Լ՛-ես. [որեյիմ.

Լ՛-է.

Լ՛-ենք.

Լ՛-էք.

Լ՛-են.

Անհարար.

Լ՛-էի. իշխորեի իրիմ,

Լ՛-էիր. [իշխորե իրիմ.

Լ՛-էր.

Լ՛-էինք.

Լ՛-էիք.

Լ՛-էին.

Հրամայական.

Լ՛-է. իշխի.

Լ՛-եցէք.

Գերբայ.

Ընդ. Լ՛-ող. իշխու.

Անց. Լ՛-ած, Լ՛-եր. ի-

շխուիչ.

Լ՛-ել. իշխուեալ:

Վազել, ղեցի, ղէ, ղ*.

Թողվել, վեցի, վէ, վ*.

Խմել, խմեցի, խմէ, խ*.

Աղատել, աեցի, աէ, ա*.

Պարպել, պեցի, պէ, պ*.

Քալել, լեցի, լէ, լ*.

* Բայերուն առջևի ն գերը կը նշանակէ ներգործական բայ. չ կը նշանակէ չեզոք բայ.

194. — Բ. ԼՆՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆ — ԻԼ.

ՍաՀմանական.

Ստորադասական.

Ներկայ.

Ներկայ.

Այլ սորվ - իմ.

Սորվ - իմ.

Այլ սորվ - իս.

Սորվ - իս.

Այլ սորվ - ի.

Սորվ - ի.

Այլ սորվ - ինչք.

Սորվ - ինչք.

Այլ սորվ - իք.

Սորվ - իք.

Այլ սորվ - ին.

Սորվ - ին.

Անկարգ.

Անկարգ.

Այլ սորվ - էի.

Սորվ - էի.

Այլ սորվ - էիր.

Սորվ - էիր.

Այլ սորվ - էր.

Սորվ - էր.

Այլ սորվ - էինք.

Սորվ - էինք.

Այլ սորվ - էիք.

Սորվ - էիք.

Այլ սորվ - էին.

Սորվ - էին.

Կարգեալ.

Հրամայական.

Սորվ - եցայ.

Սորվ - է.

Սորվ - եցար.

Սորվ - եցէք.

Սորվ - եցաւ.

Գերբայ.

Սորվ - եցանք.

Սորվ - եցաք.

Ընդ. Սորվ - ող.

Սորվ - եցան.

Անց. Սորվ - ած, սորվ - եր.

Աներեւոյն. Սորվ - իլ:

Երկրորդ լծորդութեան տակ կ'երթան մեծաւ
մասամբ չէզոք բայեր:

Ապրիլ, բեցայ, բէ, չ.

Բնակիլ, կեցայ, կէ, չ.

Խօսիլ, սեցայ, սէ, չ.

Պառկիլ, կեցայ, կէ, չ.

Աշխատիլ, տեցայ, տէ, չ.

Յողնիլ, նեցայ, նէ, չ.

Հաւնիլ, նեցայ, նէ, ն.

Նայիլ, յեցայ, յէ, ն.

Նստիլ, տեցայ, տէ, չ.

Համարիլ, բեցայ, բէ, ն.

195. — Գ. ԼԾ ՈՐ Դ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն — ԱԼ.

Սահմանական.

Ստորադասական.

Ներհայ.

Ներհայ.

Այլ կարգ - ամ.

Կարգ - ամ.

Այլ կարգ - աս.

Կարգ - աս.

Այլ կարգ - այ.

Կարգ - այ.

Այլ կարգ - անք.

Կարգ - անք.

Այլ կարգ - աք.

Կարգ - աք.

Այլ կարգ - ան.

Կարգ - ան.

Անհարար.

Անհարար.

Այլ կարգ - այի.

Կարգ - այի.

Այլ կարգ - այիր.

Կարգ - այիր.

Այլ կարգ - ար.

Կարգ - ար.

Այլ կարգ - այինք.

Կարգ - այինք.

Այլ կարգ - այիք.

Կարգ - այիք.

Այլ կարգ - ային.

Կարգ - ային.

Կարարեալ.

Հրամայական.

Կարգ - ացի.

Կարգ - ան.

Կարգ - ացիր.

Կարգ - ացք.

Կարգ - աց.

Գերբայ.

Կարգ - ացինք.

Ընդ. Կարգ - ացող.

Կարգ - ացիք.

Անց. Կարգ - ացած, կարգ - ացեր.

Կարգ - ացին.

Աներեւոյի. Կարգ - ակ:

Երրորդ լծորդութեան տակն են՝

Բաղձալ, ձացի, ձա, ն.

Ջանալ, նացի, նա, չ.

Լուալ, լուացի, լուա, ն.

Աղալ, զացի, աղա, ն.

Մնալ, մնացի, մնա, չ.

Խաղալ, զացի, զա, չ.

Պոռալ, ոացի, ոա, չ.

Խղձալ, ձացի, ձա, չ.

Յուսալ, սացի, սա, չ.

Հաղալ, զացի, զա, չ.

196. — Գ. ԼԾ ՈՐԳՈՒԹԻՒՆ — ՆԱԼ.

Սահմանական.

Ստորադասական.

Ներհայ.

Ներհայ.

Կը մոռ. - նամ.

Մոռ. - նամ.

Կը մոռ. - նաս.

Մոռ. - նաս.

Կը մոռ. - նայ.

Մոռ. - նայ.

Կը մոռ. - նանք.

Մոռ. - նանք.

Կը մոռ. - նաք.

Մոռ. - նաք.

Կը մոռ. - նան.

Մոռ. - նան.

Անհարար.

Անհարար.

Կը մոռ. - նայի.

Մոռ. - նայի.

Կը մոռ. - նայիր.

Մոռ. - նայիր.

Կը մոռ. - նար.

Մոռ. - նար.

Կը մոռ. - նայինք.

Մոռ. - նայինք.

Կը մոռ. - նայիրք.

Մոռ. - նայիրք.

Կը մոռ. - նային.

Մոռ. - նային.

Կարարեալ.

Հրամայական.

Մոռ. - ցայ.

Մոռ. - ցիր.

Մոռ. - ցար.

Մոռ. - ցէք.

Մոռ. - ցաւ.

Գերրայ.

Մոռ. - ցանք.

Մոռ. - ցարք.

Ընդ. Մոռ. - ցող.

Մոռ. - ցան.

Անց. Մոռ. - ցած, մոռ. - ցեր.

Աներեւոյն. Մոռ. - նալ:

Չորրորդ լծորդութեան տակ կ'երթան՝

Իմա - նալ, մացայ, մացիր, ն. Ալախնալ, վախցայ, վախ-

ճանչ - նալ, չցայ, չցիր, ն. ցիր, շ.

Գիտ - նալ, գիտցայ, գիտ - Կե - նալ, կեցայ, կեցիր, շ.

ցիր, ն. Ամշ - նալ, ամշցայ, ցիր, շ.

Գողնալ, գողցայ, գողցիր, ն. Կարմր - նալ, մրցայ, մրցիր, շ.

Երկու բայ ալ կայ այս լծորդութեան տակ նալ վերջով: Ընթեանուլ. Ընթերցայ. Ընթերցիր. Ընթերցած. (կարդալ!) Չգեհուլ. Չգեցայ. Չգեցիր. Չգեցած. (հագնել!)

ԿՐԱՒՈՐԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐՈՒ ԶՈՐՍ ԼԾՈՐԴՈՒԹՅՈՒՆԸ

197. Ներգործական բայը կրաւորականի կը դառնայ՝ աներեւութի ել, էլ, ալ, նալ վերջերն առիլ ընելով. — միայն թէ Գ ու Դ լծորդութեան բայերուն կատարեալէն առնելով առիլ մասնիկը դնելու է.

Լս-ել.	կրաւ.	Լս-առիլ.
Սորվ-իլ.	„	Սորվ-առիլ.
Կարդ-ալ, (կարդաց-ի),	„	Կարդաց-առիլ.
Մտռ-նալ, (մտռց-այ.)	„	Մտռց-առիլ:

198. Այսպէս կրաւոր. աներեւոյթը գաննելէդ ետքը, ամէնքն Բ լծորդութեան պէս կը խոնարհին:

Սահմանական.	Ստորադասական.
Ներհայ.	Ներհայ.
Կը լս-ուիմ. իշխիլիլիլ իմ.	Լս-ուիմ. իշխիլիլիլ իմ.
Կը լս-ուիս.	Լս-ուիս.
Կը լս-ուի.	Լս-ուի.
Կը լս-ուիք.	Լս-ուիք.
Կը լս-ուիք.	Լս-ուիք.
Կը լս-ուին.	Լս-ուին.
Անխորար.	Անխորար.
Կը լս-ուէի.	Լս-ուէի.
Կը լս-ուէիր.	Լս-ուէիր.
Կը լս-ուէր.	Լս-ուէր.
Կը լս-ուէիք.	Լս-ուէիք.
Կը լս-ուէիք.	Լս-ուէիք.
Կը լս-ուէին.	Լս-ուէին.
Կարարեալ.	Հրամայական.
Լս-ուեցայ.	Լս-ուէ.
Լս-ուեցար.	Լս-ուեցէք.
Լս-ուեցաւ.	
Լս-ուեցանք.	Գերբայ.
Լս-ուեցար.	Ընդ. Լս-ուող.
Լս-ուեցան.	Անց. Լս-ուած, լս-ուեր.
	Աներեւոյթ. Լս-ուիլ:

Այսպէս ալ մէկալ բայերուն կրաւորականը միակերպ:

Առաջին լծորդութենէ՝

Հան-ութիլ, հան-ուեցայ, հան-ուէ.
 կանչ-ութիլ, կանչ-ուեցայ, կանչ-ուէ.
 Բան-ութիլ, բան-ուեցայ, բան-ուէ.
 Ժողով-ութիլ, ժողով-ուեցայ, ժողով-ուէ.
 Խմ-ութիլ, խմ-ուեցայ, խմ-ուէ.

Երկրորդ լծորդութենէ՝

Սորվ-ութիլ, սորվ-ուեցայ, սորվ-ուէ.
 Հաւն-ութիլ, հաւն-ուեցայ, հաւն-ուէ.
 Խօս-ութիլ, խօս-ուեցայ, խօս-ուէ.
 Համար-ութիլ, համար-ուեցայ, համար-ուէ.

Երրորդ լծորդութենէ՝

կարդաց-ութիլ, կարդաց-ուեցայ, կարդաց-ուէ.
 Բաղձաց-ութիլ, բաղձաց-ուեցայ, բաղձաց-ուէ.
 Լուաց-ութիլ, լուաց-ուեցայ, լուաց-ուէ.

Չորրորդ լծորդութենէ՝

Մոռց-ութիլ, մոռց-ուեցայ, մոռց-ուէ.
 Գողց-ութիլ, գողց-ուեցայ, գողց-ուէ.
 Իմաց-ութիլ, իմաց-ուեցայ, իմաց-ուէ.
 Գիաց-ութիլ, գիաց-ուեցայ, գիաց-ուէ.
 Ճանչց-ութիլ, ճանչց-ուեցայ, ճանչց-ուէ.
 Հասկըց-ութիլ, հասկըց-ուեցայ, հասկըց-ուէ:

§. 3. Անկանոն Խոնարհմունք:

199. Նախադիտելիք: — Բայերուն ժամանակնե-րէն ոմանք կանոնաւոր ժամանակ են, ոմանք ալ՝ Անկանոն:

Կանոնաւոր ժամանակներն են՝

1. Աներեւոյթ, որ մէկալնոնց արմատ կրնայ ըսուիլ.
2. Ստորագասական ներկայ եւ
3. Ստորագասական անկատար, ուստի կ'ելլեն
4. Սահմանական ներկայ եւ
5. Սահմանական անկատար:

Իսկ անկանոն ժամանակներն են՝

1. Սահմանական կատարեալ,
2. Հրամայական (ներկայ կամ ապառնի),
3. Ընդունելութիւն, եւ
4. Անցեալ. (ա՞ծ եւ է՞ր անցեալները):

Այս անկանոն ժամանակներն իւրաքանչիւր լծորդութեանց մէջ զատ զատ սորվելու է:

200. Շատ բայեր կան որ չորս կանոնաւոր լծորդութեանց եւ ոչ մէկուն կը հետեւին, այլ կարգէ դուրս խոնարհում ունին. — այսպիսի բայերն Անկանոն կամ Զարտոկի թայ կ'ըսուին. եւ անոնց խոնարհմունքն՝ Անկանոն կամ Զարտուղի խոնարհմունք. ինչպէս Գնէ՞՞ք բային կատարեալը կ'ըլլայ Գրէ՞ (եւ ոչ Գնէցի): — Միայն թէ աղէկ միտք առնելու է՝ որ

201. Անկանոն բայերուն ալ կանոնաւորներէն տարբերութիւնը միայն անկանոն ժամանակներուն մէջն է. իսկ կանոնաւոր ժամանակներն իրենց աներեւութին վերջաւորութեանը համեմատ չորս լծորդութիւններէն մէկուն տակն են: Ասոր համար զարտուղի բայերուն միայն անկանոն ժամանակները կը նշանակենք:

202. Զարտուղի բայերը, (ինչպէս նաեւ զարտուղի անունները, 38.) երկու կարգ կրնան բաժնուիլ. 1. կես զարտոկիք, որ փոքր տարբերութիւն մ'ունին. եւ 2. Բոռն զարտոկիք:

Ա. — ԿԷՍ ԶԱՐՏՈՒՂԻՔ

203. կան նեւ, նիւ, նաւ վերջաւորութեամբ բայեր՝ որ չորրորդ լծորդութեան պէս կը խոնարհին. միայն անկանոն ժամանակներուն մէջ ն գիրը ջոյի փոխելու տեղ՝ դուրս կը թողուն:

Գտնել, (գտնալ.) գտայ. գտիր. գտած. գտեր:

Տեսնել, (տեսնալ.) տեսայ. տես. տեսած:

Պագնել. պագայ. պագ. պագած:

Մանել. (մտնալ.) մտայ. մտիր. մտած:

Ելլել*. ելայ. ել կամ ելիր. ելած:

Ըլլալ*. եղայ. եղիր. եղած. (տես 191:)

Գառնալ. դարձայ. դարձիր. դարձած :

Իջնալ. իջայ. իջիր. իջած. համ ինջայ. ինջիր, եւ այլն :

Հասնիլ. հասայ. հասիր. հասած :

Անցնիլ. անցայ. անցիր. անցած :

Մեռնիլ. մեռայ. մեռիր. մեռած :

Ծնանիլ^{**}. ծնայ. ծնիր. ծնած :

Այսպէս ալ՝

Թքնել, թքայ. քիր. քած. Հասնիլ, տայ. տիր. տած.

Հեծնալ, ծայ. ծիր. ծած. Բռննիլ, սայ. սիր. սած.

Խածնել, ծայ. խած. ծած. Հագնիլ, դայ. դիր. դած.

* Ելել եւ ըլլալ բայերն իրենց հնագոյն ձեւին պատճառաւը՝ նիլ, նալ վերջաւորեալ կը համարուին :

** Ծնանիլ՝ թէ չէզոք է, թէ ներգործական եւ թէ կրաւորական :

204. Ասոնց պէս կը խոնարհին նաեւ քանի մը շէլ վերջաւորածներ՝ շ զիրը դուրս թողլով :

Թռչել. հոր. թռայ. հրճ. թռիր. անց. թռած. թռեր :

Փախչել. փախայ. փախիր. փախած :

Փլչել. փլայ. փլիր. փլած :

Գպչել. գպայ. գպիր. գպած :

Կպչել. կպայ. կպիր. կպած :

Փակչել. փակայ. փակիր. փակած :

205. Ասոնց ամէնուն, թէ շէլ վերջաւորածներուն եւ թէ նախընթացներուն, ընդունելով թիւն ներկան կանոնաւոր է. այսպէս. ֆոնող. ելլող. փենող. փանող. հաֆնող. փախչող. եւ այլն. բայց ամանցն երբեմն կ'ըսուի նաեւ փոփող. իջող. քողող : Իսկ կրաւորականը ծայրէ ի ծայր կանոնաւոր է. ֆոնուել. փենուել. հաֆնուել. քողչուել. — ֆոնուած. փենուած. փանուել, եւ այլն :

Սիւնիլ, փրկիլ, պրծիլ (Բ. 1Ժ.) բայերուն կատարեալն ալ կ'ըլլայ՝ եւ ոչ եցայ. այսպէս՝ սկսայ, փրկայ, պրծայ. իսկ հրամայական՝ ք ըստ կանոնի, կամ գրաբար ձեւով՝ կ'ը :

206. Քանի մը կէս զարտուղի բայ ալ չորս զլխաւոր վերջաւորութենէ դուրս՝ ուլ կը յանդին. եւ են՝

Թողուլ. հոր. թողի համ թողուցի. հրճ. թող, թողէք.

ընդ. թողուցող. անց. թողած, թողուցած. թողեր,

Թողուցեր. — որ է՛ ըստ է՛ նախ Թող տալ * : Կրտսեր .
Թողուիլ կամ Թողուցուիլ, կանոնաւոր է ըստ Բ. լծ :
* Թող ասլ ըստին մէջ միայն ասլ կը խոնարհի . —
Բող Կո ասլ, Բող ասլ :

Առնուլ. (տես 207, Ե.) — որ է՛ ըստ է՛ նախ Առնել :
Երգնուլ. երգուայ. երգուիլ. երգուող. երգուած. —
է՛ ըստ է՛ նախ Երգուըննալ (Գ. լծ.) է Երգուծ
ընել :

Ջբօսնուլ. զբօսայ. զբօսիլ. զբօսող. զբօսած — որ է՛ ը-
ստ է՛ նախ Ջբօսանալ (Գ. լծ.) Եւ Ջբօսանք ընել :
Ուրիշ այլեւայլ գրաբարի կերպ խոնարհմանքը
գիտնալու համար՝ բուն գրաբար խոնարհմանքները
միայն առնելու է :

Բ. ԲՈՒՆ ՁԱՐՏՈՒՂԻՔ

207. Բուն զարտուղի խոնարհմանց վրայ երկու
միտ դնելու բան կայ. նախ՝ ներգործ. ընդունելու —
Թիւնը, որ ոմանցը կանոնաւոր է, ոմանցն ալ անկանոն.
զորօրինակ, կանոնաւոր է՝ Գնել, Գող. անկանոն է՝
Տալ, Գող : Եւ երկրորդ՝ իրենց կրաւորականը, որ
կայ կանոնաւոր, ինչպէս Ջբօսել, Ջբօսիլ. կայ ալ
անկանոն, ինչպէս Գնել, Գողիլ. Տալ, Գողիլ :

Ա. Բերել : Կրտ. Բերուիլ :

Կրտ. Բերի, բերիլ, բերաւ. բերինք, բերիք, բերին :
Հրտ. Բեր, բերէք : Ընդ. Բերող. Անց. Բերած, բերեր :

Բ. Ըսել : Կրտ. Ըսուիլ :

Կրտ. Ըսի, ըսիլ, ըսաւ. ըսինք, ըսիք, ըսին :
Հրտ. Ըսէ, ըսէք : Ընդ. Ըսող : Անց. Ըսած, ըսեր :

Գ. Ընել : Կրտ. Ընիլ * :

Կրտ. Ըրի, ըրիլ, ըրաւ. ըրինք, ըրիք, ըրին :
Հրտ. Ըրէ, ըրէք : Ընդ. Ընող : Անց. Ըրած, ըրեր :

* Կրաւորականի տեղ երբեմն կանոնաւոր ժամանակ-
ներուն մէջ կը գործածուի Ընիլ :

Գ. Գնել : Կրտ. Գրուիլ :

Կրտ. Գրի, գրիլ, գրաւ. գրինք, գրիք, գրին :
Հրտ. Գրի, գրէք. Ընդ. Գնող : Անց. Գրած, գրեր :

Ե. Անուլ, առնել. (աճ. արժ. արժ.) Կր. Առնուիլ :
 Կար. Առի, առիր, առաւ. առինք, առիք, առին :
 Հր. Ա. առէք : Ընդ. Առնող : Անց. Առած, առեր :

Չ. Չարնել : Կր. Չարնուիլ :
 Կար. Չարկի, զարկիր, զարկաւ. զարկինք, զարկիք, զարկին :
 Հր. Չարկ. զարկէք : Ընդ. Չարնող : Անց. Չարկած, զարկեր :

Է. Տանիլ : Կր. Տարուիլ :
 Կար. Տարի, տարիր, տարաւ. տարինք, տարիք, բին :
 Հր. Տար, տարէք : Ընդ. Տանող : Անց. Տարած, տարեր :

Ը. Բանալ : Կր. Բացուիլ :
 Կար. Բացի, բացիր, բացաւ. բացինք, բացիք, բացին :
 Հր. Բաց. բացէք : Ընդ. Բացող : Անց. Բացած, բացեր :

Թ. Լալ : (Կր. եթէ պէտք ըլլայ՝ Լացուիլ :)
 Կար. Լացի, լացիր, լացաւ. լացինք, լացիք, լացին :
 Հր. Լաց. լացէք : Ընդ. Լացող : Անց. Լացած, լացեր :

Ժ. Նստիլ :
 Կար. Նստայ, նստար, նստաւ. նստանք, նստաք, նստան :
 Հր. Նխա. նստէք : Ընդ. Նստող : Անց. Նստած, նստեր :

Ունի կանոնաւոր խոնարհում՝ ալ. Կր. Նստեցայ, ցար, ցաւ. Հր. Նստէ, նստեցէք :

ԺԱ. Խնալ :
 Կար. Խնկայ, ինկար, ինկաւ. ինկանք, ինկաք, ինկան :
 Հր. Խնկիր, ինկէք : Ընդ. Խնկող Կամ Խնող : Անց. Խնկած, ինկեր :

Կամ հին ձևով՝ Ընկիլ. — Կար. Ընկայ, ընկար, կաւ, կանք, կար, կան : Հր. Ընկիր, ընկէք : Ընդ. Ընկնող : Անց. Ընկած, ընկեր. որ է կէս զարա. խոնարհում : առաջերը (203) Բուսնիլ, Հասնիլ :

ԺԲ. Տալ : Կր. Տրուիլ* :
 Կար. Տաի, տաիր, տաւաւ. տաինք, տաիք, տաին :

Հբա. Տճւր, տուէք: Ընդ. տուող: Անց. Տուած,
տուեր:

* Նոյնպէս թուրք. ինչը որքան եւայլն բայերուն
կրաւորականը՝ ինչ որքան ինչ ինչ: (Տես 206.)

ԺԳ. Գալ:

Կա. Եկայ, եկար, եկաւ. եկանք, եկաք, եկան:
Հբա. Եկուր, (եկո՛ւ.) եկէք: Ընդ. եկող. Անց. եկած,
եկեր:

ԺԴ. Երթալ: (Կբ. եթէ պէտք ըլլայ՝ Երթըցուիլ:)

Կա. Գնացի, գնացիր, գնաց. գնացինք, գնացիք,
գնացին:
Հբա. Գնա՛. գնացէք: Ընդ. Գնացող. Անց. Գնա-
ցած, գնացեր:

Շատ յաճախ կը գործածուի՝ Կաբ. Գացի, գացիր,
գնաց. գացինք, գացիք, գացին: Հբ. Գնա՛. գացէք:
Ընդ. Գացող: Անց. Գացած, գացեր:

ԺԵ. Ուտել: Կբ. Ուտուիլ:

Կա. Կերայ, կերար, կերաւ. կերանք, կերաք, կերան:
Հբա. Կեր, կերէք: Ընդ. Կերող. (ուտող:) Անց. Կե-
րած, կերեր:

Ասոնք են լեզուին զարտուղի բայերը. սրանց հոս
միայն անկանոն ժամանակները դրինք, վերատին յի-
շեցընելով որ մնացած (կանոնաւոր) ժամանակներն
առանձին դիտելիք մը չունին, եւ ըստ ամենայնի կա-
նոնաւոր լծորդութեանց կը հետեւին. այսպէս Չար-
նել բայը. Կը շարնե՛մ. ինչ շարնե՛ի. շարնե՛մ. շարնե՛ի. շար-
նող: Ուտել բայը. Կ՛որտե՛մ. Կ՛որտե՛ի, եւայլն:

Իսկ կրաւորականի միայն աներեւոյթը դնել
բաւական համարեցանք. վասնզի զարտուղի բայերուն
կրաւոր. աներեւոյթը գիտնալէն ետեւ, ամէն ժա-
մանակներն հաւասարապէս ըստ Բ լծորդութեան
կը խոնարհին (198). այսպէս. Չարնող՝ Կ՛ըլլայ Կը
շարնողմ. ինչ շարնողի. շարնողեցայ. շարնողմ. շար-
նողի. շարնող. շարնողը. շարնողծ, շարնողեր: Նոյն-
պէս Տբողիլ բայը. Կը տբողմ. ինչ տբողի. տբողեցայ.

որոտե՛մ. որոտե՛ի. որոտե՛լ. որոտող. որոտած. որոտող :
Այսպէս ալ ուրիշ ամէն մէկը : — Միայն՝

208. Ուորոտե՛լ կրաւորականին կատարեալը կը
զարտուղի եւ կ'ըլլայ կերոտեցայ, ցար, ցաւ, եւայլն.
(փոխանակ՝ ուորոտեցայ):

Յ Օ Դ Ո Ի Ա Ծ Բ .

ՊԵՎԱՍԵՒՈՐ ԵՒ ՄԻԱԴԻՄԻ ԲԱՅԵՐ

§. 1. Պահասաւոր քայեր :

† 209. Պահասաւոր կ'ըսուին այն բայերն որոնց ամէն ժամանակը չի գործածուիր, եւ որոնց պակասժամանակներն ուրիշ բայով կը լրանան կամ կ'ամբողջանան :

Ա. Ե՛մ. — ՍՏՄ. ներկայ. Ե՛մ, Ե՛ս, Է : Անկ. Էի, Էիք, եւայլն. (տես 190.) — որ կը լրանայ ըլլալ կէս զարտուղի էական բայով (191):

Բ. կ՛մ. — ՍՏՄ. ներկ. կ՛մ, կ՛ս, կ՛այ, կ՛ան+, եւայլն : Անկ. կ՛այի, կ՛այիք, եւայլն. — որ կը լրանայ նոյնպէս ըլլալ էականով կամ Գ. Կոտե՛լ կրաւորակերպ չէզոք բայով :

Գ. Ունե՛մ. — ՍՏՄ. ներկ. Ունե՛մ, ունե՛ս, ունե՛ի, ունե՛ն+, եւայլն : Անկ. Ունե՛ի, ունե՛իք, եւայլն. — որ կը լրանայ Ունե՛նալ կանոնաւոր բայով : (Գ. 1ժ :)

Դ. կըն՛մ. — ՍՏՄ. ներկ. կըն՛մ, կըն՛ս, կըն՛այ, կըն՛ան+, եւայլն : Անկ. կըն՛այի, կըն՛այիք, եւայլն : Հրմյ. կըցե՛ք, կըցե՛ն : Ընդ. կըցող : Անց. կըցած, կըցիք : (Չունի ստորգ. ներկ. եւ անկ : Քիչ գործածական է Աներեւ. կըն՛ալ* :)

* կըն՛ալ աներեւոյթը սովորաբար հոլոված կը գործածուի. կըն՛ալով. կըն՛ալուն :

Ե. կարե՛նալ. — Ստոր. ներկ. կարե՛նմ, բե՛նս, նայ, նան+. եւայլն : Անկ. կարե՛նայի, նայիք, նար. եւայլն : Աներեւ. քիչ տեղ. կարե՛նալ : Երբեմն նաեւ

ՄՏԺ. ներկ. Ալ իւրեւնամ. եւայլն: — Այս երկու բայերը շատ անգամ կը լրանան Աւրող եմ, իւրող կ'ըլլամ բայերով:

Զ. Գիտեմ. — ՄՏԺ. ներկ. Գիտեմ, գիտես, գիտէ, եւայլն: Անկ. Գիտեի, գիտեիք, եւայլն. — որ կը լրանայ Գիտնալ ամբողջ բայով. (Գ ԼԾ:)

210. Արտուել շէզոք բայը բայ ի կանոնաւոր խոնարհմունքէն (կարտուեցայ, կարտուած եւայլն.) ունի նաեւ պակասաւոր խոնարհում մը՝ միայն անկանոն ժամանակներուն համար.

Մ. Կարայ, կորար, կորաւ. կորանք, կորաք, կորան: Հրամայ. կորիր, (ուհի. կորի:) Անց. կորած, կորեր:

Նոյնպէս ուղել բայն երկրորդական ձեւ մ'ալ ունի՝ Ուղեմալ, որ միայն կանոնաւոր ժամանակներուն մէջ կը գործածուի:

§. 2. Միադիմի բայեր:

211. Միադիմի կամ Դիմագործի կ'ըսուին այն բայերն որոնց միայն եղ. երրորդ դէմքը կը գործածուի:

212. Բուն միադիմի բայերն են.

Պէտք է.	Ա'օգտէ.
Հարկ է.	Հերիք է.
Արժան է.	Բաւ է.
Հնար է.	Ամօթ է.
Մեղք է.	(Ինծի) կ'իյնայ.
Ար վայլէ.	(Ինծի) անկ է:

213. Պէտք է բայը իբրեւ հասարակ բայ կը գործածուի ամէն դէմքի համար ալ. Պէտք էմ երթալ. պէտք էս մտնել. պէտք էնք հարցընել. պէտք էիք տեղեկանալ. եւայլն:

214. Տեսակ մը միադիմի ալ կայ կրաւորականէ առնուած: Նոյնպէս շէզոքներէն ալ կրաւորական ձեւով միադիմի բայեր կ'ըլլեն. այսպէս, Արտուել Բե. ին լրտել.

իւ խմանի. կ'երկրացուի. իւր նապաստակը. իստուեցաւ. պիտի
չգուշացուի. չի խաղացուի. այսօր չի գործուի :

Ունի՞, կ'ա՞, ընէ՞, գ'ալ բայերը գիմազուրկ չունին.
չ'ըսուիր !'--ն--ի. իւր կացուի. ել--եցաւ, եւայլն. այլ
!'--նից--ի' --նիշ--ը բայէն. կ'ալ--ի' ըւ--ը բայէն :

ՅՕԳՈՒԱԾ Պ .

Բ Ա Յ Ա Մ Ա Կ Ա Ն Բ Ա Յ Ե Ր

215. Բացասական (կամ Ռոքացական կամ ժըլիս-
տական) կ'ըսուի բայ մ'որ գործողութիւնն ուրանա-
լով, չէ բռնելով կը բացատրէ. ինչպէս Չրեմնել. չի կ'ա-
յնէ լեի. չ'աւնաւ, եւայլն :

216. — Ա. Սահմանական կատարեալը, ստորա-
դասական ներկայն ու անկատարը, աներեւոյթն եւ
ընդունելութիւնը կը կազմուին՝ սկիզբնին շ գիրն առ-
նելով. այսպէս. Չլեիցի. չե՞ի. չե՞ի. չա՞. չա՞ծ.
չե՞լ :

217. — Բ. Սահմանական ներկայն ու անկատարը
կը կազմուին 1. ե՞ս էական բային բացասականով, եւ
2. իւրաքանչիւր բային բացասական ձեւով :

218. Բայի մը Բացասական ձեւը կը շինուի՝ անե-
րեւութիւն ծայրի շ գիրը բէի փոխելով. այսպէս. Լեի.
սորվի. կ'որդար. հաւնար : — Չե՞ս ընի. չե՞ն ըսի, գ'ո-
խուի, կ'որդացուի, հաւցուի, եւայլն : — Ասկէ կը
հետեւի որ՝

219. Աներեւոյթ չունեցող բայերը բացասական
ձեւ ալ չունին. (տես 209.) ինչպէս են ե՞ս. կ'ա՞. աւնի՞ :

220. — Գ. Իսկ հրամայականին տեղ կու գայ
Արգելականը (որ հրամայականին բացասականն է). եւ
կը կազմուի Տ' բառով եւ բային բացասական ձեւով՝
եզակիի մէջ. Իսկ յարնականի մէջ Տ' բառէն ետքը
ստորգու. ներկայ դնելով. այսպէս. եզ. Մի՛ լեի. Տ'
հաւնար. — յարն. Մի՛ լեի. Տ' հաւնաւ :

221. Միտ դնելու բան մ'ալ է որ Բ լծարդու-
թեան բացասական ձեւը սահմ. անկատարի մէջ եր կը
վերջաւորի. այսպէս. Չեի սորվի, (փակ. Չեի սորվի) :

Նոյնպէս կը վերջաւորին ամէն կրաւոր. անկատար բացասականները. Չէր լսուէր. չէիր մտադուէր. չէին կարգացուէր, եւ այլն:

222. Բացասական բայերուն կազմութեանը համար էապէս հարկաւոր է է՛՛ պակասաւոր էական բային բացասականը, որ հոս կը դնենք:

Ներկայ.		Անկատար.	
Եղ.	Յ+.	Եչ.	Յ+.
Չեմ.	Չենք.	Չէի.	Չէինք.
Չես.	Չէք.	Չէիր.	Չէիրք.
Չէ.	Չեն.	Չէր.	Չէին:

223. Սահմ. ներկայի եզ. երրորդ դէմքը կ'ըլլայ՝ Չի լսեր. չի խաղար. չի գողնար. (փխկ. Չի լսեր. չի գողնար. չի տեսներ բսելու:)

Հիմայ դնենք չորս լծորդութեանց բացասականը՝ ներգործական ու կրաւորական:

ԲԱՅԱՍԱԿԱՆ ԲԱՅԵՐՈՒ ԽՈՆԱՐՀՈՒՄԸ

Ն Ե Ր Գ Ո Ր Թ Ա Կ Ա Ն

Ա. ԼԾՈՐԴ. Բ. ԼԾՈՐԴ. Գ. ԼԾՈՐԴ. Դ. ԼԾՈՐԴ.

Սահմանական.

Ներկայ.

Չեմ լսեր. Չեմ սորվիր. Չեմ կարգար. Չեմ մտնար.
 Չես լսեր. Չես սորվիր. Չես կարգար. Չես մտնար.
 Չի լսեր. Չի սորվիր. Չի կարգար. Չի մտնար.
 Չենք լսեր. Չենք սորվիր. Չենք կարգար. Չենք մտնար.
 Չէք լսեր. Չէք սորվիր. Չէք կարգար. Չէք մտնար.
 Չեն լսեր. Չեն սորվիր. Չեն կարգար. Չեն մտնար.

Անկատար.

Չէի լսեր. Չէի սորվեր. Չէի կարգար. Չէի մտնար.
 Չէիր լսեր. Չէիր սորվեր. Չէիր կարգար. Չէիր մտնար.
 Չէր լսեր. Չէր սորվեր. Չէր կարգար. Չէր մտնար.
 Չէինք լսեր. Չէինք սորվեր. Չէինք կարգար. Չէինք մտնար.
 Չէիք լսեր. Չէիք սորվեր. Չէիք կարգար. Չէիք մտնար.
 Չէին լսեր. Չէին սորվեր. Չէին կարգար. Չէին մտնար.

Կարգեալ.

Չլսեցի.	Չսորվեցայ.	Չկարդացի.	Չմոռցայ.
Չլսեցիր.	Չսորվեցար.	Չկարդացիր.	Չմոռցար.
Չլսեց.	Չսորվեցաւ.	Չկարդաց.	Չմոռցաւ.
Չլսեցինք.	Չսորվեցանք.	Չկարդացինք.	Չմոռցանք.
Չլսեցիք.	Չսորվեցաք.	Չկարդացիք.	Չմոռցաք.
Չլսեցին.	Չսորվեցան.	Չկարդացին.	Չմոռցան.

Ստորագասական.

Ներկայ.

Չլսեմ.	Չսորվիմ.	Չկարդամ.	Չմոռնամ.
Չլսես.	Չսորվես.	Չկարդաս.	Չմոռնաս.
Չլսէ.	Չսորվի.	Չկարդայ.	Չմոռնայ.
Չլսենք.	Չսորվինք.	Չկարդանք.	Չմոռնանք.
Չլսէք.	Չսորվիք.	Չկարդաք.	Չմոռնաք.
Չլսեն.	Չսորվին.	Չկարդան.	Չմոռնան.

Անկարգ.

Չլսէի.	Չսորվէի.	Չկարդայի.	Չմոռնայի.
Չլսէիր.	Չսորվէիր.	Չկարդայիր.	Չմոռնայիր.
Չլսէր.	Չսորվէր.	Չկարդար.	Չմոռնար.
Չլսէինք.	Չսորվէինք.	Չկարդայինք.	Չմոռնայինք.
Չլսէիք.	Չսորվէիք.	Չկարդայիք.	Չմոռնայիք.
Չլսէին.	Չսորվէին.	Չկարդային.	Չմոռնային.

Արդելական.

Մի լսեր.	Մի սորվիր.	Մի կարդար.	Մի մոռնար.
Մի լսէք.	Մի սորվիք.	Մի կարդաք.	Մի մոռնաք.

Գիրքայ.

Ընդունելւթիւն.

Չլսող.	Չսորվող.	Չկարդացող.	Չմոռցող.
--------	----------	------------	----------

Անցեալ.

Չլսած.	Չսորված.	Չկարդացած.	Չմոռցած.
--------	----------	------------	----------

Աներեւոյն.

Չլսել.	Չսորվիլ.	Չկարդալ.	Չմոռնալ.
--------	----------	----------	----------

Կ Ր Ա Ի Ո Ր Ա Կ Ա Ն

Չորս լծորդութեան ալ բացասականը միեւնոյն կանոնով միակերպ ըլլալուն համար մինակ մէկ օրինակ կը դնենք:

Սահմանական.

Ստորադասական.

Ներկայ.

Ներկայ.

Չեմ մոռցուիր.

Չմոռցուիմ.

Չես մոռցուիր.

Չմոռցուիս.

Չի մոռցուիր.

Չմոռցուի.

Չենք մոռցուիր.

Չմոռցուինք.

Չէք մոռցուիր.

Չմոռցուիք.

Չեն մոռցուիր.

Չմոռցուին.

Անկորար.

Անկորար.

Չէի մոռցուեր.

Չմոռցուէի.

Չէիր մոռցուեր.

Չմոռցուէիր.

Չէր մոռցուեր.

Չմոռցուեր.

Չէինք մոռցուեր.

Չմոռցուէինք.

Չէիք մոռցուեր.

Չմոռցուէիք.

Չէին մոռցուեր.

Չմոռցուէին.

Կորարեալ.

Արդելական.

Չմոռցուեցայ.

Մի մոռցուիր.

Չմոռցուեցար.

Մի մոռցուիք.

Չմոռցուեցաւ.

Գերբայ.

Չմոռցուեցանք.

Ընդ. Չմոռցուող.

Չմոռցուեցաք.

Անց. Չմոռցուած.

Չմոռցուեցան.

Աներեւոյի. Չմոռցուիլ:

224. Չայնաւորով սկսած բայերէն յառաջ՝ սահմ. ներկ. եզ. երրորդ դէմքին չի մասնկան է գիրը կը կըրծատուի եւ կը գրուի ապաթարց նշանով՝ Չ'իմանար. չաւանար. չաղէր. չսեր. (եւ ոչ չի իմանար. չի աւանոր, եւայն:) — Նոյնպէս շատ անգամ հի արգելա-

կան մասնիկը՝ մանուանդ է ձայնաւորով սկսած ներուն .
 Մ'ի՛մաւր . մ'ի՛ջնար . մ'եւլէք . մ'երլնար :

Գնենք համառօտ օրինակ մ'ալ ձայնաւորով
 սկսած բացասական բայի :

Սհմ . ներ . Չեմ իյնար , չես իյնար , չ'իյնար . չենք իյնար :

Անկարար . Չէի իյնար , չէիր իյնար , չէր իյնար :

Կարար . Չինկայ , չինկար , չինկաւ . չինկանք , չինկաք :

Սոր . ներ . Չիյնամ : Անկ . Չիյնայի , չիյնայիր , չիյնար :

Աբբեւի . Մ'իյնար , մ'իյնաք :

Ընդուն . Չինկող : Անց . Չինկած . Աներ . Չիյնալ :

225. Ե՛մ , կ՛մ , ունի՛մ , գիտե՛մ բայերուն սահմ .
 ներկ . եւ անկատարը կ'ըլլայ Չե՛մ , չկայ , չունի՛մ . չունի՛
 նէի . չգիտե՛մ . չգիտեր . եւայլն : — Գիտե՛մ հասարակ բացասական ալ ունի . Չե՛մ գիտեր . չե՛ս գիտեր . չե՛ գիտեր . չե՛նք գիտեր . չե՛ք գիտեր . չե՛ի գիտեր , եւայլն :

Չգիտե՛մ , չգիտէի բացասականն ըստ կանոնի է . սակայն գրոց եւ մարտը լեզուի մէջ սովորական է՝ Չե՛մ գիտեր : — Ուսով . է՛ Չե՛րե՛մ , չե՛րե՛ի . (փոխանակ չգիտե՛մ) :

226. Գալ , գալ , լալ բայերուն բացասականը , միավանկ ըլլալուն համար՝ առջեւէն է՛ գիր մ'ալ կ'առնու . այսպէս Չե՛մ է՛ գար . չե՛ս է՛ գար . չե՛մ է՛ արար . չե՛մ է՛ լար . չե՛ր է՛ արար : — Ոմանք կը գրեն՝ Չե՛մ արար . չե՛նք գար . եւայլն :

Յ Օ Դ Ա Ի Ա Ծ Գ .

Բ Ա Յ Ե Ր Ո Ւ Ա Ծ Ա Ն Յ Մ Ո Ւ Ն Ք Ը

227. Նախագիտելիք : — Ածանցողակ կամ Ածանցք կ'ըսուի բառի մը ուրիշ բառէ մը յառաջ գալը . եւ յառաջ եկած բառը կը կոչուի Ածանցեալ : Չորօրինակ . Զարայ բառէն ամանցեալ է Զարայաւիան գոյականը , Զարայական ամականը եւ Զարայել բայը . Զարայել բայէն՝ Զարայելիք բայը , եւայլն : Իսկ Արմատ կը կոչուի սկզբնական բառն ուստի ամանցք կ'եւլէ : — Հոս միայն բայերուն քանի մը կարեւոր ամանցմունքը գնենք :

Բայերուն ներգործականէն կ'ածանցի կրաւորականը՝ ուիւ վերջաւորութեամբ, (տես 197:) Բայց

228. — Ա. Կան շատ բայեր որոնց կրաւորականը պարզապէս էլ ալ կը վերջաւորի՝ դրարարի ձեւով. այսպէս. զանազանիւ. քաշանեցաւ. փառաւորեցաւ. եւ այլն.

229. Շատ անցեալներ կրնան առանց ու մասնական կրաւորականի տեղ գործածուիլ՝ ներգործական ձեւով. այսպէս՝ Ծառերով զարդարած պարտէզ մը. (փխկ. զարդարած.)՝ Նոր կոխած գինի. (փխկ. կոխած.)՝ Ոսկի բանած զիպակներ. (փխկ. բանած.)՝ նոյնպէս զարկած, (փխկ. զարկած.)՝ դոցած, (փխկ. դոցած.)՝ եւ այլն: (Տես երկրորդ մասին մէջ:)

230. — Բ. Շատ բայեր կրաւորականէն զատ՝ չէզոք մ'ալ ունին, որ նոյնպէս ներգործականէն կ'ածանցի էլ մասնկով. ինչպէս կ'որէիլ: — Այդ չէզոքը չէ թէ ուրիշէն կրեւ կամ բլուիւ, այլ ինք իրմէ բլաւ մը կը ցուցնէ:

Ներգործ.	Չէզոք.	Կրաւոր.
Կարեւլ.	Կարիւլ.	Կարուիւլ.
Կտարեւլ.	Կտարիւլ.	Կտարուիւլ.
Այրեւլ.	Այրիւլ.	Այրուիւլ.
Թափեւլ.	Թափիւլ.	Թափուիւլ.
Պատուեւլ.	Պատուիւլ.	Պատուուիւլ.
Ծուեւլ.	Ծուիւլ.	Ծուուիւլ.
Մարեւլ.	Մարիւլ.	Մարուիւլ:

231. Ասոնց կրաւորականները սովորաբար իբրեւ զիմազուրկ բայ կը գործածուին. այսպէս. Զրոյն մէջը պաղլեղի կտորւանք էլ իւրիւր. (այսինքն մարդիկ կը թափեն:) Կրի քարը կ'որոտի էլ մարտի եւ յետոյ կը գործածուի. (տես 214:)

232. Անցողակիան կ'ըսուի բայ մ'որ ուրիշին բան մ'ընել տալ կը նշանակէ. ինչպէս իմացնել, (խմել տալ.) կատարացնել:

233. Անցողական բայը, ինչպէս յայտնի է, ներգործականէն կ'ածանցի՝ բային արմատին վրայ ցնէլ մասնիկն աւելցրնելով. այսպէս.

Ներգործ-իւն .

Գող - նալ .

Մոռ - նալ .

Հաւն - իլ .

Ճանչ - նալ .

Կարգ - ալ .

Սորվ - իլ .

Ու - տել , (կեր .)

Անցող-իւն .

Գող - ցընել .

Մոռ - ցընել .

Հաւն - եցընել .

Ճանչ - ցընել .

Կարգա - ցընել .

Սորվ - եցընել .

Կեր - ցընել :

234. Այս ցընել մասնիկն որ ներգործականն անցողական կ'ընէ , շէզոքն ալ ներգործականի կը դարձընէ .

2էղոտ .

Մեռ - նիլ .

Լճըն - նալ .

Յոգն - իլ .

Կորս - ուիլ .

Փրթ - իլ .

Վեր - նալ .

Խաղ - ալ .

Կպ - շիլ .

Թռ - շիլ .

Ներգործ-իւն .

Մեռ - ցընել .

Լճըն - ցընել .

Յոգն - եցընել .

Կորսն - ցընել .

Փր - ցընել .

Վեր - ցընել .

Խաղ - ցընել .

Կպ - ցընել .

Թռ - ցընել :

235. Յընել մասնիկ առած բայերուն անկանոն ժամանակներն առանձին խոնարհում մ'ունին . զորօրինակ Լճըն - ցընել բայը :

Սհ՛ . Էրբ . Լճըն - ցուցի , ցուցիր , ցուց , ցուցինք :

Հրահայ . Լճըն - ցուր , ցուցէք :

Ընդուն . Լճըն - ցընող : Անց . Լճըն - ցուցած , ցուցեր :

Այսպէս ալ՝ խնայող . լացող . վերցոց* . վախցընող . երեբցոցած , եւայլն :

* Ոմանք առանց շղի ալ կրնան խոնարհել . — վերող . վերողոտ . վրոցած . խողեր : — Առանց շղի կը խոնարհին նոյնպէս Գործընել եւ Անցընել ներգործակաները . — արշոտող . անցող : Գործեալ առանց շղի կը խոնարհին քանի մը գրաբարէ փոխառեալներ . Հարստանել . կոր . հարսող . հարսող . հարսոյ . հարս . հարսողոտ . — հարսող . հարսող . հարս :

236. Այսպէս կը խոնարհին նաեւ Հարցընել եւ

Յո-ցընել, թէեւ արմատական են եւ ուրիշ բայէ ած-
անցեալ չեն. — Հարցոցի. ցո-ցո-ր:

237. Չէզոք բայերուն գրեթէ ամէնքն այս կերպով
ներգործական կ'ըլլան. Վեճցընել. լորցընել. րատցընել.
դաղեցընել. գինովցընել. ծերացընել. անօխեցընել. մե-
ցընել. ծաղկեցընել. եւ այլն:

238. Իսկ ներգործականներէն՝ քիչ բայ ցընել
մասնկով անցողական կ'ըլլայ. այլ անոր տեղը՝ վրա-
նին րաւ բայը կ'աւելցուի. այսպէս. Բանալ րաւ. Գո-
ցել րաւ. Ընել րաւ. Դնել րաւ. Տարել րաւ. Կորել
րաւ. Վճարել րաւ. որոնց միայն րաւ բայը կը խոնար-
հի. զորօրինակ. Բանալ րո-ր. Գոցել րո-ա-ա. Տարել
րո-մ. Վճարել Կո- րո-մ եւ այլն: — Միայն թէ

239. Իւ վերջաւորեալ բայերը՝ թէ ցընել մաս-
նիկ եւ թէ րաւ բայ առնելու տեսն, է գիրն եչի կը
փոխեն. այսպէս. սորվիլ, սորվեցընել. րրորիլ, րրորե-
ցընել. — Խօսիլ, Խօսել րաւ. նայիլ, նայել րաւ: —
Բայեր ալ կան՝ որոնց վրայ պարզ ցընել կը դրուի՝
փոխանակ եցընել. ինչպէս աշխարհացընել. ցա-ցընել. —
տիցընել. սպասցընել. ծիծաղցընել (կամ ծիծաղեցընել):

240. Մինչեւ հիմայ արուած կանոններէն կը
տեսնես որ հինգ դէպքի մէջ Բ լծորդութիւնը, ինչ-
պէս նաեւ ամէն կրաւորական բայ, իրեն սեպհական
է գիրն եչի կը փոխէ: Օրինակ առնունք րրորիլ չէզոքն
ու Բանալի կրաւորականը.

1. Անկատարին բացասականը. — Չէի րրորիլ.
Չէիմք Բանալի:

2. Աներեւութին հոլովածը. — Տրորիլու.
Բանալելով. Տրորիլիս. Բանալելիս. այսինքն երբ վրան
վանկ աւելցած է:

3. Գերբայ ապառնի. — Այնչափ րրորիլքը
չէի դիտեր. Բանալիքը չունի:

4. Յընելով ածանց. — Տրորեցընել. Խօսեցընել:

5. Տալ բայով անցող. — Նայել րաւ. Խօսել րաւ:

241. Տալ բայով անցողական կ'ըլլան՝ ցընել վեր-
ջաւորեալ ներգործականներն որ չէզոքէ ելած են:
Իսկ բուն անցողական բայերէն դարձեալ կրկիկն-ան-
ՀՄԹ.

ցողական կ'ելլէ որաւ բայով. այսինքն ուրիշի ձեռք
ընել տալ. այսպէս.

Կորսնել, չէզոք. — Կորսնցընել, ներգործ. —
Կորսնցընել որաւ, անցողական:

Հասկընալ, ներգործ. — Հասկըցընել, անցող. —
Հասկըցընել որաւ, կրկին-անցողական:

242. Անցողական բայերուն կամ ջընել վերջաւո-
րեալ ներգործականներուն կրաւորականը կ'ըլլայ՝

Ա. Յընել վերջաւորութիւնը ցոնելի դարձընե-
լով. այսպէս. սորվեցոնել. ինչ կերցոնել. ինչ խօսցոնել.
դարձոնել. ձեռցոնել. վերցոնեցաւ. եւ այլն:

Բ. Տալ բայով ձեռացած անցողականները կրաւո-
րական կ'ըլլան նոյն բային կրաւորականով. այսպէս.
սրբել ինչ որոնել:

Գ. Ամէն անցողական կրաւորական չ'ունենար.
այլ անոր ակն իւր ներգործականին կրաւորականը կը
դրուի, որ շատերունն արդէն նոյն է. ինչպէս ճանչցը-
նել, կրու. ճանչցոնել. գողցընել, կրու. գողցոնել. կար-
դացընել, կրու. կարդացոնել. (որ ճանչնալ, գողնալ եւ կար-
դաւ բայերուն կրաւորականներն են: — Նոյնպէս ջընել
վերջաւորած ներգործականներուն՝ շատ անգամ իրենց
չէզոքն է իրենց կրաւորականը:

Դ. Յընել վերջաւորած բայերուն կրաւորականը
հասարակօրէն իբրեւ միադիմի կը գործածուի եզ.
Յզ դէմք. Թոյն ինչ խօսցոնել ինչ ձեռցոնել. այսինքն թոյն
կը խմցընեն կը մեռցընեն. (տես 214:) — Այսպէս
ալ կ'ըսուի կրաւորական՝ երգեցոնել. կ'երգեցոնել. փո-
խանակ՝ երգոնել. կ'երգոնել:

Յ Օ Դ Ո Ւ Ա Թ Ե .

ԲԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐՈՒՆ ԱՐԱՅ ԴԻՏԵԼԻՔ

§. 1. Բաղադրեալ ժամանակներ:

243. Բայերուն ժամանակներէն ոմանք Պարզ են
եւ ոմանք Բաղադրեալ: — Պարզ ժամանակ են՝ որ
մէկ բառով կը լմննան. ինչպէս՝ Տեսնեմ. Լեցի. Գործել.

իսկ Բաղադրեալ ժամանակ՝ որ պարզ ժամանակներէն
կը կազմուին՝ անոնց վրայ մէկ կամ երկու բառ աւել-
ցընելով. ինչպէս. Լսել է. որեսա՞ծ կ'ըլլամ. պէտ'որ իմ-
նայ: — Մինչեւ Հիմայ գրուած բայի ժամանակները
պարզ էին. Հիմայ տեսնենք բաղադրեալներն ալ:

244. Բաղադրեալ ժամանակներէն ոմանք կը կազ-
մուին Անցեալէն. լսած էմ. որեսել էս. ոմանք Ստո-
րադասականէն. պէտ'որ լսեմ. որեսնէիք պէտ'ը. ոմանք ալ
Աներեւութին հոլովածէն (որ է գերբայ ապառնի.)
որեսնելու էմ. երևալու էիք:

245. Բաղադրեալ ժամանակներուն մեծ մասը էմ
եւ կ'ըլլամ էական բայով կը ձեւանան. — որոնց նշա-
նակութեանը համեմատ այլեւայլ անուն կու տանք:

Սահմանական.

Յարակապար. Տեսած էմ, տեսած ես, տեսած է:
Գերակապար կամ Աղալակապար. Տեսած էի, էիր, էր:
կրկն կապարեալ. Տեսած եղայ, եղար, եղաւ. եղանք:
Ապառնի. Պիտի տեսնեմ. կամ Պիտ'որ տեսնեմ:
Ապառնի - անկապար. Պիտի կամ Պիտ'որ տեսնէի:
Ապառնի - յարակապար. Տեսած պիտի ըլլամ, ըլլաս:
Ապառնի - գերակապար. Տեսած պիտի ըլլայի:
Յարակապար անորոշ. Տեսեր էմ, ես, է. ենք, էք, են:
Գերակապար անորոշ. Տեսեր էի, էիր, էր. էինք, էիք:
Հարկադրական ներկայ. Տեսնելու էմ, ես, է. ենք:
Հարկադրական անկապար. Տեսնելու էի, էիր, էր. էինք:
Հարկադրական կապարեալ. Տեսնելու եղայ, եղար, եղաւ:
Պայմանական յարակապար. Տեսած կ'ըլլամ:
Պայմանական գերակապար. Տեսած կ'ըլլայի, կ'ըլլայիր:
Պայմանական ապառնի. Տեսնելու կ'ըլլամ, կ'ըլլաս:
Պայմանական ապառնի անկապար. Տեսնելու կ'ըլլայի:

Ստորադասական.

Յարակապար կամ կապարեալ. Տեսած ըլլամ, ըլլաս:
Գերակապար. Տեսած ըլլայի, ըլլայիր, ըլլար. ըլլայինք:
Ապառնի. Տեսնելու ըլլամ, ըլլաս, ըլլայ:
Ապառնի անկապար. Տեսնելու ըլլայի, ըլլայիր, ըլլար:

Հրամայական.

Կարարելու. Տեսած եղիր. տեսած եղէք:

Ապահանի. Տեսնելու եղիր. տեսնելու եղէք:

Գերբայ.

Անէրեւոյնի կարարելու. Տեսած ըլլալ:

Անէրեւոյնի ապահանի. Տեսնելու ըլլալ:

Նմանապէս կրաւորականները. Տեսնուած է՞մ. արեւ-
նուած էի. արեւնուել է՞մ. պէտքի արեւնուել է՞մ. արեւնուելու-
եւ. արեւնուած ըլլայի՞ր, եւ այլն:

Նշանակութեան կողմանէ բուն յարակատարն եւ
անորոշ յարակատարը փոքր տարբերութիւն մ'ունին:
Ան անցեալով շինուածը կը ցուցնէ թէ ատեն մը
ստուգիւ եղած է գործողութիւնը, կամ թէ չեղած
չէ: Չորօրինակ. Ինքն զմեզ արեւած ու հեռերնիս իշ-
ուած է: Տունս ուրած է: Իսկ էր անցեալով կազմուա-
ծը (իզէր մասնկան պէս. տես վարը 253.) կը ցուցնէ
թէ օտարին վկայութեամբ կը խօսուի, կամ թէ յա-
ռաջ եղած բան մը դեռ հիմայ կ'իմացուի. այսպէս.
Ինքն զմեզ արեւ է: Գեղի տունս այս գիշեր ուր է է:
Ծնած օրս հայրս Բեռ է: Քնոյս մէջ իօտ է է:

Բայց ոչ եւ էր անցեալով շինուած գերակատար-
ներն իրարու տեղ կը գործածուին հաւասարապէս:
Հոն հասցած էի. նոյն է թէ բռն՝ Հոն հասցեր էի:

246. Բաղադրեալ ժամանակներուն բացասակա-
նը կը ձեւանայ երբեմն մէկ երբեմն մէկալ մասը բա-
ցասական ընելով. այսպէս.

Տեսած չեմ, կամ չեմ տեսած. Չեմ տեսեր:

Պիտ'որ չտեսնեմ, կամ չտեսնեմ պիտի, կամ չպի-
տի տեսնեմ:

Պիտ'որ տեսած չըլլամ, կամ չտեսած պիտի ըլ-
լամ, կամ պիտի չտեսած ըլլամ, կամ չպիտի տեսած
ըլլամ, եւ այլն:

Չտեսնելու ըլլար, կամ տեսնելու չըլլար:

Տեսնուած չէի ըլլար, կամ չէի տեսնուած ըլլար,
կամ չտեսնուած կ'ըլլայի:

Տեսած մի ըլլար: Տեսնուած մի ըլլար. եւ այլն:

247. Յարակատար եւ գերակատար կը շինէ Ու-
նի՞մ բայն ալ ոչ անցեալով. — արեւած չունի՞մ. արեւած
ունի՞մ: Այնչափ թշնամեաց դէմն էլ ոչ չունի՞ն:

§. 2. Ժամանակ շիկոյ մասնիկներ:

248. Չորս լծորգութեանց պատկերին մէջ տեսանք որ սահմանական ներկայն եւ անկատարը՝ ստորագասական ներկայէն եւ անկատարէն կ'ելլեն՝ սկիզբնին կը մասնիկն առնելով: — Այս մասնականս վրայ քանի մը դիտելիք կայ:

249. — Ա. Չայնաւոր գրով սկսած բայերէն յառաջ՝ կը մասնական ը գիրը կը թողուի կամ կը կրճատուի ապաթարց (') նշանով. այսպէս. կ'աղաչեմ. կ'ընեմ. կ'ընէի. կ'երթայինք, եւ այլն. (փխկ. կը աղաչեմ. կը ընեմ եւ այլն, որ անախորժ կը հնչէր:)

250. — Բ. Երեք միավանկ բայ կայ — գալ, որալ, լալ, որ կը մասնական տեղ հին կոմասնիկը կ'առնուն. այսպէս. կոմգամ. կոմորամ. կոմլաս. կոմգայիք. կոմորային:

251. — Գ. Հինգ բայ կայ որ երբեք կը մասնիկ չեն առնուր. եւ են՝ եմ, կամ, ունիմ, գիտեմ, կրնամ:

252. Սահմանական ներկային եւ անկատարին վերջին ծայրը կ'որ մասնիկ գրուելով՝ կը ցուցնէ թէ գործողութիւնը դեռ կը շարունակուի, կամ թէ հիմակ ըլլալու վրայ է. եւ նոյն է տաճկ. յօր մասնական հետ: Օրինակ. կը Վեանի, (տճ. եօլեւր.) — կը Վեանի կ'որ, (տճ. եօլեւյօր.) կ'ելլեք, (տճ. լըքար ըրը.) — կ'ելլեք կ'որ, (տճ. լըքարյօր ուրու.) բայց հիմայ գրաւորի մէջ այդ մասնիկը շատ քիչ կը բանի:

253. Եղբր (տճ. էօլը) բառը կը դրուի յաջորդ ժամանակներուն վրայ եւ կը ցուցնէ թէ գործողութիւնն օտարին վկայութեամբը կը հաստատուի, կամ թէ յառաջ եղած բան մը դեռ հիմայ կ'իմացուի:

Սահմ. ներկայ. կը որեանէ եղբր. — որ անկատարի տեղ ալ կը բանի. (չ'բսուիր՝ կը որեանէ եղբր:)

Յարակատար. Տեւած է եղբր. } — որ կատարելի եւ Յրկար անորոշ. Տեւեր է եղբր. } գերակատարի տեղ ալ կը բանի. (չ'բսուիր՝ որեւան է եղբր. որեւած էր եղբր:)

Ապառնի. Պիտի որեանէ եղբր:

Ապո. յրկար. Տեւած պիտի ըլլայ եղբր:

Հարկադրական. Տե՛սնելու՝ է եղիք. որ աւելի բաղձալ
եւ ափսոսալ կը ցուցնէ: — Այս վերջին երեքն
ալ նոյնպէս իրենց անկատարներուն տեղ կը բանին.
(չ'ըսուիր ոչի՞րէ որե՛սնէր եղիք. որե՛սած ոչի՞ր'որ ըլլար է-
ղիք, եւայլն:)

254. Նէ մասնիկը բայերուն ետքը դրուելով թէա-
կան միտք մը կու տայ անոնց, կամ՝ ելիէ եւ երբ մակ-
բայներուն զօրութիւնն ունի. զորօրինակ. առէր նէ. իք
որե՛սնէ՞մ նէ, լաւ եւս՝ որե՛սնէ՞մ նէ. լսէր էս նէ. (ելիէ)
չ'ուղիք նէ. չ'առնէր նէ, լաւ եւս՝ չ'առնէ նէ, (փխկ. ելիէ
առէր կամ երբ որ առէր, ըսելու:) Այդ նէ մասնիկն
ալ հիմակուան մաքուր դրողները շատ չեն յաճախեր:

255. Ստորագասական ներկային եւ անկատարին
սկիզբը թող բառն եւելցընելով տեսակ մը հրամայա-
կան կը ձեւանայ. — Թող մտնէ. Թող մտնի՞նք. Թող
ուղտեն. Թող մտնէր. Թող չ'մտնէ. (իբր թէ Թող որ մտնէ:)
կամ նաեւ յետագաս՝ Տե՛սնէն Թող. չ'մտնէր Թող:

Գ Լ Ո Ւ Ն Զ Ո Ր Ր Ո Ր Գ

Դ Ե Ր Բ Ա Յ

256. Դերբայ, շորբորդ փոփոխական մասն-բանի,
թէ անուան եւ թէ բայի պաշտօնը միանգամայն կը
կատարէ. զորօրինակ եթէ ըսեմ՝ Աշխարհիկն էրո՞ւր,
աշխարհիլ բայ է՝ վասնզի գործողութիւն կը ցուցնէ,
եւ միանգամայն անուն է հօլոված, որ նոյն էր թէ
ըսէի՝ Աշխարհիկն էրո՞ւր:

Թէպէտ Դերբայը բային մէկ եղանակն ըլլալով՝
բայէն զատ մասն-բանի համարուելու չէր. բայց որով-
հետեւ միանգամայն անուն ալ է, հարկ է որ քերա-
կանք իբր անունէն եւ բայէն զատ մասն-բանի՝ առան-
ձին ճառեն Դերբայի վրայ:

257. Դերբայը շորս գլխաւոր մաս ունի. 1. Անե-
րենոյթ, Տե՛սնէլ. 2. Բնորոննչոյթիւն*, Տե՛սնող. 3.
Անցնալ, Տե՛սած, որե՛սեր. 4. Ապառնի, Տե՛սնելիք:

* Վերջին երկքը կը կոչեն ոմանք՝ Բնորոննչոյթիւն
անոյթայ. (որե՛սող.) Բնորոննչոյթիւն անցնալ. (որե՛սած.) Բն-
որոննչոյթիւն ապառնի. (որե՛սնելիք):

258. Գերբայ երկու տեսակ է. Գոյական գերբայ, եւ Ածական գերբայ: (Երբեմն բայի տեղ ալ կը բանին, որ Բ մասին մէջ կը տեսնենք:)

259. Գոյական գերբայ են Աներեւոյթն ու Ապառնին, որ կը հոլովին եւ յօդ կ'առնուն. — Չեր երբեք չիմացայ. Իմ հուլեւ ետքը: Քու կանուխ հասնելիդ գիտէի:

Աներեւոյթը կը հոլովի՝

Տեսնել, տեսնելու, տեսնելէ*, տեսնելով:

Նայիլ, նայելու, նայելէ, նայելով. (տես 26:)

Պէտք որ բլլայ՝ յոքնակի ալ կ'առնենայ. Անանկ ղղբունէր շատ եմ տեսեր: Այդ հարեւ իմելէրդ շէն որ զքեզ կը կործանեն:

* Բացառականը սովորաբար յօդով կը գործածուի:

260. Ածական է ոչ բնդունելութիւնը. Բարեկցող մարդ: Երգ ու կարաւ սէրող ժողովուրդ մը: Գործ հրծող մարդիկ. — եւ կը հոլովի Ա հոլովման պէս: Յոքնակին շատ անգամ զբարբար ձեւով կ'բլլայ՝ Բարեկցող, ոչոց:

Ա լծորդութեան բնդունելութիւններէն ոմանք երբեմն գրաբարէ առնելով եցող կը յանդին՝ Գ եւ Գ լծորդ. նման. — երգեցող. ասեցող. իշխեցող. — ինչպէս նաեւ անցեալը քիչ տեղ՝ սիրեցեալ, խաչեցեալ:

261. Ածական է ած անցեալը. — Յոքնած մարդ. Տեսած տունս. Գեանէ քոսած ժայռեր. — կրաւորական՝ Փայտայոսած զուակներ. Կարդացոսած գրքեր: — Բաղադրեալ ժամանակներ կը կազմէ է՞՞ եւ կ'բլլած էական բայերով. Տեսած է՞՞. լած բլլած. (տես 244, 245:) (Ած անցեալն երբեմն գոյական ալ է, եւ երբեմն բայի տեղ կը բանի. տես Բ մասն:)

262. Իսկ եր անցեալն ոչ կը հոլովի ոչ ալ մինակ կը մնայ. այլ բաղադրեալ ժամանակներ շինելու կը ծառայէ՝ է՞՞ (եւ ոչ կ'բլլած) էական բայով. Տեսեր է՞՞. լեր է՞՞. (տես 245:)

263. Լի+ ապառնին միշտ գոյական է եւ յօդ կ'առնու. Ըլլալի+ն յառաջուց գուշակել: Ընելի+ք շէր գիտեր: Ընելի+ն իմացան: Գալի+ն կը վախնայինք:

(Տաճկ. օլաճաղը. էրէճէյնէն. կէլէճէյնէրէն:) Երբեքէ+ կայ. (տճ. կիւրէճէ+ [էյնէ] զար մը:)

264. Լի+ ապառնին (աժ անցելոյն պէս, 247.) բաղադրեալ ժամանակ մը կը կազմէ «նի՛մ» բայով. Ալ զինքը րէսնէլի+ չունի՛մ: Եթէ այսօր չյաղթուեցաւ, ալ յաղթուելի+ չունի. (այսինքն երբեք պիտի չյաղթուի.) — որ հասարակօրէն բացասական կը գործածուի:

Ոմանք սովորած են լի+ ապառնին իբր անական ալ գործածել. Ուրոտիլի+ կերակուր, (փիկ. ուրոտիլու.) Երկուտիլի+ գեսպան. Ըլլուլի+ հրաւերը. (265:)

Գերբայներն ամէնն ալ իրենց կրաւորականն ունին. ինչպէս բայերուն խոնարհմանց մէջ տեսանք:

265. Աներեւութին սեռականը թէ բաղադրեալ ժամանակներ կը ձեւացնէ: — Տեանելու՛մ, է՛ի. եւ թէ իբրեւ անական կը գործածուի. այսպէս. Ալիւնալու՛մ երազներ. Բնակելու՛մ տուն. Տեանելու՛մ (կամ րէսնելու՛մ) բան մը, Չուրոտելու՛մ կերակուրներ:

266. Երկու անական գերբայ ալ կայ գրաբարէ առած. — Եւլ անցեալն եւ Լի ապառնին. այսպէս. Անցեալ տարի. կործանեալ զահ. (այսինքն՝ անցած, կործանած.) — Սերելի բարեկամ. (այսինքն սիրուելու.) Ողբալի վիճակ. Ամէնուն արելի:

267. Գերբայներու կարգին կը վերաբերին տեսակ մը բառեր ալ որ ըստ ինքեան գոյական անուններ են՝ բայց բայի կամ գոյական աներեւութի նշանակութեամբ. որ կը կոչուին *բայանուն*. այսպէս են՝ Խօսուածք, (տճ. սէօյլէյնէլ, Խօսիլ բայէն.) Ընթացք, վազելը, (գրք. Ընթանալ բայէն.) յոգնութիւն, (յոգնել բայէն.) ուսում, (ուսանել բայէն.) զարմանք, (զարմանալ բայէն.) եւ այլն:

Օրինակներէս կը տեսնես որ բայանունները բայերուն արմատէն կ'աճանցին՝ վրանին փոքր յաւելուած մ'առնելով:

268. Մսկրայ կ'ըսուի այն անփոփոխ մասն-բանի (12.) որ բայերուն կամ ածականներուն, կամ նաև ուրիշ մակրայի մը կերպը, տեղը, ժամանակը կը բացատրէ. (ինչպէս որ ածականը գոյականին ինչպէս ըլլալը կը ցուցնէ.) զորօրինակ. Սոփոյ տրանջնէլ. Շոփո՛վ մոռնալ. Սասոփիկ անհամբեր. Մեքի՛ կամայ ժերի՛ ակամայ:

Քերականը մակրայներն իրենց նշանակութեանը համեմատ այլևայլ կարգերու կը բաժանեն. 1. Որակական, ինչպիսութիւն ցուցնող. 2. Քանակական, չափ. 3. Տեղական, ուր. 4. Ժամանակական, երբ. եւ 5. Հարցական, որոշութեան, որոշաւան, բացասական: Մենք իւրաքանչիւր տեսակին զլուխն իրենց կարգը նշանակելէն ետքը, ուրիշ աւելի կարեւոր բաժանում ունինք ընելու:

269. Մակրայները կը բաժնուին՝ 1. Բուն մակրայներ. 2. Գոյականէ մակրայներ. 3. Հսլովեալ մակրայներ. 4. Ածականէ մակրայներ. 5. Գերանունական մակրայներ, եւ 6. Արկնաւոր մակրայներ:

§. 1. Բուն մակրայներ:

270. Բուն մակրայները կամ պարզ բառեր են, ինչպէս. սոփոյ. եւ կամ որոշ մասնակաւ մը ուրիշ բառէ ածանցած. ինչպէս. ժեթապէս. իշխանաբար. սըրփանց: — Աւասիկ գործածականները:

Ա. Որակական.

Ինչպէ՛ս իմացաւ:	Բանի տարին:
Ինչպէ՛ս գժուար է:	Շոփո մարեցաւ:
Ինքո՞ր չտակացիր:	Հեփ երթալ:
Ինքո՞ր խեղճ են:	Հայերէն խօսիլ:
Հաչի՛ մթնցեր էր:	Յոնաբէն կարգալ:
Հաչի՛ փրժանք:	Մեկրի՛ առնուլ:
Հաչի՛ չորս անգամ:	Մեկրի՛ կենալ:
Սասոփիկ տանջեց:	Ինչ կը ծեծկուիք:

Ի՞նչ էս կեցեր:	Այսչափ ժոյն լսեցի:
Կամ անձնատուր եղայ:	Մինչ մտիկ ըրի:
Ահա՛մայ սկսանք:	Սոսո՛քի՛ մեռաւ:
Կամայ ահա՛մայ ընդունելու է:	Հարկո՛ւ վճարելու է:
Կամայ կը քալէր:	Յաճախ կը հանդիպի:
Ա՛հնէն ինձ փոյթս չէ:	Սրե՛պ թուղթ գրեցէք:
Բարբո՛ղին մտացայ:	Յանկարծ ներս մտան:
Բնա՛ն չեմ յիշեր:	Մեկրե՛ղ } կը բնակին:
Ի սպա՛ս ջնջուեցաւ:	Մե՛րտեղ }
Ա՛նքի կամ ե՛նքի ուշացան:	Գրէ՛նէ մտցուած էր:
Ա՛նքի կամայ:	Մե՛ծարդէս կը զգուշանամ:
Ա՛լ աղէկ է. Ա՛լ աւելի:	Վէրջարդէս իմացուցին:
Ա՛լ կ'ուզեմ. (աճ. որահա):	Ան՛ժիջարդէս ցամքեցաւ:
Լուէ կ'ըսես՝ ա՛լ կը պուսայ:	Հայրա՛բար խրատեց:
Ա՛լ յոյս չկայ. (աճ. սրբելէ):	Զարա՛ւար խոցուեցին:
Ա՛լ չեմ սպասեր:	Գաղտնո՛ւ ժողվուեր են:

Բ. Տեղակիւն:

271. Տեղական մակբայներն երկու նշանակուած թիւն ունին. մէյ մը ներգոյականի (տես 61, 4.) մէյ մ'ալ արականի. այսպէս. Ո՞ր մնացին, (աճ. նէ՛րէրէ.) Ո՞ր հասան, (աճ. նէ՛րէյէ:) Այս երկու նշանակուած թիւն ներք մակբային քովի բայը կ'որոշէ:

Ո՞ր գիմեցին:	Քո՛ղնորէ կ'իյնայ:
Ո՞ր թողուցիր:	Մո՛րոսոր } գիտեցէք:
Ոսորէ՞ եկաւ:	Մե՛րջոսոր }
Ոսորէ՞ գիտնամ:	Հե՛րոսոր զարնուեցան:
Որքի՛ (ոսորէյ, ո՞ր տեղէն, ո՞ր տեղաց.) անցան:	Արորոսոր զարգարուած:
	Ներոսոր թշնամի ունէին:

Գ. Ժամանակակիւն:

Ե՞րբ տեսար:	Ասո՛յժմ կէս է:
Մէ՛շո կը գանուի:	Ասո՛մ հաս ենք:
Ա՛հն է թէր զբաղած է:	Ուշ մնալու չէ:
Երբէ՛ն լուելու է:	Գե՛տ չէի լսած:
Երբէ՛ս ստելու չէ:	Երբ որե՛տ չէինք վար իջած:
Մե՛րի զուարթ է Բերթ տխուր:	Կանոսի աճապարեր է:

Կանոն-իկի հասաւ : Նոյն պարտքդ կատարէ :
 Արդե՛ն մեռած էր : Յետոյ զըջացաւ :
 Յառաջ մենք աւետեցինք : Յառաջ տե՛սն պիտի թա-
 Յառաջագոյն բսեր էի : գաւորէ :

Գ. Հարցական, Բացասական, Եռյուն :

Ինչո՞ւ տխուր ես. (կամ Հապո՞, աղէկ գիտեմ՞ :
 Ինչո՞ւ համար :) կը խառնակի, հապո՞ :
 Մէկէ՛ չէիր խոստացած : Ոչ, Չէ, եկած չունի :
 Արդե՛օ գիտեիր՞, կամ Ոչ ապա՞նքն դուն էիր :
 Գիտեիր՞ արդե՛օ : Մէ՛ տանիք :
 Ե՞րբ արդե՛օ կը դառնայ : Քո՞ւ լեցի՛, անանկ խօսք
 Գո՞ցէ չիմացան : չըսաւ :
 Թե՛րե՛ս վշտանայ : Ոչ երբե՛ք դուրս կ'ելլէ :
 Այո՞, այնպէս է : Եւ ոչ դուրս ելաւ երբե՛ք :

§. 2. Գոյականի մակբայներ :

272. Գոյականէ առնուած մակբայներէն տեղա-
 կաններն եզակի ու յոքնակի կը հոլովին Ա. հոլովման
 տակ. յօդ ալ կ'առնուն՝ մանաւանդ ներգոյականն ու
 բացառականը (տես 271 :) Բուն բառը (կամ ողղա-
 կանն) որ արականի նշանակութեամբ է՝ անյօդ կը մնայ :

Ա. Տեղական :

Վեր ելան : Ներսը զարկաւ սպաննեց :
 Վեր նայէ. (տճ. եօգորը) : Ներսն էինք. (իչերդէ) :
 Վերը մեռաւ : Ներսէն աղղում մ'եղաւ :
 Վերն է մնացեր. (եօգորդո) : Գորս վարեցին :
 Վերէն ինկաւ : Գորս մնալ :
 Վար ձգեցին. (աշաղ) : Գորս բնեւ. (արշարը) :
 Վարը կ'աշխատէր : Գորսը պարտէ :
 Վարն ալ զէնքեր կային. Գորսն անոնց կը սպասէ. (արշարո) :
 (աշաղո) : (արշարո) :
 Վարէն թող բերեն : Գրսն պաշարեցին :
 Ներս յարձակեցան. (իչերի) : Առջե՛ս անցնինք :

Ա-Ջէ- կենայ. (էօն, էօնէ, Գիճաց նաւեց. (գարշըյա:)
 էօնութի:) Գիճաց } մնացին. (գարշը-
 Ա-Ջէ-էն կ'երթան: Գիճացը } րա:)
 Երէ- նայեցաւ: Գիճացէն ակնարկեցին:
 Երէ- մնացէք. (արգայա, Յառաջ } անցնիլ:
 արգարա:) Առաջ }
 Երէ-էն պարտելու էր: Եր գառնալ:

273. Հաա մ'ալ տեղական մակրայներ կը ձեւանան րեղ եւ դի գոյական անուններով. — Այս րեղ կամ այս րեղս կամ հոս րեղս. Այն րեղ, հոն րեղ. Սա րեղ. սա րեղէն. հոն րեղէն. Ո՞ր րեղ, ո՞ր րեղ, ո՞ր րեղէն. Ա՞նէն րեղ: Կ'ըսուի նաեւ Այս րեղաց կամ հոս րեղաց. հոն րեղաց. ո՞ր կամ ո՞ր րեղաց. ա՞նէն րեղաց. հեռո՞ւ րեղաց. մօր րեղաց. մէջ րեղ. մէջ րեղաց կամ մէջ րեղէն (կամ մէջրեղաց, մէջրեղէն.) եւայլն: Նոյնպէս ալ՝ Ա՞նէն դի. ա՞նէն դիաց, այս դիաց, այն դիաց. — մէջա րեղաց եւ դիաց բառերը եզակի սեռականի տեղ առնելով:

Բ. Ժամանակական:

274. Գոյականէ առնուած ժամանակական մակրայները Գ հոլովման պէս կը հոլովին՝ եզակի թուով եւ առանց յօդի:

Այսօր գալու էին: Հերոս գեռ ողջ էր. (անցած տարի:)
 Վաղը կամ վաղն անձնատուր կ'ըլլան: Արարա մարդ չկար:
 Երէի չկրցան հասցընել: Յառաջ լսէ յետոյ խօսէ:
 Հիճաց } եկաւ: Յառաջո՞ւնէ գուշակեց:
 Հիճա՛յ }

Միշտ յօդով կը բանի՝ Եր+ը (յետոյ) զոջաց. Եր+էն կը տեսնուինք. Վերջէն ընտանեցաւ:

§. 3. Հոլովեալ մակրայներ:

275. Հոլովեալ մակրայներն այլեւայլ հոլովներով ձեւացած են՝ գոյական կամ ածական անուններէ:

Ա. Որակական:

Խոսքի- պատուիրեց:	Մեկանց } վրաս յարձակե-
Սիրով կ'աշխատիմ:	Մեկին } ցաւ:
Փոխելով հասուցէք:	Սրտանց կ'աղաչէր. Բողոք
Հոստով բժշկեց:	սրտանց կը պաղատին:
Դիւրս- կը ցրուի:	Երեսանց բարեպաշտ մէկը
Գոչոսարս- կը հասնի:	կ'երեւար:
Բարով (բարեւս) վայելէ:	Անօթի փորանց դեղ խմել:
Արարնօ+ վեր ելան:	Ծախոս- տալ. Զախոս- առ-
Ե-ելօ+ կ'ուրախանամ:	նուլ. Զախոս- հանել:

Բ. Տեղական:

Ներսանց կը մաշի:	Մօտանց կուռեցան:
Գրսանց երեւցընել:	Հեռոսանց նշմարեցինք:
Երե-անց պտրտելով:	Աստու-ց ճամբայ դնե-
Քովանց զարկին:	լու էր:

Գ. Ժամանակական:

Արեւօ+ ճանչուոր էինք:	Պարիկո-ց կըթուած:
Ժամանակս- թշնամիս էր:	Յառաջո-ց մարդարեա-
Օր յը օրանց ելաւ եկաւ:	ցաւ:
Գիշերանց կոխեց մտաւ:	Հիմակո-ց սկսելու է:
Աստու-անց } իմացուե-	Ի յա-խորեմից սահմա-
Աստու-օրանց } ցաւ:	նուած է:
Հարսանց գիտէինք:	Ի սիդբան ձայն չհանեց:
Հնո-ց սովորութիւն ե-	Ի սիդբանէ ստեղծեց:
ղած էր:	

Քանի մը յորնակի ալ իրրեւ մակրայ կը դործածուի:
Նորեր. Մօրեր. Անցեւելեր. Յառաջներ. Երտեր:

§. 4. Ածականի մակրայներ:

276. Կան շատ մակրայներ որ զուտ ածականն ա-
նուն են բայի վրայ ինկած. որոնցմէ ոմանք դարձեալ
յը անորոշ յօդով մակրայ կը ձեւացընեն:

Ա. Որակական:

Խիստ յամառեալ:	Պինդ յառաջ:
Խիստ բարձր:	Ահո-ր կանչեցէք:

Շար ջանացինք : Ծանր վարուէ :
 Շարիկի խմեր է : Մանր ջարդեցէք :
 Քիչ շոգնեցայ : Պահաս գործեր է :

Բ. Ժամանակիան :

Երիւր խօսեցաւ : Անդադար սիրտ կը մա-
 Երիայն քնացեր եմ : շեցնէ :
 Շարունակ կռուող մէջ են :

Գ. Քանակիան :

Որչափ կեցար : Ինչչափ արամեր է :
 Որչափ խորունկ :

Աւասիկ ճշ յօգով մակբայները :

Շար ճշ կեցաւ պարծեցաւ : կամացուհի ճշ վերուցեր է :
 Քիչ ճշ տարակուսեցայ : Խել ճշ փնտուելն ետքը :
 Շար ճշ կը շիջանի : Իչ ճշ սպասուց :

§. 5. Գերանունական մակբայներ :

277. Գերանունական կամ Գիմարոշ կը կոչենք այն մակբայներն որ «, դ, ն գերանունական յօդերով կազմուած են՝ երեք դէմքի համեմատ :

Ա. Որակիան :

Այնպէս պատմեցին : (Տանի, աամկ. կը համա-
 Այդպէս լսել շճւար : բուի :)
 Այնպէս սորվեցուց : Սանի նանի անցուցինք :
 Ասանի հասկըցուցին : Սոյնպէս } մնացորդներն
 Ասանի խաղցուր : Գոյնպէս } ալ :
 Անանի գրեցէք : Նոյնպէս }
 Սանի կենայ :

Բ. Տեղակիան :

278. Գիմարոշ տեղական մակբայները գերանունական հոլովով բացառական մ'ունին՝ կէ յանգով : Իսկ արականի եւ ներգոյականի զանազանութեանը համար տես վերը 271 :

279. Յուցական գերանունանց եղակի բացառականն ալ իբրև մակբայ կը գործածուի :

Հոս վազեց:	Ասորին նստայ:
Հոս մնաց:	Ասորին եկէք:
Հոսիկ (հոսիկի) անցան:	Անորին իջան:
Հոս խաւրեցին:	Անորին թառեր է:
Հոս ո՞վ կայ:	Անորին շրջան բրէ:
Հոսիկ հալածեց:	Այսոսնեպէս կը շահիս:
Հոն հասայ:	Այսոսնեպէս բաւական կ'ըլայ:
Հոն կը բնակէր:	Սբէկ ո՞վ անցաւ:
Հոնիկ դառնալով:	Սբէկ նսկէ գտնէ խօսի:
Ասիկ ելլես:	(Տբէկ, [չոբոսոսն.] առմկ. կը համարուի:)
Ասիկ փախան:	
Անիկ հեծան:	
Ասորին (այս դին) նայեցան:	

§. 6. Կրկնաւոր մակրայներ:

280. Շատ մակրայներ կրկնութեամբ կը գործածուին, ինչպէս Վէր Վեր ցատքել. կամ գոյական անուն մը կրկնուելով մակրայ կ'ըլլայ. ինչպէս Ասին ասին աներեւոյթ կ'ըլլայ:

Սրեպ սրեպ շարժիլ:	Քէշ +էշ } մտեցաւ:
Կամաց կամաց յառաջանալ:	Քշիկ +շիկ }
Ուր ուր շոգին վեր կ'ելէ:	Ծանր ծանր կը կարգար:
Կտի կտի կը պարտէր:	Մեկիկ Տեկիկ* քննելու է:
Ծոս-ծոս նայիլ:	Երկոս երկոս առջևս հա-
Եր եր քաշուեցան:	նեցին:

* Մեկիկ՝ զուտ ածական է. սակայն իրրեւ մակրայ առանց կրկնութեան չի բանիր: Այս մակրայիս տեղ առմիկը սովորած է տաճկական ոճով ըսել ՏեյՏեյ Տեյ-Տեյ. երկերկոս երկերկոս. որ արդէն կրկնաւոր թուական ածականներ են. (122):

Տեղ րեղ փոսեր բացին:	Որո՞ որո՞ վար իջնալ:
Արեն արեն կ'երբեւար:	Դաս դաս կ'երգէին:
Հոս հոս փրցուց կերաւ:	Կարճ կարճ եկան շարուե-
Թեւ թեւ կախուած էր:	ցան:

Կամ հոլոված.

Վերեւն ի վեր սեւցեր է:	Ծայրէ (է) ծայր }
Մեկիկն ի մեկ վեր ցատքեց:	Գլխէ գլուխ }

Բովեռով կեցեր են :
 Պի՛մացե դի՛մաց խօսիլ :
 Տեղն է որեղև պատմեց :
 Փոխն է գոհու պահապան
 կեցանք :
 Վաղն է վաղը } վրանիս
 Վաղէ վաղ } եկաւ :
 Չեռ+ յեռ+ էր պարակին :
 Օրէ օր } կը պայծառաւ
 Օր առօր } նայ :
 Հի՛մանիս հի՛մաց }
 Հի՛մանիս հի՛մաց } յայտնի չէ :
 Կոյր զիս-բայն հետեւիլ :

Չեռ+է յեռ+ անցաւ անհե-
 տացաւ :
 Հեռ զհեռէ (հեռզհեռէ) կը
 բարձրանայ :
 Վեր է վերայ մտիկ ըրի :
 Մեջ ընդ մեջ կ'արթըննայ :
 Գե՛՛ մա դե՛՛ մա խօսեցանք :
 Տուն առ դուն սաղմուսել :
 Դաս առ դաս երգել :
 Բաս առ քաս օրինակել :
 Խի՛ր առ ի՛ր բուսած :
 Ե-ել է-ելց+ կ'արտօրամ :
 Հողի- հող լսուելու :

281. Ասնցմէ զատ կան դարձեալ շատ մը բա-
 սեր, հարմիւր եւ զբուցուածքներ որ մակբայի տեղ
 կը դորձածուին, եւ կը կոչուին Մակբայակերպներ.
 Ինչպէս .

Մէյ մ'ալ հառաչեց եւ
 անշնչացաւ :
 Ասոր վրայ ամէն մարդ իւր
 տեղը քաշուեցաւ :
 Օր օր-ան վրայ թիւր կը
 յաճախէ :
 Ըստ սփնայնի եղբորոր-
 դւոյն նման է :
 Ըստ օրինի, Ըստ պարշաճի
 վարուեցան :

Ըստ պարտաճան իմացայ :
 Առ առաւելն երկու ժամ
 կը տեւէ :
 Առ հարկի բերանը դոցեց :
 Խելց+ դործել :
 Չո-դելով յանձն առնուլ :
 Կ'ըլլայ որ՝ չի տեսներ :
 Չըլլայ ի՛նչ բան մ'ըսեն :
 Կարձե- ի՛նչ զիւրահարեր է :
 Այն ադէն ելան դացին :

Կամ որ շաղկապով երբ որ լսեցինք : Քանի որ
 ասանք հոս են : Մինչեւ որ ժողովուրդը ցրուի : Այնպէս
 որ՝ ամէնքս ապշեցանք մնացինք :

282. Նախադրոյթիսն կ'ըսուի այն անփոփոխ հոլովառու* մասն-բանի, (12.) որ գոյականի կամ դերանունան մը՝ իւր բային հետ ունեցած յարաբերութիւնը կը ցուցընէ. ինչպէս. Չեզի համար աշխատեցայ: — Նախադրութեան քովի հոլովը՝ նախադրութեան խնդիր կը կոչուի:

* Վրանք Հոլովառու, այսինքն քովը հոլով առնող. վասնզի նախադրութիւն մը հարկաւ հոլոված բառ մը հետ կ'ուզէ. եւ այս է նախադրութեան մակրայէն ունեցած տարբերութիւնը:

283. Նախադրութիւնները կը բաժնուին, 1. Բուն նախադրութիւններ. 2. Գոյականէ նախադրութիւններ, եւ 3: Մակրայէ նախադրութիւններ:

§. 1. Բուն նախադրոյթիսններ:

284. Բուն նախադրութիւնները տրական հոլով խնդիր կ'առնուն. — ոմանք յետադաս, այսինքն խընդրէն ետքը. եւ քանի մը հաս նախադաս, այսինքն խնդրէն յառաջ:

Ա. Յետադաս

Քեզի համար յողնեցան: Չքեզ տեսնելուս համար: Թշնամուցս հետ հաշտուեցայ: Ինձի հետ: Իրենց հետ: Մարդու հետ:

Որո՞ւ պէ՞ժ ելար: Մեզի պէ՞ժ են խօսեր:

Չեզի շա՞ր գիտէր: Գայլի շա՞ր մեծ:

Ծնողաց հրամանին հակառակ:

Աշխատութեանս համբար:

Քեզի մօտ կը բնակէին:

Չեզի պէ՞ս բարերար: Թռչնոյ պէ՞ս անցաւ: Երազ տեսնելու պէ՞ս: Գանձ գտածի պէ՞ս:

Բ. Նախադաս

Առանց մեզի մ'երթար: Առանց ինձի չէր ըլլար: Առանց ընկերի: Առանց բան տեսնելու:

Մինչեւ մեզի եկաւ: Մինչեւ քեզի կը հասնի: Ասկէ
 Բնչեւ ձեզի: (Ա՛րսեն նաեւ Բնչւմի, Բնչւմն:)

Դեպ է անոնց: Դեպ է մեզի կու գային:

Փոխանակ իւր եզրօրը: Փոխանակ մեզի: Փոխանակ օտա-
 րին տալուս:

Իբրեւ, իբր ամէն հոլով կ'առնու՝ իմաստին պահան-
 ջեւուն համեմատ. Իբրեւ մասնիչ վարուեցար: Ի-
 բրեւ թշնամիէ կը զգուշանամ: Իբրեւ խթանաւ
 արթընցընել:

285. Ի կամ յ նախգրով շինուած նախադրու-
 թիւններ ալ կան, ոմանք բացառական, ոմանք հայ-
 ցական հոլովով:

Քեզմէ է զար (կամ Քեզմէ զար:)

Բաց է վտանգներէն:

Մանկութենէ է վեր: Պղտիկուց է վեր: Շարաթէ մ' է
 վեր: Անկէ է վեր. (ծնարան պէրէ:)

Երեսդ է վեր: Լեռն է վեր մաղլել. (տճ. քաղարան
 եօգորը:)

Բերանն է վար (է վար:) Ականջս է վար: Գետն է վար
 նաւեցին իջան:

Օրն է բռն: Չմեռն է բռն: Յորեկն է բռն: Գիշերն
 է բռն: — կամ որ նոյն է՝

Օրն է գլուխ: Չմեռն է գլուխ: Գիշերն է գլուխ:

286. Ան նախգիրը նոյնպէս արական կը շինէ՝
 մարդու մը երթալու, խրկելու մտօք:

Գետպաններուն առ թագաւորն ելած իրիկունը: Ան-
 Աստուած դիմել: Պօղոսի առ Հոսամայեցիս թուղթը:

§. 2. Գոյականի նախադրութիւններ:

287. Գոյականէ առնուած նախադրութիւններն
 իրենցմէ յառաջ սեռական հոլով կ'ուղեն:

288. Գոյականէ առնուած նախադրութիւնները
 կրնան յօդ առնուլ՝ որոշեալ կամ դերանունական.

Վկայից առջեւ: Պարսպին առջեւ կամ առաջը: Քու-
 առջեւ:

Ծառերու երեւոյն: Բլրոյն երեւոյն:

Գլխոյս վերեւը:

Պատին ներքեւը: Չեր բռնութեան ներքեւն ընկճեալ:

Գաշախ վրայ: Ծովուն վրայ: Լերանց վրայ: Չեռքիդ
վրան: — Ասկէ ելած է՝ Աբայոս, Տոլոված: Այս
խնդրոյս վրայոս:

Ծառի սոսի: Պաշտպանութեանս սոսի:

Քաղքի մեջ: Ափիդ մեջ: Մեր մեջ:

Ջորաց սոսի: Եղբորս սոսի: Աւաղանին սոսի:

Արեւուն դեմը նստիլ: Առտունս դեմ:

Գատաւորի դեմաց ակնածութեամբ խօսիլ: Ճամբուն
դեմացը:

Եղբորը տեղ կամ Եղբորը տեղն ինք թագաւորեց: Քու
տեղը ես պատասխանեմ: Փախչելու տեղ դեմ
դնելու էր. (տճ. քաղածագ երեւոյն:)

289. Աւջեւ, երեւ բառերուն տեղ կը գործա-
ծուին նաեւ Աւջեւ, Երեւ, բայց միշտ յօդով. այսպէս.
Ակայից սոսի. Պարսպին սոսի. Քու սոսիդ: Ծա-
ռերուն երեւոյն. Գլխուս երեւոյն. Քու երեւոյն:

290. Նախագրութիւն ձեւացրնող գոյականներն
Ա Տոլովման տակ են, եւ ամէն Տոլովունին եղակի
ու յոքնակի. այսպէս.

Ո. Ը. Քաղքին առջեւը, (չէնքին եօնիւ, եօնիւնիւ, եօ-
նիւնիւ, եօնիւնաբէ. տես 62:)

Սեւ. Քաղքին առջեւի, (չէնքին եօնիւնիւն կամ եօ-
նիւնաբէի: Ածական է. տես 169, 170:)

Բոյ. Քաղքին առջեւէն:

Գրծ. Քաղքին առջեւովը:

Յոսն. Քաղքին առջեւները, առջեւներուն, առջեւ-
ներէն, առջեւներովը:

Այսպէս կ'ըսուի նաեւ Գրան երեւոյն: Ծառին սոսի
կողովը: Գրան երեւոյն կամ երեւ երկաթը: Պարսպին
վրայեւ իջան: Գեղին մեջէն անցէր: Չեռքին վրայո՞վը
դպչիլ: Թրին սոսի՞վը զարկաւ:

Նոյնպէս ասոնց յոքնակին. Անտառին մեջերը,
երեւոյնը, մեջերէն, սոսիերէն եւայլն:

291. Անհօլով են վերեւ, ներեւ, բայց ստացա-
կան յօդով կը բանին :

292. Գոյականէ առնուած նախադրութիւնները
գիմօրոշ կամ ստացական յօդ ալ կ'առնուն. Դէմս.
+ովդ. արջեր. վերեւս. +ովերնիս. Ֆլերնին. արջե-
նիս. +ովս. արջեւդ. Ֆլերնեդ, եւայլն :

293. Այս նախադրութեանց եզակի սեռականէն
վրանին որոշեալ յօդ դնելով ստացականներ կ'ելլեն
(169, 170.) որ դարձեալ կը հօլովին եզակի ու յոք-
նակի. այսպէս. Ծառին վրայնք, վրայննն, վրայննն.
վրայններք, վրայնններոն, եւայլն : Նոյնպէս՝ Եղբօրդ
քովնք. Պարտեզին մէջնք. Տանս առջեւնն. Ծովուն
տակնններոն, եւայլն : — Կամ պարզ ստացական յօ-
դով. Արջեւս, +ովնդ. Ֆլերնք. վրայնններոնք, եւ
այլն : (Ըսինք, 170. թէ չըսուիր մէկ յօդով՝ ար-
ջեւս. +ովք :

§. 3. Մակրայի նախադրութիւններ :

294. Մակրայներէ առնուած նախադրութիւն-
ներն իրենցմէ յառաջ բացառական հօլով կ'առնուն :
Դունէն ներս տուին : Բոյնէն դուրս մնաց :

Լեռնէն վար թաւալել : Ժայռերէն վեր մագլելով :

Գլխէս ի վեր. Մեջքէն ի վար :

Բլրակէն արդէն : Պատնէշէն անդէն :

Քեզմէ յառաջ հասայ. (եվելլէլ) Անոնցմէ արաջ անցայ.
(եօնէլ) :

Մեզմէ ետեւ մնաց. (կերէլ) Կերակրէն ետեւ հանգչէ.
(սօնքա) :

Զքեզ տեսնելէն ետեւ :

Ամէն վտանգէ ներս :

Մօրմէն հարգուի ճամբայ ելաւ :

295. Այս կարգի նախադրութիւններն ալ յօդ
կ'առնուն եւ կը հօլովին. բայց այն ատեն բացառա-
կանի տեղ սեռական հօլով կ'ուզեն. այսպէս. Ան-
տառին ներսերն ապաւինած : Բանակին դուրս ի
Ժուռ կու դան : Լեռան անդէն կողմը :

296. Մօտ եւ հեօ մակրայներն ալ իբր նախա-
զրութիւն կը գործածուին տրական հոլովով.
Մեզի մօտ բանակեր էին: Ջրի մօտ բուսած բլլալ:
Ինծի հեօ տեսնուեցան: Որսորդներուն հեօ ճամբայ
էլանք:

297. Մօտ եւ հեօ երբեմն սեռականով ալ կը
գործածուին. Մեր մօտը. իր հեօը. Որսորդներուն հե-
օը: Բայց աւելի յաճախ՝ ստացական յօդով առանց
գերանուան. Հեօս եկուր. Հեօերնէր կու գայ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ե Օ Թ Ն Ե Ր Ո Ր Գ

Շ Ա Ղ Կ Ա Պ

298. Շտղկաս կ'ըսուի այն անփոփոխ մասն-բանի
(12) որ խօսք խօսքի կամ բառ բառի հետ կը կապէ.
Արտորաց, Բայց չհասաւ. — ուր Բայց շողկապը՝ ար-
որաց եւ չհասաւ բառերն իրարու հետ կը կապէ:

299. Ահաւասիկ գործածական շողկապները.
Եւ. Ու. — Ես եւ եղբայրս. Գառն ու գայլը:

Նաեւ. Այլ եւ. — Ոչ ես միայն, այլ եւ բնկերներս:
Միանգամայն. — Աս ալ միանգամայն մտածելու էր:

Ալ, միշտ յետագաս. — Դու ալ չիմացար: Չայնն ալ
կարեցաւ: Տեսայ ալ կերայ ալ:

Կամ, կամ թէ. — Աչքը կամ ականջը: Չկրցաւ կամ
թէ չուզեց: Կամ զօրքը կամ զօրապետը:

Թէ. . . թէ. — Թէ խոստացաւ եւ թէ կատարեց:

Թէ. — Հասաւ թէ չհասաւ: Տեսա՞ր թէ չէ: Ի՞նչք թէ
ուրիշը: (Ասոր տեղ կ'ըսուի ռամկօրէն՝ չէ նէ:)

Թէ. Եթէ. — Եթէ արգելեալ է, կը հրաժա-
թէ որ, Եթէ որ. իրմ: Պատմեցէք թէ գիտէք:

Թէ, նախագաս. — Թէ կը հասնի՞ ան չեմ գիտեր:

Թէ, յետագաս. — Աճուեց թէ անարժան է:

Որ. — Հրամայեց որ սպաննեն: Այնչափ շիտթեր էր՝ որ
չլսեց:

Որ, (Եթէ, երբ որ.) — Գուրս որ ելլես: Աս որ եղաւ:
Նէ. — Հասաւ նէ. (տես 254:)

Որ շաղկապով շատ ուրիշ բառեր կը ձեւանան. Ու
 որ. որն որ, որը որ, գերանուն (173, 174.) — Քանի որ,
 երբ որ, որ որ, այնպէս որ, այնչափ որ, փնչեւ որ, երա-
 որ, եւայլն. մակրայ (281.) — Մանա-անդ որ, Բա-ախան
 որ, Էնչ- որ, Բե որ, Էիե որ, չե՞ որ. շաղկապ:

Բայց. Սակայն. — Կը ծռի, Բայց չի կտարիբ: Սակայն
 ինքն ալ ապահով չէր:

Եւ սակայն. Բայց եւ այնպէս.)

Սակայն եւ այնպէս.

Ի վերայ այսր ամենայնի.

Այսու ամենայնի.

(տճ. պո- Տի-Տիէ:)

Թէեւ. Թէպէտ, Թէպէտ եւ. — Թէեւ գիտնայ, յայ-
 անի չ'ընէր:

Ոչ թէ. Չէ թէ. — Չէ Բե գողնալ՝ այլ կողոպտել:

Ոչ միայն. — Ոչ փայն անօգուտ, այլ եւ վնասակար:

Չէ՞ որ. Ոչ ապարէն. — Չէ՞ որ զմեզ զրպարտեցին:

Այլ. Հապա. — Գուն չես յանցաւորն, այլ քու կիրքդ:

Քան. Քան թէ. — Աւելի լայն է, քան Բե երկայն:

Մանաւանդ. Առաւել եւս. — Մարդու հետ մի

թշնամանար, մանա-անդ բարեկամի հետ: Ծաղիկ-
 ները քաղեցէք, մանա-անդ շուշանները. (տճ. Էլլա:)

Մանաւանդ որ. — Սիրով ճանչուորու թիւն ըրի, մա-
 նա-անդ որ բարի անունն ալ լսած էի. (տճ. Էլլա 4:)

Մանաւանդ թէ. — Մի ժողովէք, մանա-անդ Բե
 ցրուեցէք. (տճ. հաթիւնա:)

Իսկ, նախադաս. — Իսկ ես ինչ ընեմ: Իսկ անոնք կար-
 գէ դուրս մարդիկ են. (տճ. հիւլ ծնւար:)

Եւ ոչ, Եւ ոչ իսկ. — Եւ ոչ երեսը տեսայ: Եւ ոչ
 իսկ երկրայական:

Անգամ, Իսկ, միշտ յետադաս.) Թշնամեացն անգամ
 նոյն իսկ, միշտ նախադաս. } յարգելի: Գատաւորն

իսկ զարմացաւ: Նոյն իսկ ծնողքը թողուցին փախան:

Արդ. Ուստի.

} — Ճանչցէք որդի ձեր բարերար-

Իսկ արդ, նախադաս, } ները: Իսկ որդի ո՞ւր են այնչափ

պարծեւիները:

Ուրեմն.

} — Ո՞վ ուրեմն զձեզ վհատեցուց: Որդի

Ապա ուրեմն. } են, ապա ուրեմն ժառանգ ալ են:

Որպէսզի. — Որդեպի համոզուին:

Վասնզի, ինչու որ. — Շնորհելու է, լասնդէ շատ աղաչեց:

Որովհետեւ. — Որովհետեւ անփորձ է՝ ստիպելու չէ: Հապա, հարցանելով. — Հապա մեր բանակն ուր էր: Հապա ո՞վ էր:

Ապա թէ. — Ապա ի՞նչ կարելի չէ՝ ձգեցէք:

Թէ ոչ. թէ չէ. Ապա թէ ոչ. — Ապա ի՞նչ ա՛մէնքս թրէ պիտի անցընէր:

Թող թէ. — Եւ ոչ բերան բացաւ, ինչ ի՞նչ շաղակրատէր:

Իբր թէ. Իբրեւ թէ. Որպէս թէ. Կարծես թէ. — Իբր ի՞նչ չէր տեսներ:

Գրեթէ. — Գրեթէ լեցուն էր:

Այսինքն. Այս է:

Գոնէ. Գեթ. — Անարգեց, թշնամանեց. բայց քոնէ չվիրաւորէր:

Ջորօրինակ. Օրինակի աղազաւ. — Լեռներ կան միշտ ձիւնապատ, զորօրինակ Չիմպորասոյ:

Գ Լ Ո Ւ Խ Ո Ւ Թ Ե Ր Ո Ր Դ

Մ Ի Զ Ա Ր Կ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

300. Միջարկոռթիւն կամ Չայնարկոռթիւն կ'ըսուի այն անփոփոխ մասն-բանի (12), որ մարդուն այլեւայլ կիրքն ու զգածմունքը կը յայտնէ, ինչպէս ցաւ, զարմանք, եւայլն:

301. Միջարկութիւններն իրենց յայտնած զգածմանցն համեմատ այլեւայլ տեսակ կը բաժնուին, եւ են.

Ուրախութեան. Ո՛հ. ա՛հ. — Ո՛հ, ա՛լ երջանիկ եմ ես: Յուսի եւ զղջման. Վա՛խ. վայ. վա՛հ. ա՛հ. ո՛հ. ա՛խ. ափսոս. աւա՛ղ. մեղք. բա՛րէ. եղա՛ւկ. մեղայ. — Վա՛հ սիրելի: Վա՛յ ինձի. Մե՛ղք քրտանցս որ թափեցի: Մե՛ղք որ, կամ Ափսոս որ չճանչցայ:

Բաղձանաց. Երանի թէ. Ո՛ւրէ թէ. Աստուած տայ կամ տար: — Երանի՛ ի՞նչ ստուգուէր: Ո՛ւր է ի՞նչ տեսնէի մէյ մը:

- Երանելու. Երանի. Երնեկ. — Երանի՛ համբերողաց:
 Երնեի՛ քեզի: Երանի՛ է՛ ձեզի:
- Անխելու. Ասյ: — Ասյ՛ ձեզ ապստամբներ: Ասյ՛ է՛
 գլխուն անդգամին:
- Ասլանի մի՛ հանելու. Ո՛. սլ. սյ. է. հէ: — Ո՛վ
 թագաւոր: Ա՛յ անդէորդք:
- Յոցահան. Ահա՛: Ահաւասիկ. ահաւաղիկ: Աւասիկ.
 աւաղիկ: — Ահա՛ տեսէք: Աստի՛ հասանք:
 Աստի՛ սուտ խօսեցար:
- Ջորմոցահան. Բարէ. զարմանք. հապա:
- Խրխոսելու. Հա՛. աղէ. վա՛շ. քա՛ջ. կեցցես. ապրիս:
 — Հա՛ մօտեցէք, հա՛ հասէք: Կեցցես՝ որդեակ, ա-
 պրիս ծնաս:
- Ողջունելու. Բարեւ. բարեւ ձեզ. ողջոյն:
- Չղտելու. Ո՛հ. զարշ. պիղծ. էհ:
- Բարինիւն. Ա՛յ. հայ: — Ա՛յ անուպայ: Հայ՛ չարա-
 սիրտ:

Մ Ա Ս Ն Ե Ր Կ Ր Ո Ր Գ

Խ Օ Ս Բ — Կ Ա Մ Բ Ա Ռ Ե Ր Ո Ւ Հ Ա Մ Ա Չ Ա Յ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Մ Ա Ս Ա Ն Ց - Բ Ա Ն Ի կազմութիւնը, կամ բառերուն զատ զատ ինչպէս շինուիլը գիտնալէն ետքը՝ հարկ է գիտնալ նաեւ թէ ինչ օրինօք զանոնք իրարու կապելու կամ համաձայնեցնելու է որ խօսք մը ելլէ:

302. Մասանց-բանի օրինաւոր գործածութիւնը կամ իրարու քով գալ կապուիլը՝ Յարսագրոսթիակն կամ Մասանց-բանի համամայնոսթիակն կ'անուանուի:

303. Այս մասանց-բանի (Ընդհանուր) համաձայնութիւնը կամ Շարագրութիւնն երեք գլխաւոր մաս ունի:

Ա. Բռակն համամայնոսթիակն, այսինքն թէ ինչպէս երկու բառ իրարու հետ պիտի յարմարին, կամ (քերականական լեզուաւ) պիտի համամայնին:

Բ. Խնդրատոսթիակն, այսինքն թէ որ բառ ինչ հօլով կ'ուղէ. եւ այս հօլովը խնդիր կը կոչուի:

Գ. Կիրատոսթիակն, այսինքն թէ այլեւայլ մասունք-բանի ինչ կերպով գործածելու է. զորօրինակ իրենց շարքը, հօլովները, ժամանակները, եւայլն:

304. Խօսքը, որ Նախադասոսթիակն ալ կը կոչուի, երեք գլխաւոր մաս ունի. 1. Անուն-բայի, 2. Խնդիր եւ 3. Բայ:

305. Անոակն-բայի կ'ըսուի ան որ կ'ընէ կամ կ'ըլայ:

306. Խնդիր ան է՝ ինչ որ անուն-բային կ'ընէ կամ կ'ըլայ:

307. Իսկ բայ՝ բրած կամ եղած գործողութիւնն է: Զորօրինակ այս խօսքիս մէջ, Յովսէփ երազ տեսաւ, — Յովսէփ անուն-բայի է. երազ՝ խնդիր, եւ տեսաւ՝ բայ: Նոյնպէս՝ Լեւոն թագաւոր եղաւ, — Լեւոն՝ անուն-բայի. Թագաւոր՝ խնդիր, եղաւ՝ բայ:

Գ Լ ՈՒ Խ Ա Ռ Ա Չ Ի Ն

Հ Ա Մ Ա Չ Ա Յ Ն ՈՒ Թ Ի Ւ Ն

308. Համաձայնութիւն երկու տեսակ է. 1. Անուան մը իւր բային հետ, եւ 2. Անուան մը ուրիշ անուան հետ համաձայնիլը:

Անուն բռնելով հոս դերանունն ալ մէկտեղ կ'առնունք, եւ ուրիշ ամէն մասն-բանի որ գոյականաբար գործածուած է:

Յ Օ Գ ՈՒ Ա Թ Ա .

ԱՆՈՒՆ՝ ԲԱՅԻ ՀԵՏ

309. Անուն մը կրնայ բայի հետ երկու եղանակաւ կապուիլ. 1. իբրեւ Անուն-բայի եւ Բայ, եւ 2. իբրեւ Բայ եւ Խնդիր: — Այս երկրորդ բաժանումն՝ (իբրեւ բայ եւ Խնդիր) ընդհանուր համաձայնութեան մէջ զատ գլուխ մը կը կազմէ:

Վերը (305, 306.) նշանակեցինք թէ որն է անուն-բայի եւ որն է Խնդիր: Այս յօդուածիս մէջ կը ճաննիք միայն բային՝ անուն-բայի հետ համաձայնութեան վրայ. իսկ բային եւ իւր Խնդրոյն կամ Խնդրառութեան վրայ յաջորդ գլխոյն մէջ կը խօսինք:

Անուն-բային բային Խնդրէն որոշելու համար՝ բառական է բային քովն ո՞վ հարցումն աւելցնենք. — որ բունն որ նոյն հարցման կը պատասխանէ՞ ան է անուն-բայի: Այսպէս. Եղբայրս օգտակար գրքերունի. — հարցումը, ո՞վ առնի. — պատասխան, Եղբայրս. — ուրեմն Եղբայրս անուն-բայի է. օգտակար գրքեր՝ Խնդիր:

310. Անուն-բային միշտ ուղղական հոլով գրուելու է. ինչպէս. Ջրի մէջ յո-կէր կը լողան: Տերեւները հովէն կը շարժին: Տէգրան զԱժդահակ ապանենց: — Ուղղական են՝ յո-կէր, րերեւները, Տէգրան:

Իսկ բայն անուն-բայիին հետ համաձայնցընելու համար՝ հետեւեալ կանոնները միտք առնելու է:

311. — Ա. Բայն անուն-բայիին հետ դէմքով պիտի համաձայնի. այսինքն՝ եթէ անուն-բային առաջին դէմք է, բայն ալ առաջին դէմք գրուելու է. եթէ երկրորդ կամ երրորդ, նոյնպէս բայն ալ՝ երկրորդ

կամ երրորդ դէմք գրուելու է. այսպէս. Ես ունիմ. Գուն գտար. Ինք տեսնէ. Մենք մտնէինք. Գուք սղջ էք. Անոնք լսեցին: (Չ'ըսուիր՝ Ես ունիս, գուն գտաւ, եւ այլն:)

312. — Բ. Բայն անուն-բայիին հետ թուով պիտի համաձայնի, այսինքն՝ եթէ անուն-բային եզակի է՝ իւր բայն ալ եզակի գրուելու է. իսկ եթէ յոքնակի է՝ յոքնակի. այսպէս. Ես տեսայ. Գուն մտնես. Մենք խօսինք. Գուք լուէք. Անոնք լսեն: Թշնամին յաղթուեցաւ. Թշնամիք յաղթուեցան: (Չ'ըսուիր՝ Ես տեսանք. գուք մտնես, եւ այլն:)

313. Բայց թէ որ շատ եզակիներ մէկ բայի անուն-բայի բլան՝ այն ատեն բայը յոքնակի կը գրուի. Գատաւորն ու խորհրդականը ծանր պաշտօն մտնին: Հայրս եւ եղբայրս զիս կը քննեն:

314. Ընտանեկան սծով կ'ըսուի երբեմն՝ Հայրս մայրս Բայն, եւ ես որը մնացի: Կը գտնուի նաեւ ընտիր գրուածոց մէջ՝ Ալ անկէ ետեւ ի սպառ Գործարեցանք զրեկոց պատարագն ու բահանայութիւնը: — Աւելի ունի. կը համարուի յոքն. անուան-բայի եզակի բայ ալ. Բոցեր կ'ելէ: Ծագիկներ բուսեր է:

315. Եզակի անուն-բայի մը թէ եւ շատ բան մէկէն ցուցնէ, բայն եզակի կը գրուի. ինչպէս. Այդ ժողովուրդն որով կը քննայէ: Մեր ընտանիքը պարբայէն գուրս կը քննիէր: Ամէն մարդ գուրս ելաւ: Չորս օր մնացած էր մեռնելուն: Երկու ժամ անցաւ: Հինգ հոգի աղարեցաւ:

316. — Գ. Երբ որ բայ մը այլեւայլ դէմքի անուն-բայիներ ունենայ, — եթէ անոնցմէ մէկն առաջին դէմքի է՝ բայը միշտ առաջին դէմք կը գրուի. Ես եւ Գուն կընան, այս ճշմարտութեան վկայել: Մենք, Գունք եւ Յունքք բերդին մէջն էինք:

317. Իսկ եթէ երկրորդ եւ երրորդ դէմքի անուն-բայիներ մէկտեղ գտնուին, բայը միշտ երկրորդ դէմք կը գրուի. Գունք, Մունքն ու Վարդանն որսի ելած էիք: Կամ Գուն կամ Գունքն կախազան պիտի որ ելէք:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Ժ Բ .

ԱՆՈՒՆ՝ ԱՆՈՒԱՆ ՀԵՏ

318. Անուան մը ուրիշ անուան հետ համաձայնութիւնը կրկին է: 1. Գոյական գոյականի հետ, եւ 2. Ածական՝ գոյականի հետ համաձայնած:

§. 1. Գոյական Գոյականի հետ:

319. Գոյական անուն մը երկու կերպով կրնայ ուրիշ գոյականի վրայ իյնալ. Ա. իբրեւ բացայայտիչ եւ բացայայտեալ, Բ. իբրեւ Յատկացուցիչ եւ Յատկացեալ:

Ա օ

ԲԱՅԱՅԱՅՈՒՉ ԵՒ ԲԱՅԱՅԱՅՏԵԱԼ

320. Բացայայտիչ կ'ըսուի այն գոյականն որ ուրիշ գոյականի մը սրն ըլլալը կը բացայայտէ կամ կ'որոշէ. անոր համար ալ այն միւս գոյականը կը կոչուի Բացայայտեալ. այսպէս՝ Զինուոր մարդ. Եփրատ գետ. Հոռո՛քաղաք. ուր՝ ղինուոր, եփրոսք եւ Հոռո՛քաղաքայտիչ են, եւ կը ցուցնեն ինչ մարդ, սր գետ, սր քաղաք. իսկ մարդ, փեք, քաղաք բացայայտեալ են: Այսպէս ալ կ'ըսուի՝ Չմեռ ժամանակ. Գիշեր ատեն. Անիկ մարդ. Ախլապ օձ. Իշխան եպիսկոպոս. եւ մանաւանդ յատուկ անունները, Գաւիթ թաղաւոր. Ամալս մարդարէ. Մուշեղ սպարապետ. Հերովդէս Գալիլիոյ կուսակալ. Յազկերտ Պարսից թաղաւորը, կամ Պարսից Յազկերտ թաղաւորը:

321. Բացայայտիչը բացայայտեալէն յառաջ կը գրուի, եւ հոլովելու ատեն ինք անփոփոխ կը մնայ, յօդ ալ չ'առնուր. (տես 89—91.) այսպէս. Զինուոր մարդու հետ կենակից չեմ եղած: Անիկ մարդիկ: Եփրոսք գետէն անցան: Անի քաղաքին պարիսպները: Նոյեմբեր ամսոյն մեջերը:

322. Երբեմն յատուկ անուն բացայայտիչները գրաբարի ձեւով միատեղ ալ կը հոլովին բացայայտելոյն հետ. Աստուած Անվոյ մարտիին բերնովը զնուրայէլ յանդիմանեց:

323. Գրաբար ոճով կ'ըսուի նաև յետագամ Մարգարէն Ամովս, մարգարէին Ամովսայ: Եկան հասան մինչև ի դեան Եփրատ: — Ինչպէս կը տեսնես՝ յօդը միշտ նախագաս բառին վրայ կ'ընկնայ:

ՅԱՏԿԱՅՈՒՑԻՑԻՉ ԵՒ ՅԱՏԿԱՅԵԱԼ

324. Յատկացողիչ կ'ըսուի այն սեռական հոլովն որ գոյականի մը որուն ըլլալը կը ցուցնէ. անոր համար ալ այն քովի գոյականն իրեն Յատկացեալը կ'անուանուի. զորօրինակ՝ Թաշնոյ ձայն. Ծովոս եզերք. Թափոսն բնակարանը. Հովոս զրանները, եւ այլն: Մարդոս կեանքն ստուերի նման կ'անցնի:

325. — Ա. Յատկացուցիչն իւր յատկացեալէն յառաջ կը դրուի, միշտ անփոփոխ մնալով. այսպէս. Ծառի տերեւ. ծառի տերեւով. ծառի տերեւներ. — Թագաւորին հրամանը. Թագաւորին հրամանէն. Թագաւորին հրամաններուն, եւ այլն:

326. Գրաբար ոճով սովորութիւն եղած է յատկացուցիչը յետագաս ընել. այսպէս. Փրկիչն աշխարհի. Սրբութիւն սրբոց. Թագաւոր Թափոսոց. Որդիք աշխարհի. Որդիք Աստուծոց. ու մէկտեղ հոլովել. Փրկիչն աշխարհի. Թագաւորին Թագաւորաց: Սրբոյն Իսրայէլի պատգամներն հնչեցուցէք լեռնէ լեռ. (այսինքն՝ Իսրայէլի Սրբոյն պատգամները):

327. — Բ. Եթէ յատկացուցիչն որոշեալ է (յօդով կամ ուրիշ կերպով.) յատկացելոյն վրայ ալ պէտք է ստացական յօդ դրուիլ. ինչպէս. Թագաւորին պատուերը. Թաշնոյն բոյնը. Մէր ձեռքը. Եզրօրս որդին. Ծովուն եզերքը: — Թաշնոյն բոյնէն. Եզրօրս որդոյն. Ծովուն եզերքէն. եւ այլն: (Չըսուիր առանց յօդի՝ Թագաւորին պատուեր. Թաշնոյն բոյն. եզրօրս որդի. քաղքին պահապաններ. — կամ անորոշ յօդով՝ Թագաւորին հրաման մը. Թաշնոյն բոյն մը. ծովուն խորշէ մը. գահերիցուն նամակով մը, եւ այլն. ապա թէ ոչ՝ յատկացուցիչ սեռականը տրականի նշանակութիւն կ'առնու.) Ուստի՝

328. Եթէ որոշեալ յատկացուցչի մ'առջեւ հարկ ըլլայ անորոշ յատկացեալ դնել, այսպէս դարձրնելու է. Օսովուն մէկ խորշէն. Գահերիցուն մէկ նամակովը, կամ պարզապէս՝ Գահերիցուն նամակովը:

Սեռական հոլովը արականէն զանազանելու դիւրին կերպն աս է. — Եթէ գոյականի վրայ ինկած է՝ սեռական է, իսկ եթէ բայի վրայ՝ արական է: Այսպէս սեռական է՝ Ուրիս նմանութիւն. Բարեկէս ինչ յանձնարարութիւն. արական է՝ Ուրիս նմանիլ. Բարեկէս ինչ յանձնեցի: Այս կանոնէս դուրս կը մնան միայն երկու դիպուածներն որ վարը (357, 358) պիտի տեսնենք:

329. Եթէ յատկացուցիչն անորոշ է, յատկացելոյն վրայ որոշիչ յօդ կրնայ դրուիլ ու չդրուիլ՝ ըստ իմաստին պահանջելուն. ինչպէս. Թաղաւորի հրաման կամ Թաղաւորի հրամանը. Թռչնոյ քոյն կամ քոյնը. Քաղքի պահպանները. Թշնամուց յետէ կամ յետէն: — Բայց աղէկ դիտելու է որ Թռչնոյ բոյնը որոշիչ յօդով է, իսկ Թռչնոյն բոյնը՝ ստացական յօդով է:

Ըսած ենք (82) թէ գրարար հոլովները՝ թէեւ յօդ չունենան՝ որոշեալ կրնան համարուիլ. ասոնց յատկացեալը հարկաւ յօդ կ'ուզէ (եթէ անորոշ մտօք դրուած չըլլան.) այսպէս կ'ըսենք՝ Հայոց գնդերուն դրօշներն արեւուն զիմաց կը ծփէին: Թշնամուց երթեւեկներն սկսան յաճախել: Գիւնոյ բաժակը ձեռքն առնուլ: Մասեաց սարբը: Երասխայ օփունքը:

330. — Գ. Յատկացուցիչը կրնայ վայելուչ կերպով իւր յատկացեալէն ետքը դրուիլ՝ երբ մէջերնին ուրիշ մասն-բանի մտած ըլլայ. այսպէս. Չեռւընին մէյ մէկ ոտք առած յիլեհնոյ՝ բազմութեամբ դէմն ելան յաղխողին: Ճարն է հատեր ինդճերսուն, եւ օգնող չկայ: Չատ որեսակ մ'ալ կայ յափշտակութեան: Չուի մը բերին անոյշ ըրի:

331. Յետադաս յատկացելոյն նախդիրը յատկացուցչին վրայ կը դրուի. այսպէս. Մեր գնդերն շիշնամեաց քանակը ձեղքեցին անցան: Կամբիւսի աւ Եթովպացոց լուսնորն բրած պատգամաւորութիւնն անպատուեցաւ: (Այսինքն՝ շիշնամակը. աւ լուսնորն:)

§. 2. Ածական Գոյականի հետ :

332. Ածականը միշտ իւր գոյականէն յառաջ կը գրուի, եւ անփոփոխ կը մնայ թէ թուով եւ թէ հոլովով. Բարձր աշտարակ. Ազնիւ գինին. Ազնիւ գինւոյն. Անոյշ ջուր. Անոյշ ջրեր, եւայլն : (Տես 89 :))

333. Ուրիշ դէպքերու մէջ ալ՝ ածականը թէեւ գոյականէն բաժնուած ալ ըլլայ, միշտ անփոփոխ է. Այդ քարերը շատ ծանր պիտի ըլլան : Ինչո՞ւ մեծա-
մեծ աստղներն այդչափ ծանրիկ երեւան : (Տես Ուղղա-
կան խնդիր. երես 99 :))

334. Միայն յոքնակի կը գրուի ածական մը՝ երբ առանց գոյականի մնացած ըլլայ. զորօրինակ. Ընտա-
նի անասունները միշտ մեր հետն են, իսկ վայրէջքներն
Արարիչը մեզմէ զատեր է : Պաղոյ կողովին մէջը քրտ-
նէր ալ կային :

335. Գրաբար ոճով՝ քանի մը տեղ ածականը գոյականէն ետ կը մնայ. Աշխարհ ասե՛նայն. Փրկիչն
Պեր. Եղբայր սիրելի. Աղէքսանդր Տե՛ն. Նեէման ասորի.
Ատոմ Գնու՛նի, եւայլն : Նոյնպէս Յակոբ Շմառնե՛ան.
Սահակ Պեդրոսե՛ան. Գաւիթ Ճերմալե՛ան. եւ կը հա-
լովի՝ Յակոբայ Շմառնե՛ան. Սահակայ Պետրոսե՛ան,
եւայլն :

Ասիէ զատ կ'ըսուի՝ Աբջ մը տեսայ ձեան պէս
ճերմակ : Ճամբու վրայ սայլեր դտանք յարգով լի : Սե-
ղան մը թագաւորի սրճանի :

Այսպէս կ'ըսուի՝ Վեց ժամ ամբողջ. Գաւաթ մը
լեցուն :

336. Քանի մը տեղ գրաբար ոճով ածականն իւր գոյականին հետ մէկտեղ կը հոլովի՝ նախադաս
կամ յետադաս. այսպէս. Մարգարէք Հոգե՛ով սրբո՛վ
խօսեցան : Մե՛ծին՝ Ներսէ՛սի օրերն Հայաստան բարեկարգ-
էր : Ա՛յսարչին Ա՛սաբո՛ւ արիւնը շները լափեցին :

ԳԼՈՒԽ ԵՐԿՐՈՐԴ

Խ Ն Դ Բ Ա Ռ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

337. Խօնորատոսթիւն կ'ըսուի Ընդհանուր համաձայնութեան այն մասն որ կը սորվեցընէ թէ որ բառն ինչ խնդիր կ'ուզէ:

338. Խօնոր կ'ըսուի այն հօլովն որ գլխաւոր խօսքին կիսկատար միտքը կ'ամբողջացընէ. (տես վերը 306:) զորօրինակ, թէ որ ըսեմ՝ Ես լսեցի, դուն մտար, — դեռ անկատար միտք մը կու տայ՝ որ իւր խնդրովը պիտի ամբողջանայ. այսպէս՝ Ես յայն լսեցի. դուն պարտեղ մտար. — Հոս յայն եւ պարտեղ խնդիր են:

Խնդիրը, ինչպէս նաեւ անուն-բային եւ բայը, խօսքին էական գլխաւոր մասն է. բայց թէ բայը եւ թէ նոյն իսկ գլխաւոր խնդիրն երկրորդական խնդիրներ ալ կ'ունենան՝ իմաստն աւելի ամբողջացընելու համար. զորօրինակ եթէ վերի օրինակներուն վրայ աւելցընեմ՝ Ես եղբօրդ ձայնը լսեցի. դուն մէջ դռնին դրացնայ պարտեղը մտար, — եղբօրդ երկրորդական խնդիր է յայն գլխաւոր խնդրոյն. մէջ դռնին երկրորդական խնդիր է մտար բային, եւ դրացնայ երկրորդական խնդիր է պարտեղ գլխաւոր խնդրոյն: — Ասկէ կ'իմանաս որ յատկացուցին ալ իւր յատկացելոյն խնդիրն է, ինչպէս բացայայտիչը բացայայտելոյն, եւ անկանը գոյականին ամբողջացուցիչ: — Ուստի՝

339. Խնդիր կրնան առնուլ

1. Բայերն ու 2. Գերբայները, որ հիմայ պիտի տեսնենք. (Յօդ. Ա եւ Բ:)

3. Գոյականները. (տես Բացայայտիչ եւ Յատկացուցիչ, 320 եւ 324:)

4. Ածականները, որ այս գլխոյս մէջ (Յօդ. Գ.) կը տեսնենք, եւ

5. Նախադրութիւնները, որոնց խնդրառութիւնն Ա մասին մէջ տեսանք:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Թ Ա .

Բ Ա Յ Ե Ր Ո Ի Խ Ն Դ Ի Ր

340. Բայերու խնդիր զլխաւորաբար երկու տե-
սակ է . 1. Խնդիր-սեռի եւ 2. Խնդիր-բնութեան :

341. — Ա . Խնդիր-սեռի այն բնական խնդիրն
է՝ որն որ ներգործական կամ կրաւորական բայ մը
ուղղակի եւ ի հարկէ կ'ուզէ . ինչպէս՝

Ներգործ . խնդիր-սեռի . — Կային զԱբէլ սպաննեց :
Կրաւոր . խնդիր-սեռի . — Աբէլ Կայինն սպաննուեցաւ :

Օրինակէս կը տեսնես որ խնդիր-սեռին նախա-
դասութեան զլխաւոր եւ էական մասն է :

342. — Բ . Խնդիր-քննութեան այն պատահա-
կան խնդիրն է՝ որ անուղղակի հայեցում մ'ունի իւր
բային , եւ խօսքին իմաստին համեմատ որեւիցէ հօլով
կրնայ գրուիլ . ինչպէս Կային զԱբէլ Կայինն սպան-
նեց : — Կային զԱբէլ եւ Կայինն սպան-
նեց : — Կային զԱբէլ Կայինն սպաննեց : Ես այդ
մատանին սորինն գնեցի : — Ես այդ մատանին եղբօր-
մէջ գնեցի , եւայլն :

§. 1. Խնդիր-սեռի :

343. Խնդիր-սեռի կ'առնուն ներգործական եւ
կրաւորական բայերը :

344. Ներգործական բայերուն խնդիր-սեռին
հայցական է . Հռոմայեցիք շարժուողէ՞մ առին : Մըրի-
կը շարժուող փրցուց : Հրեայք Յիսուս խաչեցին :
Չարքանք Արաաշէս անիծեց :

345. Կրաւորական բայերուն խնդիր-սեռին բայ-
ատական է . Երուսաղէմ Հռոմայեցոցմէ առնուե-
ցաւ : Շատ ծառեր մըրինն փրցուեցան (կամ փր-
թան :) Յիսուս Հրէիցմէ խաչուեցաւ : Արաաաղղ Ար-
աաշէսն անիծուեցաւ :

346. Օրինակներէս կը տեսնես որ եթէ ներ-
գործական բայ մը կրաւորականի դառնայ , ներգոր-
ծականին անուն-բային՝ կրաւորականին բացառական

խնդիր-սեռի կ'ըլլայ. եւ ներդործականին հայցական խնդիր-սեռին՝ կ'ըլլայ կրաւորականին անուն-բայի:

Իմանալու համար թէ արդեօր բացառական մը խնդիր-սեռի է թէ խնդիր-բնութեան՝ այս կանոնը միայն առնելու է: — Եթէ կրաւոր. բային բացառականը ներդործականի մէջ անուն-բայի էր, ըսել է թէ խնդիր-սեռի է. իսկ եթէ չէ՝ խնդիր-բնութեան է: Չորօրինակ. Երուսաղէմ՝ Հռոմայեցոցէ առնուեցաւ. հոս Հռոմայեցոցէ խնդիր-սեռի է արնուիցոս բային, (որովհետեւ ներդործականին մէջ անուն-բայի էր. Հռոմայեցի՛ գերուսաղէմ առին): Ասոր հակառակ էրր որ ըսէի՝ Երուսաղէմ՝ Հռոմայեցոցէ այսինքն Հռոմայեցոց ձեռքէն առնուեցաւ, նոյն բացառականը յանկարծ կը գազդէր խնդիր-սեռի ըլլալէն, եւ կ'ըլլար խնդիր-բնութեան. (վասնզի ներդործականին մէջն ալ նոյնպէս բացառական էր. Չերուսաղէմ՝ Հռոմայեցոցէ առին):

Բայց կան քերականներ որ միայն ներդործականին հայցականը խնդիր-սեռի կ'անուանեն, իսկ ուրիշ անուն հոլովները կը կոչեն խնդիր-բնութեան:

347. Քանի մը ներդործական բայեր հայցականի տեղ արական հոլով խնդիր-սեռի կ'առնուն. եւ են՝ յաղելել, աղաչել, օգնել, սպասել, որիւրէլ, խնայել, հեռիւրէլ, զարնել, նայել, եւ այլն. այսպէս. Աղէքսանդր Պարսից յաղթեց: Ճպուռը կ'աղաչէր Տրփոնոյն որ ցորեն փոխ ապ: Ա՛ռաղէք որ յեղի օգնեմ: Հինգ ամիս իրեն սպասեցինք: Բաղամամ կը զարնէր իշու՛ն՝ թէ ինչու չես քալեր:

348. Երբեմն չէզոք բայերն ալ հայցական խնդիր-սեռի կ'առնուն — հասարակօրէն նոյն բային արմատը կամ բայանունը. Անկոմ Տ'ինկաւ՝ որ տիեզերք սասանեցուց: Լոց+ Տըլացաւ՝ որ զաշխարհ արիւն լացուց: Ալ հիմայ յաւիտենական Ժողովը կը քնանաս: Նոյնպէս կ'ըսուի՝ Չեղ կու լամ եւ Ժողովնոս լիւնոս: (Ժամը) ուրիշ հինգ բայէ անցեր է. (աճ. սեփիլի պէշ կէլիլ): Շար Բան պարտական եմ քեզի: Նոյն իսկ կէտնոս ինծի պարտական ես: Եթէ հիւանդ է, միք ու հոց կերակրի: Արիւն քրանիլ. Ես ճամբաս կ'երթամ. Արակ շնչել. Ծովեր անցնիլ. Երկայն ճամբայ քալել. Չքեղ անցանք:

§. 2. *Խնդիր-բնութեան:*

349. Խնդիր-բնութեան ամէն հօլով կրնայ գրուիլ իմաստին համեմատ. (342.)

350. Ամէն տեսակ բայ (ներգործ. կրաւոր. կամ չէզոք), կրնայ մէկ կամ աւելի խնդիր-բնութեան առնուլ՝ այլեւայլ հօլովով:

ՈՒՂՂԱԿԱՆ Խնդիր-բնութեան կ'առնուն՝

351. — Ա. Էական բայերը: Մարդս ճանկանացու է: Ճամբաները շրանգաւոր էին: Ռուբէն Բագաւոր եղաւ: Նախանձոտն ամէնուն ապելի կ'ըլլայ:

Այս ուղղական խնդիրն անուն-բայիէն զանազանելու համար ոմանք երկուրդ ուղղական կոչած են:

352. — Բ. Ըստ-իլ, կողմ-իլ, կարծո-իլ, ճանչցո-իլ, Գրո-իլ, ընդրո-իլ եւ ուրիշ կրաւորականներ: Երկրիս ամէնէն մերձաւոր աստղն արեգակն է կը կոչուի: Շատերն որ Բարեկամ կը կարծուէին եւ մեզի շնորհակամ տրուեցան, մեր առաջին մատնիչներն եղան: Այսպէս ալ՝

Թագաւոր գրուիլ. Հովիւ ընտրուիլ.
Բարերար ճանչցուիլ. Զինուոր գրուիլ:

353. — Գ. Շատ չէզոք բայեր: Յիսուս, ամէն գանձուց արարիչը՝ ազգապ ծնաւ: Աբրահամ թեր մեռաւ: Աւազակաց ձեռքէն Տերի վախան: Զաքարիա ինն ամիս հոգի մնաց: Ղովա թերի գնաց, կամ թերի ընկաւ: Վտանգաւոր պատերազմէն յաղթող ելաւ: Այն երկրին մարդիկը զնոսոր կը ծնանին: Նոյնպէս ալ՝

Կրակ կտրիլ. Ծաղիկ կը հոտի.
Պղտիկ իյնալ. Չորս տրամ կու գայ.
Կաղ մնալ. Խօսքդ ծանր կու գայ:

354. Ուղղական խնդիրն՝ եթէ ամական է, միշտ եզակի կը մնայ, (տես 333.) եթէ ոչ մասնաւոր կերպով մը որոշուած ըլլայ. զորօրինակ. Որոնք են անարթան: Իսկ եթէ գոյական է, երբեմն եզակի կը գրուի, եւ երբեմն յօքնակի՝ ըստ իմաստին պահանջելուն. Սասեւ մարդիկն որ կը տեսնես՝ առաջակն են: Այդ խօսած

ներբողներդ աւելի պարսաւ են քան թէ քովսոք : Առաքեալներն եկեղեցւոյ հիմունքն եղան : Այսպիսի դիպացունք էին մեր նախահայրները : Այն տեսածներդ Սիրերիոյ արջեր են :

355. ՀԱՅՍԿԱՆ խնդիր - բնութեան մինակ այն բայերը կ'առնուն՝ որոնց կրաւորականն ուղղական խընդիր-բնութեան կ'ուզէ բսինք. (352.) այսինքն՝ ըսել, անսանել, ընդրել, դնել, Կալ, եւ այլն : Մէջերնէն ծերագոյնն իրենց իշխան կ'ընտրէին : Գուն քու եղբայրդ հիմունքն անուաներ ես : Ձիս իրենց դարսար կ'ուզէին դնել : Աթաւանութիւնք ձիաւոր քերէ բունցին : — Օրինակներուս մէջ բացայայտ կը տեսնես որ ծերագոյնը, եղբայրդ, զիս, յիսար, եւ այլն, հայցական խնդիր-սեռի են . իսկ իշխան, հիմունք, դարսար, քերէ, եւ այլն՝ հայցական խնդիր-բնութեան : Կոյնպէս կ'ըսուի՝ Թարսար դնել . Մերէ փախցընել . Թշնափ կարծել : Այսպէս ալ հետեւեալ սծերը . (փակագծիւ որոշեալները խնդիր-սեռի են :)

(Մէկը) խաղք ընել .	(Բան մը) ջղակոտոր հանել .
(Խօսքը) կարճ կարել .	(Բան մը) մէկուն շնորհք
(Ոչխար) ընծայ տանիլ .	ընել .
(Հատ ստակ) ծախք ընել .	(Ջուրը) պաղ խմելու է .
Ցաննւցիր հանել, կամ	(Ինչչափ բան) պարտք
Յիրուցան ընել .	ունիս :

Ասոնց նման են հետեւեալ անորոշ հայցականներն ալ . Տես սա տղան որ զինսար են հագուցեր : Այդ կտան երեք շաբաթս լուալու է որ ձերմկի :

Ըսածներէս յայտնի է թէ երբ որ բայը չէզոքի կամ կրաւորականի դառնայ՝ հայցականը կ'ըլլայ ուղղական խնդիր-բնութեան, այսպէս . Ընծայ երթալ կամ տարուիլ . Յերոցան ըլլալ . Զղիւորդ ելլել :

356. Հայցական խնդիր-բնութեան միշտ անորոշ կը մնայ, այսինքն առանց որոշեալ յօդի . բայց կ'արձեւ, եմնարել բայերուն քով երբեմն հարկ կ'ըլլայ՝ յօդ ալ դնել, մանաւանդ ստացական . այսպէս . Ձինքն իւր խօսքերէն դատելով՝ Թշնափս կարծեցի : Ձքեղ

ալ իրենց շատն կարծեր են: Չիս նոյն աստղալը կարծեր են՝ որ զմեզ լեռնէ լեռ հալածեց:

ՍԵՌԱԿԱՆ հոլովը բայի խնդիր չէ՝ այլ անուան, (տես 328, ծան.) բայց երկու դեպքի մէջ (հասարակօրէն էական բայի) խնդիր բնութեան կրնայ ըլլալ:

357. — Ա. Մէկուն ըլլալ կամ վերաբերիլ ցուցընելով: Բոլոր իւր ստացուածքը Գրոհ-Նեան եղաւ: Այս կողմը կը պահանջէր որ իշխանութիւնը աստիճան ըլլայ: Հօրն ունեցածն որդւոցը կը համարուի:

Անձնական Գերանուանց սեռականը ստացական յօդ կ'առնու. իմն էր. մերն է. քուկո ըլլայ. ձերը կ'ըլլար. որունն էր: — Բայց ասոնք ստացական ուղղական են, կամ սեռականէ - ուղղական՝ որ յաճախ տեսանք:

Կ'ըսուի նաև տրականով՝ ինչի կ'ըլլայ. թէ՛ ըլլայ. անոնց եղաւ: Բովանդակ ժառանգութիւնը Գրոհ պիտի ըլլար: Յովոքին պիտի ըլլայ:

Բայց տաճկական ոճ է ստացական յօդով՝ Եղբորս մէկ որդին իւր, շատ գրքերը իւր: Մեր ալ մէկ կառքը իւր. փոխանակ՝ Եղբայրս որդի մ'առնի, շատ գրքեր ասի. մենք ալ կառք մ'առնիքն:

358. — Բ. Տարիք ցուցընելու համար: Տասուերիս Գրոհն էր Սողոմոն՝ երբ զահն ելաւ: Իւր որբերէն մէկը հինգ Գրոհն է, մէկալը հազիւ երիտ ամսուան:

ՏՐԱԿԱՆ խնդիր-բնութեան կ'առնուն բայերը:

359. — Ա. Երբ հարցուի թէ որուն, ինչ բանի. (տճկ. թի՛՛, նի՛՛)՝ ներեցէք անոնց որ զձեզ վշտացուցեր են: Որո՞ք բարկացար կամ զով բարկացուցիր: Կիրոս մեծ բարերարութիւն բրաւ Հրէից, եւ իրենց ազատիչ եղաւ. (սեռական կ'ըլլար՝ իրենց ազատիչն եղաւ:) Ըսէք ինչի, որո՞ն վկայ ըլլամ:

360. — Բ. Այս ընդհանուր կանոնիս տակն են ամէն շարժում ցուցընող բայերը՝ երբ որ մէկու մը կամ բանի մը երթալ, գալ, մօտենալ, խրկել, կանչել եւ այլն ցուցընեն*. (տես վարը 364, տեղ մը երթալ, գալ.) զորօրինակ. Նահապետներն եկան Յովոքայ, եւ պատմեցին թէ Յովսէփ կենդանի է եւ զքեզ իրեն կը կանչէ: Փարաւոն ղեղիպապիքն Յովսէփայ խրկեց որ հաց գտնեն: Գայլը մօտեցաւ Գրոհն-Կին, երբ դեռ

անմեղը խոնարհած ջուր կը խմէր: Ինչէ՛ կէկէք, եւ մի
երթաք այդ անծանօթ օտարահաններուն:

* Շարժում ցուցնող բայերուն համար տես նաև
(286) — նախագրութիւնը:

361. Այսպէս ալ աներեւութի տրականք. Այն
ահաւոր երեւոյթը որե՛նչեւ — զնացեր էի: Ասէ՛ւ — կէկէ
է: Իւր որդւոցմէ մէկը՝ բանակին մէջ ծառայելու — խրկեց:

362. Ըսէ՛ւ բային (երբ անուանել կը նշանակէ՝)
հայցական խնդիր-սեռի տալու տեղ հասարակօրէն
տրական խնդիր-բնութեան կը տրուի. ինչպէս. Ասոր
ի՞նչ կ'ըսեն. (այսինքն՝ Չասիկայ ի՞նչ կ'անուանեն):
Գեղ մը հասանք՝ որուն տեղացիք Գոմիունք կ'ըսեն:
Այդ տեսակ ֆոլո-լեան յափշտակութիւն կ'ըսենք:
Ահա ասոր խելացութիւն կ'ըսեն:

363. Քանի մը բայեր (մանաւանդ զնել, վաճա-
ռել,) յատուկ կերպով տրական հոլով խնդիր-բնու-
թեան կ'առնուն. Հինգ դասնէն յետո՛ւ վաճառել: Քսան
դէնարէ՛ կու տային: Հարէ՛ր դասնէն յետո՛ւ զնեցի: Ասոր
գոյնը կ'անուանէ կը զարնէ:

364. ԱՆՆԱՍԻՐԻ ԸՐԱԿԱՆ խնդիր-բնութեան կ'առ-
նուն շարժում ցուցնող բայերն՝ երբ որ տեղ մը եր-
թալ, դալ եւայլն նշանակեն. զորօրինակ. Իսահակ
իրիկուն գէմ դաշտ ելաւ որ զբօսնու: Այս խօսքը
զօրաց ուղղելէն ետքը՝ դարձաւ իւր վրանը մտաւ: Ար
սպասէին որ վիշապն իւր բոյնը քաշուի. (այսինքն է
դաշտ. յէր վրանն): Այսպէս ալ Տուն դառնալ. Քա-
ղա մանել. Աջ կամ յետ դառնալ. Ծով իյնալ.
Տուն հրաւիրել, եւայլն:

365. Աննասիր տրական են հետեւեալ խնդիր-
բնութեանները. Չմանուկն ուսը զարկաւ տարաւ: Գեռ
խօսք մը չէի բերանս առած: Չեւոս ձիթենուց սատ մը
տուին: Գլուխը կտաւ մ'առած: Մասը մատանի ան-
ցուցին: Աջ նայէ ու կը դանես: Բոլոր երկրին բնա-
կէքը շրո՞ ցեղ կը բաժնուին: Երկու մաս բաժնուեցան:

Նոյնպէս հետեւեալ սճերը.

Չեռք ձգել, բերել. Յոյց տալ. (ցուցնել.)

Չի կամ կառք հեծնալ. կուլ տալ. (կլլել.)

Եփ ելլել, Եփ հանել. 2երօք տալ. (մասնել.)
 Երեւան ելլել, հանել. 2երօք առնուլ.
 (Արեւը) մարը մտնել, Ոտք ելլել, ոտք հանել.
 կամ մարը դառնալ. Գլուխ ելլել. (լմբննալ.)
 Բերան առնուլ. Գլուխ հանել. (լմբնցքնել.)
 Միտք առնուլ. Փոխ առնուլ, Փոխ տալ:

Տաճկ. ոճ է ստացական յօդով՝ Գժուարը (դժարը) գալ. Գժուարս կու գայ. (կէ-ճէ-ժէ կէլէր:)

366. Նմանութիւն ցուցնող բայերը երբեմն աննախդիր տրական խնդիր կ'առնուն: Այսպէս. Մո՛ս կը նմանի. Թա՛գաւոր կը նմանի. Տղայ մ'որ կոպէ՛կ կը նմանի. (փոխանակ՝ մո՛տ, կոպէ՛կ:) Պաղէն սառեր փայտ է դարձեր:

367. ԱՆՆԱԽԳԻՐ ԵՐԲՈՒԹԵԱՆ Խնդիր-բնութեան կ'առնուն բայերը՝ երբ հարցուի թէ ո՛ւր, ի՞նչ բանի մէջ, (տճ. նէրէտէ, նէտէ.) կամ ե՛րբ, ի՞նչ ատեն, (տճ. նէ շահան:) Սարինացիք Լատիոնի կողմերը կը բնակէին: Ամէնէն զարհուրելի գաղաններն Ափրիկէի անպարտէրը կը դանուին: Սկսած շէնքս յուսամ որ այս րարէ կը լմննայ: Նոյն օրերը՝ Հրէաստան մարդարէ մը կար Բանդը: Այսպէս ալ՝ Մէլիք դօտի ունէր: Ճակարը նիշ մ'ունի: Չեւոք ցուպ կը կրէր:

368. Բայց շատ անգամ խօսքն աւելի որոշ կ'ըլլայ մէջ կամ զոյ նախադրութիւններով: Մանուկն Յիսուս Երուսաղէմ՝ աստիճան մէջ դանուեցաւ: Աղքատնոր Բաբելոնէ մէջ մեռաւ: Բաղդէն մէջ փակուած մնացինք: Ճակարն զոյ նիշ մ'ունի: Գիտնէ զոյ նստիլ:

Նոյնն իմացիր Աննախդիր տրականի վրայ ալ. Ժողովի մէջ մտնել: Ծառի զոյ ելլել. (փխկ. Ժողով մտնել. Զառ ելլել:)

369. ԲԱՅԱԲԱՆ Խնդիր-բնութեան կ'առնուն բայերն՝ երբ հարցուի թէ որմէ՞, ի՞նչ բանէ, ո՞ր տեղէ. (տճ. Ժիտէն. նէտէն. նէրէտէն:) Եղբօր մէջ լսեցի: Չեղմէ առինք: Թշնամուոյ յետէն փրծար: Տանիւն ինկեր է: Բանտէ փախեր էին:

Այս բացատրականը շփոթելու չէ խնդիր սեռի բացատրականի հետ, որ վերը (346. ծան.) տեսանք: Աւասիկ մէկ երկու օրինակ ալ:

Խնդ. սեռի. Բորսար Բրիտանիէն բժշկուեցաւ:
 Խնդ. բնու. Բորսան Իւր Բորսոսիէնէն բժշկուեցաւ:
 Խն. ս. Չասիկայ կը ճանչնայ եւ սակէ կը ճանչցուի:
 Խն. բն. Խարեբայ ըլլալն սակէ կը ճանչցուի:

370. Բացառական հոլով խնդիր - բնութեան կ'առնուն լախնալ, դարարիլ, խափանել, արգելել, յան-
 յրանալ, եւայլն: Ոչ որ կրնար զերենք այնպէս շարա-
 շար թեթիւնելէն խափանել: Աշխարհ-իւնէն կամ Աշ-
 խարիլէ մի ձանձրանար: Այսպէս ալ՝ Պաշտօնէ հրա-
 ժարիլ: Գերհո-իւնէն ազատել: Մտն ու գինիէ ժուժկալել:

371. ԳՈՐԾԻԱԿԱՆ հոլով խնդիր - բնութեան կ'առ-
 նուն բայերն երբ հարցուի թէ ինչօվ. (աճ. նէ իլէ:)
 Ինք Իւր Բերնօ՞վը խոստովանեցաւ թէ մահապարտ է:
 Հրացանօ՞վ զարկաւ մեռցուց: Օտարին սորո՞վը ծախք
 ընել:

Մարդու եւ անձանց կամ շարժում ունեցող իրաց
 գործիականին համար հետեւեալ կանոնները միաք
 առնելու է:

372. — Ա. Եթէ անձր գործողութեան գործիքն
 է, (այսինքն՝ երբ գործողութիւնն անոր ձեռքը կ'ըլ-
 ւայ,) մինակ այն ատեն գործիական հոլով կը գրուի.
 զորօրինակ. Թարգմանօ՞վ խօսեցայ: Ծառայօ՞վ խաւր-
 ցեք: Չեղօ՞վ կը պարծի հայրենիքը:

373. — Բ. Իսկ եթէ անձր գործողութեան ըն-
 կերն է կամ գործակից, (այսինքն եթէ ան ալ միեւ-
 նոյն ատեն նոյն գործողութիւնը կը կատարէ,) այն
 ատեն արականով հէր նախագրութիւնը զննելու է.
 Թարգմանի՞ն հէր խօսեցայ: Ծառայի՞ն հէր մշակներն ալ
 ճամբայ դրի: Չեղի՞ հէր ես ալ կը պարծիմ:

Այսպէս՝ դատ իմաստ կու տայ նաև՝ երթալ, եւ
 նաև՝ հէր (քովէն) երթալ. Չե՞լ կամ իւրօ՞վ
 երթալ, եւ Չե՞ն հէր, իւրօ՞վ հէր երթալ: — Ա-
 հագին զլիկիներու բազմութիւն մը մեր նաև՝ հէր
 կ'երթար: Հարիւրաւոր թռչուններ իւրօ՞վ հէր մին-
 չեւ առաջին օթեզանն հասան: — Երկուքը մեկուեզ
 կը տեսնես յաջորդ օրինակներուս մէջ. Յալսեփ իւր
 Էջֆարցը հէր Թարգմանօ՞վ կը խօսեր: Գայլբոս հէր
 շերտօ՞վ կուեցանք շնոր ժամ ամբողջ: Ժամանակաւ
 մէն բան կը փոխուի. մենք ալ Ժամանակի՞ն հէր:

Տաճկերէն լեզուն այս զանազանութիւնը չունի:

Հովովներուն ուրիշ գիտելիքները տես վարը
ԳԼ. Գ:

ՅՕԳՈՒԱԾ Բ.

ԳԵՐԲԱՅՆԵՐՈՒ ԽՆԴԻՐ

374. Գերբայները նոյն Հովով խնդիր կ'առնուն ինչ որ իրենց բայը կը պահանջէ. այսպէս. Թուլան որսալ. Թուլան որսացող: Երթալ ուզել. Երթալ ուզող: Պարտոոյ բաղձալ. պարտոոյ բաղձացող: Բանտէ փախչիլ. Բանտէ փախած մարդ: Նոյնպէս կ'ըսենք՝ Պարտալ բերող ծառ. Աշխարհ+ տեսած մարդ. Գերբայն խրկուելու հաշիւները. Քեզի գալու թղթերը: Չեղձե տոնելիք շունէի: Չ+եղ տոնելիքս եկաւ:

375. Ընդունելութիւն-ներկան եթէ իբրեւ բայ առնուի՝ իրեն բնական հովովը խնդիր կ'ուզէ. իսկ եթէ իբրեւ գոյական անուն առնուի՝ խնդիրը կ'ըլլայ սեռական հովով յատկացուցիչ, եւ ինքն անոր յատկացեալը կ'ըլլայ. այսպէս.

Ընդուն. իբրեւ բայ. — Չրէզեր+ ստեղծողը. Չեղ փրկողը. Ինչի հետեւողները:

Ընդուն. իբրեւ անուն. — Տիեզերաց ստեղծողը. Մեր փրկողը. Ի՞՞ հետեւողներս:

Օրինակներէս կը տեսնուի որ այս դէպքիս մէջ ընդունելութիւնը յօդով է

376. Ըսինք՝ իբրեւ գոյական գործածուելով. վասնզի եթէ իբրեւ ածական առնուի ընդունելութիւնը՝ իրմէ ետքը գոյական մ'ունենալով, (260.) այն ստեն նախընթաց խնդիրը հայցական կը մնայ. ինչպէս. Աքաբու արիւնը լափող շները. (եւ ոչ՝ արեան լափող): Անտառին մէջ փայտ կտարող գեղացւոյն հանդիպեցանք. (եւ ոչ՝ փայտի կտարող): Պարտալ բերող ծառ. (եւ ոչ՝ պողոտ):

Բայ ասկէ՝ երբեմն հայցական խնդիր վայելուչ կ'ըլլայ եւ երբեմն սեռական, որ միայն վարժութեամբ կրնայ սորվուիլ:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Ժ Գ .

ԱԾԱԿԱՆՆԵՐՈՒ, ԵՒ ԹՈՒԱԿԱՆ ՈՒ ՄԱՄՆԱԿԱՆ
ԱՆՈՒԱՆՑ ԽՆԴՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

§. 1. Ածական անոսններ :

377. ՈՒՂՂԱԿԱՆ Հոլով խնդիր կ'առնու ամէն տե-
սակ ածական՝ երբ անոր չափը կամ աստիճանը ցուցը-
նող գոյական մը հետն ունի. ինչպէս. Նաբուքոզսնո-
սոր թագաւորն արձան մը կանգնել տուաւ՝ զախտան
կանգուն բարձր : Հինգ հինգ կանգուն երկայն ձողեր անկեր
էին : Մըն մը հեռու : Բսան որս՝ ծանր : Ինչ աստի-
ճան նեղ են եղեր անցքերը : — Հոս ուղղական խնդիր
են՝ զախտան կանգուն. մըն մը, եւայլն :

378. ՏՐԱԿԱՆ Հոլով խնդիր կ'առնուն՝ Արժանի.
օգրահար. Փաստահար. նման. մօտ. կարօտ. Զարա-ի եւայլն :

Թշնամեաց ահարկու .	Արեան ծարաւի .
Աշխարհի վնասակար .	Չորս հողւոյ բաւական .
Ամենայնի կարող .	Շատերու ատելի .
Քեզի նմանները* .	Ամէնուն բաղձալի, սի-
Տեսնելու արժանի .	րելի, եւայլն :

Եւ ընդհանրապէս ալի, ելի ածական դերբայները, ինչ-
պէս են՝ Նախանձելի. սոսկալի, եւայլն :

* Կ'ըսուի նաեւ քո- նմաններդ. բայց այն ատեն
նման գոյականարար առնուած կը համարուի :

379. ԲԱՑԱՌԱԿԱՆ Հոլով խնդիր կ'առնուն՝ Հեռու .
չորի . արբեր . աղաթ . անյոյս . անդէս . աներեւոյթ .
եւայլն :

Բլրէն հեռու .	Փրկութենէ անյոյս .
Ամէն շորհէ անմասն .	Մեղմէ անծանօթ .
Ասկէ տարբեր .	Աչքէ աներեւոյթ .
Լսածէս տարբեր .	Մահկանացուներէ անտես :

380. Բայց Անդէս, անձանօթ, անըժբանելի, եւայլն.
աւելի վայելուչ կերպով տրական խնդիր կ'առնուն
փոխանակ բացառականի. Մեզի անծանօթ. աչք ան-
երեւոյթ. մտայ անըմբռնելի :

381. ՔՈՐԹԻՆԿԱՆ ՏՕՂՈՎ խնդիր կ'առնուն լի կամ լի+. լեցուն. հո-շո. երե-եւի, եւայլն ածականները:

Շնորհօք լի.

Հացով ջրով կուշտ.

Պտղով լեցուն կողով.

Քաջութեամբ նշանաւոր.

382. Ածականի խնդիր կը արուի նաեւ ստացական յօդով գոյական մը. զորօրինակ. Մէջը-պարապ սնտուկ մը: Չայնը-տկար երգիչ մը: Չեւ-եւրնին-անզէն պահապաններ: Մարը-ճեղքուած մէկը: Տերեւը-թափած տունկ: Չեւ-ը-կտորած զինուոր: Գուն աւազիկ հոգին-եւած մարմին մըն եւ: (Այս ոճը տածիկերէնէն մտած է. որուն տեղ հասարակօրէն բարդ ածական մը կը գործածենք. Տերեւաթափ, տկարածայն, ձեռներէկ, եւայլն:)

383. Բազդատական ածականները կամ բացառական խնդիր կ'առնուն, եւ կամ +ան ղ նախադրութեամբ հայցական. զորօրինակ.

Մեղէ աւելի երջանիկ, կամ Քան զմեզ աւելի երջանիկ.

Մեղէ երջանկազոյն, կամ Քան զմեզ երջանկազոյն:

384. Նոյն խնդրառութեամբ դրականն ալ բազդատականի տեղ կ'անցնի. այսպէս. Մեղմէ երջանիկ կամ Քան զմեզ երջանիկ.

Ծաղիկը պոզէ՞ն գեղեցիկ է, կամ Ծաղիկը +ան զպոռնու գեղեցիկ է.

Պտուղը շաղկէ՞ն (աւելի) աղէկ է, կամ Պտուղը +ան զշաղկէն աղէկ է:

385. Գերադրական ածականը երբեք խնդիր չ'առնուր, եւ կ'ըսուի Ամենապարզ խօսուածք. Ամենաստորին բացատրութիւններ. Ամենասիրելի բարեկամ. Ամենասուրբ Աոյս, եւայլն: Բայց

386. Կայ Համեմատութեամբ-գերադրական մ'ալ որ կը շինուի հասարակ բազդատականին վրայ ստացական յօդ դնելով, եւ ասէնէն կամ +ան զասէնը խնդիր տալով. այսպէս.

Ամենէն ծերագոյնը. Ամենէն ընտիրը.

Ամենէն գաղթատը, կամ Ամենէն աղքատնիդ.

Ամենէն արժանաւորը, կամ Ամենէն արժանաւորնիս:

387. Վերջին, յերկն, կրասեր, հեռաւոր ածականները համեմատութեամբ գերազրական կ'ըլլան հոսի մահրայով, այսպէս. Հոսի վերջին օրը: Երիցագոյն եղբորմէն մինչեւ հոսի կրասերը: Հոսի հեռաւոր աստղներն աչքի աներեւոյթ են:

Չուտ տաճկերէն է էն մասնիկն ալ որ ոմանք դրոց մէջ կը գործածեն. Էն նմանը. էն առաջները. էն ներսը. որուն տեղ շատ անգամ վայելուչ է ըսել Բոն նմանը, Բոն յառաջները, Բոն ներսը:

§. 2. թոռակաւն եւ մասնակաւն անոռններ:

388. Մասնական անոռնները բացառական հօլով խնդիր կ'առնուն. Չեղձե եւ ոչ մէկուն կրնամ վստահիլ: Անոնցմէ ոմանք սոք ելան կեցան: Մէջերնէն քանի մը հոգի լրտես էր:

389. Ուրիշ ածականներ ալ, մանաւանդ թուականները, եւ ուրիշ մասնական բան մը կամ բաժին ցուցընող բառերը բացառական հօլով խնդիր կ'առնուն: Բանորններէն շատերը (կամ շատը) հազիւ կէսօրւան մօտ կը սկսին գործելու: Ճածքորդներէն երկուքը մօտ տեղ մը քաշուած էին: Այդ շանքոսածէն մաս մ'ալ մեղի բաժին հանես:

390. Բայց շատ անգամ բացառականի տեղ սեռական խնդիր կ'առնուն. Չեք եւ ոչ մէկուն կրնամ վստահիլ: Ճածքորդներուն երկուքը:

391. Երբեմն ալ սեռական խնդրոյ տեղ մասնականները, թուականները, եւայլն, ստացական ձեւով կը գործածուին. (Գուր) Ամէնք հոս էիք: Շաբերնի անխուով մնացինք: Մէկերնիդ գուրս ելլէ տեսնեմ: Ամէն մէկերնիս մէյ մէկ խորշ քաշուած պահուած էինք:

392. Շատ հեղ մասնական անոռնը կամ թիչ ճը, մաս ճը եւայլն բառերը զօրութեամբ կ'իմացուին, եւ բացառական հօլովը բայինքով մինակ կը մնայ. զօրօրինակ. Սա հացիդ տուր աղքատին ալ: Այդ քրտէն ես ալ ունիմ: Պարտեղին ծաղիկներէն քաղեց բերաւ: Այն վաճառակէն շինաց մեր հրապարակը: — Եւ կ'իմացուի Սա հացեդ մաս ճը, այն վաճառքէն թիչ ճը:

Գ Լ ՈՒ Խ Ե Ր Ր Ո Ր Դ

Մ Ա Ս Ա Ն Ց - Բ Ա Ն Ի Կ Ի Ր Ա Ռ ՈՒ Թ Ի Ի Ն

393. Մասանց-բանի կիրառութիւնը կը սորվեցընէ թէ բառերն այլեւայլ դէպքի մէջ ինչ գործածութիւն կ'անուն. անուանց թիւը, հոլովները, բայերու ժամանակները եւայլն երբ եւ ինչպէս կը գործածուին:

Յ Օ Դ ՈՒ Ա Թ Ա

ԱՆՈՒՆ

394. Անուան թուոյն, հոլովներուն եւայլն կիրառութեան կանոնները ճանչնալէն յառաջ՝ հարկ է գիտնալ ընդհանրապէս որ Անուն բնութիւն հոս երբեմն ուրիշ մասունք-բանի ալ կրնայ իմացուիլ. վասնզի Որեւիցէ մասն-բանի կրնայ իբրեւ գոյական անուն գործածուիլ, յոքնակի բլլալ, յոգ առնուլ, եւայլն:

§. 1. Անուան թուոյն կիրառութիւնը:

395. Թուական անուանց առջեւ հասարակօրէն եզակի կը մնայ գոյականը. զորօրինակ. Խնդրոյն որոշումն երկու քառասորձերու յանձնուեցաւ: — Իսկ եթէ որոշեալ են՝ յոքն. կը դրուին. ինչպէս. Երկու աւազաններն առջեւնիս կայնած տեսանք: Այն չորս ղզրադէրձերը վրանի մը տակ խորհրդի նստեր էին: (Ռամկօրէն կը համարուի՝ Չորս ղզրադէրձ, եւայլն:)

396. Բայց քանի մը դէպքի մէջ երբեք յոքնակի չի կրնար դրուիլ. ինչպէս. Երեսուն հոգի. Անց անգամ. Չորս հեղ. Երկու գաւաի գինի. Ութ քամ տեւեց:

§. 2. Հոլովներու գործածութիւնը:

397. ՈՒՂՂԱԿԱՆ հոլովը կամ ան է որն որ կ'ընէ կամ որն որ կ'ըլլայ, (անուն-բայի.) եւ կամ ան է ինչ որ անուն-բային կ'ըլլայ. (խնդիր-բնութեան:)

398. ՀԱՅՑԱԿԱՆԸ կամ ան է զորն որ անուն-բային

կ'ընէ. (խնդիր-սեռի.) եւ կամ ան՝ ինչ որ խնդիր-սեռին կ'ըլլայ. (Հայցական խնդիր-բնութեանն :)

399. Աննախդիր հօլովներէն՝ ԱՆՆԱԽԴԻՐ ՏՐԱ-ԿԱՆՆԵՐ գէպ ի տեղ մը շարժում կը ցուցնէ. իսկ ՆՆՐ-ՔՈՅԱԿԱՆՆԵՐ (տեղւոյ մը) մէջ կամ վրայ դադարում կը ցուցնէ : Չորօրինակ՝ Պարտէզ մտայ. Պարտէզը մնացի : Գեղ դացինք. Գեղը մնացինք :

400. Աննախդիր տրականը, (ինչպէս նախընթաց օրինակներէն կը տեսնես,) կրնայ առանց յօդի մնալ. բայց աննախդիր ներգոյականը սովորաբար յօդով կը բանի, եթէ յատուկ անուն չէ : — Այսպէս կազմուած են տեղական մակրայներն ալ. (272.) Աէր ելաւ. Աէրը մնաց : Ներս նայեցան. Ներսը կուտեցան :

401. Երկրորդ տեսակ ներգոյական մ'ալ կայ՝ գլխաւորաբար ժամանակ ցուցնելու համար. (տես 63, 4 :) Ոչ որ յոյս ունէր, բայց ինք դարձեալ ժամանակին եկաւ հասաւ անվրէպ : Մօրեղբայրդ անցեալ անուն մեռաւ : Կես գիշերին դուրս ելաւ : Արեւին չի դար : Չարին ճամբայ կ'ելէք : Նոյեմբերի չորսին հրատարակուեցաւ : Ժամը վեցին կ'արթըննայ : Այսպէս ալ կ'ըսենք՝ Նոյն միջոցին, (միայն ժամանակ ցուցնելու համար :) Գալ հեղու : Այս անգամուս :

Չ'ըսուիր տրականով՝ ժամանակուս հասաւ. Այս չաթինուս կամ Արեւուս չեկաւ :

402. Այս կանոնով կը ձեւանան նաեւ աներեւութի ներգոյականն ու քանի մը ուրիշ ներգոյականներ. ինչպէս. Առաջին նայելուս ճանչցայ : Կանուխ հաւուսան գեղ հասանք : Ամառուան փոքին ճամբայ քալել : Միտան գէմն ելաւ ու ստկացի :

Այս կերպ օրինակներն առանց յօդի չեն դործածուիր :

403. Ներգոյական հօլովի տեղ շատ անգամ հեռ, վրայ, Ֆէջ նախադրութիւնները կը դործածուին : Այսպէս կ'ըսուի՝ Աղօթքի հեռ եղէք, որդեակք : Կերուխումի, զբօսանքի հեռ ըլլալ : Ահուդողի Ֆէջ էին :

ՍԵՌԱԿԱՆ հօլովին քանի մը դործածութիւնը տեսանք : Հիմայ տեսնենք Մեռակահե-ածակալն :

404. Գոյական անուանց առանց յօդի սեռական նէն ածականներ կը կազմուին՝ առաիճան, արժէք, շափ, տարիք եւ այլն ցուցընելու համար: Անց մասնուն հիւանդութենէ դեռ նոր ազատած էր: Տասն'ութի ասորիճանի տաք խուց մը: Երբորդ քծի ազգակցութիւն: Բարձրագոյն խորհի ուսումնարաններ: Յետին ասորիճանի անմտութիւն: Քսան արարան երիտասարդ մը: Մովսէս հարիւր ասան արարան մեռաւ: Չոյդ մը ապարանջան՝ հինգհարար դահլիճի:

Օրինակներէս կը տեսնուի որ այդ սեռական գոյականներն իրենցմէ յառաջ հարկաւ ածական մը կ'ունենան:

ԲԱՅԱՆԱԿԱՆ հոլովն որ տեսանք քանի մը նախագրութեանց եւ բայերու խնդիր, կը գործածուի դարձեալ

405. Գործքի մը պատճառը ցուցընելու համար. այսպէս. Չարճանիճն քար դարձաւ: Սրախ նեղութիւնն լեզուս կարկեցաւ: Շատ խորհուլին կուրացեր է:

406. Նիւթոյ անուանց եզ. բացառականն իրբեւ ածական կը գործածուի. այսպէս.

Արծրթէ ժամացոյց.	Բամբակէ լաթեր.
Կապարէ գնտակներ.	Գաճէ արճաններ.
Կառէ հագուստ մը.	Հողէ ամաններ.
Փայտէ դղալ.	Գարիէ հաց:

407. Տրականի ձեւ Աննախորի բացառականը (տես 63, 5.) հասարակօրէն ստացական յօդով աներեւոյթներու եւ ուրիշ ստացական վերջով յոքնակներու վրայ կը բանի. Ըսելիքը չի՛րիտաւան՝ սկսաւ դանդաշէլ: Սաստիկ զբօսասէր ըլլալուն՝ օրերնին որսով կ'անցընէին: Այնպիսի նենդութիւն մարտնչասալ չէր անցներ: (Այսինքն՝ Չգիտնալէն. ըլլալէն. մարտնչէս, եւ այլն):

ԳՈՐԾԻԿԱՆ հոլովը բաց ի ածականի եւ բայի խնդիր ըլլալէն (371, եւ 381.) ուրիշ այլեւայլ գործածութիւններ ալ ունի:

408. — Ա. Ամբողջ եւ բոլորը մէկանց նշանակելու. ինչպէս. Քաղաքն առնուելէն ետքը՝ իրենք ալ րնով րեղով ջնջուեցան: Ատոնք րնով ցեղով ազուաշ են: Հրեայք ուզէ՛ս նենդաւոր են եւ խորամանկ:

409. — Բ. Որոշ ժամանակ մը ցուցընելու համար եզ. գործիական կը դրուի. Սողոմոնի օրովը՝ կը սեն թէ ոսկին ու արծաթը խտտան բան մըն էր: — Այսպէս ալ Արեւոյ, ժամանակս մակբայակերպները:

410. — Գ. Գոյականներու գործիականն իբր ածական անուն կը բանի, եւ կը նշանակէ ունեցող. ինչպէս. Ալեց պարոնհանով ընդարձակ սենեակ մը: Երէն աշտարակով եկեղեցի մը: Չեռուններ կան սանարի յեով: Անոյշ հորով պատուներ. (անուշահոտ:) Աղեքսանդր Մեծն ձի մ'ունէր զարակի զլիով: Գարջոյլ անունով մէկը: Լեռ մը կար Յլու-ճլուի անուամբ:

Այս կանոնով ձեւացած են ածականներս. Գինով. ուժով. համով. խելօք. շնորհօք. մօրուօք. տարւօք:

Տաճկերէնէ մտած խորթ ըսուածք մըն է՝ եւ, ու շողկապի տեղ գործիական հոլով բանեցընել. այսպէս. Պէրսոսով թո՛ւսը ներսը մնացին. փոխանակ՝ Պետրոսն ու թոմար:

Հօլովներուն պարտուպատշաճ կիրառութիւնը գիտնալու համար՝ պէտք է զանոնք իրարմէ աղէկ զանազանել, մանաւանդ իրարու նմանները, ինչպէս են՝ ուղղականը, հայցականը եւ աննախդիր հօլովները. որուն դիւրութեանն համար կ'աւելցընենք յաջորդ

ՀՈԼՈՎՈՅ ԶՈՒԳԱԿԹԻՌԸ

Ուղղական. Անոն յայի. — Քաղաք շինուեցաւ. Արշա՛ն կանգնուեցաւ:

„ Խնդ. - ընոյթ. — Քաղաք անուանեցաւ. Արշա՛ն կարծուեցաւ:

Հայցական. Խնդ. - սեռի. — Քաղաք շինեց. Արշա՛ն կանգնեցին: Չեր երբեք չխմացանք:

„ Խնդ. - ընոյթ. — Քաղաք անուանեցին. Արշա՛ն կարծեցինք:

- Ներգոյակ. ուղղականի ձեռով. — Քաղաքը մնացէք :
 Այս կորէն էք դուք ալ. (յայտ կարգս :))
- Ստրակականի ձեռով. — Նոյն զինքն կռիւ
 բացուեցաւ : Ամէն լեւոն կը զարհուրիմ :
 Տրական. աննախդիր. — Քաղաք հասանք : Մինչեւ
 ձեր գալը :
- Քոռն կամ վերջահողով. — Քաղաքն մտաւ
 ցայ : Այնպէս լազընն զարմացանք :
- Սեռական. նոյն ձեռով. — Քաղաքն պարիսպը : Վազը
 լոնն արագութիւնը :
- Բացառակ. նոյն ձեռով. — Տեղացը չշարժեցաւ : Շատ
 լազընն յոգներ է :
- Սնդ.-սեռի. — Քաղաքն ընդունուեցաւ.
 (քաղաքը զինքն ընդունուեցաւ :)
- Սնդ.-քնոյթ. — Քաղաքն ընդունուեցաւ.
 (քաղաքացւոց ձեռքէն ընդունուեցան :)

Հոլովներուն գլխաւոր մէկ պաշտօնն ալ է՝ Ժա-
 մանակ ցուցնել .

411. — Ա. Ժամանակի հարցումներուն՝ մէկանց
 աննախդիր հայցական հոլովով պատասխան կը տրուի.
 — յոգով եթէ որոշեալ ժամանակ է, եւ եթէ անորոշ
 է՝ առանց յոգի : Աւասիկ օրինակները :

1. Երբ : — Վեցերորդ օրը մի գործեր : Գերու-
 թեան երեսներորդ քաղաքն շէնքը լմնցաւ : Նոյն ասիւն-
 ները սաստիկ հալածում մ'ելաւ : Գինչերնեքը պահպա-
 նութիւն կ'ընէինք : — Ամէն գինչեր հրդեհի վախ կը
 կրէինք : Քանի՞ ճը գինչեր անքուն մնացի :

2. Որչափ ասիւն : — Բոլոր քաղաքն հոգով ու
 մտմտութեամբ տանջուեցանք : — Քառասուն օր եւ քա-
 ռասուն գինչեր անդադար անձրեւեց : Վեց քաղաք սով
 եղաւ : Այսչափ ժամանակ հետերնիդ եմ :

3. Քանի՞ անգամ : — Չորս անգամ հարցուցի,
 չորս անգամ ալ անպատասխանի մնացի : — Ինն անգամ
 իրարու վրայ յարձակեցան :

Նոյնպէս կ'ըսուի Օր ճը սիրով են օր ճը թշնա-
 մութեամբ : Ժամ ճը քուն, ժամ ճը արթուն :

412. — Բ. Մէջ նախադրութեամբ սեռական կը դրուի, երբ սկիզբէն մինչեւ վերջն եղած միջոցը ցուցնել ուզուի, ինչպէս. Յիսուս օր-ան Տէջ երեք անգամ անձրելւ եկաւ: Երկրորդ տաճարը քառասունու վեց դար-ան Տէջ շինուեցաւ:

Ժամանակ ցուցընող հօլովներու վրայ տես դարձեալ 409:

413. Զանազան հօլովներով այլեւայլ մակբայներ եւ մակբայակերպներ ալ կը ձեւանան, ինչպէս Ա մասին մէջ տեսանք: Այսպէս կ'ըսուի՝ Ապշեցան շուարեցան՝ թէ ինչպէս հոց դռներով սրահին մէջ մտաւ: Գոռ-գոռ պարտեցայ մուրացի: Ամէնքս զարհուրեցանք երբ յետք սոր եկաւ մէջերնիս մտաւ: Մար-տանէն մարտը՝ անցաւ նստաւ: Մարտը իշտի վեց վեց դահեկան բաշխուեցաւ:

§. 3. Ածական եւ Գոյական:

414. Գոյական անուններ կան որ միանգամայն ածական ալ են. ինչպէս՝ Սուտ, մութ, ծակ, ցուրտ, հանգիստ: Այսպէս կ'ըսուի՝ Սաստիկ տարափէն պատսպարուելու համար մութ քարանձաւ մը մտանք: Նոյնպէս յաջորդներն ալ.

Սուտ մկայութիւն.	Ծակ աման մը.
Մութ ատեն.	Մշուշ օդ.
Շուք տեղուանք.	Հանգիստ կեանք անցընել:

415. Երբեմն գոյական անուններ ածականի տեղ կը գործածուին.

Ա. Բանի մը նիւթը ցուցընելու համար. (տես նաեւ 406:)

Ոսկի աշտանակ մը.	Կաշի գօտի.
Արծաթ դդալներ.	Յախ աւել:

Բ. Չափ ցուցընելու համար՝ թուականով մը.

Կաթիլ մ'արիւն.	Գունդ մը զօրք.
Գաւաթ մը ջուր.	Քանի մը տող դիր.
Երկու կողով խազող.	Բույէ մը ժամանակ:

Գ. Նմանութեամբ, ինչպէս՝ Քար սիրտ. (սիրտ մ'որ քարի կը նմանի.)

Յից ժայռեր.

Գլխացաւ մէկը.

Ապառաժ քար.

Ծաղիկ հասակի մէջ վախ-

Յուցանք մարդ մը.

Ճանիլ:

Գ. Ժամանակ ցուցընող գոյականներն իրարու վրայ կ'իյնան իբրև ածական եւ գոյական.

Երէկ գիշեր.

Վաղը կէսօր.

Երէկ իրիկուն.

Շաբաթ առաւու.

Վաղն առաւու.

Ուրբաթ իրիկուն:

416. Այս եղանակաւ ածականի պէս գործածուած գոյականներն իրենց գլխաւոր գոյականէն յառաջ անփոփոխ կը մնան, եւ միայն հետեւորդը կը հոլովի կամ յօդ կ'առնու. այսպէս. Կաշի գօտւոյ: Արիւն արատունքով: Երէկ իրիկուանը: Կաթիլ մը արեան արժէքը:

417. Այս կերպով կը գործածուին Տեսակ, ձեւ, եղանակ, աստիճան, անուն գոյականները՝ ճշ յօդով կամ վերադրով մը մէկտեղ. ինչպէս. Կարծես անուն մէկը կ'ըսուի թէ Փիւնիկեցւոց գիրը Յունաստան բերած է: Այն է՞նչ աստիճան կատաղութիւն էր: Մարդ մը Սիմոն անուն. Ուրիշ կերպ բացատրուեցոր տեսակ հրացան. թիւն.

Այս եղանակ վարմունքը. Հին ձեւ հագուստներ.

Տեսակ մը մատնութիւն. Վարդի գոյն շղարշ մը:

418. Ածականներ ալ կան որ իբր գոյական կը բանին. այսպէս. Այս գիշերւան ցուրտը՝ կ'ըսեն թէ ծաղիկները զարկեր է: Ամառւան քոթը: Զաւկին կարօթը կը մաշէր: Քարայրին խորանկէն գլղգիւն լսուեցաւ:

419. Առանց գոյականի մնացած ածականն ալ՝ հասարակօրէն յօդով մէկտեղ՝ գոյական եղած կ'ըլլայ. Կարօթը կրակի նմանութիւն է: Կարբ կամ քոթը բռնէ բնութեան սիրական ձեւն է: Կանաչը դեղնի եւ կարմիր բաղադրութիւն է:

Այսպէս ստացականներն ալ յօդ առնելով՝

գոյական կ'ըլլան. Իմն. քուկո. իրենցը. ձեռքինո. վրայինն. մարդունը. Մեսրոպինը. երեկուանը. գիշերուանները, եւայլն:

420. Սեռական գոյականի մ'առջին յօդով ածական մը կը գրուի, որ կը նշանակէ նոյն գոյականին այս կամ այն տեսակը. ինչպէս. Ջրին րոտը չի խմուիր. (այսինքն՝ տաք տեսակ ջուրը:) Աղարշակ Հայոց րոտը ժողվեց եւ Մակեդոնացուց վրայ արշաւեց: Մարգարտին Խոշորը յարգի է: Ախրաբուժին անփութը զարհուրելի է:

421. Գալ բառն իրրեւ ածական կը գրուի ժամանակի անուանց վրայ՝ փոխանակ քալու կամ ասալակայ ածականին. այսպէս. Գալ ամիս. Գալ շաբաթ. Գալ շորեքշաբթի. Գալ անդամուն. Գալ զատկին. Գալ շաբթու. Գալ աշնան: Գալ թղթաբերու նամակ մը կը սպասեմ:

§. 4. Բօղնարո գործածոյթիւնը:

Որոշեալ յօդին կիրառութեանը վրայօք գիտնալու քանի մը բան կայ, որոնց հետ մեկտեղ կ'աւանդենք ստացական յօդինն ալ, որ հասարակօրէն միեւնոյն կանոնաց տակ են. (մասնաւոր գիտելիքները տես գերանուանց կիրառութեանը մէջ. Յօդ. Բ. §. 2.)

422. Հասարակ անուններէն Ասորոտը բառը երբեք յօդ չ'առնուր. նոյնպէս հասարակօրէն Տէր բառն՝ Աստուած նշանակութեամբ. եւ կ'ըսուի. Ասորոտը սակեղծեց երկինքն ու երկիրը: Ասորոտը պատգամները: Ասորոտը վախնալ: Տեսնէ Տէր եւ ողորմի:

423. Շատ անգամ երկնք, երկր. եւայլն. առանց յօդի կը գործածուին: Երկնք, երկր, ծով եւ ցամաք Աստուծոյ հրամանին հնազանդ են: Երկրէ երկնք ամբար հեռաւորութիւն կայ:

Ուղղականէն զանազանելու համար երբեմն հայցականը ն կամ ը յօդով կը գրուի: Նոյնն իմացիր քանի մը ուրիշ անուանց վրայ ալ:

Գոյական յատուկ անուանց եզակին՝

424. — Ա. Ուղղականի մէջ առանց յօդի կը գործածուի: Աղէտսանդր մեծամեծ աշխարհակալութիւններ ըրաւ: Ներսէս զՀռոմ այրեց եւ իւր մայրն սպաննեց: Արեւի իմաստութեան մայրաքաղաք էր: Եփրատ ու Տէգրէս՝ Միջագետաց սահմաններն են:

425. — Բ. Հայցական հոլովը լուադոյն է առանց յօդի զնախդրիւ գործածել: Թողովուրդն զՌոբոլտ մերժեց: ՉՅովեէ իւր եղբարքը վաճառեցին: — Բայց կ'ըսուի նաեւ՝ Սպարտացիք Ասիէն առին եւ բնակիչքը թրէ անցուցին: Արսէն թէ վարազդաս մէկ ցատքելով Եփրատն անցաւ:

426. — Գ. Սեռականի ու տրականի մէջ՝ կայ որ յօդ կ'առնուն, կայ որ չեն առնուր. զորօրինակ. Արտուէն զօրքը: Արեւիկէն անապատները: Գաւթին կամ Գաւթոյ անյիշաչարութիւնը: Ներսէսի ակունքը՝ Նոբէոյ մէջ կը կարծուի:

427. — Դ. Բացառականը սովորաբար յօդով կը գործածուի: Աբեսողոմ Գաւթին ապստամբեցաւ: Իսրայէլացիք Յորդանանն անցան: Հերովդէս Յովնանէն չէն կ'ակնածէր:

Ե. Գործիական հոլովն ըսած ենք թէ երբէք յօդ չ'առնուր. (83:)

Մինչեւ հիմայ տրուած կանոններէն կը խտարին հետեւեալները.

428. — Ա. Յօդ չառնող բառերը, թէ յատուկ անուն ըլլան՝ թէ հասարակ, երբ քովերնին յատկացուցիչ կամ ածական մ'ունին՝ յօդ կ'առնուն. Իսրայէլի Ասորոսը. Այն Ասորոսն որ կը պաշտէի: Քաղղէաստանի երկէն ը միշտ պայծառ ըլլալուն՝ աստեղագիտութիւնը հին շուտ ծաղկեցաւ: Եփեսացոյ Արտեմիսը: Գանովայի Թեոփոսը: Յաւագին Նիբէէն: Մարդատեաց Սեոսոսը: Խնկաբեր Արտեմիս: Պետրոսի (քարոզած) Քրիստոսը: Նոյնպէս յօքն. Երկու Ներսէսները:

Հետերնին ածական մ'ունեցած աստննին և յօդն ածականին վրայ կը գրուի՝ գրաբար ձեւով. Մեծն

² Ձատ է՝ Մարդս տկար է. Մարդս երես չէ տեսած. որ իբրեւ մասնական անուն չի գործածուիր. (տես վարք. 472):

434. Մէս եւ Մէկու միշտ յօդով կը բանին. եւ էթէ գոյական ունին, յօդը նոյն գոյականին վրայ կը դրուի. Տեսնենք միւսն ալ, մէկալն ալ: Միւս ընկերն իրեն կը սպասէր:

435. Ժամանակ ցուցնող անունները, (մանաւանդ այս եւ Դս ածականով,) թէեւ որոշեալ բլան, սովորաբար առանց յօդի կը մնան. Այս տարի. Այս ամիս. Այս շաբաթ. Այս օր, (որ կը դրուի այսօր.) Այս առտու. Այն ատեն. Անցեալ տարի. Անցած օր. Միւս ձմեռ. Մէկալ գիշեր. Գալ անդամ. Գալ տարի: Իսկ հէզ բառը դրեթէ երբեք յօդ չ'առնուր:

436. Ասանկ տեղեր որոշեալն յօդը յատուկ գործածութիւն մ'աւնի. — ածականին վրայ դրուելով, կամ միանգամայն գոյականին վրայ ալ կրկնուելով. այսպէս.

Մէկալն օր.

Ուրբաթն օրը.

Անցածն օր.

Անցածն օրերը.

Կիրակին առտու.

Շաբաթն իրիկուն:

437. Սեռականէ ստացականները (169) եւ մանաւանդ քովի, քովի, վերի, վրայի եւայլն (293) ածականներն երբ հետեւին գոյական մ'աւնին, նոյն գոյականն ստացական յօդ կ'առնու, իսկ իրենք առանց յօդի կը մնան: Ծառին վրայի թռչունը. Քսզի աներնն. Առջևի սեղանք. Չեռքի գառազանն. (էլիմարէի շոտոնի): Չքսուիր՝ Առջևիք սեղան, եւ ոչ Ծառին վրային թռչունը:

438. Երբ երկու նոյնահայրով բառ մէկ բառի տեղ առնուած բլան՝ առանց ու շողկապի, յօդը բառական է միայն վերջնոյն վրայ դնել. ինչպէս. Վերի վերոյ կը նային, Եւրի պիտու չեն հաշուեր: Անցնել երկու ճշ ձեւացուց: Երկու քու գիտեր են: Նոյնպէս մէկ տեղ կը հօրովին. Մինչեւ ձեր քու ճոնելուն ժամը: (Փոխանակ՝ Աւելին պակասը. կամ Աւելին ու պակասը. Երթալ գալս: Գալուն մտնելուն:)

* Չառ է՝ Մարտ տկար է. Մարտու երես չէ տեսած. որ իբրև մասնական անուն չի գործածուիր. (տես վարք. 472):

434. Մէս եւ Մէկու միշտ յօդով կը բանին. եւ էթէ գոյական ունին, յօդը նոյն գոյականին վրայ կը դրուի. Տեսնենք միւսն ալ, մէկալն ալ: Միւս ընկերն իրեն կը սպասէր:

435. Ժամանակ ցուցնող անունները, (մանաւանդ այս եւ փոս ածականով,) թէեւ որոշեալ ըլլան, սովորաբար առանց յօդի կը մնան. Այս տարի. Այս ամիս. Այս շաբաթ. Այս օր, (որ կը գրուի այսօր.) Այս առտու. Այն ատեն. Անցեալ տարի. Անցած օր. Միւս ձմեռ. Մէկալ գիշեր. Գալ անդամ. Գալ տարի: Իսկ հէշ բառը գրեթէ երբեք յօդ չ'առնուր:

436. Ասանկ ակղեր որոշեալն յօդը յատուկ գործածութիւն մ'ունի. — ածականին վրայ դրուելով, կամ միանգամայն գոյականին վրայ ալ կրկնուելով. այսպէս.

Մէկալն օր.

Ուրբաթն օրը.

Անցածն օր.

Անցածն օրերը.

Կիրակին առտու.

Շաբաթն իրիկուն:

437. Սեռականէ ստացականները (169) եւ մանաւանդ ասի, ասի, վերի, վրայի եւ այլն (293) ածականներն երբ հետերնին գոյական մ'ունին, նոյն գոյականն ստացական յօդ կ'առնու, իսկ իրենք առանց յօդի կը մնան: Ծառին վրայի թռչունը. Քոզի աներնիս. Առջևի սեղանդ. Չեռքի գուռազանս. (Էլիմարէի շոգոտի): Չ'ըսուիր՝ Առջևիդ սեղան, եւ ոչ Ծառին վրային թռչունը:

438. Երբ երկու նոյնահարով բառ մէկ բառի տեղ առնուած ըլլան՝ առանց ու շողկապի, յօդը բաւական է միայն վերջնոյն վրայ դնել. ինչպէս. Վեր ի վերոյ կը նային, ասի ուսուցչէն հաշուեր: Անցնել երկու ճիւղ ձեւացուց: Երկու գուլ գիտեր են: Նոյնպէս մէկ տեղ կը հարկուին. Մինչեւ ձեր գուլ մտնելուն ժամը: (Փոխանակ՝ Աւելին պակասը. կամ Աւելին ու պակասը. Երթալ գալս: Գալուն մտնելուն):

Առաջին մասին մէջ ըսինք (78.) թէ ն յօդը ձայնաւորով վերջաւորած բառերուն է, եւ ը յօդը՝ բաղաձայնով վերջաւորածներուն. — սակայն՝

439. Ն յօդը բաղաձայնով վերջաւորած բառի մը ծայրն ալ կը դրուի՝ երբ յաջորդ բառն ըլլայ է՛մ եւ ալ, եւ կամ որեւիցէ ձայնաւորով սկսած բառ. զորօրինակ. Եթէ Լիբանանու մայրերն ընկան, տկար եղէգներն ինչ բանի վստահացեր են: Մայրն ալ կը հասնի: Շունչն ալ հասաւ, սիրտն ալ: Քարն ու փայտը: Եղբայրն է՛մ իրեն: Ամէնքս վարն էին: Գուրտն էր կեցեր: (Չ'ըսուիր՝ Մայրը ալ. դուրսը էր. եղբայրը է՛մ:)

Ճիշդ խօսելով այս կանոնը մինակ է՛մ եւ ալ բառերուն համար է. (տես 87:): Ասանցի ասոնք նախ ընթաց բառին հետ մէկտեղ կ'արտաբերուին. ուստի եթէ ը յօդ դնես՝ սխալ կ'ըլլայ: Բայց սխալ չ'ըլլար, եթէ ըսես՝ շեճան փախան սրը աջ սրը ձախ: Մայրը որդիքն առջեւն առած, կամ որդիքը առջեւն առած կը խրատէր:

Բայց հիմայ ն յօդը շատ յաճախ կը բանեցուի:

440. Իսկ երբեմն խօսքին աւելի որոշութիւն տալու համար՝ է՛մ եւ ալ բառերէն անմիջապէս յառաջ ալ ը կրնայ մնալ. այսպէս. Այն ասպետը՝ էր ատեն մը հարուստ եւ երջանիկ, որ հիմայ չէ: Պարտեղը ալ ծաղիկ չմնաց:

Ասանցի է՛մ բայն եւ ալ մակրայր (որ հոս անի էրէ կը նշանակէ.) յաջորդ բառին հետ կապուած են եւ ոչ նախընթացին:

Անորոշ յօդը յայանի է որ միայն եզակի գոյականի համար է. — սակայն

441. — Ա. Յորնակի գոյականի վրայ ալ երբեմն կը դրուի. այսպէս. Այն պղտոր օդոյն մէջ՝ հալածեալ թռչնոց նման քաներ մը կը տեսնուէին: Խրճթին մէջէն ամէն օր յայնէր կիւնէր մը կը լսուէին:

442. — Բ. Երբեմն նաեւ ածականի վրայ ալ կ'աւելցուի. այսպէս. Ամենուն աչքին զարմանալի մը կ'երեւար: Իւր խօսքերն ու դրուածքը անոյշ մըն են: Նոյնպէս սեռականէ ածականի վրայ. Սա երիտասարդը քան որքան մը կամ քան որքան մը կայ. (404:)

443. — Գ. Քանի մը շափ եւ քանակութիւն

ցուցրնող ածականներ ալ Տը յօդ կ'առնուն . այսպէս .
Քէլ Տը գինի . Քէլ Տը համբերութիւն : Ասո Տը ցուրտ
Հատագովութիւններ :

Առանց որոշեալ եւ անորոշ յօդի կը դրուին
գարձեալ՝

444. — Ա. Գրոց դլուխներն ու դլխաւոր մասե-
րուն անունները . այսպէս . Գլուխ չորրորդ . Հատուած
վեցերորդ : Միջին գարու պատմութիւն : Յառաջաբան :
Վրիպակք , եւայլն :

445. — Բ. Երբ բանի մը մասերը կամ բաժան-
մունքը բացատրուի , — մանաւանդ ուսումնական լե-
զուաւ . Հիւսիսային կիսագունդն երեք դլխաւոր ծով
ունի . Սառուցեալ ծով , Ատլանտեան ովկիանոս եւ Խա-
ղաղական ովկիանոս : Մարդս հոգիէ եւ մարմնէ բաղա-
զրեալ է :

446. — Գ. Առակաւոր եւ վճռական խօսքերու
մէջ շատ բան առանց յօդի կը դրուի . այսպէս . Խրատ
եւ յանդիմանութիւն՝ իմաստնոյ համար են , Կանգնէ եւ
Կարիք՝ անմոռի համար : Սխալել՝ ամէն մարդու է :

§. 5. Թոռակաս եւ Մասնակաս անոռակց
գործածոթիւնը :

447. Մէկ թուական անունը՝ եթէ շատին մէջէն
հաս մը ցուցրնէ , կը հօլովի սեռական՝ Մէկո : Այս-
պէս . Մէկոն՝ կրած վեշտը շատերուն ազգելի կ'ըլլայ :
Վիշապներէն Քէկոն մօտեցաւ : Ազգան այն ծառե-
րէն Քէկոն վրայ թառած էր : — Իսկ եթէ վերացեալ
կերպով մէկ մը ցուցրնէ , (եւ ոչ շատին մէջէն մէկը ,)
կամ թէ 1 թիւը նշանակէ , կը հօլովի Մէկի : — Մէկին
վրայ զրոյ մ'որ դնես՝ կ'ըլլայ տասը . (չ'ըտուիր՝ Մէկոն
վրայ) Գալ ամոյն Քէկին հաշիւնիս կը տեսնենք :
(Ժամը) Քէկին քառորդ կայ :

* Կայ ըսող ալ՝ Մէկին կրած վեշտը :

448. Բարդութեանց մէջ Քէկ միշտ կը հօլովի Քէկի :
— Ժողովականաց Կանոն-Քէկին քուէն բացասական ե-
լաւ : Տանոն-Քէկին կէսն է հինգ ու կէս :

449. Մէկ թուականն որոշեալ յօդով՝ կ'ըլլայ գոյական մասնական անուն. (իրբ դրաբար Ոմն, մի ոմն:) — Մէկը պատասխան առաւ: Եւ ոչ Տէկը կրցաւ դուշակել: — Կամ ստացական յօդով՝ Մէկերնիդ նաւ մտնէ ու հասնի ետեւէն:

450. Իսկ Տը յօդով Տէկ թուականը կը հսլովի՝ հոյ. Մէյ Տը (փխկ. Տէկ Տը.) սեռ. ար. Մէկո՝ Տը. բոյ. Մէկէ Տը. (ուղղական շունի:) — Առի Տէյ Տը, Տէյ մ'ալ կ'ուղէի. (այսինքն՝ առի հատ մը, հատ մ'ալ կ'ուղէի) Այնպիսի Տէկո՝ Տը յանձնէ՝ որ վրան վստահ ըլլաս: Իսկ ուղղական եթէ պէտք ըլլայ՝ միշտ կը դործածուի Մէկը:

451. Որովհետեւ գոյական եղած է Մէկը, Տէկո՝ Տը, Տէկէ Տը, կրնայ իրմէ յառաջ ածական մը կամ բացայայտիչ մ'առնուլ. Ռիբարդ անուն Տէկը: Միամիտ Տէկն էր որ հաւատացեր ու պատմեր է: Մրամիտ Տէկո՝ Տը կը նմանի: Հաւատարիմ Տէկէ Տը լսեցի: — Բայց չ'ըսուիր սեռականով՝ Անոնց մէկէ մը. այլ՝ Անոնց մէկէն կամ Անոնցմէ մէկէն:

452. Քանի մը տեղ սովորութիւն է Տէկ կամ Տը թուականը զեղել. եւ ըսել. Օր յառաջ. (փխկ. Օր Տը յառաջ, կամ Մէկ օր յառաջ:) Ամիս ու կէս. (փխկ. Մէկ ու կէս ամիս, կամ Ամիս մ'ու կէս:) Տարի ու կէս: Կանգուն ու կէս: Մարդ մարդու օգնական է:

453. ՄէյՏէկ բաշխականը շատ անգամ յոքնակի գոյականէ ետքը կը դործածուի, երբ խօսքին մէջ էրտանչիւր, «Տէն Տէկը եւ այլն ներդործութեամբ կամ զօրութեամբ դրուած ըլլայ. Ատոնք ՏէյՏէկ գազան են: Առած լրերս՝ ՏէյՏէկ դաշոյնի հարուած եղան խռովեալ սրտիս: (Զօրութեամբ կ'իմացուի՝ «Տէն Տէկը, էրտանչիւր ՏէյՏէկ:)

454. Ը վերջաւորած թուականներուն ը գիրը ձայնաւորէ մը յառաջ նուի կը դառնայ նոյն կանոնով՝ որ վերը (439) աւանդեցինք ը կամ ն յօդ դործածելու վրայ: Այսպէս կ'ըսենք՝ Եօթն անգամ. Ինն ալ հասան ժամանակին: Իսկ հաստատուն կանոնով կը գրուի եւ կ'ըսուի միշտ՝ Ինն ու կէս. Տասնումէկ.

Տասնուչորս, եւ այլն. եւ ոչ երբեք՝ Ինչ ու կէս կամ տասը ու մէկ:

455. Բացարձակ թուականներուն վրայ ն ստացական յօդ եւ ու կ'աւելցուի. եւ այն ատեն կը նշանակեն՝ բոլորը մէկանց: Ինչպէս. Երկուքն ու. Երեքն ու. Չորսէն ու: Տասուերկուքն ու միեւնոյն օրւան մէջ գլխատուեցան: Երկուքնէն ու կամ Երկուքն ու զըրկուեցանք: Հինգերնէն ու հրաւիրեալ էք:

456. Բացասական բայերու քով կը գործածուին Մէկը, Ժբոյ, Բան Ժը կամ Բան՝ փխկ. Ե- ու Մէկը, ու ու եւ Ե- ու Բան Ժը, ու ինչ մասնական անուններով հաստատական բայ գնելու. զորօրինակ. Այն ազազակին եւ խոսվութեան մէջ՝ Մէկը շխմացաւ կամ ջջին խախտիլն ու երեքայը: Ամէնայէն Բան չկրցաւ խօսիլ: Բան Ժ'ալ չէր տեսնուեր մշուշին պատճառաւ: Մ'բոյ շտեսաւ: (Աւելի բնաիր եւ որոշ է՝ Ոչ ոք խմացաւ. կամ՝ Եւ ոչ մէկն խմացաւ:)

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Թ Բ .

ԴԵՐԱՆՈՒԱՆՅ ԵՒ ԴԵՐԱՆՈՒՆԱԿԱՆ ՅՕԴԵՐՈՒ
ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆԵԸ

§. 1. Դերանուններ:

457. Անձնական դերանունանց Ինչ, չեղ, յեղ, յեղ գրաբար տրականները սովորաբար միջարկութեանց հետ կը բանին. այսպէս. Այս ինչ. Երանի է չեղ. Բարեւ յեղ. Բարի լոյս յեղ, եւ այլն:

458. Թէպէտ ինչ, ի-բ կրնայ երբեմն ան, անոր դերանունան տեղ դրուիլ. բայց շփոթութեանէ խորշելու համար միտ գնելու է որ ինչ, ի-բ՝ խօսքին գրխաւոր անձը կը ցուցնէ, (զորօրինակ անուն-բային), իսկ ան, անոր՝ երկրորդական անձ մը. ինչպէս այս խօսքիս մէջ. Տեսաւ հեռուանց ի-բ Գոմէտ եղբայրն ու անոր որդիքը: Իսկ դատախազներն որ դաւաճաններուն ամէն բանը կը գիտէին, անոնց քանի մը խօսքէն գուշակեցին թէ արդէն իրենչ վտանգի մէջ են. (այսինքն՝

դաւաճաններուն խօսքէն, դատախաղները վտանգի մէջ են: — Շփոթ կ'ըլլար խօսքն՝ եթէ ըսուէր. Իրենց քանի մը խօսքէն դուշակեցին թէ իրենք վտանգի...:

459. Ըսած ենք (171) թէ յարաբերականը հարկաւ ուրիշ խօսքի մը հետ կապուած է՝ զորն որ կը յարաբերէ, այսինքն յառաջ կը բերէ: Արդ այն առաջին մասը զորն որ յարաբերական գերանունը կը յարաբերէ (գերանուն մը կամ գոյական,) կը կոչուի *Յարաբերեալ*. Ինչպէս օրինակիս մէջ. Հօրն որ հովիւ շունի՝ գայլերու ճարակ կ'ըլլայ: — Հօր՝ յարաբերեալ, որ՝ յարաբերական գերանուն:

Յայտնի է որ յարաբերական խօսք մը երկու բայ, ուստի եւ երկու նախադասութիւն կ'ունենայ. 1. Հօսքը գայլերու ճարակ կ'ըլլայ. 2. որն որ հովիւ շունի:

460. Յարաբերական գերանունը միշտ իւր յարաբերեալէն յետագաս է. Մեղուն ու Տրջիւնն որ շնչին անասնիկներ են՝ աշխատասիրութեան օրինակ եղած են:

461. Յարաբերական գերանունը միշտ իւր բայէն կամ խնդրէն նախագաս է. Քանի խիտա դարմաններ որոնցմէ կը ստեղծուին, մեր կեանքը պարզեւած են մեզի: Ասորի մ'որուն ստեղծն անթիւ թռչնոց դադար եղած է:

462. Յարաբերական գերանուան եզակին՝ ուղղական եւ հայցական հոլովներուն մէջ շատ վայելուչ կերպով յօքնակիի տեղ կը գործածուի, — երբ իւր յարաբերեալը զօրութեամբ դրուած չէ. զօրօրինակ. Աշտերն ու դառնութիւններն որ մինչեւ գերեզման մարդուս կ'ընկերանան, ոմանց նաեւ դժբախտ յաւիտենականութեան մը նախաճաշակն են: Այն տղեղ կապիկներն որ տեսար, Ափրիկէի կապիկներ են: — Փոխանակ ըսելու՝ Գառնութիւններն որոնք կ'ընկերանան, կամ Ապպիկները զորոնք տեսար:

Անտեղի է՝ Ես որն որ. դուն որն որ. եւ մանաւանդ յայտնի սխալ է յօքնականի քով՝ Մենք որն որ. աւանք որն որ:

Այսպիսի տեղեր բաւական է եւ բնական է պարզագէտ որ գերանուն:

463. Իսկ երբ որ յարաբերեալը զօրութեամբ գրուած է, միշտ կը գործածուի որ շաղկապ՝ եզակիի մէջ նախընթաց ն յօդով. Որն որ. որոնն որ. յօք. աւանց յօդի՝ որոնն+ որ. որոննց որ, եւայլն: Ընարէ առ որն որ կամքդ կ'ախորժէ: Տերեւախիտ ծառերն անւձրեւի կաթիլներով ծանրացած են, որոնն որ մերձենաս՝ կ'ողողէ զքեզ ջրով: — Այսպիսի տեղեր՝ որն որ, որոնն որ կը նշանակէ տձկ. հանկուճ +ի: (Ա՛րտուի նաեւ՝ սրբ որ:)

464. Բայց կ'ըսուի Ո՛վ որ, փոխանակ ըսելու՝ այն մարդն որ, որ մարդն որ. յօքն. Որոնն+ որ. — նոյնպէս Ինչ որ. փխկ. այն Բանն որ, որ Բանն որ ըսելու: Աստուծոյ փոխ տուած կ'ըլլայ՝ ո՛վ որ ազքբաին ողորմութիւն կ'ընէ: Որոնն+ որ անսովոր լուսութիւն մը սկսան պահել, կասկածելի եղան: (Ինչ որ՝ սովորաբար կը հոլովի սեռ. տր. եւ բցո. Ինչ Բանի որ. Ինչ Բանի որ:)

465. Զգուշալի է յաճախել Որ անոր, որ անոնց-ձէ, որ իրեն՝ տաձկ. ձեւով հոլովումը, փոխանակ՝ որոնն, որոննց-ձէ եւայլն ըսելու: (Աւանդի տաձկ. լեզուն իւր յարաբերականը միայն այս կերպով կրնայ հոլովել:) Որ այն ատեն. (այսինքն՝ Որ ատենն որ:) Շատեր կան՝ որ քիչ տրուեր է անոնց խելք ու հանձար: Սեղանաւոր մը գիտեմ՝ որ անկէ իշխանները փոխ կ'առնուն: Այն որ ամէնքն իր-ձէ կը գողան: Աւասիկ երկու տղայքն որ ծնողքն անոնցմով կը պարծին:

466. Աւելի գործածական է այդ ոճը՝ երբ յաջորդ գերանուան տեղ ստացական յօդ գրուի. Ինչպէս. Մարդ կայ որ հետը չի խօսուիր: Զինուորներ որ ձեռքերնին՝ զէնք չկայ: Ճարտար մէկն որ ձեռքը կտարած է: Աղքատ մ'որ պատուած են զգետները: Այնպիսի մէկու մը յանձնէ որդեակդ՝ որ վրան վատահ ըլլաս:

467. Որ գերանուան եզակի ուղղականն ու հայցականը ստացական յօդով կրկնուած՝ կը նշանակէ Ձէիլ (այսպէս) Ձէիլ (այնպէս). կամ ո՛մանն+ (այսպէս) ո՛մանն+ (այնպէս.) զորօրինակ. Արտորնօք հեծան փախան որը աջ որը ձախ: Որը շատ է կ'ըսեր, որը քիչ: Անգագար մաննել ելլել մըն էր, որը ներս որը դուրս:

Այսօրւան օրս.

Շարթուս մէջ.

Ամոցս վերջերբ.

Օրէս ի վեր. (այսօրւընէ սկսեալ:)

Հիմակու ատենս.

Առանձին կերպով մը մարդ բառին եղակին «յօ-
դով կը դործածուի. Մարդս, մարդուս. փոխանակ՝
մարդը, մարդիկ կամ մարդկային բնութիւնն ըսելու:
Մարդուս սիրաբը խոր ծով մըն է, կ'ըսէ իմաստունը:
Մարդս տկար է: (Չատ է ուղղ. մարդ անյօդ. սեռ.
մարդոսն յօդով, իբր մասնական անուն. տես 433:)

473. — Գ. Ստացական յօդերը քանի մը դէպ-
քի մէջ սովորութիւն եղած է յատկացելոյն վրայ դնել՝
փոխանակ յատկացուցչին վրայ դնելու: Այսպէս կ'ը-
սենք՝ Չեռքի դաւազանս. Երթալու ատենդ. (փխկ.
ձեռքիս դաւազանը. երթալուդ ատենը:) Տղայութեան
օրերս, կամ Տղայութեանս օրերը:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Թ Գ .

ԲԱՅԵՐՈՒ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՒՆԸ

§. 1. Բայերոս սեռը:

474. Արաւորական բայն որ ըստ ինքեան ուրիշէն
կրել մը կը ցուցնէ, շատ անգամ պարզապէս չէզոքի
տեղ կը դործածուի. զորօրինակ. Այդ մարդուն բնաւ-
բութիւնն հիմայ բոլորովին փոխուած է: Ամէն խօսքի
մէջնեպոսիլ խոհեմութիւն չէ: — Այսպէս ալ՝ Առա-
ցուիլ. սրբուիլ, եւ այլն. այսինքն՝ ինք զինքը լուալ,
սրբել. ինք զինքը նեւել:

475. Արաւորականը կը դործածուի դարձեալ՝ ի-
րարու մէջ փոխադարձ դործողութիւն ցուցնելու հա-
մար: Երկու բանակներն (իրարու) շարժուեցան, եւ յաղ-
թութիւնն երկար ատեն անորոշ մնաց: Առաջին Կոս-
տանդուսն մէկը զմէկ չճանչցանք:

Միադիմի կամ գիմազուրկ բայերը կը դործածուին՝

476. — Ա. Գիմաւոր ստորագասական բայով.
ինչպէս. Հարկ է որ երբեքս եւ Հում ալ Կոստանդ, ըստ

Այսօրւան օրս.

Շաբթուս մէջ.

Ամսոյս վերջերը.

Օրէս ի վեր. (այսօրւրնէ

Հիմակու ատենս.

սկսեալ :)

Առանձին կերպով մը մարդ բառին եղակին ս յօ-
դով կը գործածուի. Մարդս, մարդուս. փոխանակ՝
մարդը, մարդիկ կամ մարդկային բնութիւնն ըսելու :
Մարդուս սիրտը խոր ծով մըն է, կ'ըսէ իմաստունը :
Մարդս տկար է : (Ձատ է ուղղ. մարդ անյօդ. սեռ.
մարդսն յօդով, իբր մասնական անուն. տես 433 :)

473. — Գ. Ստացական յօդերը քանի մը դէպ-
քի մէջ սովորութիւնն եղած է յատկացելոյն վրայ դնել՝
փոխանակ յատկացուցչին վրայ դնելու : Այսպէս կ'ը-
սենք՝ Չեռքի դաւազանս. Երթալու ատենդ. (փխկ.
ձեռքիս դաւազանը. երթալուդ ատենը :) Տղայութեան
օրերս, կամ Տղայութեանս օրերը :

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Թ Գ .

ԲԱՅԵՐՈՒ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

§. 1. Բայերոս սեռը :

474. Կրաւորական բայն որ ըստ ինքեան ուրիշէն
կրել մը կը ցուցնէ, շատ անգամ պարզապէս չէզոքի
տեղ կը գործածուի. զորօրինակ. Այդ մարդուն բնաւ-
բութիւնն հիմայ բոլորովին փոխուած է : Ամէն խօսքի
մէջ նիւթսիւ խոհեմութիւնն չէ : — Այսպէս ալ՝ Առա-
ջուիլ. սրբուիլ, եւայլն. այսինքն՝ ինք զինքը լուալ,
սրբել. ինք զինքը նետել :

475. Կրաւորականը կը գործածուի դարձեալ՝ ի-
րարու մէջ փոխադարձ գործողութիւնն ցուցնելու հա-
մար : Երկու բանակներն (իրարու) շարժուեցան, եւ յաղ-
թութիւնն երկար ատեն անորոշ մնաց : Առաջին րեւ-
նուելունս՝ մէկը զմէկ չճանչցանք :

Միադիմի կամ գիմազուրկ բայերը կը գործածուին՝

476. — Ա. Գիմաւոր ստորադասական բայով.
ինչպէս. Հարկ է որ երբեքս ես Հոռոմ ալ րեւնեմ, ըսաւ

Առաքեալ: Ամօթ է որ հեթանոս մարդիկ քան զմեզ
աւելի առաքինի ըլլան:

477. — Բ. Աներեւոյթ դերբայով. որ այն ասեմ
անուն-բային տրականի կը դառնայ. այսպէս. Հարկ է
ինձի՝ երթալ Հոսով ալ րեանել: Այցել է երէրասարդաց
ժերերուն մի րանել:

կամ առանց անձ ցուցնելու, (առանց տրակա-
նի.) Ամօթ է Աթէնք երթալ եւ պարապ (բան շտոր-
ված) ետ դառնալ, կ'ըսէին նախնիք: Ի զուր է իօտիլ
ուր մտիկ ընող չկայ:

§. 2. Բայերուն եղանակներն ու ժամանակները:

478. Սահմանական ներկայ ժամանակն որոշուած
է հիմակուան գործողութիւնը կամ սովորութիւնը եւ
կամ իրին բնութիւնը յայտնելու. զորօրինակ. Տղաք
կը խողան: — Տարւան մէջ ամիս մը ծով կը քանեն:
— Խաղաղասերը սիրելի է ըլլայ: Ծառերը գարնան կը
ճաղկեն:

479. Սահմանական անկատարը քանի մը դէպքի
մէջ՝ քաղաքավարական կամ մեղմական բացատրու-
թիւն մ'եղած է ներկայի տեղ գործածել. այսպէս.
Կը քողշայի որ այս պատմութիւնս երրորդի մ'ալ չհա-
ղորդուէր. (այսինքն՝ Կը քողշամ որ ուրիշի մը չհողոր-
դուէ:) Կը խնդրէի որ եթէ հնար է՝ ժամանակին ան-
յապաղ հասնուի: Ես այդ կարծիքը չեմ դատարարուր:

480. Թեական կամ պայմանական խօսքերու մէջ,
որ հարկաւ երկու նախադասութենէ կազմուած են,
առաջին նախադասութիւնը երբեմն սահմանական ե-
ղանակ կը գրուի, եւ երբեմն ստորադասական. իսկ
երկրորդը միշտ սահմանական*: Եթէ կը Լեկի, հա-
պա ինչո՞ւ չե՞ի պատասխաներ: Եթէ հոս ճառս, դուն
ալ կը րեանել: Եթէ ամէն արկածի պատրաստ ըլլային
չե՞նք ամէն անդամուն այնչափ խոռվեր:

* Երկրորդ նախադասութիւնն եթէ հարցմամբ է,
երբեմն ստորադասական ալ կը գրուի. Եթէ անակն-
կալ բան չէր, ինչո՞ւ զարմայի: Եթէ մեկհասակ
զուակս ալ յափշտակէին, ալ ես ինչով միտարուի:

481. Եթէ, երբ, մինչեւ որ, ասնի որ, բաւական որ, միայն ինչ, իբր ինչ եւ այլն բառերէն ետքը սովորաբար ստորագասական եղանակ կու գայ. ինչպէս. Եթէ այսպէս մէկը զմէկ խաթաթէ, աեսէք՝ շուտայ ինչ օր մ'ալ իրարմէ սորոհի: Ոչ որ զիս րեանէ, պիտի զարնէ մեռցնէ:

482. Պարզ ստորագասական ժամանակ մը բաւական կ'ըլլայ երբեմն թէական նախադասութիւն մը կազմելու՝ առանց եթէ, երբ, նէ աւելցնելու. զորօրինակ. Տեաննն որ մեռնելու վրայ է, կը թողուն կ'երթան: Մեռնելիքս զիսմ, զքեզ չեմ լքաներ: Թշնամուցող տունն այրած լեկէր՝ կ'ուրախանայիր արդեօք:

483. Տաճկական ոճ է՝ ստորագաս. ներկայի տեղ սահմ. յարակատար գործածել կրկնութեամբ: Ծանօթ եղեր է՝ օտար եղեր է՝ անխտիր կը մտնէ կը տեսնուի: Եթէ վտանգի ատեն եկեղեցական չգտնուի, գայեակն է եղեր կամ ուրիշ մը, պէտք է երախայն մկրտել: Տե՛ւեր է զիս րեանն՝ հոգ չէ: Փոխանակ ըսելու՝ Եթէ ծանօթ ըլլայ՝ թէ օտար, անխտիր կը մտնէ: Գայեակն ըլլայ կամ ուրիշ մէկը: Գայեակն ըլլայ թէ ուրիշ մէկը: Տե՛անէ թէ չրեանէ, հոգ չէ:

484. Ճիշդ խօսելով՝ պէտք էր ստորագաս. անկատարով ըսուիլ, կը սպասէր որ ընկերը գար. Խնդրեցի որ իրենք քիչ մը հեռանային. բայց սովորութիւնն ասոր հակառակ կ'ուզէ որ երկրորդ անկատարին տեղ ներկայ գրուի. այսպէս. Խնդրեցի որ իրենք քիչ մը հեռանան: Բրմին գողգողալէն եւ գանդաշելէն ենթադրեցին թէ բան մը րե՛ւեր է: կը վախնար, որ շուտայ թէ հայրը լե՛ եղածն եւ զինքը խրատէ եւ իւր շար կամացն արգելք ըլլայ:

485. Ստորագասական կը գործածուի՝ հրամայականին նաեւ Ա եւ Գ դէմքերուն տեղ. (յայտնի է որ հրամայականը միայն Բ դէմք ունի:) Թշնամիք հասեր են. ելլե՛մ րեանն ուր են. զարնէն՝ խորհուրդն է եւ բնաջինջ ընէն՝ սա վատերու բանակը: Չիւնիկն երթայ իմացընէ մեր գալուստը: Գան հոս եւ խնդիրքնին հասկըջընէ: Այս իրիկուն երթան անպատճառ:

Նոյնպէս ստորագաս. անկատարն ու դերակա-
տարը իբրեւ հրամայական՝ անցած ժամանակի համար.
Երթային տեսնէին. (տճկ. կէտէ իտիլէր:) Տես (255)
Բող շաղկապն որ այս դէպքիս մէջ կ'աւելցուի:

486. Ստորագասականով ձեւացած արդելականը
Ֆ' չ'առնուր. այլ կ'ըսուի՝ Չերթաս. Վերթայիբ. Թող
չսպասեն:

Ասկէ կը տեսնես որ Ֆ' շաղկապն արդի հայերէնի
մէջ Բ դէմքէ դուրս, չի գործածուիր:

487. Այս տեսակ արդելականը հարցմամբ ալ կը
բանի՝ ներկայ եւ անկատար.

Չըսես. (տճկ. տէտէն նէ.) յքն. Չըսէք. (տէտէնի՞ ղ նէ.)
Չըսէիր. (տէտէն նէ իտի.) Չըսէիր. (տէտէնի՞ ղ նէ իտի.)
բայց նշանակութիւնն արդելական չէ. այլ ըսել կ'ու-
զէ՝ ինչո՞ւ չես ըսեր. ինչո՞ւ չըսիր: — Կը տեսնես որ
այս դէպքիս մէջ ստորագաս. անկատարը սահմ. կա-
տարեալի տեղ կը գործածուի:

488. Բուն արդելական բայերու վրայ (թէեւ Բ
դէմքի ըլլայ,) Ֆ' չի դրուիր այլ պարզապէս ոչ, երբ
իրարու կապուած իրար յաջորդեն. այսպէս. Ոչ լսէ
զբամբասողը, եւ ոչ խօսէ բամբասողին: Ոչ գացէք
ոչ ալ գիտցէք:

489. Ընդհանրապէս բացասական եւ արդելական
խօսքերու մէջ՝ երբ երկու միեւնոյն դէմքով եւ թուով
բայ ետեւէ ետեւ գան, միայն առաջնոյն վրայ կը
դրուի չ կամ Ֆ', որ երկրորդին վրայ զօրութեամբ կ'ի-
մացուի. այսպէս. Մանուկ հովիւ, Վերնա՞ն ոչխարներդ
ժողով: Մինչեւ ցերբ Վն ի՞նչ գործքերնին տեսնէր:
Մէ՛ իրար ի-ժնէ՛ կծու խօսքերով ու Բո՞ւսուորէ՛:
Չեմ երթար տեսներ. (փոխանակ՝ Չեմ երթար չեմ
տեսներ:) Մի երթար տեսներ. (փխկ. Մի երթար մի
տեսներ:)

Այսպէս ալ՝ Չերթաս տեսնես. Չիյնաս մարիս.
(այսինքն՝ Չըլլայ թէ երթաս տեսնես, կամ իյնաս
մարիս:)

Այս ոճն հայերէնի յատկութիւններէն է:

490. Տաճկական զրուցուածք է՝ միեւնոյն բայը

Հաստատական եւ բացասական քովէ քով բերել կա-
պել. ինչպէս. Աբա զբա՛ն՝ միտքը գրածն յաջողուց,
(այսինքն՝ ամէն ջանք բրաւ:) Որդին գերութենէ փր-
կելու համար ունեցածը չունեցածը կու տար. (բովան-
դակ ստացուածքը:) Լեւոյ զլեւոյ՝ փախաւ զնաց: Լսած
չլսած՝ չեմ ուզեր պուաց: — Աւելի հայերէն է՝ Լեւոյ
Բէ չէ՝ փախաւ: Հողի- Բէ լսած՝ պուաց թէ չեմ ուզեր:
Բաղադրեալ ժամանակներու գործածութիւնն
իրենց նշանակութենէն յայտնի է. (տես 243:) Միայն
գիտնալու է որ

491. Բաղադրեալ ժամանակներն երբ ետեւէ
ետեւ իրար յաջորդեն՝ հասարակօրէն էական բայը
եւ ապառնուոյն պիտի բառը չի կրկնուիր. պիտի լսեն
ու սոսկան: Յափշտակես պիտի եւ սոսկոս երթաս: Հատ
բան խօսած էր եւ շատ պատիժ սպասնացած. — կամ
Հատ բան խօսած եւ շատ պատիժ սպասնացած էր: Գա-
ցեր ամէն բան պարտէր է տեղն ի տեղը:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Ժ Գ .

ԴԵՐԲԱՅՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԾՈՒԹԻՒՆ

492. Գերբայներն ոչ միայն իբրեւ բայ, այլ եւ
իբր անական կամ գոյական ալ գործածուելով՝ շատ
անգամ անուն-բայի եւ խնդիր կ'առնուն:

1. ԱՆՈՒՆ - ԲԱՅԻ .

493. — Ա. Անըրեւութի անուն-բային հասա-
րակօրէն անորոշ առանց յօդի է. բայց ինքն աներեւոյ-
թը սովորաբար յօդով կամ հօլոված. ինչպէս. Լուս-
նոյ վրայ ջուր գործուելը շատ երկբայական է: Փո-
խանակ ինչ ձեզի սպասելու, լաւ է որ դուք աճապարէք:
Ծովը սաստիկ հով քիչիկն կ'ուռեր ու կ'ալեկոծէր:
Զանգուի զարնէլէն յառաջ: Ժամանակ անցնելէն ետքը:
(Փխկ. սեռականի՝ Հովն փչելէն. զանգուի զարնուե-
լէն յառաջ:)

494. — Բ. Միւս գերբայները գրեթէ նոյն կեր-
պով նախընթաց անուն-բայի կ'առնուն. ինչպէս օրի-
նակներս կը ցուցընեն: Բերնէն իբր ինչո՞ւն մուկիս

վիշապը: Արտերը ըստ էության մեծատունը: Այդիէն
 խաղող փողոցում գիւղացւոյն բողբոջները: Արշափամֆ
 լոստիւն հովիտներ: Հաշտութեան դեպքում հասնելիս
 անյայտ է դեռ:

2. ԽՆԴԻՐ.

495. Ած անցեալն եւ լոս ապանին՝ որ գոյա-
 կանի քով իբր անական կը բանին, (տես Յոֆնած
 մարդ, 261.) կրնան նաեւ խնդիր-սեռի հայցական հո-
 լով առնուլ, երբ ներգործական նշանակութիւն ու-
 նին. այսպէս. Թոյն ուսած մարդ մը: Ծեծ կերած տղայ
 մը: Գործ փորձելու մարդիկ:

496. Գերբայները միշտ համառօտ խօսուածք մը
 կը կազմեն՝ թէական կամ մանաւանդ յարաբերական
 նախադասութեան մը տեղ. այսպէս կ'ըսենք՝ Եկող
 մարդիկ. այսինքն՝ մարդիկ որ կու գան. Եկած մարդիկ.
 մարդիկ որ եկան կամ եկած են. Գալու մարդիկ. մար-
 դիկ որ պիտի գան կամ պիտի գային, եւայլն: Ուս-
 տի դերբայներու զօրութեանը քաջ թափանցելու հա-
 մար՝ պէտք է զանոնք որ յարաբերական դերանուամբ,
 կամ թէ, որ, որդէսդէ շաղկապներով դիմաւոր բայի
 լուծել:

497. Ըսած ենք թէ հասարակ անականի մը նա-
 խադաս գոյական մը կը տրուի ստացական յօդով.
 (382.) նոյն գործածութիւնը շատ յաճախ է դերբայ-
 ներու քով: — Յարաբերական դերանուան յատկա-
 ցեալը՝ նոյն կերպով դերբայէ մը յառաջ կը դրուի՝
 երբ նոյն խօսքը դերբայով ամփոփուած ըլլայ: —
 Այսպէս այլեւայլ հօլովով եւ ստացական յօդով կը
 դրուի նախադաս յատկացեալը.

Որդոսկան. Տերեւները լափոսող ծառ մը. (ծառ
 մ'որուն տերեւները կը լափոսին:) Գլուխը ցառողն
 իրեն կը դիմէ: — Տերեւները լափոսած կամ լափած
 ծառ մը. (ծառ մ'որուն տերեւները թափուած են:)
 Խօսքը չըլլալու իրողութիւններ: Զօրութիւնը շօղ-
 տողն եւ քաշուեցաւ:

Հայցական. Ուրիշը կտրած ձիթենիդ. (ձիթենին

որուն ստերը կարեցիր: Թշնեբը համբաժ գիրքս: Թշնեբը համբելու գիրքս. (գիրքն որուն թղթերը պիտի համբեմ:)

Մեռական. Տանը մեջէն կրակ ելած դրացին. (դրացին որուն տան մեջէն կրակ ելաւ:)

Տրական. Ախիւն դարման չըլլալու հիւանդ. (որուն ախտին դարման չ'ըլլար:)

Քացառական. Քո՞վն ճամբայ բացուելու գետերը. (այն գետերն որոնց քովէն ճամբայ պիտի բացուի:)

Քոթիական. Խօսողը խաբուած նենդաւորդ. (նենդաւորն որուն խօսքովը խաբուեցար:)

Անկախիտ. Չի չէր մնացեր վրան հեծնելու. (որուն վրայ հեծնուի:)

Անկախիտ. Մէջը ձուկ որսալու կամ որսացուելու լիծ: Գրիչդ վրան մնացած սեղանը. (սեղանն որուն վրայ գրիչդ մնաց:)

Այս նախագիտելիքներով կը մեկնուին այն կերպ կերպ գործածութիւններն որ հետեւեալ օրինակներուն մէջ պիտի տեսնենք:

§. 1. Դերքայ Անկրեւոյթ:

498. Անկրեւոյթը կը դիտենք իբրեւ բայ եւ իբրեւ գոյական: — Գոյական է երբ յօդ ունի, կամ անունբայի, խնդիր եւ յատկացեալ եղած է: Այսպէս յաջորդ օրինակներու մէջ.

Բայ. Ես յանցաւոր ելլելով՝ դուն այնչափ խռովեցար:

Գոյ. Իմ յանցաւոր ելլելովս՝ դուն այնչափ խռովեցար:

Բայ. Գուն ետ Կառնիլ՝ պատիւդ չճանչնալ է:

Գոյ. Քու ետ Կառնիլդ՝ պատիւդ չճանչնալ է:

Բայ. Ներս ճոնելու վախցայ: Մոռալու կ'ամչնամ:

Գոյ. Ներս ճոնելիւն աչքս վախցաւ: Մոռալէ կ'ամչնամ:

Բայ. Ճշմարիտը խօսելու համար ներս կանչուեցաւ:

Գոյ. Ճշմարիտը խօսելուն համար ատելի եղաւ:

Իսկ անորոշ սեռականն ու տրականը (ս֊տեղծութեամբ եւայն.) ըսած ենք թէ իբրեւ ածական կամ իբրեւ շարժում՝ ցուցնող բայերու խնդիր կը բանի. (տես 265 եւ 361):

Ա. Աներեւոյթ բայ:

499. Գիմաւոր բայի տեղ երբեմն պարզապէս աներեւոյթ մը կը դրուի՝ անյօդ եւ անհոլով, առանց գրլխաւոր բային խնդիրն ըլլալու. զորօրինակ. Ար մտածէր երբեք իւր բարերարին ոտքն էջնալ եւ ներումն խնդրել: Ե՛ս այնպիսի մէկու մը առջեւ խոնարհել՝ այդ ինծի մահ է: — Հասարակօրէն կ'ըսուի՝ Ար մտածէր որ երբեք:

Աւելի սովորական է յօդով եւ հոլոված աներեւոյթն որ վերը (493) տեսանք:

500. Գիմաւոր բայէ մը յառաջ նոյն բային աներեւոյթը կ'աւելցուի՝ խօսքին ոյժ տալու համար, — մանաւանդ երբ յաջորդ նախադասութիւնը քայցով է: Ինչպէս. Մեաննէլ ամէնքս պիտի մեաննն: Խոսքանալ շատերը էլ խոսքանան, բայց ոչ ամէնքը կը կատարեն: Ցառնէլ էլ ցառնի՛, բայց չեմ ողբար: Նոյնը (ստացական) յօդով. Խոսքանալը կը խոստանայ, սակայն չի կատարեր:

501. Ողբել, էրնալ, քիտնալ, յեացընել, եւայն բայերէն ետքը լոկ աներեւոյթ կու գայ, (որ գլխաւոր բային խնդիրը կրնայ ըսուիլ.) այսպէս. Ուղեցին վրայ հասնել բայց չկրցան: Ար բաղձայինք այդ օտարականներուն հետ քիտնալ: Արնա՛ս երկնից աստղներն հաճըլ կամ ծովուն աւազները: Չգիտնալ յեացոց: Կարգալ չէր գիտեր: Երբեք ուղեւ: Չկրնալ հասնել:

Մեծապէս միտ դնելու բան է որ այդ աներեւոյթն ամէն դիպուածի մէջ անփոփոխ պիտի մնայ, թէեւ գլխաւոր բայն ալ աներեւոյթ գրուած ըլլայ (ինչպէս վերջին օրինակներուդ մէջ.) մանաւանդ հոլովուած աներեւոյթ կամ ընդունելութիւն: Այսպէս՝ Երբեք ուղեցները: Չուղեւով գերի հալ: Սրբիլ բաղձացողին: Հասնել չկրցողներէն: Չկրնալով Լեւ. եւ ոչ՝ Չկրցող հասնողներէն. Չկրնալ լսելով, որ սխալ կ'ըլլայ:

Ռամբկն ուրիշ անտեղութիւն մ'ալ սովորած է

կրնալ բայով. Չկրցայ Կե-Կե Կե. Չկրցինք Կե-Կե Կե. Կոխանակ Չկրցայ տեսնել, եւայլն:

Գարձեալ բառական յաճախեալ վրիպակ մըն է՝
առակ. Չէր ուզեր մտներ. Չէին ուզեր մտենար՝.
Չեմ կրնար լսեր. Ո՞վ կրնայ հասկընար:

502. Մոռնալ, վախնալ, սփննալ, Կաշտել, եւայլն.
բայերուն քով աներեւութի տրականը կը դրուի.
ինչպէս. Կարծես թէ կ'ամչնար իւր ով ըլլալն յայտ-
նելու: Ար վախնան հետս Կեանք-Կեանք: Նամակներն
եղբորս կարգալու մտցայ:

503. Քանի մը բայերու քով. ինչպէս Սկիւն,
համարչակել, յանդիմանել, սոխակել, եւայլն, կրնայ թէ
պարզ (ուղղական) աներեւոյթ եւ թէ տրական դրուի.
{ Գրելու սկսաւ. Խնդիրքդ մերժելու կը պարտաւորիմ.
{ Սկսաւ գրել: Խնդիրքդ կը պարտաւորիմ մերժել:
{ Աերջապէս կամքերնին կարարելու հաճեցաւ.
{ Աերջապէս հաճեցաւ կամքերնին կարարել:

504. Աներեւութի քով՝ համար, Կոխանակ կամ
Կեղ նախադրութիւնները զեղչուելով՝ կը մնայ պարզ
սեռական, — հասարակօրէն ստացական յօդով. ինչ-
պէս. Քեզի Կաշտու՝ լաւ է որ աղքատի մը տամ. (այս-
ինքն՝ Կոխանակ Քեզի տալուս:) Մոռալուդ՝ զնա աշ-
խատէ:

505. Աներեւութին գործիականն ալ իբրեւ բայ*
կը գործածուի: Տեսնելով վտանգին մեծութիւնը,
համարձակող մը չդտնուեցաւ: Տեսածնիս շատ տար-
օրինակ բաներ ըլլալով եւ ես չկրնալով հետաքրքրու-
թիւնս զսպել, վերջապէս քանի մը հարցում ալ ըրի:

* Բայ ըլլալը կ'իմանաս քովի ուղղական անուն-
բայիէն. Ես տեսնելով. Անո՞ք չկրնալով:

Բ. Աներեւոյթ գոյական:

506. Գոյական աներեւոյթը կրնայ անուն բայի
ըլլալ, կամ խնդիր, կամ յատկացուցիչ. — հօլը-
վեալ կամ անհոլով. յօդով կամ առանց յօդի:

Այսպէս՝ գոյական է աներեւոյթը՝ երբ ըսեմ.
Ողորդակաւ. Գրե՞լ մարդկային տկարութեանց մէկ
գլխաւորն է: — Անուն-բայի:

Ետ քաշուիլ՝ վախճանալ պիտի համարուէր: — Խնդ. բնութեան:

Հայցական. Ո՞վ է լսեր իմ պարծենալս: Նախապէս կամ ինչո՞ւմնե՞լ չէր սիրեր ամենեւին: — Խնդիր-սեռի:

Մեր լուսութիւնը յաղթուել կարծեցին: — Խնդ. բնու: Սեռական. Հնչելու օրերն անցան: Յատկացուցիչ:

Խաղաղ կեանք ոնցընելու համար: — Նախադ. խնդ: Տրական. Տե՛սնելու արժանի: — Ածականի խնդիր:

Այնպիսի արագութեամբ շարժելուն կը նայէինք: Թղթարերին հասնելուն կը սպասեմ: — Բայի խնդիր:

Բացասական. Հատ մը բան ի՞նչու ետեւ: — Նախադրութեան խնդիր:

Քու այնչափ յանդգնելէք իմ սիրտս ի գող ելաւ: — Խնդ. բնութեան:

Գործիական. Հրամայելով մը կը խօսի: Սերելով սիրելի եղաւ:

507. Ուրախանալ, որոտիլ, բարկանալ, այլայլել եւ այլն բայերուն հետ (ստացական) յօդով աներեւոյթ տրական կը դրուի. զորօրինակ. Հատ արամեցայ զքեզ հոն չգործելուս: Այնպիսի պատեհ առիթ մը կորսուելուն շատ վշտացաւ սիրտս: Հերովդէս սաստիկ այլայլեցաւ այնպէս հանդիսական երգում մ'ըբա՞ծ ըլլալուն:

508. Պէս եւ ընդ նախադրութեանց քով աներեւոյթ մը կը դրուի ստացական յօդով, եւ կը նշանակէ անմիջապէս. հազիւ թէ: Տե՛սնելուս պէս, կամ Ընդ տեսնելու ճանչցայ: Բա՛սնելուն պէս ցամքեցաւ: Ընդ անունը լեւել՝ մարեցաւ մնաց: (Տես նաեւ վարը 523. Տեսածիս պէս):

Գ. Աներեւոյթ ածական.

509. Աներեւութին տրականը հասարակ ածականի պէս կը գործածուի. եւ կը ցուցնէ՝ կարելի, արժանի, կամ կարող, ըլլալու, ընելու. ներգործական եւ կրաւորական.

Ուրեւն հաց. — հաց զոր ուտես. կամ

Ուրուելու հաց. — հաց որ կ'ուտուի:

Ուրբելու տեղ. — տեղ ուր ուտես. (եւ ոչ՝ ուրբելու):

Տեանելու կամ Տեանուելու բաներ:

Գործելու մարդիկ. — մարդիկ որ գործեն կամ կարենան գործել:

Խմելու գաւաթ. — գաւաթ որով խմես. (եւ ոչ՝ խմուելու):

Պարբելու կամ պարբուելու պարտեզներ. — պարտեզներ որոնց մէջ կրնաս պտտիլ:

Նոյնը խնդրով մեկտեղ, կամ մակըայով եւայլն.

Չուկ Բանելու լիճ. Հաց ուրբելու տեղ. Գործ գործելու մարդ. Յորեն ցանելու արտեր. Փայտ ջարդելու կացին. — կացին որով փայտ ջարդես:

Հեռուանց րեանուելու նշան. Գուրս իրիուելու վաճառքներ:

510. Օրինակներէս կը տեսնես որ այս ածականներեւոյթ արականը՝ 1. միշտ եղակի, 2. առանց յօդի կը մնայ, եւ 3. հասարակօրէն նախադաս է իւր գոյականին: Նոյնն իմացիր միւս գերբայներուն համար ալ:

Աներեւոյթ ածականին գոյականն ալ կրնայ բնականապէս ստացական յօդ առնուլ. ինչպէս. Ուտելու հացս դառն էր ինձի, եւ [Թոյն՝ խմելու ջուրս:

§. 2. Դերքայ ընդունելոյթ իռն (ներկայ):

511. Ընդունելութիւն ներկայ գերբայը միշտ ածական է. եւ միայն ըստ պատահման կրնայ գոյական ըլլալ, այսինքն յօդ առնելով կամ բուն գոյականէն բաժնուելով՝ ինչպէս հասարակ ածականները (419): Քեզի խրատ որո՞ւ անձինք՝ քու ապագայ վիճակդ աչքերնուն առջին ունեին: — Քեզի խրատ որո՞ւնէրը՝ քու բարեոյդ համար կը ջանան:

512. Քանի մը ող գերբայ՝ անցեալ գերբայի տեղ կը գործածուի՝ տաճկ. ոճով. զորօրինակ. Մեռնողնէրուն համբանքը չկրցանք իմանալ: Մեռնող [Ժագաւորին եղբորորդին. (փխկ. մեռածներուն. մեռած [Ժագաւորին): Երեկ իրիկուն հասնող [Ժղթաբերը:

Երբեմն կ'ըսուի նաեւ (ընտանեկան լեզուի մէջ) Եհող
 շարաթ, կամ նաեւ Եհաշ շարաթ, փոխանակ' Գուլ
 շարաթ կամ Գուլ (առաջիկայ) շարաթ ըսելու:

513. Յատուկ ոճով կ'ըսուի Փախչող փախչողի
 եղան: Ապող լաղողի կ'ըլլար, կամ կ'ըլլային: Փը-
 սող փսպողի կ'ըլլան. (այսինքն՝ ամէնքը փախան
 տաղնապաւ, եւայլն:)

§. 3. Դերբայ անցեալ:

Անցեալն երեք ձեւ ունի, (ինչպէս Ա մասին մէջ
 տեսանք.) ա, եր եւ եալ. այսպէս. Ուրացած. ուրացեր.
 ուրացեալ: — Սկսինք վերջիններէն:

514. — Ա. Եր անցեալն երբեմն սահմ. ներկայի
 եւ անկատարի քով նախագաս կը դրուի՝ առանց էա-
 կան բայի. այսպէս. Աեցեր մեր շարժմունքը կը դի-
 տէին: Եհեր կը նայի: Նսպեր կու լար: Ուր դաշնե-
 կերթայ: Գլուխն աւեր կ'երթայ:

515. — Բ. Եալ անցեալն ածական է. (տես 266.)
 բայց երբեմն նաեւ՝ իբրեւ բայ ալ կը դործածուի.
 զորօրինակ. Այնչափ երկարատեւ ճգնութեամբք ու
 տքնութեամբք նեղեալ եւ շարշարեալ՝ վերջապէս փորրիկ
 յուսոյ նշոյլ մը կրցան տեսնել: Աերջիններէն սխեալ
 ամէն օր մէյ մէկ հոգւոյ կեանքը կը բառնար: Հարիւրի
 չափ տան սպասաւորներ ունէր, ի բաց աւեալ մշակ-
 ներն ու հովիւները: (Այսինքն՝ Աերջիններէն սխե-
 լով. Մշակներն ի բաց աւելով:)

516. — Գ. Աժ անցեալն երեք կերպ դործածու-
 թիւն ունի. 1. իբրեւ բայ, 2. իբրեւ դոյական, եւ
 3. իբրեւ ածական:

Ա. Անցեալ՝ բայ:

517. Աժ անցեալը բայ է, մէյ մը՝ երբ ելով, ա-
 լով աներեւոյթ բայի տեղ դրուած է. ինչպէս. Թա-
 դուհին մեծ սրահէն անցած՝ նախարարները դիմաւո-
 րելու կ'երթար: Հազիւ ջահերուն լոյսը րեւած՝ սկսան
 միարեւան աղաղակել թէ մատնութիւն է: Ամէն իրի-

կուն որդիքն հետ առած՝ ժուռ դալու կ'ելլէ: (Այսինքն՝ անցնելով. առնելով:)

518. Մէյ մ'ալ երբ ած ըլլալով կատարեալ ան-
երեւութի տեղ դրուած է. ինչպէս. Քաղաքն երկար
ատեն պատնէշներով պաշարուած եւ սաստիկ սովով
նէղուած՝ վերջապէս դռները բանալու ստիպուեցաւ:
Մեռնելուն երեք օր ճացած՝ զիս քովը կանչեց: (Այս-
ինքն՝ պաշարուած, նեղուած ըլլալով. մնացած ըլ-
լալով, կամ երբ երեք օր մնացած էր:)

Այսպէս ալ ժամ եւ ժամանակ ցուցնող խօս-
քերու մէջ կ'ըսուի. Տասնին քառորդ ճացած: Վեցը
հինգ (բոպէ) անցած: Չատկին երկու շաբաթ ճացած.
(աճկ. կէշէրէ+. քալարագ:)

519. Ած անցելոյն բացասականն իբրեւ բայ գործ-
ածուելով՝ կը նշանակէ քանի որ դեռ չէ եղած.
ինչպէս. Լոյսը չտեսած՝ դռնէս դուրս չեմ ելլեր. (այս-
ինքն՝ տեսնելէս յառաջ:) Այդ գործառնութիւնն
ալ անոնց կարգն է որոնք չնա՞ծ մեռան: Չիս չտե-
սած՝ չերթաս:

Բ. Անցեալ գոյական:

Ած անցեալն այլեւայլ կերպով իբրեւ գոյական
կը գործածուի.

520. — Ա. Պարզապէս որոշեալ յօդ առնելով,
ինչպէս որեւիցէ ածական անուն: Եղածն ուրիշ բան
չէր՝ եթէ ոչ օրըստօրական դէպք մը: Չքէն դուրս
տեսնուածը ժայռի մը գազաթն է: Ամէն օր պարա-
հածները գրի կ'առնուին:

521. — Բ. Ստացական յօդով կամ դերանուամբ՝
մէկուն բրածը կը ցուցնէ. (Իմ) տեսածս, ինչ որ (ես)
տեսայ կամ կը տեսնեմ, կը տեսնէի եւ այլն. Ունե-
ցածնիդ, ինչ որ ունիք կամ ունէիք: Չորօրինակ.
Մենք աւաստի տեսածնիս կը պատմենք եւ լսածնիս
կ'աւանդենք հաւատարմութեամբ: Շփոթելէն՝ ըբածը
Խոլածը չգիտցաւ: Ուղածնիս պէս յաջողեցաւ ամենայն
ինչ: Արցածնուս չափ կ'օգնենք ձեզի: Ըբածնիդ փոխա-
րէն՝ ահա հատուցումն քեզի:

Այս գոյական անցեալը շփոթելու չէ ածական ան-
ցեալին հետ՝ որ ստացական յօդին գիրքէն կ'որոշուին
և իրարմէ տարբեր իմաստ կու տան, զորօրինակ.

Տեսածնի՞ս կղզի է. Ըրածդ նենդութիւն է.

Տեսած կղզինի՞ս է: Ըրած նենդութիւնդ է:

Տաճկերէն լեզուն այս զանազանութիւնը չունի:

522. Ած անցեալը գոյական աներեւութի տեղ
կը գործածուի՝ նոյնպէս ստացական յօդով. այսպէս.
Քու երբեք գործածդ չեմ տեսեր. (այսինքն՝ գոր-
ծելդ:) Կեանքիս մէջ՝ սուտ խօսած չեմ գիտեր. (այս-
ինքն՝ չեմ գիտեր սուտ խօսած ըլլալս:) Ինչպէս
ստոյգ է ճշած՝ նոյնպէս եւ մեռնելիքս անտարակոյս
է: Երբ հասածնիդ չիմացանք:

Նոյնպէս հոլովածն ալ. Ծնածէս ի վեր Աստու-
ծոյ տեսչութիւնը զնս կը դարմանէ: Ատիկա հազ ե-
ղածի նշան է. (այսինքն՝ հազ եղած ըլլալու:)

523. Երբեմն ած անցեալն ալ աներեւութի պէս,
(508) պէս նախադրութեամբ կը գործածուի՝ անօր-
ջապէս նշանակելու համար. այսպէս. Գեղ հասածիս
պէս այգւոյն գործերը կը հոգամ: Տեսածնիդ պէս կը
ճանչնաս:

Գ. Անցեալ՝ ածական:

524. Ած անցեալն ածական է երբ քովը գոյա-
կան անուն մը դրուած է կամ կրնայ դրուիլ: Ինչպէս
Յոգնած ձիանք: — Ըստ այսմ եւլ անցելոյն հետ կը
նոյնանայ. (տես 261:)

525. Շատ անգամ ած անցեալը ինդիր-բնու-
թեան եղած կ'ըլլայ բայի մը. այսպէս. Եթէ թշնա-
միս վտանգի մէջ ընկած գտնեմ, ալ թշնամութիւնը
չեմ յիշեր: Ես զինքը՝ ձեռքը սուր քաշած տեսայ, որ
մօրը պաշտպանութիւն ընէ:

§. 4. Դերաց ապառնի:

Դերաց ապառնի, ինչպէս տեսանք, կրկին է.
լու եւ լի:

526. Լու ապառնին աներեւութին հոլովածն
է որ 1. բաղադրեալ ժամանակներ կը կազմէ. Տես-

նելու է՞, (պէտք եմ տեսնել, կամ նաեւ պիտի տեսնեմ:) Եւ 2. կը ցուցնէ բլալիքը. Տե՛նելու քաղաքներս. (քաղաքներն որ պիտի տեսնեմ:) — Չատ է՝ Տե՛նելու կամ Գե՛նեւելու քաղաքներ. (509:)

527. Լի՛ ապառնին կը գործածուի լու ապառնեցն տեղ.

528. — Ա. Երբ գոյականը զօրութեամբ դըրուած է. եւ կը ցուցնէ բլալու բան մը: Այսպէս. Ընելի՛ք գուշակեցի. (բսելու խօսքդ:) Ըլլալի՛ք իմացաւ. (բլալու բանը:) Երբի՛ք, Գե՛նելի՛ք չկայ. (երթալու դալու մէկը:) Ատոր ընելի՛ք չկայ: Ըլլալի՛ք կար որ եղաւ:

529. — Բ. Երբ մէկուն ընելու գործողութիւնը կը ցուցնէ, շատ անգամ (ստացական) յօդով, եւ նաեւ հողովուած: Չորօրինակ. Այսչափ ուշ Գե՛նելի՛ք չէինք գիտեր: Մէյ մ'ալ գըբեղ Գե՛նելի՛ք չէի յուսար: — Այսպէս ալ Գե՛նելի՛ք բայով՝ Ես զինքը Գե՛նելի՛ք չունիմ: Եթէ մինչեւ հիմայ չգրեց, ալ Գե՛նելի՛ք չունի. կամ չունի Գե՛նելի՛ք. (տես 264:)

Բայց զուտ բայանուն է, երբ ըսուի՝ Չիրենք Գե՛նելի՛ք եկաւ: Մարդուն Գե՛նելի՛ք կու գայ:

Մինչեւ հիմայ տեսանք որ ածական դերբայները՝ այլեւայլ կերպով յարաբերական դերանունան (կամ մակբայի) գործ կը կատարեն մանաւանդ ած անցեալն եւ ապառնիները, որոնց ահաւասիկ կանոնները:

530. Ած անցեալն ու լու ապառնին իրենց գոյականովը մէկտեղ՝ յարաբերական նախադասութեան մը տեղը կը բռնեն. այսպէս. Իմ Գե՛նելի՛ք անտառս. (այն անտառն որ ես տեսայ:) Աղէքսանդրի Գե՛նելի՛ք գիշերը. (այն գիշերն որ Աղէքսանդր պիտի ծնանէր:) — Այս տեսակ խօսքերու մէջ՝

1. Գիմաւոր բայը կը փոխուի ածական (ած կամ լու) դերբայի:

2. Անուն-բային կ'ըլլայ սեռական յատկացուցիչ կամ ստացական:

3. Բային խնդիրը կ'ըլլայ յատկացեալ՝ ստացական յօդով:

4. Իսկ եթէ յարաբեր. դերանունը զառ յատկացեալ ունէր, նոյն յատկացեալն ալ կը մնայ սեռականին եւ դերբային մէջ տեղ. (Տես վարը 535, Գ օրինակ:)

Այս կանոնով կ'ըսենք՝ Իմ տեսած անորոշ, կամ Իմ տեսնելու փողփնէրս:

531. — Ա. Եթէ ներգծ. է դիմաւոր բայը որուն տեղ դերբայը դրուած է, կրնայ յատկացեալը ամէն հոլովի տեղ դրուիլ. (բայ ի անուն-բայիէ.) ինչպէս վարի օրինակներէն կը տեսնես:

532. — Բ. Եթէ բայը չէզոք է, կրնայ յատկացեալն ամէն տեսակ խնդիր-բն. կամ ամէն հոլովի տեղ դրուիլ՝ (բայ ի անուն-բայիէ եւ խնդիր-սեռիէ:)

533. — Գ. Եթէ բայը կրաւորական է՝ յատկացեալը կրնայ միայն խնդիր-բն. ըլլալ. Աեսարու սպաննուելու առաւօտը. (այն առաւօտն որ* (որոն մէջ) Աեսար պիտի սպաննուէր:) Քու տարուելու պատգարակդ. (պատգարակը որով պիտի տարուիս:)

* Ո՞ր շարժապը յարաբեր. դերանունն ներգոյսկանին տեղ կը դրուի, փխի. որոն մէջ ըսելու: Ինչպէս նաև որ մակբայը յարաբեր. դերանունն ներգոյսկանին եւ տրականին տեղ, եւ որոն բացառականին տեղ:

534. Երբեմն աւելի համառօտիւ՝ խօսքին մէկ կամ մէկալ մասը զօրութեամբ կը դրուի. — անուն-բային կամ խնդիրը. զորօրինակ. Տեսած մարդս. Նորոգած տունդ: (Այսինքն՝ Իմ տեսած մարդս:) — Գիրը տեսած մարդս. Տանիքը նորոգած տունդ: (Մարդը որուն գիրը տեսայ. Տունն որուն տանիքը նորոգեցիր. — այս խնդիրները յարաբերական դերանունն յատկացուցիչներն էին:) — (Իմ) տեսածս. Նորոգածդ. Երթալիքդ: — Գիրը տեսածս. Տանիքը նորոգածդ. Հեան երթալիքդ. (որուն հետը պիտի երթաս.) Պատկերն առնուելիքը. Պատկերն առնուածը. (որուն պատկերն առնուի պիտի. որուն պատկերն առնուած է:)

535. Բայց դարձեալ ուրիշ որեւիցէ խնդիր կամ մակբայ կ'աւելցուի դերբային քով՝ ըստ իմաստին պահանջելուն: Միայն թէ ուղիղ եւ կանոնաւոր շարքը պահուի, որ հետեւեալն է.

3. 4. 5.

Յատկացուցիչ Գերբային խնդիրը Գլխաւոր ասց. *
 (փխկ. ան. - բայի.) կամ մակբայ. դոյական. յօդ.

Ա. Դարեհ Տի անխաճեմութեամբ ըբած սպառնալիքները-ը շուտով լուեցին:

Բ. Իմ քեզի հետ ունեցած բարեկամութիւն-ս չճանչնան թող:

Գ. Ծեր զհնուորին իւր բնասնայր խրիելու ստականքը-ը պակսեր են:

Դ. Իմ ձեռքին մէջ իսկի դբած աղքատ-ս ծանօթ էր քեզի:

Ե. Չհնորսին վարի լճէն ձուկ որացած ժամանակէ-ն հաշուելով:

Զ. Աւազակին դահճին երեսէն դողցած վայրկեան-ը մտքէս չ'ելէր:

Է. Քու՝ պատուիրաններն արհամարհած բռնաւորէ-դ ամէնքս կը դողայինք:

Ը. Ահնէս քու՝ պատուիրաններն արհամարհէդ կը դողայինք:

* Աւերջին տեղը կը գտաննք բայն իւր յարակիցներովը մէկտեղ, բայց առանց թուանշանի. վասնզի կրնայ բայը խօսքին սկիզբն ալ գրուիլ, կամ իւր յարակիցներէն բաժնուիլ, ինչպէս և օրինակը կը ցուցընէ: Սակայն ոչ բայը եւ ոչ իւր յարակիցները կրնան դերբայի շարքին մէջ մտնել:

Գ եւ Ե օրինակներէն կը տեսնես որ դերբայը հեաը խնդիր-սեռի ալ կրնայ առած ըլլալ: Բայց ասկէ զատ՝

536. Այս կերպ (ստացական յօդով) գործածուած դերբայներու մէջ երկու գլխաւոր բան կը մնայ դիտելու: Նախ թէ Գ-երբայը դիմաւոր բային որ ժամանակին տեղ կը դրուի. եւ երկրորդ թէ յարաբերական դերանուան որ հոլովին տեղ:

Ա՞ն նցեալը կը դրուի՝ Սահմ. ներկայի, անկատարի, կատարելի, յարակատարի եւ դերակատարի տեղ: — Իսկ լու (կամ առանց խնդրոյ՝ լի) ապառնին՝ փոխանակ Սահմ. եղանակին ներկայ-ապառնւոյն եւ ապառնի-անկատարին:

Յարաբերականին հոլովները բաւական է օրինակներով ցուցնել, որ առաջիկայ պատկերիդ մէջ կը նշանակենք:

Անցեալ.

Ապառնի.

Հայցական.

Տեսած մարդս. (մարդը զոր կը տեսնեմ, տեսայ, եւ այլն.)	Տեսնելու մարդս. (մարդը զոր պիտի տեսնեմ, պիտի տեսնեի.)
Բերած վաճառքներդ. (վաճառքներն որ բերած ես.)	Բերելու վաճառքներդ. (վաճառքներն որ պիտի բերես.)

Մեռական.

Թողթերը կտրած գիրքդ. (գիրքն որուն թղթերը կտրեցիր.)	Թողթերը կտրելու գիրքդ. (այն գիրքն որուն թղթերը պիտի կտրես.)
Չեռքէն բռնած ծերունին. (ծերունին որուն ձեռքէն բռնեց.)	Չեռքէն բռնելու ծերունին. (ծերունին պիտի բռնես.)

Ցրական.

Չմեզ հրաւիրած տեղերնին. (այն տեղն որ զմեզ հրաւիրեցին.)	Հրաւիրելու տեղս ընդարձակ էր. (այն տեղն որ պիտի հրաւիրեի.)
--	---

(Իրեն) ճամբայ ցուցըցած մարդդ. (այն մարդը որուն ճամբայ կը ցուցընես.)

Ճամբայ ցուցընելու մարդդ. (այն մարդը որուն ճամբայ պիտի ցուցընես.)

Յացատակիսն.

Տար՝ առած տեղդ գիր. Ելլելու դուռդ գիտես. (այն տեղն ուստի առիր.) (դուռն ուստի պիտի ելլես.)

Տղուն ինկած պատուհանը. (այն պատուհանը ուստի աղան ընկաւ.)

Գող մտնելու ծակերը դուրս. (ծակերն ուստի գող կրնայ մտնել.)

Գործիակիսն.

Փայտ ջարդած կացինդ. (կացինը՝ որով փայտ կը ջարդես.)

Փայտ ջարդելու կացինդ. (կացինը՝ որով փայտ պիտի ջարդէիր.)

Տեսնուած մարդս չէ. (այնպիսի մարդ չէ որուն հետ տեսնուած ըլլամ.)

Տեսնուելու հիւրերս. (այն հիւրերն որոնց հետ պիտի տեսնուիմ.)

Երգոյսիսն.

Մեր բնակած տունը. Բնակելու տներնիս. (այն կած տներնիս. (տունն որուն հետ կը բնակինք.)

Բնակելու տներնիս. (այն տունն որուն հետ պիտի բնակինք.)

Աղէքսանդրի ծնած գիշերը. (այն գիշերն որ Աղէքսանդր ծնաւ.)

Յիսուսի ծնանելու գիշերը. (այն գիշերն որ Յիսուս պիտի ծնանէր.)

Վիպրոս հասած օրս. (այն օր որ Վիպրոս հասայ:)

Նաւէն ելլելու օրդ. (այն օրն որ նաւէն պիտի ելլես, ելլէիր:)

Նմանապէս ուրիշ հոլովներ ալ. կասկած առած մարդս. (այն մարդն որուն վրայ կասկած առած եմ:)

537. Յարաբերականին հոլովը քովի խնդրէն կախում ունի. զորօրինակ երբ ըսեմ միեւնոյն աշանցելով.

- Հյ. Խմած ջուրդ. — այն ջուրը զոր խմեցիր, կը խմես:
- Ներք. Ջուր խմած ատենդ. — այն ատենն որ (որոն մէջ) ջուր խմեցիր:
- Գործ. Ջուր խմած գաւաթդ. — այն գաւաթն որով ջուր խմեցիր:
- Բցու. Ջուր խմած աղբիւրդ. — այն աղբիւրն որով ջուր խմեցիր:
- Նոյնն խմեցիր գերբայ ապառնւոյն համար ալ:

Յ Օ Ք Ո Ւ Ը Թ Ե .

ԱՆՓՈՓՈՒ ՄԱՍԱՆՅ-ԲԱՆԻ ԿԻՐԱՌՈՒԹԻՒՆԸ

538. Անփոփոխ մասանց-բանի ամէնուն մէկանց կ'աւանդենք կիրառութեան կանոնները, որովհետեւ անձուկ յարաբերութիւն կամ մեծ նմանութիւն ունին իրարու, մանաւանդ որ ոմանք հաւասարապէս թէ մակ-բայ եւ թէ շաղկապ, կամ թէ մակբայ եւ թէ նախա-դրութիւն եւայլն համարուած են:

Քանի մը բան յառաջ բերուած է Ա մասին մէջ. սակայն հոն օրինակու միայն, իսկ հոս իրենց կանոնովն աւանդուած են:

§. 1. Մակբայ:

539. Ոչ մակբայն ըստ ինքեան բացասական բայ շինելու չի ծառայեր, այլ միայն կը գործածուի հետեւեալ կերպով.

540. — Ա. Առանձին, ամբողջ նախադասութիւն ձեւացրնելով: Խոստմունքդ կատարեցիր ճշգիւ. Ոչ. կը ցաւիմ որ անկարելի եղաւ: Պատասխան տուի՝ թէ Ոչ:

541. — Բ. Կրկնութեամբ՝ որեւիցէ մասանց-բանի քով: Ոչ ես եւ ոչ դուք կրցանք ատոր համբերել: Ոչ հոս ոչ ուրիշ տեղ: Ոչ պարծենալու մաս մ'ունեիք յայդմ, եւ ոչ ամէնալու: Ոչ տեսայ եւ ոչ լսեցի: Այս կանոնով է կրկնուած արգելականն ալ. (այսինքն ոչ փոխանակ մէ. տես 488:)

542. Արկնեալ ոչ մակբային բայը բնականապէս բացասական ձեւով չի դրուիր. եւ կ'ըսուի՝ Ո՛չ երեկ կ'ըրայ կարգալ եւ ոչ այսօր: Բայց միշտ բացասական կը մնայ բայը՝ եթէ երկու ոչերէն ալ յառաջ դրուած է. այսպէս. Չկար յոյս ամենեւին, ոչ ազատութեան, եւ ոչ զոնէ օր մը հանգչելու: Օտար եմ, եւ չունիմ՝ ոչ բարեկամ եւ ոչ թշնամի որ ճանչնան զիս:

543. — Գ. Շատ անգամ առաջին նախադասութեան մէջ պարզ բացասական բայ, իսկ յաջորդին մէջ ոչ մակբայով է. զորօրինակ. Գիւահար մը կը դեզերէր դերեզմաններու մէջ, որ չէր երբէք հազուստ հաճած եւ ոչ տան մէջ բնակած: Այսօր չէն հասնիք, եւ ոչ զեռ վազը:

Նոյնպէս նոյն կերպով արգելական. Մէ՛ լեբ, եւ ոչ իօսէ հեար:

544. Ոչ մակբայն անուանց ալ սկիզբը կը յարի, անոնց՝ հակառակ նշանակութիւն տալու համար. զորօրինակ. Ազքատ բայց ոչ-կարօք մէկը՝ քան զթագաւորներն աւելի երջանիկ է: Ի՞նչ կ'իմանայ ոչ-խօսաբասէր մէկը արեղերաց մեծագործ ճարտարապետութեանէն: Հայոց եւ ոչ-Հայոց հաւասարապէս բաղձալի: Ազգային եւ ոչ-ազգային սովորութիւններ: (Այսինքն՝ կարօտ չեղող, իմաստասէր չեղող, եւ այլն:)

545. Ոչ մակբային այս եւ քանի մ'ուրիշ կիրառութիւններն ու բազադրութիւնները հետեւեալ օրինակներս կը ցուցնեն:

Ոչ ամէն դեաին հաւասարապէս բարեբեր է: Լուել պէտք է երիցադունի առջեւ, բայց ոչ թէ համը բլլալ: Գովել չեմ ուզեր անգովելին, բայց եւ ոչ նախատել: Չընդունեցաւ, սակայն եւ ոչ ալ մերժեց բոլորովին: — Տիրական, այլ ոչ յուսահատական լուր մ'ունիմ քեզի տալու: Ծանր բեռ մը, թէ եւ ոչ անտանելի, դժուարին է շարունակ կրել:

546. Տեղական մակբայներէն՝ ուր, հոս, հոն, եւ այլն. Դեղ բառին վրայ իբրեւ ամական կը դրուին. Հոս տեղս. Հոն տեղ. Ուր տեղ. Գոխանակ՝ այս, այն տեղ. ուր տեղ ըսելու:

547. Նոյն տեղական մակբայները եթէ հարկ ըլլայ իրրեւ գոյական հոլովել՝ դարձեալ ԳԵՂ բառով կը հոլովին. Հոսօբեղաց, (կամ հոս ԳԵՂաց.) հոնօբեղաց. հոնօբեղէն. ԳԵՂօբեղէն. (կամ լաւ եւս՝ Այս ԳԵՂաց. այն ԳԵՂէն. ԳԵՂ ԳԵՂէն:) — Որովք դարձեալ ածական ալ կ'ածանցի՝ Հոսօբեղացի. հոնօբեղացի:

Երբ ժամանակականն անհոլով է, եւ եթէ գոյականաբար առեալ հոլովել հարկ ըլլայ՝ կ'ըսուի. Ո՞ր ատենուան. Ո՞րչափ ժամանակէ ի վեր: (Կայ ըսող ալ Երբօտան բան է. Երբէն ի վեր:)

548. Ուր եւ ոսօբի մակբայները յարաբերական գերանուանց հոլովներուն տեղ կը դործածուին՝ տեղ եւ ժամանակ ցուցնող անուանց առջեւ. ինչպէս. Արդէն երկայն սանդուղն ոսօբի վար պիտի իջնայի, սկսած էր կրակ առնելու: Գեռ կը կենաց այն վիճակփոր բանան՝ ուր մեծն Սկիրաա իւր անմահ հոգին փչեց. (այսինքն՝ որո՞ւն Տէ՛ջ:)

Նոյնպէս երբեմն երբ մակբայը՝ ժամանակ ցուցնող անուանց առջեւ. զորօրինակ. Ո՛ւր են այն անմահական ուրախութեանց սակի դարերը, երբ հզօր առիւծներ մեզմէ կ'ակնածէին:

§. 2. Նախադրո՞թ իսն:

549. Մէնչեւ, (ինչուան,) եւ ԳԵՂ ի նախադրութեանց խնդիրն եթէ գերանուն է՝ տրական հոլով կը դրուի. (տես 284.) իսկ եթէ գոյական անուն է կամ աներեւոյթ, աննախդիր տրական, (հայցականի ձեւով.) այսպէս. Ջրկեալ դործաւորաց բողոքները մինչեւ երկինք կը բարձրանան: Մինչեւ պարտեզին դոստան հասան: Մինչեւ Գիշեր կ'աշխատէինք: Մինչեւ Հռոմայեցւոց պետութեան հորձանիլը: Մինչեւ իրենց Գալը: Ջրհեղեղէն մինչեւ Գաւի՞ն հազար երեքհարիւր տարի կը հաշուի: Տեսէք, տեսէք, սպառազինեալ ամբոխ մը դէպ ի մեր ԳԵՂ կը խուժէ: Անմեղ թռչնոյն սրտիկն ի գող կ'երլէր՝ քանի որ կատուին կասկածելի թաթերը դէպ ի վանդակ կ'երկրնային:

550. Մէնչեւ, ԳԵՂ ի կրնան մակբայ խնդիր ալ

առնուլ. զորօրինակ. Մինչեւ ո՞ր պիտի ձգուին ձեր նենգաւոր ծուղակները: Ըսէք մեզի, դէպ ի ո՞ր է մեր ճամբան: Մինչեւ է՞րք համբերեն: Մինչեւ հոս անծանօթ զգեստներով եկան: Ասկէ դէպ ի ներս արշաւեցին:

Գեպ է նախադրութիւնն արդէն է նախդիրն իւր վրայ կը կրէ. իսկ Ֆնչեւ շատ անգամ է եւ ջ նախդիր ալ կ'առնու գրաբար ձեւով. այսպէս. Ջրհեղեղէն մինչեւ է Գոմի: Մինչեւ է Ժահ, կամ մինչեւ ջժահ. կամ առանց նախադրութեան՝ Յժահ թաղաւորել. (կ'ըսուի նաեւ՝ Յիւնն ի շխան ընտրուիլ): Մինչեւ յէրք, մինչեւ յէրք. կամ լակ՝ Յէրք լակնք: Գեւ յոյսօր լուր մը շեղաւ:

551. Մինչեւ նախադրութիւնը դիմաւոր բայէ յառաջ ալ կը դրուի իրրեւ շաղկապ, եւ կը նշանակէ՝ այնչափ որ, այնպէս որ. զորօրինակ. Զմայլեցան Լիկաւունացիք առաքելոց վարդապետութեանը, Ֆնչեւ է՛լակն թէ աստուածներ են երկնքէ իջած: Օրերով անզգայ մնաց, Ֆնչեւ շատերը էլ յոմաճեկն թէ տանին թաղեն: Մուշեղի դիակն որ տեսան ընտանիքը, սկսան խելագարել. Ֆնչեւ առն մարմինը, կոթողի վրայ հանեցին, որ Առլեզք իջնան ու լղեն:

552. Գոյակհանէ կամ (տեղակհան) մակբայէ առնուած նախադրութիւնները միշտ իրենցմէ յառաջ սեռական խնդիր մը կ'ուղեն, (որ իրենց յատկացուցին է.) — անոր համար ալ՝ երբ որ նոյն սեռական խնդիրն որոշեալ յօդ ունի կամ դերանուն է, նախադրութիւններն ալ յօդ կ'առնուն: Այս պատճառաւ ըսինք՝ Վկայի առջեւ, (անորոշ.) տճ. շեհար էօնի-նորէ. եւ՝ Վկային առջեւ, (որոշեալ.) տճ. շեհար էօնի-նորէ. (288:) — Բայց դարձեալ՝

553. Արնայ միեւնոյն բառն որոշեալ խնդրոյ առջեւ ալ առանց յօդի դրուիլ. այսպէս. Ծառին որակ: Մեր վրայ կասկած ունին եզեր: Լրտեսի յերօժ ամենայն ինչ դիտուեցաւ: Չեր առջեւ վկայեցին:

Ընտիր դրուածոց մէջ աւելի յաճախեալ է անյօդ. Չեր վրայ. Տերօջդ +ւլ. Պարտիզին Գլ, եւայլն:

554. Ըսածնիս ն (ը) յօդի համար է: Իսկ « եւ որ յօդ միշտ եւ ամէն տեղ կը դրուի. Իմ վրաս. Բուքովդ. Իմ առջեւ, կամ առջիս:

§. 3. Շաղկապ :

555. Շաղկապներէն ոմանք, (ինչպէս Ա մասին օրինակներէն տեսանք,) ետեւէ ետեւ իրար յաջորդող բառերուն վրայ կը կրկնուին: Այսպէս են՝ Ոչ, Բէ, Կամ, Ե-:

556. Ոչ եւ Բէ, ամէն բառի վրայ ալ պէտք է որ կրկնուին. Թէ վիշտ Բէ նեղութիւն, Բէ վայելք եւ Բէ ուրախութիւն՝ ախտաւոր սիրտը կ'այլայլեն: — Իսկ Ե-, Կամ սովորաբար վերջին բառին վրայ կը դրուին. Ան, ձոր, դաշտ Ե- անապատ՝ մեծատարած բանակներով ծածկուեցան:

Բայց երբեմն խօսքին սաստկութիւն կամ վայելչութիւն տալու համար՝ ամէն բառի վրայ ալ Ե- կը կրկնուի:

557. Ե-, ու շաղկապներն ընդհանրապէս նոյնանշան են, եւ միշտ նախադաս՝ Թէ բառ բառի հետ եւ Թէ խօսք խօսքի հետ կապելու ատեն: Սակայն (գոնէ ընտիր գրուածոց մէջ) սովորականն է մանաւանդ Ե-:

Աւելի զգուշանալու է ու շաղկապ գործածելէն երբ իրմէ յառաջ կամ ետքը դարձեալ ու կամ ուրիշ ձայնաւոր հանգիպի. զորօրինակ եթէ բսես. Զանալու ու շխտուելու: Խմելու ու տեղու համար: Քաջ ու շնտիր զօրք:

558. Ե- շաղկապը Բոյց եւ այլ շաղկապներէն միշտ յետագաս է. երբեմն նաեւ ոչ յարաբերականն է: Բայց Ե- ինքն ալ վտանդի մէջ էր: Ոչ նախարարները միայն, այլ Ե- նոյն իսկ թագաւորը: Արիմաթացին՝ որ մեծատուն իշխան մըն էր, որ Ե- Փրկչին հետ յարաբերութեան մէջ էր, յաղթեց վերջապէս մարդկային երկիրին:

559. Կրկնուած շաղկապներու հասարակօրէն երկրորդին կամ վերջնոյն վրայ Ե- մ'ալ կ'աւելցուի. այսպէս. Կամ իրաւացի խօսելու է, Ե- Կամ ի սպառնալու: Թէ տեսած բլլաս Ե- Բէ լսած, հարկ է որ անդէտ ձեւանաս: Ոչ ես Ե- ոչ դուք. (կամ Ոչ ես, ոչ ալ դուք:) — Երբեմն կրկնուած յարաբերական գերանուան ալ վրայ. Հերոգոտոս՝ ոչ ուրիշներէն

տարբեր կը խօսի, է- ոչ ոն մատեաններն առաս-
պելօք լի են, դեռ թագաւոր է պատմագրաց:

560. Ե- շաղկապը կրկնութեամբ կը գործա-
ծուի գրաբար ձեւով՝ փոխանակ թի: Ե՛- տեսանք,
է- ստացանք, է- վայելեցինք, բայց ինչ մնաց հիմայ
ձեռքերնիս. (այսինքն՝ թէ տեսանք, թէ ստացանք:)

Այս վերջին երեք (558, 559, 560.) թուա-
համարներուս է-ին տեղ՝ ո- չի գործածուիր:

561. Ո- շաղկապ կը գործածուի միեւնոյն խօս-
քին մէջ բառ բառի հետ կապելու համար, ուր որ
նախընթաց է- մը խօսք խօսքի հետ կապելու գործ-
ածուած է. զորօրինակ այս խօսքիս մէջ. Ալ խաղա-
ղութեան սպիտակ դրօշը կը ծփար հրապարակին մէջ,
է- բարեկամ ո- թշնամի հոն կու գար կը միանար
գրկախառն: Ար հասնի վերջնապէս ցուրտ տխուր ձմեռ
մը, է- լեռ ո- ձոր առհասարակ սգոյ զգեստով կը
ծածկուին: — Ուր է- շաղկապը երկու խօսք իսկ ո-
շաղկապն երկու բառ իրարու կապեց:

562. Յատուկ ոճով մը ո- շաղկապը միեւնոյն
բայի կրկնութեան կը ծառայէ՝ գործողութեան կր-
կնութիւն կամ շարունակութիւն ցուցնելու համար.
այսպէս. Տես սա մեր դրացի մըջիւնն որ ամբարքն է
մաեր, հոն կ'ոտէ ո- կ'ոտէ: Թողէք՝ խօտի ո- խօտի
որչափ որ կ'ուղէ: Խօեց ո- խօեց, մինչեւ անզգայ մնաց
թմրեալ: Ինչ որ գտաւ՝ կրեց իւր ծակն ո- կրեց:

563. Շատ անգամ նոյնանշան են թէ եւ որ շաղ-
կապները. ինչպէս. Ըսաւ թէ պատրաստ է. Ըսաւ որ
պատրաստ է: — Չըլլայ թէ թոյլնաս. Չըլլայ որ
թոյլնաս:

Ընտիր գրուածոց մէջ երկուքն ալ կրնան վայել-
չապէս գործածուիլ. բայց կայ աամպական ոճ մը՝ որ
թէ շաղկապն ի սպառ լռեցուցած է:

Գարձեալ տեսանք (Ա մասին օրինակներէն) որ
այս երկու շաղկապներս իրարմ տարբեր նշանակու-
թիւններ ալ ունին, եւ չեն կրնար միշտ իրարու տեղ
գրուիլ:

564. Ե- , այլ շաղկապներէն ետքը, (ուր որ բայը
գորութեամբ կրկնուած է,) միայն թէ շաղկապ կրնայ

դրուիլ, [Թէեւ խօսքը որ շողկապով սկսած բլայ . զորօրինակ . Չրսի որ երթաս դիտես, այլ թէ՛ երթաս գործես . (այսինքն՝ Այլ ըսի որ երթաս գործես) — Ար տեսնէք որ ինքն այդպիսի ձեռնարկութեան մ'անշարժ է եւ թէ միշտ բախտին վրայ արտունջ ունի : (Այսինքն՝ Ար տեսնէք որ միշտ . . .)

565. Կամ, Գոցե, հաղի, այսինքն, եւ այլն բառերէն ետքն իբրեւ զարդ կ'աւելցուի թէ շողկապ . այսպէս . Հարցուց տեղեկացաւ, կամ թէ յառաջ ալ լսեր էր : Գոցե թէ յոյսերնիս ի դերեւ ելլէ : Տարւոյն սկիզբները, այսինքն թէ՛ յունուարի տասնուչորսին : — Հոս թէ շողկապն յաւելուած է միայն :

Այս երկու (564, 565) դէպքերուս մէջ որ շողկապ չի գործածուիր :

566. Որ շողկապ միջանկեալ՝ եթէ շողկապի կամ երբ մակբայի նշանակութիւն կ'առնու . Ծառն որ ծուռ բուսնի, հոգ չէ՛ կ'ուզուի . բայց եթէ ծուռ մեծնայ, ճար չ'ըլլար : Աս որ եղաւ, ամէնքը ներս դիմեցին : — Այդ դարձուածքը միայն առաջին նախագասութեան մը մէջ կ'ըլլայ, եւ որ շողկապն իրմէ յառաջ անուն մը կամ մակբայ մը կ'ուզէ, (որուն համար ալ կը կոչենք՝ Որ շողկապ միջանկեալ) :

567. Որ շողկապ կը գործածուի դարձեալ՝ հարցական կամ բացասական նախագասութեան մը շարժող խօսքին հետ պատշաճութիւնը կամ կարելութիւնը ցուցնելու համար . Չինեալ չեն՝ որ վախնամ : Ինք լրած չէր՝ որ քեզի ալ իմացընէր : Այնչափ յիմար էի՝ որ ատոր հաւանէի : Չմեռ է՝ որ մնիս :

Կրնայ այսպիսի տեղեր յարաբերական դերանուն ալ գրուած ըլլալ, որ շողկապի հետ շփոթելու չէ : Այսպէս ըստ այլեւայլ տեսութեան՝
Շողկապ է . — Մարդ չկայ՝ որ գեախնները մշակուին :
Դերանուն . — Մարդ չկայ՝ որ գեախնները մշակէ :

568. Ասկէ զատ որ շողկապը շատ անգամ այլեւայլ ուրիշ բառերու տեղ կը դրուի . (ինչպէս նաեւ յարաբերական դերանունն որ տեսանք, 459.) զորօրինակ՝ երբ կամ ուր կամ վասնզի ցուցնելու համար :

Ահա հասաւ ժամանակն՝ որ վերջապէս իրարմէ բաժնուինք: Այն դիշերն որ ճամբայ պիտի ելլէինք, լուր հասաւ թէ լեռներն աւազակներով լցուեր են: Իսկ հիմայ՝ որ ձեռն ի ծնօտի՝ նստած կը մտածես, մտածէ թէ սերմանածդ կը հնձես: Շատ ապրիս, որ այսպիսի հնարք մը ճարեցիր մեզի: Չմեղ իրենց վրանը մտցուցին, որ պիտի սառէինք բաց դաշտի վրայ:

569. Որեւիցէ հարցական բառի վրայ որ շողկապ կ'աւելցուի, եւ կը նշանակէ՝ հոգ չէ թէ որ կամ ուր կամ ինչպէս, եւայլն: Ինչ որ խնդրեցիր՝ չզլացուեցաւ մինչեւ հիմայ: Ով որ լսեց՝ սարսափեցաւ: Քանի որ ներսն է: Ե՛րբ որ գան՝ պատրաստ կը գտնեն: Ո՛րն որ կ'ուզես, կամ Ո՛րը որ կը բաղձաս. (463:) Ինչպէս որ գուշակած էր, նոյնպէս ալ կատարեցաւ:

Բայց աններեւի խորթ են՝ Ո՛րն-որ որ. ո՛վ-որ որ. երբ-որ որ:

Նոյն կերպով կազմուած է բաղադրեալ շողկապս ալ՝ Ինչ-որ, (վասնզի.) — տես նաեւ Աման, երես 86 ծան:

570. Որ շողկապէն յառաջ շատ անգամ էական բայը կը զեղուի. եւ դիմազուրկ խօսք մը կը ձեւանայ. այսպէս. Գովութեան արժանի էր ընթացքդ, բայց ամօթ որ յանկարծ կանգ առիր: Մեղք որ յառաջուց չհեռացանք վտանգէն: Չարմանք որ ինքն ալ չկրցաւ բերան բանալ: Ի՞նչ զարմանք որ ես ալ խաբուած ըլլամ: Իրաւ որ չէի լսած: Աղէկ որ դու ալ եկար:

571. Դարձեալ բայեր կան որոնց առջեւ որ շողկապ կը դրուի, եւ ոչ թէ. ինչպէս են՝ Բաղձալ. Զանալ. պատրաստուիլ. ուղիւ. եւայլն: Ընդհանրապէս որ շողկապ կը դրուի այն բայերու առջեւ՝ որոնք աներեւոյթ խնդիր ալ կրնան առնուլ. այսպէս. Կը բաղձայ որեւորեւիլ, կամ Կը բաղձայ որ տեսնուի: Չանա հասնելու, կամ Չանա որ հասնիս: (Չ'ըսուիր՝ Չանա թէ հասնիս:)

572. Ալ շողկապ թուական եւ մասնական անուանց վրայ՝ տես 455. Երկուքն ալ. Ամենն ալ. Երեքին ալ. եւայլն:

Սակայն այս կերպ գործածուած ալ եւ որ (569) շաղկապներուն համար դիտնալու է՝ որ եթէ թուական կամ մասնական անունը գոյական մը հետնունի, այն ատեն ալ եւ որ շաղկապները, ինչպէս նաեւ յօդը, նոյն գոյականէն ետքը կը մնան. — եթէ գոյականները շատ են՝ յօդն ամէնուն վրայ, իսկ շաղկապը մի անգամ միայն դրուելով: Այսպէս. Երկու ծայրն ալ վտանգ է. որ դին՝ որ դառնաս՝ զգուշութիւն պէտք է: Ո՛ր դեղը, որ դարմանն՝ որ ընես, ի զուր է: Գաւառին ամէն կողմն ալ խաղաղած էր անկէ ետեւ: Քանի անգամ՝ որ բողբոջինք, չլսուեցաւ ձայներնիս:

573. Ալ միշտ յետագաս շաղկապը կրկնութեամբ ալ կը գործածուի, (Ի՛նչ շաղկապին պէս.) զորօրինակ. Տեսայ ալ, առի ալ: Խօսքն ալ հատաւ խեղճին, ձայնն ալ, շունչն ալ:

Միջարկութեանց կիրառութեանը սակաւաւոր եւ աննշան կանոններն Ա մասին մէջ բտուածներէն եւ բերուած օրինակներէն լիով կ'իմացուին:

Յ Օ Ք Ո Ւ Ա Թ Զ .

Բ Ա Ռ Ե Բ Ո Ւ Կ Բ Կ Ն Ո Ւ Թ Ի Ի Ն Ը

Մասանց-բանի կիրառութեանը մէջ առանձին գլուխ մը կը կազմեն Կրկնեալ մասունք-բանի:

574. Կրկնեալ կամ կրկնաւոր կը կոչենք բառ մը՝ որ երկու անգամ դրուած է անմիջապէս կից կամ քովէ քով*. ինչպէս. Տէսա՛կ քէսա՛կ. Զանք Զանք, եւ այլն. որով երբեմն նշանակութեան փոփոխութիւն ալ մէջ կը մտնէ:

* Այս Կրկնեալներուս կարգը չենք համարիր այն կրկնութիւններն որ կից չեն. ինչպէս. Ոչ ես կրցայ եւ ալ դուն. — եւ ոչ անոնք որ նոյնաձեւ չեն. զորօրինակ. Տալք քա՛նք քայց առնող չկար:

Չենք խօսիր հոս բառերու ճարտասանական կրկնութեան վրայ՝ որ խօսքին զօրութիւն եւ սաստկութիւն աւելցընելու կը ծառայեն. ինչպէս. Տէ՛կէք քէ՛կէք ինչ աղէտք սահմանուած էր մեզի: Հի՛տայ հի՛տայ եւ ոչ վաղը: Քա՛նք քա՛նք անմեղաց արիւն: Այ՛ս այ՛ս, եւ այլն:

575. Արկնեալ բառերն եթէ անուն են՝ միշտ եզակի թուով կը գործածուին, եւ ոչ յոքնակի. զորօրինակ. Ցեղ ցեղ բաժնուած են. (եւ ոչ՝ ցեղէր ցեղէր:)

576. Արկնութեամբ գործածուած բառերն են գլխաւորաբար Գոյական եւ Ածական անուններն ու Մակբայները. — քիչ ակալ Գերանուններն ու Բայերը:

Ա. Գոյական անուն:

Գոյական անուանք կրկնութեամբ կը բանին՝

577. — Ա. Իբրեւ խնդիր-բնութեան, բանի մը մասերը ցուցնելով: Զորօրինակ. (Ուղղական.) Սիրերիացիք ուղի ուղի են: — (Հայցական.) Արմաւի ողկոյզ մը ձեռքը՝ հոս հոս փրցուց կերաւ պտուղները: Բովանդակ ձեռագիրը ինքն ինքն կարգալ տուաւ: — (Աննախդիր տրական.) Ժողովրդեան բազմութիւնը դոս դոս բաժնած՝ նստուցին գետնին վրայ: Նոյի տապանը խորշ խորշ բաժնուած էր:

Արկնաւոր մակբայներու մէջ (280) յիշուած գոյականներն ալ աննախդիր հոլովներ են:

578. — Բ. Իբրեւ ածական՝ յոքնակի գոյականի քով. այսպէս. Տե՛սուի տե՛սուի բոյսերով եւ ծաղիկներով զարգարուած է երկիր: Նոյնպէս յաջորդները.

Կարգ կարգ աթոռներ. Գունդ գունդ զօրքեր.
 Շարք շարք մարդարիտներ. Կերպ կերպ նենգութիւն-
 Տուն տուն ընթերցմունք. ներ.
 Փունջ փունջ ծաղկունք. Հատոր հատոր դրքեր:

579. Արկնեալ գոյական մը կրնայ նաեւ եզակի գոյականի վրայ դրուիլ՝ իբրեւ ածական կամ իբրեւ ուղղ. խնդիր-բնութեան. — միշտ անոր մասանցնինչպիսութիւնը յայտնելով. այսպէս. Պատկառելի ծերունի մը նստեր էր, որուն ճակատը թուր թուր, եւ ուլի ուլի եղած էր ձիւնափայլ մորուքը: Աւարդենին եւ ուրիշ շատ բոյսեր՝ մանրիկ տերեւներ ունին՝ քերք քերք եղերքով: Սիրաս քոնք քոնք կըլլար եւ արտասունքս չէի կրնար զուգել: — Այսպէս ալ կ'ըսուի՝

Այս ալս դարան մը: Ծանխ թանկ եղաւ սպընդի պէս: Թեւ թեւ եղեր կախուեր է:

Բ. Ածական անուն:

580. Յոքնակի գոյականի քով ածական մը շատ անգամ կրկնութեամբ կը դրուի. (վայելուչ են կարծ բառերը:) Ծանխ թանխ խօսքերով բարերարին սիրտը ծանրացուց:

Մանր մանր խճահատք. քաջ քաջ դիւցազունք.
Սուր սուր փուշեր. խոշոր խոշոր սպառնալիք-
Գառն գառն արտունջներ. ներ.
Մեծ մեծ ալիքներ. Ալար կլոր հատիկներ:

Քանի մը ածականի կրկնածն երկրորդական ձեւ մ'ալ ունի գրարարէ առած. Նոր նոր կամ Կորունոր վարդապետութիւնք. Մեծ հեծ կամ Մեծամեծ խոստմունքներ. Զերմ զերմ կամ Զերմովերմ պաղատանքներ:

581. Շատ անգամ ածական մը կրկնուելով՝ խրնդիր-բնութեան կ'ըլլայ բայի քով, եւ կը նշանակէ երբ դեռ. Բնչ դեռ. Գանի որ դեռ. զորօրինակ. Ոսկի հալեցուցած՝ բերին քառ քառ Ակիւղասայ բերնէն վար լցուցին: Շամփուր մը կարմրցընել տուաւ Սմբատ, եւ քառ քառ ոլորեց անցուց Մերութանայ գլուխը: Հիւանդ հիւանդ ոտք են հաներ: Պաղ պաղ խմեց ու զովացաւ: — (Այսինքն՝ քանի որ գեւ տաք էր, պաղ էր, եւ այլն:)

Գ. Բայ եւ Գերբայ:

582. Բայ մը կրկնութեամբ կը գործածուի գործողութեան երկարութիւնը, շարունակութիւնը, կրկնութիւնը ցուցընելու համար: Այսպէս. Վաղէց վաղէց վերջապէս հասաւ ետեւնէն: Ալ նային իլ նային եւ շնն կրնար բան տեսնել: Քալեր քալեր հասեր է իրիկուան գէմ: Ժողովեր ժողովեր տունն է կրեր: Սորվել սորվել եւ երբեք չգիտնալ: — Ասոնք ալ նոյնպէս աւելի ընտանեկան լեզուի սովորական են:

Գ. Մակրայ:

583. Մակրայ մը կրկնուելով՝ իւր նշանակութիւնը կը սաստկացընէ. զորօրինակ. Ահագին ծովուն երեսէն՝ լուսնոյ աղօտ լուսովը հողի-հողի կղզւոյն եզերքը կը նշմարուէին: Արեւի է թէ դաւաճանութեան գլխաւորներն ասկէ շատ հեռու չըլլան. եւ քո-ցէ քո-ցէ մինչեւ ցայժմ հաւատարիմ համարուածներն ալ: Երբէ՞՞ Երբէ՞՞ լուսութիւնը կ'ընդհատէր: Արեւահողմ՝ բոււածը մնասակար քամի մըն է որ Երբէ՞՞ Երբէ՞՞ Սիկիլիոյ մէջ կը շնչէ:

Ուրիշ շատ կրկնաւորներ ալ կը գործածուին աւամկօրէն լեզուի մէջ, որոնք գրաւորի մէջ ընդհանրապէս խորշիկ համարուած են:

ԳԼՈՒԽ ԶՈՐՐՈՐԴ

ՔԵՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ՉԵՒԵՐ

Մինչեւ հիմոյ աւանդուած կանոններէն եւ օրինակներէն տեսանք որ մասանց-բանի շարքը շատ ազատութիւն կը վերցընէ, այսինքն՝ միեւնոյն խօսքը կրնայ այլեւայլ կերպով բուսիլ՝ առանց սխալի եւ առանց իմաստին այլայլութիւն տալու:

584. Խօսքի մը այս կամ այն կերպով բուսիլը՝ կը կոչուի քերականական ձեւ: — Բայց հարկ է զանազանել Սովորական եւ Ոչ սովորական ձեւ:

585. Քերականական ձեւ բուսելով՝ հասարակօրէն սովորական շեղողները կ'իմացուին, որ գլխաւորաբար չորս են. 1. Շրջումն, 2. Զեղումն, 3. Աւելադրութիւն եւ 4. Բակառութիւն:

586. Այս ձեւերէն՝ կայ որ ի հարկէ են, կայ ալ որ ազատ ձեւեր են. ինչպէս օրինակներէն պիտի տեսնենք:

587. Այսպիսի քերականական ձեւերով կազմուած շարագրութիւն մը՝ կը կոչուի Չնաւտար շարագրութիւն:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Փ Ա .

ՇՐՋՈՒՄՆ

588. Յրջուակե կամ Յրջակե կամ Յեղաշրջոսթիակե կ'ըսուի այն քերականական ձեւն, որ խօսքին՝ սովորական կարգէն խտորած շարք մը կու տայ, կամ մասանց-բանի շարուածքին մէջ ետեւառաջութիւն. զորօրինակ. Տեսայ ես զքեզ այսօր. փոխանակ՝ Ես այսօր զքեզ տեսայ:

589. Պարզ կամ բնական նախադասութեան շարք այս է. 'Նախ՝ Անուն-Քայի. Երկրորդ՝ Խնդիր. Երրորդ՝ Բայ: — Շաղկապը սովորաբար խօսքին սկիզբը կը դրուի: Մակքայն անուն-բայիէն յառաջ կամ վերջը: Խնդիր-սեռի եւ Խնդիր-Քննութեան՝ իրարու երբեմն նախադաս եւ երբեմն յետադաս*: (Չենք յիշեր յատկացուցիչը, ածականը եւայլն, որ հարկաւ իրենց զլխաւօր գոյականին կից կը դրուին:)

* Խնդիր սեռին եթէ անորոշ է, Խնդիր-բնութեանն ետքը կը դրուի. այսպէս. Հիւրերուն տէր պատրաստեցէք:

Այս պարզ կամ բնական շարքէն խտորումն է որ կը կոչուի Շրջումն կամ Յեղաշրջութիւն:

590. Երբ որ ուրիշի խօսքը յառաջ բերուելով՝ խօսքին մէջը կամ վերջը կ'ըսէ, ըստ-եւայլն բայն աւելցուի, այն բային անուն-բային իրմէ ետքը կը մնայ. զորօրինակ. Ամենայն ինչ բնդունայն է, ըսաւ Իճաս-տանը: Բախան զձեռերը չի սիրեր, կ'ըսէր Արարչս Հինգերորդ: Պատրաստ ենք, պոռացին ամենքը միաբերան, պատրաստ ենք՝ մեր արեան վերջին կաթիլը տալու:

591. Անուն-բային կամ Խնդիրն իւր բայէն եւ յատկացեալն իւր յատկացուցչէն կը զատուի, երբ առջեւնին յարաբերական մ'ունին. ինչպէս. Այն ստատիտ շտեմբոն, որ քիչ օր յառաջ մեզի այնպէս գեղեցիկ հովանի կ'ըլլային, այսօր եւ ոչ մէկ ձեռք տերեւիկ մ'ունի վրան:

592. Բազազդրեալ ժամանակներուն էական բայը շատ անգամ իւր գերբային նախադաս կ'ըլլայ. — միայն

Թէ էական բայէն յառաջ անուն-բայի, կամ բայի ինդիք կամ մակբայ մ'ըլլայ: Չորօրինակ. Այն անհնարին ծանր բեռան տակ շունչն է հոբեր խեղճ գերւոյն: Թէ ջուր շատ ըլլաւ քոսած բոցերուն: Յող երէնքեր գաշտերուն: Շատ եր լըրացեր: Ներս էին մտեր, կամ Ներս էին մտած:

593. Ուրացական եւ արգելական բայերուն բացասական մասը գլխաւոր բայէն կը դատուի. այսպէս. Չես մէյ մը դատար մեզի նայի: (Փոխանակ՝ Մէյ մը չես դատար): Չե՞՞ երբեք քոսած այնպիսի մէկը, չե՞՞ ալ ճանչնար: Մէ՛ շատ խօսիչ ու զգայուն սրտերը լեւորորեր: Մէ՛ իսկոյն ներս յարշակի:

Բաղադրեալ ժամանակներուն միայն բացասականն այս շրջումը կ'առնու. Չէր շատ լըրացած այնչափ դառնադառն մեղադրանաց: Չէին՝ գեռ ներս մտեր ամէնքս:

594. Շատ ուրիշ շրջումներ կ'ըլլան՝ կամ բառերու շարքը փոփոխելով, կամ մէկ մասը միջանկեալ թողլով. որոնց միայն քանի մը օրինակ տանք: Ի՞նչ մէնք ալ ատեն մը ինչմոցած մեր դրացեաց հետ: Գուք նոյն ատեն, չե՞՞ յէշեր, քանի ողորոյ արտասուաց արժանի էիք: Չգուշացէք, ըստ, վասնզի վտանգը մեծ է: Տեսնենք, կ'ըսեն, մինչեւ ցերը պիտի կարենանք համբերել: Երբ մինակ որ մնայ, տխուր է: Գեռ չառինք մենք կործե՞՞ զանոնք ներս: Ի՞՞ ալ (կամ Իմս ալ) ան էր քոշակն:

Խորթ է Շրջումն երբ խօսքին շարքը կը խառնակէ, իմաստը կը մթնցընէ եւ կ'ըլլայ երկդիմի կամ անիմանալի:

ՅՕԳՈՒՆԺ Բ.

ՉԵՂՉՈՒՄՆ

595. Զեղչոյն կ'անուանուի քերականական ձեւն որ խօսքին մէկ էական մասը կը զեղչէ այսինքն կը կտրէ. բայց ամբողջ իմաստը զօրութեամբ կամ լուսլեայն կ'իմացուի: Չորօրինակ. Ի՞նչ կը խնդրես իզմէ.

Թագաւորութիւնն : Այսինքն՝ Թագաւորութիւնն իւր
 ինքրէն :

Հոս այն զեղջմունքը միայն կը դնենք՝ որոնք հայե-
 րէն խօսքի կազմութեան էական մէկ մասը լուելայն
 կ'իմացընեն :

596. — Ա. Գոյական անուն զեղջեալ : — Քա-
 նինները մարդկան լծոյն պարանոցնին կը խոնարհեցը-
 նեն, այլ ոչ Աստուծոյ . (այսինքն՝ Ոչ Աստուծոյ
 լծոյնն :) Այս եւ քանի մը ասոր նման վկայութիւններն
 ստուգութեան կարօտ են . (այսինքն՝ Այս վկայու-
 թիւնն :) :

597. — Բ. Մասնական անուն զեղջեալ : — Կան
 որ կը արամին, կան որ կ'ուրախանան . (այսինքն՝ Կան
 ոճանք որ :) — Նաեւ եզակի կը գրուի՝ Կայ որ, իբր
 դիմազուրկ, եւ մակբայակերպ մը կը ձեւացընէ . զորօ-
 րինակ . Գործարանները՝ կայ որ կրակով կը գործեն,
 կայ որ առանց կրակի :

598. — Գ. Էական բայ զեղջեալ, մանաւանդ
 երբ մէյ մը ներգործութեամբ գրուած է : — Գուն
 քուն, բախտդ արթուն . (այսինքն՝ Գուն ի քուն էս
 եւ բախտդ արթուն է :) Բանտին պատուհանը ցած էր,
 եւ կալանաւորաց փախստեանը նպատաւոր : Թագու-
 հին նոյն իրիկունը շատ արտում էր եւ գլխիկոր :

599. — Գ. Ամբողջ (դիմաւոր) բայ զեղջեալ : —
 Երբեմն կանուխ կը հասնին, երբեմն ուշ . (այսինքն՝
 Երբեմն ուշ իւր հասնին :) Վարէն զուարթ մարդագե-
 տին մը դմեզ կը զովացընէր, վերէն՝ ցօղազին ամպեր .
 (այսինքն՝ Ամպեր իւր զովացընէին :) :

600. Բացասական բայերուն միայն էական բայն
 եւ մի արգելականը ամբողջ խօսքի տեղ կը բռնեն . —
 մանաւանդ իբրեւ հարցման մը պատասխան : Ար բազ-
 ձաս հետս գալ . — չէ՛մ . (այսինքն՝ Չեմ Բողոքար :)
 Պատմե՛մ ձեզի մեր արկածները . — չէ՛ք . չենք ուզեր
 լսել . (այսինքն՝ Մի պարտէր :) Մէ՛ հոս, չէ՛ հոս . այլ
 առէք ներսը պահեցէք :

Ընտանեկան լեզուի մէջ չէ՛մ եւ չէ՛ք կրնան որոշ
 խօսք մը կազմել՝ առանց նախընթաց բայի :

601. — Ե. Դերբայ զեղչեալ: — Կրնա՞ք իմ խմելու բաժակս խմել. պատասխան տուին թէ Կրնանք: (այսինքն՝ Կրնանք ի՞նչ:) Խոստացած էր որ ներկայ գտնուի, բայց չկրցաւ: Ըսած էի որ այդին ելլեն, բայց չուզեցին: — Քրտնած՝ ջուր խմելու չէ. (այսինքն՝ Քրտնած ըլլալով:)

602. — Զ. Նախադրութիւն զեղչեալ: — Դատարներուն դէմ բողոքեմ, թէ փաստաբաններուս. (այսինքն՝ Փաստաբաններուս դէմ:)

603. — Է. Շաղկապներէն սովորաբար կը զեղչուին՝ ինչ, որ, կամ: — Կարծեմ ոչ դք իմացաւ մեր գալուստը. (այսինքն՝ Կարծեմ ինչ ոչ դք: Պէտք չէ որ եղածն յիշեցնենք, կարելի է վշտանայ: — Քանի գնաց՝ մէջերնին դժտութիւնը զայրացաւ. (այսինքն՝ Քանի որ գնաց:) — Տասը տասուերկու տարի արդէլուած մնաց բերդին մէջ. (այսինքն՝ Տասը կամ տասուերկու:) Յուսամ թէ այդ երկար դատն ալ այսօր վաղը կը լմբնայ:

604. — Ը. Շատ անգամ քանի մը մատուցք-բանի կամ ամբողջ նախադատութիւն մը միանգամայն կը զեղչուի: — Կամ տնկուած սուր սուրններուն վրայէն ցատքելու էր, եւ կամ կրակի բոցերուն. (այսինքն՝ բոցերուն վրայէն ցատքելու էր:) Հարցուցին Աղեքսանդրի՝ թէ զո՞վ կ'ընտրես քեզի յաջորդ. պատասխանեց թէ Արժանաւորը. (այսինքն՝ Ահնէն արժանաւորը կ'ընտրեմ ինչի յաջորդ:)

Զեղչումը խորթ է՝ երբ լսելեայն չիմացուելու մաս մը կը կարէ, ու խօսքը խեղ եւ կիսկատար կը թողու որ բան չի հասկըցուիր:

Յ Օ Պ Ո Ւ Ը Թ Պ .

Ա Ի Ե Լ Ա Դ Բ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

605. Անկադրողութիւն կը կոչուի այն քերականական ձեւն որ (զեղչման հակառակ) խօսքին էական մասերուն վրայ ըստ ինքեան աւելորդ մաս մը աւելցը-

նելով՝ միանգամայն ղյժ եւ զարդ կ'աւելցընէ: Չոր-
օրինակ. Ի՛նչ կրցան ինձի շարասիրաներն ընել, ինձի
որ ամենէն տկարն էի. — ուր երկրորդ ինձի դերանունը՝
միայն խօսքին ղյժ տալու համար աւելցուած կամ
կրկնուած է:

Աւելագրութեան հետ շփոթելու չէ կրկնումը կամ
կրկնաւորներն որ վերը (574) տեսանք:

606. Հայերէն լեզուի աւելագրութեան դիսաւոր
տեսակներն են. 1. Միեւնոյն բառի կրկնութիւն,
2. Որոշիչ բառի մը յաւելուած, 3. Նոյնանշան կամ
նմանաձայն բառեր քովէ քով բերել:

607. — Ա. Որեւիցէ մասն-բանի որ նախընթաց
խօսքին էական էր՝ կրնայ երկրորդին վրայ ալ կրկն-
նուիլ. այսպէս. Մո՛ւր շողացուցէք այն վատանշան վրի-
ժագործին պարանոցին վրայ. «ու՛ր եւ ոչ ոսկի մանեակ:
Տնանկնէրո՛ւ այցելութեան սովորեցուր ոտքդ, Գնանկնէ-
րո՛ւ եւ ոչ մեծատանց որ քեզի կանուխ կամ ուշ հե-
ծել պիտի տան: — Չե՛ժ, Վե՛ժ ցաւիր բախտիս կորսու-
տեանը, կու լամ ազատութիւնս որ դերի դնաց: Մի՛,
Քի՛ մատուցանէք թագն անարժանին, որ արեամբ պիտի
շաղախէ:

608. — Բ. Անուն-բային կամ խնդիրը որոշիչ
բառով մը (հասարակօրէն անձնական կամ ցուցական
դերանումով) կը կրկնուի. այսպէս: Այնպիսի բարե-
բարի այնչափ ապերախա Գրո՛ւնիլ՝ այդ անհնար է ին-
ծի: Չտեսան այնչափ համբաւաւոր ապիրատները, եւ
խեղճ Գրո՛ւր մ'որ օտարին արան էր կոխեր, զանիկա
վճռեցին թէ մահապարտ է: — Նոյնպէս՝ Մե՛կ դրժ-
բախտութիւն մը խօսքին մէջ՝ աւելի է մե՛կ կամ մը:

609. Գոյականի կամ դերանուն մը առջեւ շատ
անգամ կ'աւելցուի ինքն ալ, ամէնն ալ, եւայլն՝ նոյն
հոլովով. զորօրինակ. Աամբջին մոյթերն, ամէնն ալ,
վնասեցան սառուցի հոսանքէն: Քաղքըցիէ գիւղացիէ,
ամէնէն հաւասարապէս տուգանք պահանջեց: Նաեւ
բռնաւորն, ինքն ալ սասանած էր: Որոնց, ամէնո՛ւն ալ,
գահ եւ բարձ եւ պատիւ շնորհեց թագաւորը:

610. Այս, այդ եւ մանաւանդ այն ցուցականները շատ անգամ խօսքին սկիզբը կ'աւելցուին զարդի համար. զորօրինակ. Այն ինչպէս խեղճ կու լար մանուկն ու կը մորմոքէր: Այն ինչպէս լեղապատառ՝ դռնէն դուրս թափեցան: Այդ ինչ շնորհքներ կ'ընես մեզի:

611. — Գ. Նոյն կամ նման հնչմամբ եւ նշանակութեամբ բառեր՝ զարդու համար կ'աւելցուին՝ որեւիցէ մասանց-բանի վրայ. Եկան հասան մխիթարութեան օրեր: Հասան բռնեց քաղքին բարձունքը: Ծամ ցածր դիմացայ կեցայ մինչեւ յետինք: Ամէն դի քար ապաստան դարձեր է: Զարհուրանքէն քար դարձաւ ծնայ: Պաղեցաւ ծնայ: Ո՛ւր այնպէս էլէր էն կ'երթան արտորնօք. (կամ էլէր կ'երթան:) Տեսաւ թէ վրայ հասան, Խողոց փախաւ: Կուզէ որ նստիս համբես մէկիկ մէկիկ: Սուրբ քաշեց, շարհիս ջարդեց եւ ինքանցաւ դնայ:

Նոյնպէս հետեւեալները. (նտարագիրներն յաւելուած են.)

Նոյնանշան.

Նմանաձայն.

Գող ապակի մէկը.	Գոռոս՝ գոչում եւ աղաղակ.
Անօթի ծորս սպասել.	Լռիկ ծնկի նստեր է.
Յանել ցրուել.	Վերեւ կորեւ հողակոյտ մը.
Խողալ խնդալ.	Կարօտովն հաշիւ մաշիլ.
Կարօտովն հաշիւ մաշիլ.	Լուռ մոռ.
Վշտովն էրիլ ճրկիլ.	Սուտ մոռ, կամ
Հագուած շոռած, կամ	Սուտու մոռ լուրեր.
Հագուած հապոռած.	Յոռի փնթի խօսքեր.
Ըրածը Խողածը չգիտնալ.	Ատի ցրի գործածել.
Շէն+ շնորհք.	Աղտ կեղտ. եւ
Ծայր ճոխ շունի.	Աղտոտ կեղտոտ:
Տունս արեղս թողուցի.	

Սովորական եղած աւելադրութեանց մէջ մէկ մասն երբեմն աննշանակ ձայն մըն է, ինչպէս Մանր մոռ. եւ մանաւանդ զրով յարմարուածները. ինչպէս Սուտ ու մոռ առասպելներ:

Գրաւոր լեզուին մէջ ասոնց յաճախութիւնը աւակահան համարուած է, մանաւանդ բայերու վրայ. (քննել ճնշել. խառնեց ժողովոյ.) — [Թէպէտեւ ընտանեկան եւ [Թատերական ոճոյն կը ներուի:

Յ Օ Դ Ո Ւ Ը Թ Գ .

Բ Ա Կ Ը Ռ Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

612. Բախտոտութիւնն այն ձեւն է որ ոչ [Թէ քերականական կանոնաց, այլ միայն խօսքին կամ խօսողին մտքին համեմատ համաձայնութիւն մ'ունի. զորօրինակ. Բոլոր ժողովուրդը միաբան քողովոյն. (փոխանակ՝ քողովոյ ըսելու:)

Բախտութիւնն այնպիսի ձեւ մըն է՝ զոր միայն նախնի ընտիր գրուածոց հեղինակութիւնը կրնայ արդարացընել: Մեր արդի լեզուին մէջ, որ դասական հեղինակներ չունի, միայն ընդհանուր սովորութեամբ կրնայ բախտութիւն մը օրինաւոր համարուիլ: Ա՛րքան այն շատ եւ շատ բախտութիւններ ամէն օր, որոնք եթէ աւանդներն են, ա՛ռաւ կը կոչենք, իսկ եթէ գրագիտի գրչին տակ կ'ըսենք զի դժուար կամ ոճ-հարդրոս-իւն:

613. Գլխաւորաբար բախտութիւն կ'ըլլայ 1. Հոլովոց, 2. Թուոց, եւ 3. Բայի դէմքերու:

614. — Ա. Հոլովոց բախտութիւնն է մէկ հոլով մէկալին տեղ դնել. զորօրինակ. Գոռն որ այնչափ քեզի դիմողներուն խիստ էիր, եւ զամէնքը ձեռնունայն կ'արձակէիր, ո՞վ դէռ հիմայ կը յուսաս որ սփոփէ. (այսինքն՝ Չէր որ խիստ էիր, ո՞վ հիմայ սփոփէ:) Գոռն որ փորեց բացաւ, ինքն իյնայ նախ մէջը. (այսինքն՝ Գրէն մէջը:) — Այս ձեւը կը դործածուի՝ երբ հոլովելու բառին առջեւ որ դերանուն հանդիպի, ինչպէս օրինակներուս մէջ:

615. Գարձեալ սովորութիւն եղած է քանի մը դէպքի մէջ որեւիցէ հոլովի տեղ բացայայտիչը սեռական դնել. այսպէս. Թղէնոյ ծառ. Բորեբոյ լեռան վրայ. Փորանոս անապատէն. (փոխանակ՝ Թղէնի ծառ. Բորեբ լեռ, եւ այլն:)

616. — Բ. Թուոց բախտութիւն կ'ըլլայ՝ եղակի

կամ յորնակի իրարու տեղ դնելով. Մանասէի յեւթ
 օրէ կապեցին եւ առին տարին Բարիլոն. (փխկ. յեւ-
 թերն եւ օրէրը:) Անկէ ետեւ թագաւորը նախարա-
 րաց բազմութեամբը դաշտավայրն ելաւ, ուր դարձեալ
 վրաննին հանգնեցին:

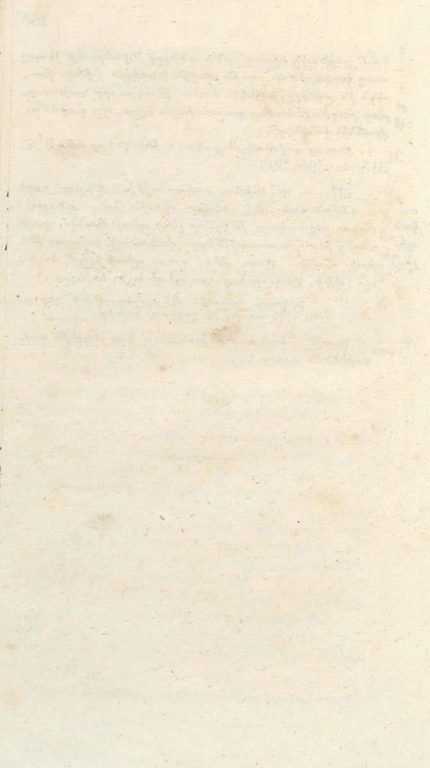
Թուոց սովորական բաղառութիւնները տես 314,
 315, եւ 395, 396:

617. — Գ. Գիմաց բաղառութիւն կ'ըլլայ՝ բայի
 եւ դերանուան մէկ դէմքը միւսին տեղ դնելով.
 Իմացաւ ինքնակալը՝ թէ ճար չկայ պիտի Բեռնի՞ճ, քովը
 կանչեց իւր հաւատարիմները. (փոխանակ՝ Իմացաւ թէ
 պիտի Բեռնի:) Ըսաւ թէ* դուրս պիտի ելլե՞ճ, եւ ե-
 լաւ. (փխկ. Ըսաւ թէ դուրս պիտի ելլէ, եւ ելաւ:)

* Երկրորդ օրինակին մէջ բաղառութիւն չէր ըս-
 լար, եթէ առանց Բե շաղկապի ըսուէր:

Խորթ է բաղառութեան ձեւը՝ երբ լեզուին սով-
 որութենէն դուրս է:

ՈՒՂՂԵՔՐՈՒԹԻՒՆ,
ԱՌՈՔԱՆՈՒԹԻՒՆ, ՏԵՂԵՉԵՓՈՒԹԻՒՆ

Ժ Ա Ն Ո Ւ Յ Ո Ւ Մ Ն

Քերականութեան արուեստը հինգ գլխաւոր բաժանում կամ մասն ունի ըստ նախնեաց. որ են՝ 1. Ստուգաբանութիւն, 2. Համաձայնութիւն, 3. Ուղղագրութիւն, 4. Առոգանութիւն, եւ 5. Տաղաչափութիւն:

Սոսիւթանայն մասն է՝ որ իւրաքանչիւր բառի կամ մասանց-բանի քերականական կազմութեան կանոնները կ'աւանդէ. (զորօրինակ՝ հօրովմուկք, խոնարհմուկք, եւ այլն) որ այս գործոյս Ա Մասն անուանած ենք: Հիմայ Ստուգաբանութիւն բառին այս նշանակութիւնը գրեթէ անսովոր եղած է՝ — Հոսոյնայնայն մասանց-բանի իրարու կապակցութիւնն է, որ կ'ըսուի նաեւ Շարագրութիւն. եւ գործոյս Բ Մասը կը կացուցանէ: — Ուղղագրութիւն՝ բառերուն անսխալ գրուածքն է, որ բովանդակ քերականական արուեստին գիտութեանէն կախում ունի: — Առոգանութիւն՝ որեւիցէ գրուածքն ուղիղ արտասանելն է: — Տաղաչափութիւն՝ խօսքին վանկերն որոշ չափով ու թուով շարելու արուեստն է, որով Ոտանաւորը կը կազմուի:

Մինչեւ հիմայ խօսեցանք առաջին երկու էական մասերուն վրայ. հոս՝ իրրեւ քերականական ուսման լրումն կամ ամբողջացուցիչ մասն՝ համառօտիւ եւ առանձինն կ'աւանդենք Ա. Ուղղագրութեան, Բ. Առոգանութեան եւ Գ. Տաղաչափութեան կանոնները:

* Սոսիւթանայն հիմակու ատենս լեզուագիտութեան այն ճիւղը կը նշանակէ՝ որ բառերուն ներքին կամ ծածուկ կազմութիւնն ու բաղադրութիւնը լուծելու կը զբաղի:

Ա. ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

618. Տրոյի պարտիզաններն կը կոչուի իւրաքանչիւր բառն անխալ, այսինքն իւր յատուկ գրերովը գրելու կանոնը:

Յ Օ Գ Ո Ւ Ա Ծ Ա.

ՈՒՂՂԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՍԿՋԻՌՈՒՆՔ

619. Առանց ձայնաւոր գրի բառ չի կազմուիր ամենեւին. եւ նոյն իսկ ըստ ինքեան աննշանակ մասնիկներն որ գլխաւոր բառէն զատ կը գրուին՝ ձայնաւոր գրով կը ձեւանան:

620. Հայերէն լեզուի մէջ կրկնեալ գիր չկայ. ոչ ձայնաւոր եւ ոչ բաղաձայն: Միայն ըստ պատահման կրնայ երկու նոյն գիր քովէ քով կցուիլ՝ (կորուման կամ ամանցման, եւայլն կանոնով.) զորօրինակ. Երբորդ. չորբորդ. քննել. փախնել. դձուլթիւն. աննման. աննախանձ. խրատութ. քաղաք. (ի) մարդարէկ, եւայլն:

Հակառակ չեն այս կանոնիս՝ սուղ ը գրով կապուած բաղաձայններն որ քանի մը բառի սկիզբը կամ վերջը կը պատահին. ինչպէս. Գոգուել. լուկէնի. դրում. — տարբ. երբ. լուսանն, եւայլն:

Ա. Ձայնաւոր գրերէն՝

621. Ա եւ * բառի վերջ չեն մնար, այլ միշտ անձայն յիով կը վերջաւորին. այսպէս. Ծառայ. տղայ. դողայ. երթայ. դշխայ. մարդայ:

Կը զարտուղին՝ Ս*. ահ*. եւ հրամայականները՝ Գն*. դող*: (Գրբբ. Սոր*. սորբ*. ս. մատ*. դարձ*):

622. Ե եւ օ բառի վերջ չեն մնար, այլ Ե կը փոխուի Էի. այսպէս. (Գնեմ) դնէ. (Եմ, Ես) է: — Օ տես վարբ 630:

623. Ա եւ * միայն չ եւ = կրնան առնուլ եւ երկբարբառ կազմել՝ աչ, ու եւ ոչ, ու. ուրիշ ձայնաւոր ասոնց չի յաջորդեր:

624. Ե գիրը միայն = եւ = ձայնաւոր կրնայ առնուլ, եւ երկրորդառ կազմել՝ եւ, եւ. ուրիշ ձայնաւոր չի յաջորդեր:

625. Ը գրէն ետքը ո՛չ յ եւ ո՛չ ուրիշ ձայնաւոր կրնայ գալ. իսկ իրմէ յառաջ՝ գրբ. յ նախգիր միայն: Բառի վերջն անշեշտ ը կը գտնուի միայն արդի լեզուին մէջ՝ փոխանակ գրբբ. ըն վանկին. տես Մարդը. եօթը. ինքը:

626. Ը ձայնաւորը միավանկ բառ չի կազմեր, բայց կայ միայն գրբբ. ընդ եւ ըսդ, եւ աշխարհարար՝ էլ եւ մը, (փխկ. էւ եւ մի,) որ նոյնպէս անշեշտ են:

627. Յ գրէն յառաջ միայն = եւ = կրնայ գալ, եւ ոյ, ոյ երկրորդառնեքը կազմել: — Ար զարտուղին արդի լեզուին մէջ Մէյ մը, մէյ մէկ, (փխկ. մէկ մը.) էյնալ, (փխկ. բնկնիլ:)

Լեզուին ներքին կազմութիւնը կը պահանջէ՝ որ այս տեղս յ գիրը ձայնաւորաց կարգը դնենք, թէ եւ ուրիշ տեղեր իբրեւ բաղաձայն ալ կը գործածուի՝ հոյի նման ձայնով:

Ըստ պատահման միայն բաղաձայն կու գայ յիւ յառաջ. Անյապաղ. անյադ. յեղյեղէլ:

628. Ի գրով բառ չի սկսիր:

629. Ի գրէն յառաջ միայն կրնայ =, է, է, = գալ՝ եւ =, է-, է-, = երկրորդառ կազմել:

Ար զարտուղին

1. Հողովմամբ՝ Հոգ-ոյ. տար-ոյ. տար-ան. օր-ան, եւայլն:

2. Քանի մը տեղ կը գրուի ը՝ միայն = հնչումը խափանելու համար. այսպէս՝ Տը-չութիւն, փխկ. տու-չութիւն կամ տու-չութիւն.) նոյնպէս =-ել վերջաւորեալ բայերուն կրաւորականը՝ Հաշուլիլ. հաշուլլաժ. պատուլի. (տես 652:)

Մինչեւ մօտ ատեններս կը գրուեր՝ Գբ-ել. լին-ձ. Գբ-ել. գարգը-ել. Գբ-ել: Ընկալ գրարար ուղղագրութեան համեմատ ուղղուած՝ կը գրուի Շէ-ն-ձ. լին-ել. Գբ-ել. Գբ-ել: Գբ-ել: Գբ-ել: Գբ-ել:

630. Օ գրէն ետքը միայն բաղաձայն կրնայ դալ :

Պատճառն է՝ որ ի բնէ հայերէն օ դիր չըլլալով հին գրաբարի միայն բաղաձայնէ յառաջ ու գրուածը յետին դարերուն մէջ օ ձայնաւորի փոխուեցաւ :

Չայնաւորներու վրայ ըսուածներէն կը հետեւի որ հայերէն ուղղագրութեան հակառակ բաղադրութիւններ են՝ աէ, աէ, աի, աո, աօ. էի, էյ, էո, էո. էէ, էյ, է- . էյ. ոէ, ոի, ոէ, ո-յ. օյ. այլ միշտ կը բաղադրուի՝ ոյէ, ոյի, ոյէ, ոյէ, եւայլն : (Աւելորդ է ը ձայնաւորն յիշել՝ որ այսպիսի տեղեր երբեք մուտ չունի) :

Եօ երկրարբառ ունինք եօթն, արդեօք բառերուն մէջ. եւ դարձեալ յք. դործիականներ՝ վարծեօք, եւայլն :

Բ. Բաղաձայն գրերէն՝

631. Վ գիր կրնայ միայն բառի սկիզբն ըլլալ. իսկ բառի մէջ՝ իրմէ առաջ միայն ո գիր կու գայ :

Աը զարտուղին արդի լեզուին քանի մ'ամփոփմունքները. Ժողովել. խորովել. սորովել. [Ժօթովել. (փխկ. Ժողովել. խորովել. սով'րիլ. [Ժօթ'փել.) եւ բարդերն ու ածանցները. Չօրաձար. դարձեր. անձաւեր. հոգեձարք. եւայլն :

Այս պատճառաւ յատուկ անուանց մէջ ալ աւելի ընտիր է գրել Մորոտիա, Մուտաիա, Պտիերա, քան [Ժէ Մորովիա :

632. Ն եւ Տ ոնգական բաղաձայններէն ետքը Միջին բաղաձայնները կրնան երբեմն Նուրբ ըսուած տեսակին փոխուիլ. այսպէս. Ինձի, (փխկ. ինձի.) խանձել, (փխկ. խանձել.) խնոփալ. ընոփոր, եւայլն :

633. Բ գրէն ետեւ եթէ ն հանդիպի՝ կը գրուի ոն. ինչպէս լեզուին ամէն արմատական բառերուն մէջ կը տեսնուի :

Աը զարտուղին քերականական ածանցները, բարդ բառերն ու ամփոփմունքները զորօրինակ. Գարնան. սափոջներ. յիմաջներ. մտքեջնիդ. կոյջնալ. չոջնալ. վեջնալ. վեջնատուն. կջնամ. դարջնել :

634. Բ եւ Ռ գրերով բառ չի սկսիր հայերէն,
այլ կը գրուի հը կամ հւ: Իսկ օտար անուանց սկիզբը
ւ է կամ հւ. քիչ զարտուղութեամբ:

635. Մնացած նմանաձայն գրերուն համար, զոր-
օրինակ ց, յ, - շ, ջ. - փ, +. - բ, - յ, հ, եւ-
այլն. որոշ կանոն չի կրնար տրուիլ. եւ միայն վար-
ժութեամբ ու մտադիր ընթերցմամբ կը սորվուի: Սա-
կայն կրնայ իբրեւ ընդհանուր կանոն աւանդուիլ՝ թէ
հայերէնի մէջ համեմատաբար աւելի յաճախեալ են՝
շ, ց, բ, ֆ, է, ո. եւ աւելի ցանցառ կը պատահին՝
ջ, յ, - փ, է, օ:

Դարձեալ շատ բանի ալ կը դիւրանայ ուղղա-
գրութիւնը՝ բառերուն քերականական կազմութեանը,
ածանցմանց ու ստուգաբանութեան մտադիր ըլլալով:

Հիմակուան ատենս յաճախեալ եւ ոմանց սով-
որական եղած սխալագիրները հետեւեալներն են.
(որ հասարակօրէն նմանաձայն բառի մ'ուղղագրու-
թենէն յառաջ կու գան):

Հողնիլ,	փոխանակ՝ յողնիլ.
Արձագանք,	արձագանգ.
Բրդիլ,	փրթիլ.
Հետադրդիւ,	հետաքրքիր.
Խորոշ, խորոջ,	խոռոշ, խոռոջ.
Փակ,	բակ. (տճ. աճլոռ.)
Դար, դարիլ,	(հաւու) թառ.
Գալել,	քալել.
Ամեն*,	ամէն.
Ժողուած,	ժողված, ժողվուած.
Մնջել. մնջել,	մնչել, մնչել.
Շնչել. անշունչ,	շնջել. անշունջ.
Որ նոր. ինք նալ,	որն որ. ինքն ալ.
Մի տեսներ,	մի տեսներ.
Չես գիտեր,	չես գիտեր.
Չէր նայեր,	չէր նայեր.
Չէին անցներ,	չէին անցներ.

Վեցերրորդ, փոխանակ՝ վեցերրորդ.	
Ուղղեցոյց,	ուղեցոյց.
խօստանալ,	խոստանալ.
Գրոշմել,	դրոշմել.
Անտօն.	Անտօն.
Պատրիարզ,	պատրիարք.
Եպարզոս,	եպարքոս.

* Կան որ աֆէն բառին ուղղագրութիւնն էլով ուղած են հաստատել, գրարար աֆէնայէն կրճատուած համարելով: Յայտնի է ասոր հակառակ՝ որ աֆէնայն բառին արմատն է աֆէն՝ նաեւ հին լեզուին մէջ, եւ փոփոխման կանոնով է դիրն էջի դարձած է:

Յ Օ Պ Ո Ւ Ա Թ Ի .

ՏՐՈՀՈՒԹԻԿՆ

636. Տրոհոյթիւն կը կոչուի՝ բառերը կամ խօսքի մասերն ըստ պատշաճի եւ ուղղագրութեան օրինօք բաժանելու կանոնը:

637. Տրոհութիւնն երկու մաս ունի, 1. Տողադարձ եւ 2. Ախտագրութիւն:

§. 1. Տողադարձ:

638. Տողադարձ անուամբ կ'իմացուի՝ տողին ծայրը հասած բառին մէկ մասը յաջորդ տողն անցընելու կանոնը:

639. Տողադարձի ուղղութիւնը կը կայանայ բառերը վանկ առ վանկ բաժանելու վրայ, որ կը կոչուի Հեզել, զորօրինակ պարէրազմաէր բառն ուղիղ հեզելու համար իւրաքանչիւր վանկին կը լուծուի կամ կը բաժանուի, այսպէս. պ-տէ-րազ-մ-ա-էր:

Տողադարձի կամ Հեզելու կանոնները հետեւեալներն են:

640. — 1. Միավանկ բառերը չեն բաժնուիր: Այսպէս անբաժին են՝ Գար, Գին, Սիրո:

641. — 2. Նոյնպէս անբաժին են երկբարբառ-

ներք, վասնզի միայն մէկ վանկ են. (8:) Չորօրինակ.
Ծայր. գոյն. սի-ն. ան-ցե-ալ. շո-նիմ. վայր-կեան.
եր-կայն. Նա-քովր:

642. — 3. Երկու կից ձայնաւոր՝ որ զատ զատ
վանկ կը կազմեն, իրարմէ կը բաժնուին. ինչպէս.
Չ-աբան. Լէ-ազօր. Ուրի-եւ. Բեւի-ար. տի-եզերբ.
կ'առնո-նի*, (ներդծ. անկտր.) տեսնե-իք:

* Չատ է կրու. սՀմ. ներկայ՝ Վա-նո-նի, (աճ.
-լե՛ւրւո՛ր.) չի բաժնուիր՝ Վա-նո-նի: Տես 652:

643. — 4. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ մէկ բա-
ղաձայն գիր կայ՝ յաջորդ վանկին կ'անցնի. զորօրինակ.
Հո-գի. գա-բի. կա-րա-բե-ցաւ:

644. — 5. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ երկու
բաղաձայն գիր կ'ընայ, բաղաձայններն իրարմէ կը զա-
տուին. այսպէս. աբ-բար. դա-նալ. խո-տով.
բաշ-իւել. Հան-գիտաւ:

645. Բայց շատ անգամ ընտիր կը համարուի ք
եւ — (երբեմն նաեւ ղ կամ լ) գրերուն նախընթաց
բաղաձայնը մէկտեղ վար առնուլ. ինչպէս. մա-րու-
թիւն. շաղա-կրատ. Ե-գրեմ. ա-կոյ. պա-րանք.
պա-րուակ. մա-րուակել:

646. — 6. Եթէ երկու ձայնաւորի մէջ երեք
բաղաձայն ըլլայ, միայն վերջինը — եթէ թոյլ գիր
չէ, — յաջորդ ձայնաւորին կ'անցնի. ինչպէս. Հանգ-
իւ. Թարգ-ման. Մուրդ-ի:

Ըսածնիս այն դէպքին համար իմանալու է՝ ուր ե-
րեք բաղաձայններուն մէջ սուղ ը ձայնաւոր չի լսուիր:

647. Եթէ երեք կից բաղաձայններուն վերջինն
է թոյլ գիր, առաջին բաղաձայնը մինակ կը մնայ, եւ
վերջին երկուքը կը զատուին. այսպէս. եր-կրորդ,
բեր-կիւ. եր-կնաւոր. առ-դալից. ան-գլուխ. կար-
ճութիւն. քաղ-ցրանալ. բար-ձրագոյն:

Երկու ձայնաւորի մէջ երեք բաղաձայնէն աւելի
որ ըլլայ, հարկաւ ը ձայնաւորով վանկ մը կ'աւել-
նայ. որուն վրայ վարը:

648. — 7. Եթէ բառ մը իւր ձայնաւորացը համ-

րանքէն աւելի վանկ ունի. կամ թէ՛ — ուր որ երկու կամ երեք բաղաձայնի քով զօրութեամբ դրուած ը կը հնչուի, տողագարձի մէջ ը գիր մը կ'աւելցուի ներգործութեամբ, — թէ տողին սկիզբն բլայ եւ թէ վերջը: Չորօրինակ. տը-կար. թը-նամի. ջը-մուղ. մը-կըքտեւ. ըն-կըղմեւ. տը-տընջեւ. քըթթ-մընջեւ. շար-չըրկած. ըղ-գաստ. ըղ-ձեղ. ըս-տրուկ:

649. Քայց ը չի մաներ՝ ուր որ գլխաւոր բառն անփոփոխ մնալով՝ նախընթաց նախդիր կամ մասնիկ ունի կամ բարդ է. զորօրինակ. ըղ-Ռշնամին. ան-դէղշ. ան-պփուղ. շնչա-սպառ. բանա-սպեղծ. նորա-հնար. նախա-վայ. ձեռն-տու. ակն-կալութիւն. ունկն-գիր. (եւ ոչ՝ ըղ-թշնամին. ձեռն-տու, ան-պըտուղ. եւայլն):

Հեղելու եւ տողագարձի մէջ երկբարբառները պարզ ձայնաւոր համարելու է. անոր համար ըսինք թէ անբաժին են. (641:) Ասկէ կը հետեւի որ նաեւ

650. Ա-, ե-, ի-, ո՛վ, ոյ, ոյ երկբարբառները, թէեւ վերջի ծայրերնին բաղաձայնի նման հնչէ (վելի կամ եչի ձայնով,) պէտք չէ քակել: Այսպէս կը բաժնուի՝ զօրա-որ. ցա-ալից. երե-ակ. բո՛վ-անդակ. վկայ-ել. հայ-երէն. (եւ ոչ՝ զօրա-որ. վկա-յել. բո-վանդակ. Յո-վաթամ. հա-յերէն):

Ասոր հակառակ՝ բարդութեանց մէջ կը բաժնուի՝ քարա-յատակ. մաղձա-յոյղ, եւայլն. վասնզի յ գիրն երկբարբառ չի կազմեր:

651. Երկրորդ՝ բաղաձայնի նման հնչմամբ սկսող աա, աի, աեա, եա, իա, եւայլն երկբարբառներուն նախընթաց բաղաձայնն իրենցմէ անբաժին է: Չորօրինակ Գը-րո՛ի. ա-նոսամբ. վա-զոսան. Յե-սոսոյ. ա-զոսոր. ըս-սոեւր. պա-սոեւր. ար-դեզք. կար-ժեզք. ան-ցեալ. վայր-կեան. յաւի-սեան. շարու-Ռեան. (եւ ոչ՝ ըս-ուեր. ար-եօք. յաւի-եան. շարու-Ռիւն):

652. Ու երկբարբառն ը գրելով կը բաժնուի՝ ուր որ իրօք ը հնչում կը լսուի. զորօրինակ Տը-ա. լը-աց. կ'առ-նը-ին. թը-ական:

653. Քանի մը գէպքի մէջ որ -իւնէն յառաջ
 թողլ գիր կը պատահի՝ սովորութիւն եղած է բաժա-
 նել՝ Օր--ան. տար--ոյ. տար--օք. բար--ոք.
 գի--ոյ. լեղ--ոյ. հայել--ոյ: Իսկ ուրիշ գրերն ան-
 բաժին կը մնան. ինչպէս՝ հո-գ-ոյ. որ-դ-ոյ:

654. Ընդհանրապէս ընտիր եւ աւելի քերական-
 նական կը համարուի տողադարձը՝ եթէ բառերուն
 կազմութեանը համեմատ ըլլայ. — որ շատ անգամ
 մինչեւ հիմայ արուած կանոններէն խտտորում կը կրէ:
 Ըստ այսմ՝

655. Նախ՝ որեւիցէ ածանցման մէջ՝ կորուսման
 կանոնին միտ կը գրուի, եւ կը բաժնուի՝ (Մար-դէկ)
 մար-դէկան. (եր-կէնք) եր-կից. մար-դէոց. կրն-
 ճեալ. աղ-ջէան. դար-Քնութիւն. նա-նրութիւն.
 կո-որել. եւայլն:

656. Երկրորդ՝ Բարդ բառերն իրենց յօդիչ մա-
 յանցը կը վերածուի. եւ կը բաժնուի՝ Յիւ-ուցան.
 աղ-ուհացք. կէր-ուխում. անց-ուդարձ. հալ-եւմաշ.
 րոտ-եւառ. այլ-ազգի. այս-ինքն. հօր-եղբայր. հիւր-
 ընկալ. վերջ-ընթեր. ապ-ստամբ. ապ-երախտ:

Ինքնին յայտնի է որ այս կանոնիս ղեղծում կ'ըլ-
 լայ եւ սխալ՝ եթէ բաժանես Նոր-անշան. գործ-
 ունից. շար-ս-նիւն. ութ-երորդ. ապա թէ ոչ՝ հարկ
 կ'ըլլար բաժանել նաեւ՝ գործ-եցի. ծառ-երոտ՝ որ
 բացայայտ սխալ են:

657. Տողադարձի կանոնը կը պահանջէ վերջա-
 պէս՝ որ Ապաթարց նշանը (տես 670.) տողի ծայր
 չմնայ, եւ ապաթարց ունեցող բաղաձայնն իւր առջեւի
 ձայնաւոր գրէն չզատուի. այսպէս. Եր-կէրկու. պի-
 րոր տեսնէ. Բի-մանար. Վառ-նուր. Վրն-թանայ.
 (եւ ոչ՝ երկ-երկու. պիտ-որ. չ-առնուր. — են-
 թամնայով կամ առանց ենթամնայի):

658. Տողադարձի նշանը կամ նշանախեցն է
 Ենթասկայ՝ այս - ձեւով. զորօրինակ՝ Մար-դիկ.
 վայր-կեան. բե-բան:

§. 2. Կիտաղրութիւն:

659. Խօսքի այլեւայլ մասունքն իրարմէ պատշաճօրէն զատելու համար այլեւայլ նշանախեցներ կը գործածուին, զորոնք ընդհանուր անուամբ կիտ կը կոչենք, եւ անոնց գործածութիւնը՝ Կիտաղրութիւն:

660. Հիմակուան կիտաղրութեան նշանները՝ հետեւեալ ութ նշանախեցներն են. որոնց չորս առաջինները բուն կիտաղրութեան կը ծառայեն, կարդացողին քիչ շատ շնչի հանգիստ տալու համար. իսկ չորս վերջիններն երկրորդական նշաններ են, եւ բացայայտութեան կը ծառայեն:

Աւասիկ ասոնց անուններն ու ձեւերը:

Բուն կէտեր.

Կիտաղր. նշաններ.

1. Բութ	5. Ապաթարց
2. Ստորակէտ ,	6. Մակակէտ ' ,
3. Միջակէտ .	7. Չակերտ " ,,
4. Աերջակէտ :	8. Փակագիծ ()

Այս նշաններուս գործածութիւնը հետեւեալն է:

661. Բոռթ նշանը բառի մը վերջը կը դրուի՝ մեկնոյն խօսքին մէջ յաջորդ բառին չվերաբերիլը ցուցնելու համար. ուր շատ անգամ զեղում մտած է, կամ բառ մը զօրութեամբ կ'իմացուի. ինչպէս. Սպանիացոյ՝ Մեքսիկացիներուն հետ դրած դաշինքները: Բոռթ շնամեացդ ձեռքէն կրած վշտերդ. (բու կրած վշտերդ:) Ով որ երախտիք կ'ընէ՝ ապերախտութեան սպասէ:

Բութը կը ցուցնէ՝ թէ բառի մը վրայ շատ քիչ կանդ առնելու է:

Մտորակիտ կը դրուի՝

662. — Ա. երկու կամ աւելի՝ կարճ նախադասութեանց մէջ՝ որ իրար կ'ամբողջացնեն. ինչպէս. Հասաւ քաղցրաշունչ եղանակը, ձիւներն հալեցան, անձրեւներն հեռացան, դաշարիք զուարճացան, եւ զուարթացան մարդ եւ անասուն: Լացքով կը ծնանինք, տրտունջով կ'ապրինք, սգով կը մեռնինք:

663. — Բ. Միեւնոյն նախադասութեան մէջ նոյն կարգի բառեր որ ետեւէ ետեւ կրկնուած են, ստորակէտով կը զատուին. զորօրինակ միեւնոյն բայի՝ այլեւայլ անուն-բայիներ կամ խնդիրներ, միեւնոյն գոյականի այլեւայլ ածականներ, եւայլն: Այսպէս. Քննեցէք, դիտեցէք, տեսէք. լուսած է երբէք այսպիսի նորանշան գործ մը:

664. Բայց եւ, հո՛մ շաղկապով կապուած բառերն ստորակէտ չեն առնուր. զորօրինակ. Մեմիխս եւ Թերէ՛ Եգիպտացւոց նշանաւոր քաղաքներն էին: Աթէնք եւ Սպարտա՝ իրարու նախանձորդ էին: Մեծատուն հո՛մ աղքատ, դիտուն հո՛մ ազէտ՝ ամէն մարդ հաւասար է Արարչին առջեւ:

Ստորակէտի տեղ երբեմն բառական կ'ըլլան նաեւ Բէ, ոչ, Բայց եւ ուրիշ շաղկապներ՝ եթէ բառ բառի հետ կը կապեն. ինչպէս. Հարուստ Բայց ազահ մէկը:

665. Իսկ ուր որ խօսք խօսքի հետ եւ կամ ուրիշ շաղկապով մը կապուած է, հոն շատ անգամ ստորակէտ, երբեմն նաեւ ուրիշ կէտեր կը դրուին: Օրինակ. Տղուն հանձարն ու զգօնութիւնը քո՛վեցի, եւ Բեղաբերեցի ծնողացն անհոգութիւնը: Աղքատները Թեթեառն՝ եւ յե՛մքնէրն իմաստնոց գործիքն են եղած:

666. — Գ. Միջանկեալ բառ մը կամ խօսք մը սովորաբար երկու ստորակէտի մէջ կ'առնուի: Օրինակ. Տեսէք ահա՛ սուսեր եւ տէգ, արիւննկեղուն Թեան քործիքնէր, այս տեղա՛ խաղաղութեան մշտնջենաւոր օթեւանին մէջ:

667. — Գ. Անուանց կոչականը, եթէ միջանկեալ ըլլայ եթէ ոչ, ստորակէտով կը զատուի. զորօրինակ. Այսուհետեւ ցնծացէք, անգիտէր, վասնզի հասաք վերջապէս ձեր բաղձանքին: Ո՛րդեւի, յարգէ ձերերը: Չեղի են խօսքերս, ո՛ խոսքերոց իշխան:

Ստորակէտը քան զբութը քիչ մ'աւելի հանգիստ կու տայ ձայնին:

668. Միջակետը, որ պարզապէս կիտ ալ կը կոչուի, ամբողջ խօսքի մը գլխաւոր նախադասութիւն-

ներն իրարմէ կը զատէ : Չորօրինակ. Երբ որ նաւ ելլան, սկսան իրենց բնկերացը պատմել՝ թէ ինչպէս թանձրախուռն անտառին մէջ մոլորած կը թափառէին. անտառն, ըսին, մութ է եւ անկոխ. խիտ առ խիտ բուսած մացառներուն մէջէն՝ շատ տեղ միայն սուրերով կրնայ ճամբայ բացուիլ. ծառերն այնպէս թաւ ու բարձր են՝ որ երկինք բնաւ չի տեսնուիր :

Միջակէտն ստորակէտէն աւելի հանգիստ կուտայ շնչոյ :

Արդի ուղղադուրութեան մէջ միջակէտն՝ իբր օժանդակ կէտ՝ ուրիշ գործածութիւն ալ ունի : Տես վարը 675, 676 :

669. Վերջակետ կը դուրս ամբողջ եւ լրացեալ խօսքի մը վերջը :

Վերջակէտը կատարեալ հանգիստ է շնչոյ :

670. Ապաթարց նշանը կրճատուած ձայնաւոր դրին տեղը կը դուրս, եւ կը ցուցնէ թէ երկու կից ձայնաւորներէն մէկը կրճատուած է. զորօրինակ. Անդամ մալ, (փխկ. անդամ մը ալ.) պիտ'որ լսեմ, (պիտ' որ լսեմ.) կ'եղծանէր, (կը եղծանէր.) երկ'երկու. (երկու երկու.) եւ այլն :

Ապաթարցով կրճատութեանց տողադարձին համար՝ տես վերը 657 :

Աւասիկ ապաթարցի գործածութեան սովորական սխալները :

Չ'ես, չէ, փխկ. չես, չէ.	Վ'ուգայ, փխկ. կու գայ.
Չ'ըլլայ,	չըլլայ. Վ'ուտամ, կու տամ.
Չ'տեսնեմ,	չտեսնեմ. Վ'ստանայ, կը ստանայ.
Չ'տեսներ,	չի տեսներ. Վ'գտնէ, կը գտնէ.

Այդ բառերուն մէջ ապաթարցը տեղի չունի, վասն զի ձայնաւորաց կրճատութիւն չկայ :

671. Միակակետ՝ է նախդրին սեպհական նշանն է. այսպէս. Վեր 'է վերոյ. ձմեռն 'է բուն. — որ հիմայ սկսած է անսովոր ըլլալու :

672. Չակերտը կոչման կամ վկայութեան նշան է, եւ յառաջ բերուած խօսքին կամ բառին սկիզբն

ու վերջը կը դրուի . այսպէս . Նոյն փութանակի
յաղթութեան համեմատ՝ այս կարճ թուղթս գրեց
Կեսար, թէ «Եկայ, տեսայ, յաղթեցի», : Այդ «թե-
րեւս», յաւելուածնիս ոմանց միտքը պղտորեր է :

Հայերէն շակերտին հին ձեւն՝ որ հիմայ իսփա-
նուած է, նոտրապիթ շայի գլուխ մըն էր (ս) . որմէ
իւր անունն ալ առած է : Հիմակուան ձեւն եւրո-
պական է :

673. փակագիծ միջանկեալ խօսքի կամ բառի
մը երկու դին կը դրուի՝ որն որ իբրեւ մեկնութիւն
կամ ծանօթութիւն աւելցուած է . զորօրինակ .

Քանինէրն երազեցին որ կարենան հրով եւ
սրով, արիւնահեղ ապստամբութեամբ, յափշտակու-
թեամբ եւ սպանութեամբ (որովհետեւ ասոնք միայն
էին իրենց միջոցները,) աշխարհիս ցանկացեալ երջան-
կութիւնը հաստատել :

Սիւալ կ'ըլլայ փակագծի գործածութիւնը՝ եթէ
չկարենաս փակագծեալները խօսքին մէջէն հանել՝ ա-
ռանց խօսքը կրճատ ու կիսկատար թողլու . ինչպէս
այս օրինակիս մէջ . Հայիգիի բնակիչները կը հաւա-
տային թէ Ոգիներն՝ որոնց իրենք (Չէ՛հ) անուն կու
տային, ապագայ բաներու գուշակ են . ամէն մարդ,
կ'ըսէին, իւր առանձին (Չէ՛հ) ունի, որուն պատ-
գամ կը հարցնէ : — Վասնզի փակագծի գործածը
միշտ երկրորդական մաս մըն է եւ ոչ էական :

Բայց շատ անգամ փակագծի տեղ երկու ստո-
րակէտի մէջ կ'առնուի միջանկեալը կամ մեկնականը .
(տես 666 :

Ուղղագրութեան մասերն են դարձեալ՝ 1. Հա-
մառօտագրութեան կերպն ու 2. Գլխագրաց գործա-
ծութիւնը :

674. — Ա. Համառօտագրոթիւնն է բառի մը մէկ
մասը միայն գրել, որ ամբողջ կը կարգացուի :

675. Համառօտագրութեան համար հիմայ գործ-
ածուած նշանն է՝ համառօտեալ բառին առջին պարզ
կէտ մը : — Նոյնպէս

676. Արդի ուղղագրութեան մէջ թուահամար-
ներու առջեւ լոկ կէտ մը կը դրուի՝ երբ նախ կամ ա-

— Գն, երկրորդ կը նշանակեն. (եթէ թուանշան ըլլայ, եթէ այբուբենը:)

Աւասիկ երկուքին մէկտեղ օրինակը. Բասիլիոս Յովն. (կամ Յն.) Հերոլտ անուն մէկը՝ Լեւոն Բ.ին եւ Հեթում Ա.ին պատերազմները կը պատմէ. (այսինքն՝ Յովնաննէն Հերոլտ՝ Լեւոն երկրորդին եւ Հեթում Ա.ին պատերազմները կը պատմէ:)

Համառօտագրութեան որոշ կանոններ չի կրնար արուիլ. բայց այսչափ միայն՝ որ Համառօտեալ բառը կարելի ըլլայ անաշխատ կարգացօիլ:

677. — Բ. Գլխագիր տառերով կը սկսին

1. Ամէն խօսքի գլուխը կամ առաջին բառը. եւ ամէն վերջակէտէ ետքը. նոյնպէս ոտանաւորի ամէն մէկ տողին սկիզբը. (որուն համար հայերէն ջանգլոսի գիր ալ կոչուած են գլխագիրները:)

2. Իբր վկայութիւն բերուած խօսքը կամ բառը, թէեւ խօսքին մէջտեղն իյնայ. — եւ ասոր համար շատ անգամ չակերտ նշանն ալ զանց կ'առնուի: Ագագ, Ամաղեկայ թագաւորը, մեռնելուն վայրկեանը գոչեց, թէ Այսպիսի դառն է եղեր մահը:

3. Ասորո՞ւմ բառն եւ իւր նոյնանշանները, ինչպէս Տէր. Բարձրեալն. Աբարէն, եւայլն: Նոյնպէս ուրիշ պատուոյ, պաշտամանց եւայլն անունները. ինչպէս. Պատրիարք: Չեր Սրբութիւնը: Մրցելով իրար պատուեցէք, կ'ըսէր Առաքեալը:

4. Ամէն յատուկ անունները, մանաւանդ գոյականները (101.) իրենց սովորական վերագրովը մէկտեղ. (429.) ինչպէս. Մծբին. Կասպից ծով. Աժգահ. Ահան Գողթնացի. Կարօլոս Մեծն. Սուրբ Իգնատիոս. Յովսէփ Գեղեցիկ. եւայլն:

5. Գրքերու, նշանաւոր գործուածքներու անունները. զորօրինակ. Թոոօց գիրք. Մովսէսի Ախմայ Թէթիլը. Ռափայելի Այլաբերդի-Միւնը, եւայլն:

6. Հասարակ գոյականներ որ մասնաւոր կերպով մ'առնուած՝ որոշ միտք մ'ունեցած են՝ սովորական

Նշանակութենէն զատուելով: Օրինակ. Թեթեւ թեւ
երով սլացաւ արագաթռիչ Հաճեալ, եւ իւր փո-
ղոյն ձայնը տիեզերաց լսելի բրաւ: Այդ գրքին Վրէ-
պակացը մէջ նոր վրիպակներ սպրդեր են:

Գլխագրաց գործածութիւնն որոշ սահման չունի.
եւ շատ բան կրնայ վայելչութեամբ գլխագրով
սկսուիլ, ուր որ գրողը կ'ուզէ բառ մ'առանձին կեր-
պով որոշել, եւ գլխաւոր կամ պատուաւոր բան մ'ե-
րեցընել. ինչպէս այս խօսքիս մէջ գերանունը. Բայց
իբօք՝ կայ երկրիս վրայ երկինք մը՝ զորն որ իրեն հետ
վար բերաւ Անիկո որ ախոռի մը մէջ ծնաւ, եւ հիւ-
սան մը խանութին մէջ զարգացաւ:

Բ. ԱՌՈԳԱՆՈՒԹԻՒՆ

678. Առողանութիւն կը կոչուի՝ բառերն ուղիղ արտաբերելու կանոնը: Ասոր մէկ մասն է նաեւ անսխալ հեղելը, որուն գրութեան կանոնը Տրոհութեան մէջ տեսանք:

679. Առողանութեան արուեստը միայն ձայնաւոր գրերու վրայ կը յաճի. եւ նշանները միայն ձայնաւորաց վրայ կը գրուին:

680. Առողանութեան նշանացն անուններն ու ձեւերը ասոնք են:

Շեշտ	Երկար	Ոլորակ
Բութ	Սուղ	կամ Պարոյկ

Ասոնց անուններէն քերականական բացատրութիւններ ելած են. շէշտէլ, բիւտէլ, երկարէլ, ուղիւ — Առողանութեան մէջ իրբեւ ածական կը դործածուի Բութ բառ. երկար կամ սուղ վանկ. որ ըսել է՝ բիւտէլ, երկարէլ, ուղիւ:

681. — Ա. Բոսթը կը ցուցընէ թէ բառն անշեշտ է, այսինքն բառին վանկերն իրարու հաւասար որութեան կամ բարձրութեան աստիճան ունին. կամ, եթէ միավանկ բառ է՝ միւս բառերէն աւելի բարձրութիւն չունի. զորօրինակ. Տա՛րա՛պա՛ր. Կա՛րա՛ծա՛. Իրնե՛ք ա՛լ. ո՛վ ո՛ր: (Բութ նշանն երբեք չի դործածուիր գրութեան մէջ):

682. Ամէն հայերէն բառ բութ է ի բնէ, — շատ քիչ բացառութեամբ: — (Ի բնէ բառին մեկնութիւնը տես վարը 687:)

683. — Բ. Շեշտ ունի այն վանկն որուն սուր կամ բարձր է ձայնը. զորօրինակ. Անօրէ՛ն են անոնք, շերտի՛ս հետ, սի՛րելի:

684. Շեշտեալ կ'ըսուի բառ մ'որուն վերջին վանկը շեշտ ունի. ինչպէս. Երբե՛ք չէր ստեր: Չէ՛ն լսեր ամենեւին:

685. Քանի մը բառ կայ հայերէն՝ որոնց շեշտն առաջին վանկին վրայ է. եւ են՝ Գո՛նէ, Գո՛ցէ, Կի՛-

մայ. արդեօք. արձեալ. քօրէ. եւ յօղուածոյ՝ Այսօր.
այսպէս. ինչպէս. նոյնչափ. ի՛նչեւ. ի՛նչպէս. գրէ՛թէ.
ճի՛թէ: — Մանաւանդ. սաստիկ. շնորհ, (686.) Գ-
ցերորդ. արաներորդ:

686. Այս կարգս են սուղ (կարճ կամ կէս) վան-
կով յանդեալ բառերը. Աստղ, (աստղ.) արան.
քօրձր. ի՛նքը. զէն՛էրը. անօթնէրը, եւ այլն:

687. Բառերուն շեշտն ու բութը երկու կերպով
է. 1. ի թե՛ որ բառին բնական է. ինչպէս մինչեւ
Հիմայ ըսուածները. եւ 2. Դրի՛ն որ բառին առած
դիրքէն կախում ունի. ինչպէս Հիմայ պիտի տեսնենք:

688. Ի բնէ բութ բառը շեշտ կ'առնու դրիւ,
կամ ի բնէ շեշտեալը դրիւ կը բթի՛

1. Խօսքին գլխաւոր կամ երկրորդական բառն
ըլլալուն համեմատ, որ բառին ետեւառաջութենէն
կամ խօսքին իմաստէն կախում ունի. զորօրինակ վերի
(684) օրինակին երթե՛ բառը.

Ի բնէ շեշտ. երթե՛ շէին ստեր: Ստած՝ երթե՛ շուներին:
Դրիւ բութ. Չէին ստեր երթե՛: Ո՛չ երթե՛ կը ստէին:
Նոյնպէս շեշտեալ է՝ Հադի՛ մ'ալ շմնաց. եւ բութ՝
Մէկ հադի՛ շմնաց:

2. Բառին նշանակութեան տարբերութենէն.
ինչպէս ալ շողկապն եւ ալ մակբայը:

Շեշտիւ է՝ Ես ալ աւելին գիտեմ:

Բութ է՝ Ես ալ գիտեմ:

Նոյնպէս՝ Ալ չկրցան տեսնել. եւ Չկրցան ալ տեսնել:

3. Առշականներն ու հրամայականները կը բթին՝
երբ նախընթաց շեշտեալ բառ մ'ունին՝ որ իրենց
վերադիրն է. զորօրինակ. Մանր ջարդեցե՛ք. ներս
ար: — Առշականը՝ երբ նախընթաց ածական * մ'ունի
կամ երբ կրկնուած է՝ առաջին մասը կը շեշտուի. այս-
պէս՝ Ո՛րդե՛ս, զ՛րա՛նք, Սի՛նն կռշականները՝ Սի՛րոնն
որդեակ. Պարսի՛ց զօրականք. Սի՛նն Սի՛մնն:

Նոյն նախընթաց շեշտեալներն ալ նոյն կանոնով
կը բթին դարձեալ՝ երբ իրենցմէ յառաջ շեշտեալ
մ'ունենան. ինչպէս. Մանր մանր ջարդեցէք. Այ սի-
րուն որդեակ. Ո՛ Պարսից զօրականք. Ո՛ Սիմնն Սիմնն:

* Ըսած ենք թէ ածական կրնայ համարուիլ՝ յատկացուցիչն իւր յատկացելոյն եւ բացայայտիչն իւր բացայայտելոյն. (338, ծան.) այսպէս նաեւ մակրայն իւր բային:

689. — Գ. Երկար նշանը կը ցուցընէ թէ վանկը սովորականէն աւելի երկայն տեւողութիւն ունի. այսպէս են մանաւանդ միջարկութիւնները. Ա՛նյ ինձ. աւ՛ղ, եւայլն. եւ իբր ձայնարկութեամբ ու կրիւք բացատրուած շեշտեալները. Ա՛յսչափ կուրութիւն. Սօկրատ մը մեռցընել:

690. — Գ. Մոռոյ նշանը կը ցուցընէ թէ վանկը սովորականէն աւելի կարճ տեւողութիւն ունի: Այսպէս սուղ վանկ են՝

1. Գերանունական յօդերը բաղաձայնէ մը ետքը, եւ զօրութեամբ դրուած ը ձայնաւոր ունեցողներէն շատը. ինչպէս. Չայն՛ն. փայտ՛ն. ընդաստ. ը՛տանալ. ր՛կար. † ընար. քաղց՛ը, եւայլն. որ բուրոսովին ալ կը կորսուին կամ կը պակսին՝ երբ ձայնաւորի հետ կապուած ըլլան. զորօրինակ. Արդի սոսնալ. փայտն ալ. որն որ. ընկերս էր:

2. Նախդիրներն ու քանի մը կարճ բառեր. Գիշերն է՞ բուն. հետն է՞ վեր. ընմեզ. աս մարդիկ. կը նայիս. անգամ մի՞ ալ:

Տաղաչափութեան մէջ ոչէլ կը կոչենք՝ նաեւ վանկի մը կորուստը կամ բուրոսովին պակսիլը. ինչպէս.

Ահա նդունայն է ամենայն:

Հիմայ բուրոսովին խափանուած է սուղ նշանին գործածութիւնը:

691. — Ե. Պարոյկ կամ Մոռոսի՛ հարցման նշան է, եւ հարցական խօսքին մէջ շեշտուած բառին վրայ կը դրուի՝ ուր որ բուն հարցումը կ'իյնայ: Ո՛ր է ոսոխդ: Հի՞մայ* է վրէժխնդրութեան ատենը: Գո՞նն ապստամբաց դուիս եղար: — Ա երջին օրինակին իւրաքանչիւր բառին վրայ կրնայ պարոյկը դրուիլ, ինչպէս որ հարցընողին միտքը կը պահանջէ:

* Հարցական բառին Պարոյկը, ինչպէս նաեւ Երկարը՝ միայն շեշտեալ վանկին վրայ կ'իյնայ եւ ոչ

սուղ վանկի կամ բաղաձայն գրի վրայ այսպէս. Ա՞յօր.
է՞նչպէս. քանի՞ անգամ. ա՞յնպէս. այնպիսի՞ օխոյեան-
ներ. այնպիսիներն — վկայութեամբ: Ո՞րչափ տխուր:

Կը մնայ տեսնել առողանութեան միւս մասն
ալ՝ որ հայերէն վերծանութեան (ընթերցուածքի)
էապէս կարելոր է, եւ մինչեւ հոս ըսուածներուն իբր
թէ հետեւութիւնը:

Տողադարձի կանոններն հետեւեալներուն հետ
սերտ կապակցութեան մէջ են:

692. Երեք սուղ ձայնաւորները՝ շ, յ, չ, երկու
կերպ հնչում ունին:

693. — Ա. Ուր որ ներգործութեամբ շ գիր
չկայ գրուած՝ երկու բան կայ դիտելու. 1. ուր շ կը
հնչէ կամ չի հնչեր, եւ 2. ուր ազատ է շ հնչումը:

694. — 1. Բառի մը սկիզբն ուր երկու կամ ե-
րեք բաղաձայն կից է, առաջինէն ետքը սուղ շ կը
մտնէ. Ինչպէս. (Հպարտ,) հըպարտ. հըլու. տըղայ.
վըկայ. դընել. թընամի. զըլանալ. քըրանիլ. թըթու.
չընայիլ. աըգետ. ցըլախձան:

695. Բառի մը սկիզբն որ «, շ, շ բաղաձայննե-
րէն ետքը ա, է, փ, ք, զ, ց, լ, +, ք, հանդիպի՝ բա-
ռէն յառաջ սուղ շ կը հնչուի. Ինչպէս. (Սպասել,) շսպասել.
շսկիհ. շստոյգ. շստակ. շքանչելի. շզ-
բօսանք. շղգայուն. շշտապ. շտեմարան*, եւ այլն: —
Չ նախդիրը բաղաձայնէ յառաջ միշտ շ կը հնչէ.
այսպէս. շղձեզ. շղկղզին: Միայն շ ձայնով սկսածնե-
րուն վրայ՝ շ կը հնչէ՝ (զսպաս) զշսպաս:

Ուրիշ տեղեր՝ կը կարդացուի «ը, շը, շը. Ինչպէս.
Սըխալ. «ընունդ. շընորհք. շըղարշ. շըռայլ. շըզուիլ.
շըլանալ. շըբահ. շըբոյց:

* Կը զարտուղին Սըփռել. «ըպրզել. «ըկութել. շը-
փոթ: Օտար (արեւմտեան) բառերն երբեք չեն հըն-
չուիր շը. «ը. միայն սովորութիւնը ներկի ըրած է
կարգալ «ը+ի՛ եւ շը+ս+ս յունարէն բառերը:

696. Կան բառեր ալ՝ որոնց շ հնչմանն ընդհա-
նուր կանոն չկայ, եւ բառին բնութենէն ու կազմու-

Թե՛նէն կամ սովորութե՛նէ կախում ունի. զորօրինակ
 Բարձրե՛լի բառը՝ Բարձրե՛լի (եւ ոչ Կարճե՛լի)՝ Մի-
 եւնոյն բայը կը հնչէ Կարճե՛լի, (կարկուտ գալ) եւ
 *Կարճե՛լի, (կարել կցել)։ Կանի՛ն սեռականը՝ Կանի՛ն,
 (Թռչնոյ,) եւ *Կանի՛ն, (քամակի)։ Սրբաբան ասականը՝
 սրբաբան, (սոսր արմատէն)։ — Կցի՛րոս եւ Բցի՛րոս +
 բառերուն բաղաձայնները ճիշդ նման դիրք ունին.
 բայց առաջինը կը կարգացուի կց-ի՛րոս (վասնզի բարդ-
 է,) իսկ երկրորդը՝ *Բցի՛ն-րոս, (Բցի՛ն արմատէն ա-
 ծանցեալ.) այսպէս ալ՝ Պարս-ի՛ն եւ Պարսպի՛ն։

* Թուահամարիս մէջի աստղանիշ բառերուն սովոր-
 ութիւն է միշտ շ գիրը ներգործութեամբ դնել։

697. Սակայն շատ անգամ բառին կազմութեան
 հակառակ է շ հնչումը. այսպէս կը կարդանք Չա-
 փահչութիւն, (եւ ոչ -կրցութիւն.) դըպրաց (եւ ոչ
 դպրաց.) նոյնպէս արճութիւն. ծանրագնի. արձիլ,
 եւայլն։

698. Բառի մը վերջին երկու բաղաձայններուն
 մէջ սուղ շ ձայն կը մտնէ՝ 1. եթէ ս, ր, ն յօդ է վեր-
 ջին գիրը. Չայնըս. մարդըս. ուսըդ. ոյժըդ. նոյնպէս
 գրքը. նախդիւ հօրվները, զգեալըս. յօդըս. ի կեա-
 նըս։ — 2. եթէ վերջինը ր, ն, շ, ո գրերէն մէկն է.
 քաղցըր. կայսըր. սուլըս. միանձըն. աստըդ. արկըդ։
 — 3. Ասոնք յօդ առնելով կամ յաջորդ ձայնաւորի
 հետ կցելով՝ իրենց շ ձայնը կը կորսնցնեն. Աստ՛ղը-
 արկ՛ղըս. քաղց՛ր է։

699. Կորուսման կանոնով պակասած ձայնաւորին
 տեղ շ չի մտներ՝ բայց միայն ուր որ սովորութիւն
 եղած է կամ ուր ձայնի խստութիւն պատահի։ Այս-
 պէս. (Պարապ.) պարպել. ծառի՛կել. հասճել. ասա-
 կան. տաճիւթիւն. պարոբի՛կել. եւայլն։

700. Բառի մը սկիզբն ու վերջը՝ երկու բաղա-
 ձայնի մէջ մտած շ ձայնը կը դադրի՝ երբ քովը ձայ-
 նաւոր դիր մը հանդիպի՝ որն որ բառին կից կը կար-
 դացուի։ Զորօրինակ. Կր-սպառնայ. մի-սպաններ.
 ի-սկզբան. անձն-իմ. որն-որ. քոյրդ-ալ. ինձն-ալ.

Հեռան-առած, ձեռքս-էր, դայլն-որ անօթե՛նայ, կոյրն-
բղկաղը, լեռն-ելան, ուրբախն-առտու, ինն-անգամ,
բարձր-է, ներսն-են: Նոյնպէս՝ Ահնունիմ, ձեռնու-
նայն, անշնուրաց, տասն-ուչորս, տարբական, Հիծնա-
կան, կայսրնտիր, եւայլն: — Ար զարտուղին բար-
դութեանց մէջ՝ կրկնեալ բաղաձայնով սկսածները,
Սովա-լըլուկ, չարա-ճըճի:

Ասիկէ զատ շատ անգամ տաղաչափութեան մէջ
ը հնչումը կը լռէ, ինչպէս վարը կը տեսնենք:

701. — 2. Ազատ է ը հնչումը զլիաւորաբար
երբ բաղաձայնէ մը ետքը դիւրաւ կցուելու գիր մը
հանդիպի՝ ձայնաւորով մը մէկտեղ, ինչպէս, Պարա-
գլուխ, կլափ, ծուել, կուել, կնծուել, սակայն ընդհան-
րապէս լաւագոյն է առանց ը յաւելուածոյ հնչել:

Ուրիշ տեղեր ալ կրնայ մերձաւոր ձայնաւորնե-
րուն դրիցը համեմատ ը հնչուիլ կամ ոչ:

702. — Բ. Յ գիրն՝ որ ի բնէ կարճ է է, 1. եր-
բեմն բոլորովին անձայն է, 2. երբեմն կը լսուի, եւ
3. բուն բաղաձայն գիր է եւ հոյի նման կը հնչէ:

703. — 1. Յ անձայն է բառերուն վերջը՝ աչ եւ
ոչ երկբարբառներուն մէջ, այսպէս, Ծառայ, վկայ,
վրայ, Տրդատայ, տեսայ, նայեցայ, դշխայ, Նոյ, Աստու-
ծայ, որդւոյ, եփեսացւոյ, հաճոյ, (որ կը կարդացուի՝
ժառայ, որդայ, եւայլն:) — Ար զարտուղին հետեւ-
եալները:

704. — 2. Յ գիրը (սուղ է ձայնաւորի պէս) կը
հնչէ, նախ՝ քանի մը կարճ բառերու վերջը, Հայ,
խայ, բայ, այ, վայ: Երկրորդ՝ նոյն անձայն չ գրին վրայ
բաղաձայն մը կցուելով, ինչպէս, Ծառայն, Աստու-
ծոյս, որդւոյդ, եփեսացւոյն, հաճոյք, (որ երբեք չի
կարդացուի՝ ծառայըն, եւայլն:) Երրորդ՝ արմատ բա-
ռերուն մէջ՝ բաղաձայնէ յառաջ, Երկայն, ծայր, հայ-
թայթել:

705. Անձայն ոչին եթէ բաղաձայն մը կից ըլլայ,
(թէ արմատական եւ թէ եկամուտ,) հնչումը կը փո-
խուի եւ ոչ ձայն կ'առնու, զորօրինակ, Ողջոյն, խա-

րոյն. որդւոյդ. եփեսացուն. (որ կը կարդացուի՝ ողջոյն. որդւոյդ, եւ այլն):

706. — 3. Ասկէ զատ՝ յբաղաձայն գիր է նոր լեզուին մէջ, եւ հոյի նման կը հնչէ՝ միայն բառերուն սկիզբը, եւ անփոփոխ է ամէն դէպքի մէջ: Այսպէս. Յարմար. յապաղել. յոյս. զՅակոբ. անյապաղ. թեւրայոյս. (կը կարդացուի՝ իբր հարմար. անհապաղ, եւ այլն):

707. — Գ. Ի ձայնաւորն՝ որ ի բնէ շատ կարճ կամ սուղ ու է, գլխաւորաբար երկու կերպ հնչում ունի. 1. բուն եւ պարզ ու, ինչպէս Արդիւնք բառին մէջ. եւ 2. թոյլ վելի նման, ինչպէս Գաւթ բառին մէջ: Չատ է դարձեալ 3. ո գրով կազմած ու երկբարբառը, ինչպէս Մտոր բառին մէջ, որ ճիշդ խօսելով երկբարբառ չէ, այլ երկու գրով ձեւացած պարզ ձայնաւոր:

708. — 1. Ի ձայնաւորը նախընթաց ինիով մը (իւ,) իւ կը հնչէ՝ քանի որ հետը բաղաձայն մ' ունի. այսպէս. Իւր. իւրաքանչիւր. նիւթ. էութիւն. հարիւր. հիւսել:

709. Նոյն իւ երկբարբառն իբր իվ կը հնչէ՝ երբ առջեւը բաղաձայն չունի. զորօրինակ. Էւանդ. իւ. ձայնիւ. հովիւր:

Ասոնց վրայ եկած յողերն ու յոքնակի մասնիկները ձայնի փոփոխութիւն չեն ըներ. ինչպէս. Չայնիւդ, (ձայնիւրդ.) հաշիւն ալ. հովիւք. հովիւներ:

Միայն գրաբար յոքն. գործիականը փոփոխութեամբ կը կարդանք բանիւք (իբր բանիւք. փիկ. բանիւք):

710. — 2. Ու երկբարբառն իւր ձայնը կը պահէ քանի որ առջեւը բաղաձայն գիր ունի: Իսկ եթէ առջեւը ձայնաւոր մ' ունի՝ ինք վելի նման ձայն կ' առնու եւ յաջորդին հետ նոր երկբարբառ մը կը կազմէ. ինչպէս Մեղու, եւ մեղուաց, մեղուակն: Թթու, եւ թթուաչ, թթուիլ, թթուութիւն: Պրտու, եւ պրտուիւց: Հեռու, եւ հեռուանց: Առնու, եւ առնուի, (տճ. արնիւն.) (որ կը կարդացուի վելի նման՝ մեղուաց. թթուութիւն. հեռուանց. առնուի):

711. Միայն քանի մը դէպքի մէջ ու յաջորդ
 ձայնաւորովն երկրարբառ չի կազմեր, այլ երկու զատ
 վանկ կը մնան. այսինքն Առնո-ի, (տճ. ալայըրճ.)
 Թողո-ին անկատարներուն եւ յատուկ անուանց մէջ,
 ինչպէս Սամո-էլ. Փանո-էլ. Սեփարո-իմ: Պի-
 ղո-ի բնակիչքը. (Պիղու քաղքին):

Մտադրութեան արժանի է վերջապէս է եւ ո
 ձայնաւորներուն ալ հնչումը, որոնք այլեւայլ դրից
 կամ գաւառաց եւ կարծեաց համեմատ՝ կրկին ձայն
 ունին:

Ե եւ ո ի բնէ ուրիշ բան չեն՝ եթէ ոչ սուղ է եւ
 սուղ օ (ով). սակայն առողանութեան կանոնով՝ եչն
 իբր իէ, եւ ո գիրն իբր ոօ կ'աւանդուի: Բայց մեր
 գաւառականին սովորական ընդհանուր հնչումն հե-
 տեւեալն է:

712. Ե եւ ո գրերուն բաղադրեալ ձայնը (իէ,
 ոօ,) միայն բառի սկիզբը կը լսուի. այսպէս. Եբբ.
 Եթէ. Էս. Երկիր. Երիբով. ոսկր. ոսոխ. որկոր. (ի
 բաց առեալ ով բառն եւ Ովբէթ, Ովբեստ, ովիհանոս,
 եւ այլն. օտար անունները, որ օվ կը հնչեն): Եւ դար-
 ձեալ քանի մը տեղ վերջին է վանկը: Ուրիշ տեղեր
 առհասարակ պարզ ձայնով կը հնչուին՝ է եւ օ:

յո

Գ. ՏԱՂԱՉԱՓՈՒԹԻՒՆ

713. Խօսք մը կամ շարագրութիւն մը՝ որուն մասունքն որոշեալ չափերու եւ թուերու տակ չեն՝ Արձակ խօսք կ'անուանուի. ինչպէս բովանդակ քերականութեանս մէջ ցայս վայր աւանդուած լեզուն:

714. Ռտանաւոր կը կոչուի խօսք մը՝ որուն իւրաքանչիւր մասն որոշ չափու եւ թուոյ կանոնաւ կը ռուած է:

715. Ռտանաւոր խօսք կազմելու արուեստն է՝ որ կը կոչուի Տաղաչափոթիւն:

716. Տաղաչափութիւնը կամ Ռտանաւորն երկու տեսակ է. 1. Թուական եւ 2. Չափական:

717. Թոռակիսն ռտանաւորն՝ որուն հոս կանոնները կ'աւանդենք, ան է՝ որ վանկերու թուովը կազմուած է:

718. Չափակիսն ռտանաւորն է՝ որ քանակաւ եւ Ամանակաւ, այսինքն վանկերու երկարութեան կամ սղութեան չափովը կազմուած է: Այս տեսակը հին լեզուաց յատուկ է. որուն վրայ հոս չենք խօսիր:

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա.

ՈՏԱՆԱԻՈՐԻ ԿԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

719. Ռտանաւորի մասունքն են՝ 1. Ոտք, 2. Անգամ, 3. Յանգ, 4. Տող, 5. Տուն:

720. Ռտանաւորին էութենէն է՝ որ տող տող գրուի:

§. 1. Տաղաչափոթեան Ռտքերը:

721. Թուական տաղաչափութեան մէջ Ռտք ըսելով՝ տողի մը իւրաքանչիւր Անկը կ'իմացուի:

722. Հայերէն տաղաչափութեան սովորական տողերն են՝ հինգ վանկէ մինչեւ տասնուվեց վանկով.

եւ վանկերուն թուոյն համեմատ կը կոչուին՝ Հնգրտնեան, Տասնոտնեան, Հնգեսասնոտնեան, եւ այլն:

723. Կը գտնուին դարձեալ նուազագոյն վանկի թուով տողեր ալ՝ Չորեքոտնեան, Երեքոտնեան, մինչեւ նաեւ Երկոտնեան եւ Միոտնեան. բայց մինակ չեն գործածուիր:

Օրինակները մէկանց կը տեսնենք վարը՝ §. 2:

Տաղաչափական Վանկերու կամ Ոտքերու կազմութեան օրէնքները հետեւեալներն են:

724. — Ա. Ամէն կատարեալ ձայնաւոր առանձին կամ իւր բաղաձայններովը մէկտեղ՝ մէկ վանկ՝ ուստի եւ մէկ ոտք կը ձեւացընէ թուական տաղաչափութեան մէջ:

Ա՛րսենք «կատարեալ ձայնաւոր», վասնզի — եւ յերբեք զատ վանկ կամ ոտք չեն կաղմեր. իսկ շ երբեմն ամբողջ վանկ է, երբեմն կէս, եւ երբեմն անհետ կ'ըլլայ:

725. Ը ձայնաւորն ամբողջ ոտք է՝ երբ իրմէն ետքը դիւրաւ չամփոփուելու բաղաձայններ հանդիպին. ինչպէս. Ունկըն՝ դիր. Գըլխաւոր. Ծանըր թըշնամանք. — ուր չի կրնար առանց չափազանց խտուրթեան անհետ ըլլալ: — Օրինակներէս կը տեսնես որ կէս կամ սուղ վանկ կաղմող շ գիրը (18, ծան. եւ 694.) հնչման դիւրութեանը համեմատ ամբողջ ոտք կ'ըլլայ:

726. Հասարակօրէն շ գիրն՝ երբ ամբողջ ոտք է՝ տաղաչափութեան մէջ ներգործութեամբ կը դրուի:

727. Ը ձայնաւորն ոտք չի կաղմեր եւ անհետ կ'ըլլայ, կամ (տաղաչափական բառով՝) կը աղի, երբ արձակ խօսքի մէջ ալ իւր յաջորդներուն հետ սովորութիւն է կից կարդալ. (700.) զօրօրինակ երբ իրմէ ետքը թոյլ բաղաձայնով մէկտեղ ձայնաւոր գիր հանդիպի: Այսպէս.

¹Ծանըր է. ²Լեռն ³եղան. ¹Հովիւն ²ալ. (եւ ոչ՝

¹Ծանըր է. ²Հովիւրն ³ալ, եւ այլն:)

728. Ոտանաւորի յատուկ է առանց շ ձայնի

կարդալ՝ Զուարթունն. տրկարն. ասպարէզդ, թէ-
պէտեւ առջեւը ձայնաւոր գիր չպատահի:

729. Գարձեալ ազատ է ը ձայնաւորին սղումն՝
որ բառի մը առաջին կէս վանկերը շինած է. ինչպէս.

Սպասեցին, կամ ըսպասեցին. Բլուր կամ բըլուր.
— որ շատ անգամ նախընթացին դիրքէն կախում
ունի. ուստի կրնայ հաւասարապէս ըսուիլ

Տան սպասաւոր. Ոսկի պսակ. Չանխլաբար,
եւ կամ՝ Տան ըսպասաւոր. Ոսկի պըսակ. Չանխըլաբար.

Այդ սղումը հարկ է ընել՝ երբ նախընթաց գիրը
ձայնաւոր է. զորօրինակ.

Ինծի սպասեցին. Ինչո՞ւ շտապեցար:
Նշնպէս ընդ եւ ըոդ, ընդհանուր, ընդանի, եւայլն
կրնան ըստ նախնեաց օրինացը՝ կրճատմամբ սղիլ, եւ
հասարակօրէն ապաթարցոյլ կը նշանակուին. նոդ.
'ոդ. նոդհանուր:

730. Տաղաչափութեան մէջ աններելի համա-
բուած է՝ ը գրէն անմիջապէս ետքը ուրիշ ձայնաւոր
գիր: Այսպէս խորթ է Գահը ելաւ. աչքը արտա-
սուզք. — որ արձակ խօսքի մէջ երբեմն կը ներուի.
(տես 439, ծան:)

731. Ընդհանրապէս խիստ կ'ըլլայ սղումը՝ եթէ
յաջորդ վանկը ու, ուի, եւայլն երկբարբառն է. ինչ-
պէս կըլլուի. դըլլուի. ըլլուիլ բառերուն մէջ:

732. Նոյն կարգն է նաեւ ու, ուի եւայլն. երկ-
բարբառներուն սղումը. որ եթէ երկու ամբողջ սոք
կազմեն՝ ըւ, եւայլն կը գրուին. իսկ եթէ մէկ սոք,
ը գրի սղում է: Այսպէս

Զըլարթուն. Թըլեցան. Նըլիրական.
եւ կամ՝ Զուարթուն. Թուեցան. Նուիրական:

Տես նաեւ Տրոհութեան եւ Առողանութեան
մասին մէջ:

733. — Բ. Ոտքերու կազմութեան մէջ երկրորդ տեսակ սղում մ'ալ կայ, երկու կից ձայնաւորներէն մէկ վանկի ամփոփել:

Ծովուն յատակ ու լիքն յուզած. (կարդա՛ւ լիքն.)

Ահա՛ է թըշնամւոյն. (կարդա՛ւ ահայթըշնամւոյն.)

Եթէ՛ է վեր բառնայ. (կարդա՛ւ եթէյվեր.)

Հեղ մէ՛ ալ լըսէի. (կարդա՛ւ հեղ մեալ լըսէի:)

¹ Որ բանակ էին վերքեր. (կարդա՛ւ բանակ՝ քեր.)

Տեսէք, ահա՛ աւազան. (ահա՛ւ աւազան:)

Ասոր հակառակ՝ մեծ թերութիւն է ստանաւորի մէջ՝ միեւնոյն ձայնաւորի քովէ քով կրկնածը զատ զատ երկու ոտք կամ երկու վանկ համընդ. այսպէս.

^{1 2 3 4 5 6 7 1 2 3 4 5} Որ բանակ էին վերքեր: Որդէ՛ իմաստուն:

Նոյնպէս շատ ձայնաւորներ քովէ քով բերել. ինչպէս. Յայտնէ՛ է այդ: Գերէ՛ է մէնուդ: Տեսնաւ 1013:

734. Շատ անգամ սովորութիւն է աւելի բացայայտութեան համար՝ եղած սղմունքն ապաթարցով նշանակել. Մ'ի վերուստ տեղայք. խոտան՝ լանարգ:

Միթէ՛ մերունեցին զիս քո պատիր բանք:

735. Ըսածնիս այն դէպքերուն համար իմանալու է՝ ուր երկու բառ քովէ քով եկած են: Իսկ միեւնոյն բառին մէջի կից ձայնաւորներն որ երկու վանկ կը կազմեն՝ չեն ամփոփուիր. այսպէս. Տեսնէ՛-ին. է-ա-կան. ձէ-ով. դէ-ականց, ծէ-ածան, եւայլն:

736. Բաղաձայնի քով մէկ ձայնաւոր գիր կը բաժանելն ալ սովորական է տաղաչափութեան մէջ, մանաւանդ ը վերջաւորութիւնը. Ծովուն եղերք՝, ողբոցքս ձայներ՝. (փխկ. եղերքը. ձայները:)

Այս ձայնաւորներուն եւ մանաւանդ ը ձայնաւորին ամբողջ ոտք կազմելուն կամ սղուելուն վրայ, (ինչպէս արուած կանոններէն գիրքին է իմանալ,) աւանդն աւելի որոշ կանոն եւ ընդհանուր օրէնք՝ հընչ-

ման գիւրութիւնը, փափկութիւնն ու վայելչութիւնն է. խորշելով խստութենէ եւ թուլութենէ, որ երկու ծայրերն են:

§. 2. Հատած եւ Անդամ:

737. Հատած կ'ըսուի այն փոքր բաժանումն որ տաղաչափութեան մէջ տողի մը ոտքերն այլեւայլ Անդամներու կամ մասերու կը բաժնէ, կամ կ'անդամ-վատէ: — Հատածը տողին մէջ հանդիստ է:

738. Հատածը բառին շեշտէն կախում ունի: — Հայերէն տաղաչափութեան մէջ՝ շեշտեալ եւ ոչ բութ* վանկի առջեւ կ'ըլլայ հատած. այսպէս.

Թէ Ամենազօրն | երբեք լի բաժակ՝
կամ քեզի վըշտաց | ընծայէ ճաշակ:

* Բութ վանկ բերելով այնպիսիները կ'իմանանք՝ որոնք շեշտ չեն կրնար առնուլ. մնացած բոտ ինքեան անշեշտ վերջով բառերը, ինչպէս է հայերէն բառե-րուն մեծ մասը, կրնան շեշտուիլ կամ երկարիլ. եւ հայերէն տաղաչափութեան մէջ հատածին վերջը միշտ շեշտեալ կամ դոնէ երկար կը համարուի:

Նոյն կանոնը կը պահուի նաեւ այն բառերուն ու ոճերուն մէջ՝ որոնց մասերն իրարու հարկաւ կապա-կցեալ են եւ մէկտեղ կ'արտաբերուին. ինչպէս. սրն որ. քանի՛ մը. ինչ որաւ. ման գաւ. շար անգամ. ի որոչ ելլել. եւ այլն. եւ մանաւանդ է՞ եւ ալ բութ ձայնե-րով բաղադրածները. (90, 522:)

Թառեր ծառի | մը կատար՝:
Բանակին թոյլ | տուր հանդէի:
Արարչին աջն | ալ ահաւոր:

Տողին վերջն ալ, ինչպէս օրինակէս կը տեսնես, հատածի օրինաց տակն է. որուն վրայ քիչ մը ետքը,

741:

739. Ասկէ կը հետեւի՝ որ տող մ'անդամատե-լու կամ հատած ընելու համար՝ հարկ չէ բառին լմին-նալուն սպասել. այլ շեշտին առջեւն անմիջապէս կ'ըլլայ հատածը. զորօրինակ.

Աշտարակ մ'այն | պէս ամուր :
 Զբւարթ ճակատ | արդ պըսակեալ :
 Սեւացեալ թան | ձրք մըխով :
 Արդարն որ չ'ու | զեր երգնու :

740. Տողի մը վերջը, հատածի կանոնները ճշդիւ կը պահանջէ : Ուստի հետեւեալ տողերուն նստրագիր հատածն ու վերջաւորութիւնը խորթ են :

Արարչապէսն որ՝ | ի մանկութենէ
 Քեզի խնամակալ | եւ պահապան է :

Ասկէ զատ տողի վերջաւորութիւնը քանի մը անանձին գիտելիք ունի :

741. — 1. Տողին վերջը չէ թէ միայն բութ վանկ չի գրուիր, այլ եւ ոչ կէս մնացած բառ : Ուստի բութ վերջ ունեցող կամ հարկաւ իրարու կապակցեալ երկու բառերուն՝ չի կրնար վերջին մասը յաջորդ տողին անցնիլ : Այսպէս անբաժին են՝ Փայլակըն. քաղ-ցրք. տա-սը. — որն որ. քանի որ. բան մը. մի սիրտ. սիլ տեսաւ. լսեն պիտի. դայլոյ պէս. մեր վրայ. քան զիս. կու գան. կը սիրէր. չեմ ողբար. եւայլն :

742. — 2. Տողին վերջը շղկապ չի գրուիր, եւ ոչ որեւիցէ յարաբերական բառ : Ուստի խորթ է եւ, ու, էմ, իէ, իս, քայց, եւայլն նախադաս շղկապներով, կամ ո՛վ որ, որն որ, երբ որ, եւայլն յարաբերական բառերով տող մը վերջաւորել :

Ի բաց կ'առնուին յետագաս շղկապները. զորօրինակ՝ անճամ. իսկ. մանասանք :

743. Կարճ տողով ստանաւորներն որ չեն անդամատիր, (տես 746.) եւ որոնց իւրաքանչիւր տողը մէյ մէկ հատած է, շատ անգամ անդամատութեան եւ վերջաւորութեան օրէնքներէն ազատ են :

Այսպէս քեզ, « մարդ, Գայլն ըսաւ. բայց է՞նչ
 Կաւեաէ Զուարթունն : Կըմամ էս ընել :
 Կ'երդէիր. լու է. Իմ բախտիս քան
 Հիմա ալ կարաւէ : Ս'ալ չէ խափան :

Բայց դարձեալ ասոնց մէջ ալ ը ձայնաւորով չի ներուիր առ Վերջաւորել :

744. Տողի անդամներուն թիւը՝ տողին երկայնութենէն կամ կարծու թենէն կախում ունի :

745. Տողի մը պլեւայլ անդամները՝ կայ որ հաւասար վանկով են, կայ որ անհաւասար. — սակայն անհաւասար անդամներուն մէջ՝ դրէ թէ միշտ վերջինն է կարճագոյն :

746. Հատածն՝ որ ըսինք թէ հանդիստ մըն է, միայն երկրնկեկ տողերու համար է : Կարճ տողերը՝ մինչեւ Հնգոտնեան՝ ամենեւին չեն անդամատիր : Օրինակ .

Ա. Չորեքոտնեան .

Ըզճունձքն ոսկի,
Չգանձ մեր ազգի՝
Դուք սեաւ 'ւօտար
Հաւուց վըտառ,
Է՞ր էք կըտեր
Չանգին արտեր :

Նոյնը տես դարձեալ Հնգոտնեան տողերով ալ :

Բ. Հնգոտնեան .

Հունձքերը դեղին
Գանձն են մեր դեղին .
Դուք ինչու՝ օտար
Սեւ թըռչնոց վըտառ,
Կուտ կուտ էք կըտեր
Այդ սիրուն արտեր՝ :

747. Վեցոտնեանէ մինչեւ ցՎեշտասանոտնեան այսպէս կ'անդամատին տողերը :

Գ. Վեցոտնեան. 3-3.

Կրրպակայ | կռան, կոփին,
'Ի ոչ ընչից | կայ հօս վիշտ.
Գահ արկեալ | խոր լուծիւն |
Յարկիս տակ | կ'հանդչի միշտ :

Գ. Եօթնոտնեան. 4-3.

Քանի՛ պատիր | ընծաներ
Չեն հղօր սրբաեր | եղծաներ:

Չընես չարիք | կամ վընաս,
Չարն անպատիժ | չի մընար.
Գործէ բարիքն | որ կըրնաս,
Բարին կ'առնու | զվարձն արդար:

Ե. Ութնոտնեան. 4-4.

Չիւնով սառամբ | սըսակաւոր՝
Կ'իշխէ ձըմեռն | ընդ դաշտ ընդ ձոր:
Շուշանն շքքեղ | պերճահասակ
Չիւր ձիւն բաժակն | ունի սըսակ:

Զ. Իննոտնեան. 3-3-3.

Ճարտարին | գովասանն | է իւր գործ'.
Վկայ իրեն | այս առածս | ունի զփորձ:

Է. Տասնոտնեան. 5-5.

Շուն մը կ'ելլէ գէմն՝ | որ ճամբէն շեղեր
Անըզգաստ յօտոր | ընկած էր տեղեր:
Այսպէս ցօղաւորն | ալ խընձորենի
Իւր սօկի խընձորն | պընդակազմ՝ ունի:

Ը. Մետասանոտնեան. 4-4-3.

Չարագործէն՝ | կայ միշտ իւր խիղճն | ամբաստան.
Խիղճն է դահիճն | որ եւ կըտրեց | դատաստան:

Թ. Երկոտասանոտնեան. 4-4-4.

Գողգողալով | կ'աղերսէր Էշն. | Տէր Գայլ, կ'ըսէ,
Խեղճ եմ, խնայէ. | ճարպէ եմ զուրկ, | զուրկ եմ մըսէ.
Ի՞նչ ալ ցաւեր... | — Խեղճ ես, այո՛. | 'ւ ի՞նչ շատ
տանջիս.
Այդպէս ցաւոտ | կեանք մը բառնալ՝ | պարտք է
խըղճիս:

Ժ. Երեքտասանոտնեան. 3-3-4-3.

Արուեստից | Հնարագիւտ | եղան մեր ժիր | նախահարք.
 Կայ որ միտք | ջանացաւ, | կայ որ ցուցին | պատահարք:
 Զոյգ ջորիք | կ'երթային. | մէկը շոր յորդ | էր բարձեր.
 Ճոխ բեռամբ | բարձրազիզ՝ | հարկաց մէկա՝ | լը դանձեր՝:

ԺԱ. Չորեքտասանոտնեան. 4-3-4-3.

Ո՞ւր կար շքեղ | մէկ պըսակ, | կամ ո՞վ նըմանն |
 էր տեսեր՝
 Սուրբ միութեանն | որ սըրտերն | այնպէս սերտիւ |
 կը հիւսէր:

ԺԲ. Հնգետասանոտնեան. 4-4-4-3.

Առաքինի | կենաց ընթացք | մը հօր եւ մօր | արժանի՝
 Զաւկին հայլի | 'մն է՝ ուր իւր վարք՝ | ծնողաց նման |
 կը ծնանի:

ԺԳ. Վեշտասանոտնեան. 4-4-4-4.

Հաւատարմիդ,* | կ'ըսէ, աղէ, | ո՞վ յորդորեց |
 ըզձեզ՝ Արմէն
 Կանչել անուն. | կամ թէ թերեւս | կարճէք իրաւ |
 թ՝ է մեր զարմէն:
 Յամօթ եղան: | Իսկ Ազգասէրն,** | աւնուլ կապել՝ |
 կու տայ նըշան
 Զամբարհաւած՝,** | եւ անխընայ | կոչկոճել հետ |
 իւր տանը շան:

* Տանը շան: ** Գազիկ: *** ԶՅոյնը:

Ասոնք են սովորական հատածները. բայց կրնայ
 տաղաշափը վայելուչ կերպով ուրիշ բաղադրութիւն-
 ներ ալ յարմարել: Այս տողերու մէջէն բուն եւ
 յաճախ գործածականներն են՝ Հնգոտնեանը՝ առանց
 հատածի. Եօթնոտնեանը՝ 4-3, Ութնոտնեանը՝ 4-4,
 Տասնոտնեանը՝ 5-5. Երեքտասանոտն՝ 3-3-4-3.
 Չորեքտասանոտն՝ 4-3-4-3, եւ Հնգետասանոտն՝
 4-4-4-3:

§. 3. Բանգ :

748. Բանգ կ'ըսուի տաղաչափութեան մէջ այլեւայլ տողերու նմանաձայն վերջաւորութիւնը. զորօրինակ.

4-4. Կ'երգես զըւարթ՝ հրեշտակներու
Չայնակցելով՝ երկրէս հեռու :

749. Յանդերով շինուած ոտանաւոր մը կը կոչուի Բանգակիսն կամ Բանգաւոր, իսկ առանց յանգի շինուածը՝ Անյանգ : — Նոր լեզուաց տաղաչափութիւնն ընդհանրապէս յանգական է :

750. Յանդերուն էական նմանութիւնը վերջին ձայնաւոր գրերուն նոյնութենէն է, որոնց յաջորդող բաղաձայններն ալ հարկաւ իրարու նման կամ նոյն պէտք են ըլլալ :

751. Շատ անգամ նմանաձայն ձայնաւորներն ալ յանգի կը ծառայեն, մանաւանդ երբ նախընթաց բաղաձայններն ալ իրարու հետ նոյն կամ խիստ նման ըլլան. զորօրինակ՝ Տեանէր եւ հանդէանէր. Մըրօ՛ր եւ արօ՛ր. Որևոյն, զուարթուն եւ գզբրդէն :

752. Բաղաձայն գրերու նմանութիւն բաւական է. ինչպէս ր, ւ, - շ, Ը, Տ. - ց, Յ, շ. - փ, ք, ու. - շ, փ, եւ այլն. այսպէս Յարած եւ բարած. Տարած եւ փարաց. Արջ, փարջ եւ կարծ : Ընդհանրապէս մեծ նմանութիւն հարկաւոր է վերջին ձայնաւորէն ետքը : Անոր համար՝

Շատ անգոր եւ անբաւական յանգ են՝ Տրտած, սահուն. — ուշի՛ճ, գեախն. — պատմել, ճամբեր. — պահեստ, ուսեց. — զգաստ, արկած. — գողոց, առողջ :

Տողերու յանգերն այնչափ աւելի ընտիր են եւ գեղեցիկ, որչափ որ իրենց նմանութիւնը մեծ է եւ զգալի :

Ա.

753. Տաղաչափութեան յանգը նոյնաձայնութեան կողմանէ կը բաժնուի՝ 1. Տկար, 2. Չափաւոր, եւ 3. Ճոխ :

754. — 1. Տկար կամ Հասարակ է յանգը՝ եթէ միայն մէկ նման ձայնաւոր դիր ունի, եւ կամ եթէ վերջին բաղաձայնները բաւական նման չեն իրարու: Չորօրինակ.

Գինի. Գողմ. Անարգէ. Գաշո. Անդայո.
Փրկեցի. Աբբայ. Մարդարէ. Փասո. Անարասո.

Տկար յանգի օրինակ.

4-4. Ո՛ փայտ չընչին, դու լաստափայո,
Ի՛նչպէս յանկարծ՝ իմ անարասո
Քեզի որդեակս աւանդ տըւի,
Եւ ոչ աչուիս տեսնեն պիտի:

Տկար կամ Հասարակ յանգերը ներքեւի են մանաւանդ կարծ (2-5 ոտնեան) տողերու:

755. — 2. Չափաւոր յանգ է՝ ամբողջ եւ լեցուն միավանկը. այսինքն ձայնաւորն ու քովի բաղաձայնը. զորօրինակ.

Խոթան. Անհաշո. Լայն. Մարդարէս. Արշան.
Կու գան. Կռապաշո. Չայն. Չեռքերէս. Գերշան.

Չափաւոր յանգի օրինակ:

4-4. Շուշանն շքեղ պերճահասակ
Չիւր ձիւն բաժակն ունի պըսակ:

4-3. Քունդ անոյշ, Մայր. հանդէ միշո.
Ալ չարթըննաս տեսնես վիշո:

756. — 3. Թ՛ոյս յանգ կը կոչուի այն յանգնոր երկու (կամ աւելի) ամբողջ եւ լեցուն վանկերով է: Չորօրինակ.

Նլիւր. Արէս. Լասանի. Արշան. Գաշոյի. Ասափին.
Տլիւր. Բարէս. Բասանի. Գարշան. Պաշոյի. Յասափին.

Ճոխ յանգի օրինակ.

4-3. Մի դու զտատասկ փըշափեր,
Անփորձ մանկիկ, շոշափեր:

4-4. Ի՛նչպէս պաշտիմ ես քո ցեղէն,
Ես հողանիւթ՝ դուն բոցեղէն:

5-5. Հուն մը կ'ելլէ դէմն՝ որ ճամբէն շէղէր
Անըզգասա՛ յօտա՛ր ընկած էր տեղէր :

Ճոխ յանդ կը վայլէ մանաւանդ մեծոտնեան տո-
ղերու :

Պէտք է համբալները մտադիր ընել՝ որ ճոխ յան-
դերու սիրոյն համար շատ անգամ կրնայ ծագրականի
կնալ տաղաչափ մը, երբ անյարմար յաւելուածնե-
րով եւ աւելորդ ածականներով բռելէք բռնազբօսէ-
եւ թէ աւելի յաճախ՝ իմաստներ կը զօհուին ճոխ
յանդերու, մանաւանդ եթէ կարճ տողով է սա-
նաորը :

Յանդերու կազմութեան վրայ քանի մը բան ալ
կայ դիտելու :

757. Անարդ յանդ համարուած է հիմակու ա-
տենս, մանաւանդ թէ եւ ոչ ճշմարիտ յանդ է՝ եթէ
միեւնոյն ածանցիչ մասնիկն իբրեւ ինք իրեն նմանա-
ձայն կրկնուի. ինչպէս.

Սիրեցի. Տեսա՞. Լիտ-ի-ն. Լեռնէրո՞. Հեռա-որ.
Անտացի. Մըտա՞. Նեղո-ի-ն. Չորեբո՞. Մերձա-որ.
Թողուցի. Եղա՞. Լիտ-ի-ն. Գետեբո՞. Յողա-որ.

Բայց քանի մը դէպք ասկէ բացառութիւն ունին :

758. — 1. Եթէ նոյն մասնիկէն յառաջ բաւական
յանդ կազմող դիր կայ, մասնիկը նոյն ճշմարիտ յան-
դին վրայ աւելցուած կը համարուի. ինչպէս. Աարդե-
րու, զարդերու. — գեհեհի, մեհեհի. — Սառայէն,
Տարայէն, վրկայէն. — խորութիւն, չորութիւն, եւայլն.
որոնցմէ ոմանք նաեւ ճոխ յանդ են :

759. — 2. Երբեմն կը ներուի միեւնոյն մասնի-
կը՝ նաեւ առանց նախընթաց կատարեալ յանդի,
բաւական որ նման հնչմունք կից գտնուին. ինչպէս.
Կարդալ, խորդալ. — մընչէլ. կանչէլ. — արուսեհէն,
ի պրսահէն: Բայց ասանք տկար յանդէ աւելի չեն :

760. — 3. Կրնայ միեւնոյն բառը տարբեր ա-
ծանցիչ յաւելուածներով ալ կրկնուիլ եւ յանդ
կապել. օրինակի համար՝ Միա՞նս գործիականն՝ Որ-
մէ քնս բային հետ: Այսպէս ալ՝

4-4. Ի՞նչ բարեբեր ազնիւ Գընկեր

4-3. Չեն այն ժիր ձեռքըն Գընկեր.

ուր յանգ շինողը՝ միայն էր մասնիկն է. առաջին տողին մէջ յորնականակերտ, երկրորդին մէջ բայակերտ:

Յայանի է թէ այսպիսի յանգեր յաճախելու չէ:

761. Յանգերու կողմութեան մէկ յատկութիւնն ալ է՝ մերձաւոր գրերէն օգնութիւն առնելով ձեւանալ: Ասով շատ անգամ ըստ ինքեան ակար յանգ մը չափաւոր եւ մայելուչ կ'ըլլայ, եւ չափաւորը ճոխ յանգի կերպարանք կ'առնու:

Կղզիք. Առաջին. Բորբոք. Գանդաղ.

Կեղծիք. Արարչին. Մորմնք. Ծանծաղ:

762. Յանգերը Գասաւորութեան կողմանէ գրւխաւորաբար չորս տեսակ են. 1. Անանջատ. 2. Հիւսեալ. 3. Գրկախառն եւ 4. Ընդհատ:

763. — 1. Անանջատ է յանգը՝ երբ իրարու նմանները զոյգ զոյգ եւ անընդհատ մէկը զմէկ կը յաջորդեն:

3-3-4-3.

Մարդկային հրնարից ճարտարութեան արուեստի-Արահեա եղան ջուրքն, ու խոր գիշեր՝ դարձաւ Գի-Քանի՞ գիւտք օգտակար կամ պիտանի՞ ցայսօր դե-Մեր նախնեաց հանձարէն իրենց ճամբայ են հորդեր:

764. — 2. Հիւսեալ է յանգը՝ երբ մէկ նման եւ մէկ աննման հետզհետէ շարուած են:

5. Գայլ մը կար. շո՞նէր՝ Բարեկամ, (ընկեր-ն
Բայց չոր սակր ու մոր՞ն. Ըսեր է մեղմով.)
Այնչափ քաջ՞ շո՞նէր-ն* Բարձր աստիճաններ
Էին պահանջող: Չեն միշտ ապահով:

* Ա կըրջին շ գիրը յաջորդ ձայնաւորին հետ կցելով՝ կը մնայ օրինաւոր յանգ՝ շո՞նէր եւ շո՞նէր: Նոյնպէս երկրորդ օրինակին մէջը:

765. — 3. Գրկախառն է յանգը՝ երբ առաջինը չորրորդին՝ եւ երկրորդն երրորդին հետ նոյնաձայն են:

3-3-3. Ժրբութեամբ մարդ հոգի կը դառնայ,
 Կ'ըլլայ տէր ճաշակի եւ ճըպանց.
 Կը գրանէ հաճոյից մ'ալ հոն գանջ՝
 Զոր իրմէն ոչ ոք բնաւ կը բառնայ:

766. — 4. Բնդհատ կը կոչուին յանգերը՝ երբ
 չորս տողերէն առաջինը, երկրորդն ու չորրորդը նոյն-
 նալերջ են, իսկ երրորդը յանգ չի կազմեր:

5-5. Մինչեւ ամբ լրանան, օրը կաբարի՛
 Կըռուէ, տար սիրով՝ ինչպէս ես արի՛,
 Բեթղէհէմ գեղէն մինչեւ Գողգոթամ.
 Ոչ մէկ՝ այլ երսուն եւ երեք արի՛:

Հիմնհուան բուն սովորականներն են՝ Անանջաան
 ու Հիւսեալը: Անանջաա յանգ հասարակօրէն չորս
 տողէն աւելի չ'ըլլար:

767. Մեծապէս զգուշանալու է տաղաչափու-
 թեան մէջ ծարսածամ յանգերէն. այսինքն որ յանգ
 չպահանջուած տեղ մը, զորօրինակ տողին մէջ տեղն
 ըստ պատահման յանգ մը չձեւանայ, որ նախընթաց
 ու հետեւորդ կանոնաւոր յանգերուն մէջ տեղը մասնե-
 լով՝ անոնց ներդաշնակութիւնը կ'եղծանէ. ինչպէս
 յաջորդ տողերուս մէջ.

4-4. Ճըշմարտութիւն ու վարդ քրնքո՛ւ,
 Թէեւ անոյշ՝ բոց շէն անփո՛ւ:

Տ. 4. Տող եւ Տողն:

Ոտանաւորին էութենէն է, ինչպէս ըսինք, որ
 տող տող գրուի: Տողերուն սրպիտութիւնը վանկե-
 րուն համբանքէն կախում ունի:

768. Մէկը զմէկ յաջորդող տողերն իրենց եր-
 կայնութեանը կամ վանկերուն թուոյն կողմանէ կրնան
 բաժնուիլ՝ 1. Հաւասար, 2. Անհաւասար, եւ 3.
 Խառն տողեր:

769. — Ա. Հաւասար են տողերը՝ երբ իրար

յաջորդողներուն վանկերը զուգաթիւ են. ինչպէս.
4, 4 — 4, 4 — 4, 4, եւ այլն:

770. — Բ. Անհաւասար են՝ երբ առաջին տողը
երրորդին, եւ երկրորդը չորրորդին հաւասար է. ինչ-
պէս. 4, 4 — 4, 3, — 4, 4 — 4, 3: Կամ այսպէս.

3. Կը ցընծան

4-3. Մեր գեղորայք՝ երբ հընծանն

3. Որ զեղու

4-3. Քաղցուով առատ. կամ մեղու

3. Լի զհիւթեր

4-3. Չանոյշ մեղրին է նիւթեր:

771. — Գ. Խառն տողերով կ'ըլլայ ոտանաւոր
ըր՝ երբ քանի մը տող մէկ որոշ համրանքով է, եւ
քանի մը տող դարձեալ ուրիշ չափով. Չորրորինակ.

4-4. Արարչին գործոցն անարգը չըկայ.

Տիեզերք ամէն՝ իւր ուժոյն վըկայ.

5. Գազանք ու մարդիկ,

Ծառեր ու ծաղիկ,

Եւ նոյն իսկ պըզտիկ

Սերման ալ հատիկ:

4-3. Հընչեն անտառք եւ բըլուր

Աստուծոյ ոյժն ընդ հանուր:

772. Շատ տողեր ետեւէ ետեւ ջոնն մը կը
կազմեն: Բայց կայ ոտանաւոր որ անատեալ է, այս-
ինքն որոշեալ աներ ունի, կայ ալ որ առանց տան է:

773. Այլեւայլ ոտանաւորի տեսակներու համե-
մատ պէսպէս թիւ կ'ունենան աներուն ալ տողերը:
Հասարակօրէն կարճ սարով ոտանաւորներուն՝ չորս
չորս տողով է մէկ տունը:

Այս անատութեանց համեմատ է նաեւ յանգե-
րու յաջորդութիւնն որ վերը (762) տեսանք:

Յ Օ Գ Ո Ի Ա Թ Բ .

Տ Ա Ղ Ա Չ Ա Փ Ա Կ Ա Ն Կ Ե Ջ Ո Ի

774. Տաղաշափական լեզուին արձակէն ունեցած տարբերութիւնները գլխաւորաբար երկուքի կըրնան անհոսիուիլ, որ են՝ Այլելլութիւն եւ Աղատութիւն :

775. Այլելլութիւնը կ'առնու բառերու եւ ձեւերու յաճախութենէն ու պէսպիսութենէն. որոնց շատը դրաբարէն կամ երբեմն հին ռամկորէնէն եւ քիչ մ'ալ դաւառական լեզուներէն փոխառեալ է :

Այսպէս կրնայ միեւնոյն բառին յորնակին այլեւայլ կերպով ըսուիլ՝ Ալք. ալքեր. ալքեր. ալուի. ալուընի. թող ահմողիք բառն ալ եւ ալիուիք (նուազականը) դրաբարէ փոխառեալ :

776. Բառերու (քերականական կամ ածանցական) ձեւը՝ աւելի ազնուագոյն կը համարուի տաղաշափութեան մէջ՝ եթէ դրաբարի համեմատ դրուի. Այսպէս՝ ծառերոյն. որուք ալ. մայր. կայր. խնդար. հարոյց. մորոյց. վերոյց. շատ անգամ է, շ, առ նախդիրներն իրօք կը դրուին. է քերական. է մաղխերոյն. յալխերոյն. զիւր յայնն. յեթ (փխկ. եթ). եւ մանաւանդ ն փոխանակ ը յօդի : Բայց հիմակուան ձեւերն ալ շատ գործածական են :

Երբեմն կո-, կը մասնիկը կը զեղուի բոլորովն կամ ըստ մասին՝ ուր որ ստորագասականի հետ շիութելու վախ չըլլայ : Այսպէս (մանաւանդ կենով սկսած բայերուն .)

Կարծէք թէ եմ ձեր թըշնամի :

Գիմեց մըտաւ, կոխեր անխէթ :

Ազդեց կոխկրքաեց թանձր ու գէր խոտեր,

Արձակ համարձակ երբայր եւ ուրեր :

Նոյնպէս ալ կայր նայեր. Կան շըւարած եւ ապշին : Կ'առնոյր երբայր. Կ'ուտէ ու լո՛ղէ. Կ'այրէ զամէնն ու ուրերէ : Գընայր փխկ. կ'երբար. եւայլն :

777. Խօսքի կամ շարադրութեան ձեւերը կամ քերականական Համաձայնութիւնն ալ կրնայ մինչեւ որոշ սահման մը դրարարի կամ նախնեաց ուսմիօրէնին նման ըլլալ: Տես երես 207, ծան:

778. Բառերն իրենց նշանակութեան կողմանէ ալ տաղաչափութեան (եւ ընդհանրապէս բանաստեղծութեան) մէջ սովորականէն տարբեր միտք կ'առնուն: Այսպէս կը դործածուի՝

Արեւ,	փխկ.	կեանք.	Ալիք,	ճովկամջուր.
Սար,	լեռ.		Երկաթ,	սուր.
Բարձունք,	լէրինք	կամ	Երկաթք,	շղթայք,
	երկինք.		Չոյգ	կամ
Գանձ,	դրամ.	ստակ.	Արկին,	երկու.
Գրախա,	պարտեզ.		Պատմել,	բսել.

779. Տաղաչափական լեզուին վայելչութիւնն ու ազատութիւնը գլխաւորաբար քերականական ձեւերուն (585) վրայ է, որոնք առաւելապէս ոտանաւորներու մէջ իրենց տեղիքն ունին:

780. Շրջման ձեւը տաղաչափութեան յատուկ է. եւ կրնան շատ անգամ սովորականէն դուրս շրջմունքներ ալ ըլլալ. որոնք ան ատեն միայն վայելուչ են՝ երբ իմաստի այլայլութիւն չեն ի տար: Այսպէս շատ յաճախ կ'ըսուի՝ Ծաղկունքն ամէն. Հունձքերն ոսկի. Բլրին այն ի ծայր. Նրման Հրէին թափառական. Հողմերն առեր են տարեր. եւ ուրիշ դարձուածներ՝ քիչ շատ դրարարի նմանութեամբ:

781. Զեղչման ձեւը շատ սովորական է ոտանաւորի մէջ: Բայց մանաւանդ հարկ է դեղչել յաճախ շաղկապները, մեկնական խօսքերն ու պատճառաբանութիւնները. երբեմն ալ էական բայը, եւ ը ու մը յօդերը. — որով խօսքը հատու եւ ուժով կ'ըլլայ:

782. Աւելագրութեան ձեւը կ'ըլլայ այլեւայլ սովորական յաւելուածներէն զատ՝ մանր մանր կրկնաւորներով. ինչպէս՝ Փայլ փայլ տեսայ փալփլիլ. Վառ լառ փայլին. Շող շող կը ցոլայ. Այն թող թող աչեր: Ծալ է թալ տերեւներ ծալածոյ թերթեր:

783. Բակառութեան ձեւն ամենէն աւելի տա-
ղաչափութեան մէջ ներեալ է. բաւական որ վայե-
լուչ ըլլայ եւ մթութիւն չտայ:

Տաղաչափութեան այլեւայլ դարձուածները պար-
զապէս ծաշակի եւ ճարտարութեան արդիւնք ըլլա-
լուն՝ որոշ կանոններ չի կրնար ատենց վրայ աւանդուիլ:

Տաղաչափական լեզուին զգուշալի մասերն են
Տեաեւեայները:

784. Ընդհանրապէս աններելի կը համարուի
տաղաչափութեան մէջ ամէն ստորին բացատրութիւն,
եւ խորթ ու ուսմական բառ: Քայց շատ անգամ վայ-
ելուչ են բնտանեկան դարձուածները:

785. Զգուշալի է ձայնի խտութիւնը, որ յա-
ռաջ կու գայ՝ կամ յաճախ եւ դժուարին սղմունք-
ներէ, եւ կամ ծանրալուր գրերու խոնուութենէ. (ինչ-
պէս Ա Յօդ. մէջ տեսանք:)

786. Սղմանց եւ գրաբար կամ հին ուսմկ. ձեւ-
երու գործածութեան մէջ միտ դնելու է որ իրարու
ներհակ երկու կերպերը քովէ քով չգան. զորօրինակ՝
Աբրահա Վրառ. (մէկը սղեալ եւ միւսը ոչ.) Յետ
դարձոյց ու փախոցոց, եւ այլն:

787. Քերթուածը միօրինակ եւ տաղաուկ չընե-
լու համար զգուշանալու է որ բայերը միշտ խնդրոյն
կամ ամբողջ նախադասութեան վերջը չմնան, ինչպէս
արձակ խօսքի մէջ սովորութիւն է:

Այսպէս իւր արձակ Աղատութեանցը հետ՝
միանգամայն շատ կապեր եւ զգուշութիւններ ունի
Տաղաչափութիւնը, որոնցմէ Արձակ խօսքն ազատ է:

Ընդհանրապէս արդի լեզուիս տաղաչափութիւնը
կրնայ եւ պէտք է մինչեւ որոշ աստիճան մը դրարա-
րի նման ըլլալ՝ միշտ իւր սահմանին մէջ մնալով. (777.)
եւ այդ սահմանին մէջ կշիռ կենալն է քերթողին ճար-
տարութիւնը եւ բովանդակ քերթուածին վայելչու-
թիւնը: Ասանգի կրնայ շատ անգամ աշխարհարար
ստանաւորի մը մէջ յանկարծ անձա՛հ եւ անշա՛հ դրա-
բար մը խառնուիլ՝ որ լեզուին եւ սձոյն զարդ մը
չտալէն զատ՝ բոլոր խօսքը կը խանգարէ կամ ծաղրա-

կան կ'ընէ. որով աշխարհարար ըլլալէն կը դադրի՝
առանց դրարար ըլլալու. ինչպէս հետեւեալ տողե-
րուս մէջ.

Ականջըս դռնէնց երբ առի զայն դոյժ,
Գառն արասըս այտեքս ծածկեց կարի յոյժ.

ուր յայտնապէս յանգի պէտքն աւելցուցած է նոյն ան-
բաղազոյդ դրարարը՝ աշխարհի յոյժ, եւ բովանդակ տողը խան-
գարած: Նոյնն իմացիր ուրիշ զեղծմանց համար ալ:
Չեւոց պէսպիսութեան մէջ գլխաւոր միտ գրուե-
լին է՝ որ լեզուին յատուկ կերպարանքն ու ճշմարիտ
նկարագիրը պահուի:

Աերջապէս միտք առնելու կարեւոր բան մ'ալ
է համբակներու՝ թէ տաղաչափական ազատութեանց
անուամբ երբեք չի ներուիր քերականական սխալներ
ընել՝ եւ ոչ մէկ լեզուի մէջ:

Ուրիշ շատ կանոններու եւ օրէնքներու հմտու-
թիւն կից է տաղաչափութեան արուեստին. որոնք
յատկապէս բանաստեղծութեան արուեստին օրէնք-
ներն ըլլալուն՝ զատ ուսում ու պարապմունք կը պա-
հանջեն. որ այս գործոյս չի վերաբերիր:

ՅԱՐԵՂՈՐԱՆ

ՍԿՋՐՈՒՆԿ

ՄԱՐԿԱՐ ԶԱՅԵՐԷՆ ԼԵՋՈՒԻ

Ze

Գրաբար հայերէնի՝ արդի լեզուին վրայ ունեցած մեծ
ազդեցութիւնը, եւ մանաւանդ ասոր անկէ կախումն ու անոր
կարօտութիւնը՝ անհրաժեշտ հարկ կ'ընեն բուն գրաբարը միշտ
աչքի տակ ունենալ: Առաջիկայ համառօտ Յաւելուածդ՝
գրաբար հայերէնի սկզբունքը եւ գլխաւորաբար աշխարհարարի
մէջ գործածուած ձեւերուն իբր թէ ուրուագիծ պատկերն
ըլլալով՝ թէեւ նոյն վախճանին համեմատ ծառայութիւն մը
կրնայ մատուցանել, սակայն չի տնօրիներ գրաբարի կեր-
պական ու կարգաւորեալ ուսումը, մանաւանդ այնպիսի-
ներու՝ որ նաեւ աշխարհարարի կատարեալ ու հիմնական
հմտութիւն կը բաղձան ունենալ:

ՄԿԶՐՈՒՆՔ

ԳՐԱԲԱՐ ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ

ԱՆՈՒՆ ԵՒ ԳԵՐԱՆՈՒՆ

Հոյով եւ հոյովումս:

Գրաբար Հայերէնի գլխաւոր հոլովներն* եօթն են. Ուղղական, Հայցական, Սեռական, Տրական, Բացառական, Գործիական, Ներգոյական:

* Երկրորդական հոլովներուն վրայ քիչ մը ետքը:

Հոլովներէն սմանք վերջահոյով են, այսինքն վերջին ծայրը յաւելուածով, ինչպէս, (Բան,) բանի, բանի-+. Եւ սմանք Նրախորհիւ միայն. ինչպէս, զբան: Կան ալ որ Նախդրիւ-վերջահոլով են. ի բանի. ի բանից:

Յորնակի շինող գրերն երեք են. +, -, ց: — ք եւ - վերջահոլով չեն շիներ, վասնզի առանց նոր ձայնաւորի պարզապէս բառին վրայ կ'աւելցուին:

Հոլովմունք ութ տեսակ են. — Հինգը ձայնաւորի յաւելուածով, ինչպէս. (Բան,) բանի. (Քաղաք,) քաղաքաց. եւ երեքը խառնմամբ, ինչպէս. (Անձն,) անձին. (Հիմն,) հիմանց:

Անուան հոլովմանց սեռականն ու տրականը նոյն են իրարու հետ:

Այլեւայլ հոլովմունքն իրարմէ գլխաւորաբար եզ. գործիականի կամ յք. սեռականի մէջ կ'որոշուին. բայց քերականութեանց եւ բառարաններու սովորութիւն է՝ եզ. սեռ. եւ գործ. նշանակել, այսպէս. Քաղաք, ի, աւ. Գառն, ռին/ռամբ:

Հոլովմանց փոփոխութիւնները կորուսման եւ փոփոխման օրինաց վրայ հաստատուած են:

Կանոնաւոր հոշոյմոսներ:

Ա. Բ. Գ. Դ. Ե.

Եզակի.

Ուշ.	Բան.	Կարգ.	Թեւ.	Կզզի.	Չարգ.
Հյ.	զԲան.	զԿարգ.	զԹեւ.	զԿզզի.	զՉարգ.
Ս.Տ.	Բանի.	Կարգի.	Թեւոյ.	Կզզոյ.	Չարգո.
Բո.	ի Բանի.	ի Կարգի.	ի Թեւոյ.	ի Կզզոյ.	ի Չարգո.
Գր.	Բանի.	Կարգո.	Թեւով.	Կզզո.	Չարգո.
Նր.	ի Բանի.	ի Կարգի.	ի Թեւի.*	ի Կզզո.	ի Չարգո.

Յորնակի.

Ուշ.	Բանո.	Կարգը.	Թեւո.	Կզզիո.	Չարգո.
Հյ.	զԲանո.	զԿարգո.	զԹեւո.	զԿզզիո.	զՉարգո.
Ս.Տ.	Բանիոյ.	Կարգոյ.	Թեւոյ.	Կզզիոյ.	Չարգոյ.
Բո.	ի Բանիոյ.	ի Կարգոյ.	ի Թեւոյ.	ի Կզզիոյ.	ի Չարգոյ.
Գր.	Բանիո.	Կարգո.	Թեւով.	Կզզիո.	Չարգո.
Նր.	ի Բանո.	ի Կարգո.	ի Թեւո.	ի Կզզիո.	ի Չարգո.

* Ոմանց ներդրականը լի նախգրիւ է. է չիտ. յախո, է հար, յորնականներուն պէս:

Ե հոշոյման անուններէն ոմանց բացառականը պարզապէս է կ'ըլլայ. է չիտո. է չիտ:

Չ. Ի. Ը.

Եզակի.

Ուշ.	Անձն.	Հիմն.	Արիւն.	Ոսկր.
Հյ.	զԱնձն.	զՀիմն.	զԱրիւն.	զՈսկր.
Ս.Տ.	Անձն.	Հիմն.	Արիւն.	Ոսկր.
Բո.	յԱնձնէ.*	ի Հիմնէ.	յԱրիւնէ.*	յՈսկրէ.
Գր.	Անձմի.	Հիմմի.	Արիմի.	Ոսկրի.
Նր.	յԱնձն.	ի Հիմն.	յԱրիւն.	յՈսկր.

Յորնակի.

Ուշ.	Անձնը.	Հիմնը.	Արիւնը.	Ոսկրը.
Հյ.	զԱնձնո.	զՀիմնո.	զԱրիւնո.	զՈսկրո.
Ս.Տ.	Անձնոյ.	Հիմնոյ.	Արիւնոյ.	Ոսկրոյ, բաց.
Բո.	յԱնձնոյ.	ի Հիմնոյ.	յԱրիւնոյ.	յՈսկրոյ, բաց.
Գր.	Անձմի.	Հիմմի.	Արիմի.	Ոսկրի.
Նր.	յԱնձնո.	ի Հիմնո.	յԱրիւնո.	յՈսկրո.

* Զ հոլովման անուններէն ոմանց բցո. է հոլովման պէս է. ի ձեռանէ. յտանէ. ի կաթանէ:

Հաս յատուկ եւ այլազգի անուններ իրենց սեպհահան հոլովում մ'ունին, սեռ. աչ. գործ. ու: Արամ, մայ, մաւ. Եսայի, այեայ, այեաւ. Հեղինէ, նեայ, նեաւ: Իսկ ո վերջաւորեալները պարզ յ կը յաւելուն սեռ. ար. ու բցո. հոլովներուն մէջ. Սամարիա, ըիայ, Յտկ. անուանց ներդոյականը վերջահոլով չ'ըլլար. եւ կ'ըսուի՝ ի Սիովն. ի Բեթսամիւս. յԱյնովն. յԵզրիպոս: — Բացառութիւնները շատ քիչ են:

Անկասկե կամ զարտոյի հոլովմանը:

Անկանոն հոլովմանց հայցականն ու ներդոյականը զանց կ'առնենք այս տեղս կրկնել, որ առանձին դժուարութիւն մը չունին:

Եզակի.

Ուշ. Այր. Հայր. Քոյր. Կին. Գիւղ. Օր.
 Ս.Տ. Առն. Հօր. Քեռ. Կնոջ. Գեղջ. Աւուր.
 Բոյ. յԱռնէ. ի Հօրէ. ի Քեռէ. ի Կնոջէ. ի Գեղջէ. յՕրէ.
 Գրծ. Արամբ. Հարբ. Քերբ. Կանամբ. Գիւղիւ. Աւուրբ.

Յոքնակի.

Ուշ. Արբ. Հարբ. Քորբ. Կանայբ. ^{Գիւղիւ. Գեղջիւ. Կնոջիւ. Կանայբիւ.} Աւուրբ.
 Ս.Տ. Արանց. Հարց. Քերց. Կանանց. ^{Գիւղիւ. Գեղջիւ. Կնոջիւ. Կանայբիւ.} Աւուրց.
 Բոյ. յԱրանց. ի Հարց. ի Քերց. ի Կանանց. ^{Գիւղիւ. Գեղջիւ. Կնոջիւ. Կանայբիւ.} յԱւուրց.
 Գրծ. Արամբբ. Հարբբ. Քերբբ. Կանամբբ. ^{Գիւղիւ. Գեղջիւ. Կնոջիւ. Կանայբիւ.} Աւուրբբ.

Կին բառին եզ. գրծ. կ'ըլլայ նաեւ կնաւ. եւ Հայր, յբ. սեռ. երբեմն հարանց:

Այր բառին պէս է Տէր, տեառն. ի տեառնէ. տերամբ. Տեարբ, տեարց կամ տերանց. տերամբբ: Հայր բառին պէս՝ Մայր եւ Եղբայր: Կին բառին պէս՝ Տիկին, տիկնոջ, կնաւ. Տիկնայբ, կնայց, կնամբբ:

Տեղէ եւ որբէ, բցո. ի տեղւոջէ. ի տարւոջէ:

Տէ- (ցորեկ). տուրնջեան, ջենէ, ջեամբ: Յոքն. ունի միայն՝ Տիւբ, զտիւս: Ունի բցո. մ'ալ՝ ի որբէ, որ իբր ներդոյական կը բանի:

Աստուծոյ անունն առանց այբի կը հոլովի. Աստուծոյ, ծով. իսկ դից համար կայ՝ Աստուածոյն, աստուածոց կամ աստուծոց:

Ուրիշ մանր զարտուղութիւնները տես վարը՝ 1:

Հոլովմանց վրայ գիտելիք:

1.

Խառն հոլովմունք եւ Աէս զարտուղիներ: — Ի վերջաւորեալ միավանկները Գ հոլովման տակն են, իսկ բազմավանկները Գ հոլովման:

Որդի, հօգի՝ Գ հոլովմ. տակն են, միայն ի գիրն -իւնի փոխելով. Հոգոյ, գոգ, գոց: Նոյնպէս ոչի, եչի վերջաւորեալներուն շատը. ինչպէս՝ Փարիսեցոցոց:

Եւ այ վերջաւորեալներուն ոմանց յորն. կըլլայ՝ (Արուարձանեացոց), եւ այ, եօ+. (փխկ. էից, էի-+^ն):

Անուանց վրայի մանր Ա. Ռ. Գ... գլխագիրները՝ Ա, Ռ, Գ... հոլովման տակն ըլլալը կը ցուցնեն: Նոյնպէս վարը բացերու Ա, Ռ, Գ լծորդ:

Ձ եւ Ի հոլովմունքն ըն վերջով անուանց է: — Ի հոլովման տակն են՝ Տոն, շոն, անոն, յեղոն, բառերն եւ ուն, ին վերջով նուազականները, թէ եւ ըն շեն վերջաւորիք. սեռ. Տան, շան, անուան, ձեզուան, (փոքրիկ), փոքրկան. աղջկան. (մանուկ), մանկան: Իսկ երկրորդ օրինակին (Արիւն, արեան) պէս են՝ Տեւիլ, սոխի, հանգիստ, քախոստ, թախոստ բառերը. Տեւիլան. ի ստե՛նէ. հանգաստե՛մք. բայց սեռ. եւ ար. սովորաբար՝ փախասի, թաքստի: — Ընդհանրապէս ին վերջ ունեցողներն՝ Ի հոլովմ. երկրորդ օրինակին տակ են:

կողմն, սերմն, անոն, յք. կողմն+, սերմն+, անուան+, (փխկ. ուն+):

Ը հոլովումը՝ ըք եւ ըզ վերջաւորածներուն է: — Բայց Փոքր բառը կէս զարտուղի է եւ խառն կը հոլովի. եզ. ուզ. Փոքր. սեւ. ար. փոքու. քցու. ի փոքուէ. քրք. փոքու: Յքն. Փոքունք. քունց. քումք: Այսպէս նաեւ՝ Ծանր. մանր. քարքր. քաղցր. սար. ծաղր. փոքր:

Հին, նոր, ոջ, յան, սորք, պիղք, ներքին, յետին եւ այլն. եւ երբեմն եւլ անցեալներն եզ. ներգոյակա-

նի մէջ ու՛մ կը վերջաւորին . Ի հնո՛ւմ . Ի ձախո՛ւմ թեւի .
 Ի ներքնո՛ւմ : Քիչ տեղ ալ տրականը . որմէ բցու . ալ՝
 Ի ձախօ՛ւ . ընդ աջօ՛ւ :

Շատ բառերուն եզակին եւ յոքնակին զատ զատ
 հոլովմանց տակ են . ինչպէս .

Չեան, սինձ .	յ.բ. ձեռք, սացի .	Երեց, իցու՛ .	յ.բ. բիցունք՛ .
Ոսն, սահն .	ոտք, սաից՛ .	Պառաւ, լու .	լունք .
Մասն, սին .	մատունք՛ .	Սարկաւագի .	գունք .*
Մասն, սին .	մատունք .	Ծնունդ, զեանձ .	ծնունդք՛ .
Հարսն, սին .	հարսունք .	Մնունդ, ննգեան .	մնունդք .
Քար, ի, իւ .	քարինք՛ .	Ճողովուրդ, զեան .	վուրդք :

* Միայն յ.բ. նախորիւ հոլովներուն մէջ :

Ոմանք եզակիէն տարբեր յոքնակի ունին :

Ունին, կան՛ . յ.բ. ախանջք՛ . — Ակն, կան՛ . յ.բ. աչք ,
 չացի՛ . — Ծունր, յ.բ. ծունկք՛ :

Ք գրէն զատ կան քանի մը յոքնականակերտ
 մասնիկներ ալ . Մարդիկ՛, դկան՛ . մանկոյ՛ . ծակոյ՛ .
 գրեան՛ . խողեան՛ . կանան՛ . նամական՛, եւայլն :

2 .

Արկին հոլովմունք : — Շատ անուններ երկու կամ
 երեք հոլովմանց կերպ ալ կրնան հոլովիլ . այսպէս .
 Բերդ, բերդից՛ եւ բերդացի՛ . Մողացի՛ եւ մողացի՛ .
 Լուսնի՛ եւ լուսնոց՛ . Նաւի, նաւա՛ւ, (նաւով՛), նաւ-
 ացի՛, եւ նաւա՛ւ, նաւացի . Հրով՛ կամ հուրի՛ . Զրոց՛
 կամ ջուրցի՛ : Մահ, մահա՛ւ, եւ մահա՛ւն . ուսնի՛ .
 ուսմք . յ.բ. մահա՛ւ եւ մահա՛ւն . հոցի՛ : — Յակ . ա-
 նուանց աւելի յաճախ է այլեւայլ կերպ հոլովմունքը :

3 .

Պակասաւոր անուններ կան՝ թուով կամ հոլովով :

Ա . Թուով պակասաւոր են՝ 1 . Անյոքնական ա-
 նուններն որ միայն եզականի մէջ կը գործածուին .
 ինչպէս . Լոյս . քաղց . ասր . կաթն, եւայլն : — Գոյա-
 կան յակ . անուններն ընդհանրապէս անյոքնական են :
 2 . Անեզակական անուններն, որ միայն յոքնակի ունին .
 Արօնք . աղօթք . փառք . դագաղք . հարսանիք . միտք .
 կամք, եւ ուրիշ շատ գոյականներ :

Բ . Հոլովով պակասաւոր են շատ անուններ որ
 նախորիւ միայն կը հոլովին, եւ կ'ըսուին Անհոլով .

ինչպէս. Ապելուշ. դոյզն. առատաձեռն. արբունք. հնչիւն. ծունր, եւայլն: Եւն մասնկաւ ածականները միայն յորն. կը հօլովին՝ Էան+, Էանց, Էամբ+:

4.

Երկրորդական հօլովներ: — Գլխաւոր հօլովներէն զառ՝ կայ նաեւ՝ 1. Պատմական՝ որ ղայով բացառական է, եւ կը նշանակէ՝ բանի մը վրայօ+ (խօսիլ, պատմել, կարծել, տրանջել, գոհանալ.) ինչպէս՝ ՂԱբ+այի: 2. Պարստական՝ որ ղ նախգրիւ գործիական է, եւ կը նշանակէ՝ բանի մը քողորթիչ, +ովերը. եւայլն. ինչպէս ՂԲաղ+աւ: 3. Կոչական՝ որ մեր մէջն ուղղականէն տարբեր ձեւ չունի. (տես 64:) Միայն ու վերջով օտար անուանց կոչականն երբեմն է կ'ըլլայ. Պետրէ:

Նոյնպէս է Ներգոյական հօլովը՝ որ եզականի մէջ հասարակօրէն տրականի վրայ է նախգրի աւելցրնելով կը ձեւանայ. բայց մենք գլխաւոր հօլովներուն կարգը կը դնենք՝ շատ բացառութեանցը համար: Տես վարը:

5.

Նախգրիւ հօլովներ: — Նախգրիւները տես 60:

Ձ նախգրիւ հայցական կը շինէ. Բաշխել ղինչա իւր. որ առանց նախգրի՝ կ'ըլլայ Անորոշ հայցական. Բաշխել ինչա: Գարձեալ Պատմական ու Պարստական կը շինէ. ինչպէս վերը տեսանք:

Որոշ գէպքերու մէջ կը գրուի խնդիր-բնութեան՝ Ձ+րի կամ ղի+րի հարկանեմ: Ձահի հարկանիմ, եւայլն:

Ի, (յ), ց, ա՝ հայցականի վրայ (ղայի տեղ) կը գրուին եւ այլեւայլ կերպով տրականի միտք կու տան. Գարձաւ է +աղա+ իւր: Եկին աւ իս: Ասէ ցնսսա:

Այս նախգրիւ հօլովները՝ տրականի նշանակութիւն ունենալուն համար սովորութիւն եղած է Նախգրիւ տրական անուանել, որ ճիշդ խօսելով՝ է, յ, ց, ա՝ նախգրով հայցական են:

Ի նախգրիւ տրականի վրայ գրուելով երբեմն բացառական կը շինէ եւ երբեմն ներգոյական:

Ա. Բացառական կը շինէ՝ եզակի եւ յորնակի ամէն հօլովմանց մէջ. է լոսոյ. յարմարոյ. է Տրդարոյ. է Բանից. է վշարոյ. է հեմանց. յիմոց. յորոց. — յայսմ տանէ. է նմն գեղջէ: Միայն՝ եզականի մէջ ուր որ

տրականին ծայրն է, ու է կամ բաղաձայն, բացառա-
կանն է կը վերջաւորի. է +աղա+է. է փո+ու+է, յանջ'նէ.
է գեղջէ. է մե-ս'մէ. յո-մեճնէ. է յեր'մէ. յոր'մէ:

Բ. Ներգոյական կը շինէ է նախդիրը տրականի վրայ
դրուելով՝ միայն եզականի մէջ. է +աղա+է. է ծովու. է
դրան. է նմա. է յերո-մ. յորո-մ. — յայսմ տան. է նմն
գեղջ: Իսկ յոքնակինեբունն եւ բոլոր Գ. հոլովմ. եզակա-
նին մէջ՝ հայցականի վրայ կը դրուի է նախդիրը. ինչ-
պէս. է Բանաս. է +աղա+ս. է գեդաս. է գեդ. յայնմ ախոս. է
հարդալ իմում. է ծոց իւրում. — նոյնպէս յակ. ա-
նուանց եւ էական գերանուանց մէջ. է Սինն. է Համովմ.
յին. որ տրականի միտք ալ կու տայ: Բայց Գ. հոլով-
ման ներգոյ. սովորաբար է կը վերջաւորի. է հարճնէ. է
մջէ, եւայլն: Իսկ Գ. հոլովմ. եզակին զատ ներգոյ.
ունի. է հղչ-ով. է դար-ով. յայգ-ով. (երես 212:)

Ընդ եւ ըստ երբեմն իբրեւ նախդիր կը գործ-
ածուին. Հայել ընդ երկինս. Ըստ օրինս անցանել:

Ժողովական անոյանք:

Բացարձակ.

Մի, սեւ. միոջ, միոյ. որ. միում. է միոջէ. միով. է միում:
Երկու, հոյ. զերկուս. սեւ. երկուց. գրծ. երկուք: (Ուղ-
ղական ալ երբեմն երկուք. տես վարը ծանօթ:)
Երեք, զերիս. երից. երիւք: Չորք, զչորս. չորից. չորիւք.
Հինգ, հնգից. հնգօք հմճ գիւք: Վեց, վեցից. իւք:
Եւթն, եւթանց. թամբք: Ութ, ութից. ութիւք:
Ինն, յմ. Ինուներ. ինունց. ինումք:

Տասն, սին. սամք. սունք, սանց, սամքք. (սնից, սնիւք:)

Մետասան. երկոտասան. երեքտասան. չորեքտասան.

հնգետասան. վեչտասան. — սանից, սանիւք:

Եւթնեւտասան. ութեւտասան. իննեւտասան. — տասանց:

Քսան. երեսուն. քառասուն. յիսուն. վաթսուն. եւ-
թանասուն. ութսուն. ինսուն. — քսանից.
քառասնից. եւթանասնից:

Հարիւր. երկերիւր. երեքհարիւր. չորեքհարիւր. հինգ-

հարիւր. — հարիւրոյ, բով. բոց, (հմճ բից. բովք:)

Հազար, ի. աւ. աց. օք: Բեւր, բիւրու. բուց. բուք:

Ոմանց յոքնակին միայն գոյականաբար կը գործածուի. երբևէ ի նոցանէ. Ինչո՞ւնք ուր են. Նորա ուրիշ ուրիշներ: — Հինքէն վեր կգտնուի ալ կ'ըլլայ՝ մանաւանդ գործիական. Հինքէն չտի. յիսնքէն չտի:

Գասականներն աշխարհաբարին հետ նոյն են, (տես էւ 121.) Բ հոլովման տակ: Եզ. արականն ու ներդոյ. հասարակօրէն ու՛՛՛ է. միայն Առաջին կ'ըլլայ ջնոյ. նու՛՛մ. Բոյ. նոյ կամ նմէ. նով: — Բազադրեալները՝ քսաներորդ չորրորդ. քսաներորդի չորրորդի:

Բաշխականները՝ Մէ՛ ղի, երկու՛ երկու՛, եւայլն:

Երկուքն ալ, երեքն ալ, եւայլն. դրաբար յատուկ ձեւով կ'ըսուի՝ Երկուքեան. երեքեան. չորեքեան. եւթանքեան, եւայլն.

- Ուշ. երկուքեան կամ քին. Բոյ. յերկուցունց.
 Հոյ. զերկուքեան կամ սին. Գրք. երկուքու՛մք, քու՛մք.
 Ս.Տ. երկուցուն, ցունց. Նրք. յերկուքեան, սին:

Միջակ կամ Մասնակաւ անոռանք:

Հարցականներուն արմատն է ո, (մարդու,) էւ է, (իրաց): Ասոնց վրայ Տն կամ ք դրուելով ուրիշ մասնականներ կ'ելլեն:

Ուշ.	Ո՞. ո՞վ. ու.	Ոմն. Բելլ.	Ոք. Բելլ.
Հոյ.	զՈ՞. զո՞վ.	զՈմն.	զՈք.
Սէր.	Ոյր.	Ուրու մն.	Ուրուք.
Տրու.	Ու՛.	Ու՛ն մն.	Ու՛նք.
Բոյ.	յՈւ՛ն.	յՈւ՛ն մնէ.	յՈւ՛նքէ.
Գրք.	—	Ոմամք.	—
Նրք.	յՈւ՛.	յՈւ՛ն մն.	յՈւ՛նք.

Ուշ.	Չի՞. զի՞նչ.*	Իմն. (քան) ղ. (իր.)	
Հոյ.	Չի. զինչ.	Իմն.	—
Սէր.	իւր.	—	իւրիք.
Տրու.	ի՛. հի՛.	ի՛ն մն.	ի՛նք.
Բոյ.	առ. ի՛ն.	յի՛ն մնէ.	յի՛նքէ.
Գրք.	ի-.	—	ի-նք.
Նրք.	յի՛.	յի՛ն մն.	յի՛նք.

* (Ընդ) կ'ը. հի՞՞. ուրի՞նչ էւ սլատմ. զի՞նչ. կը նշանակեն ինչո՞ւն:

Յոքնակի ունին միայն Ո եւ Ո՞ն. այսպէս :
 ՈՂԲ. զոյս. զոյց. յոյց : Ոմանք. զամանս. ոմանց. յոմանց. ոմամբք :
 Միմեանց՝ եւ Իրերաց՝, (Իբարոս.) ուղղական չունին :
 Իւրաքանչիւր, Անձնիւր, (աճէն ղէկը, եւ աճէն ղէկոսն :)
 Ամենայն, Ի. Իւ. (աճէն.) Եք. չունի : — Ամենեքեան,
 Բոլորեքեան, (աճէն՝ն ալ.) Էրկոսեան բառին պէս :
 ԱՅԼ, (ոսրէլ.) այլոյ. այլում. յայլմէ. այլով. այլոց :
 Միւս, (ղէկալ.) միւսոյ. սում. սմէ. սով. սոց, եւայլն :

Դերասնոսանց հոշովոսմը :

Ա. Էական կամ Անձնական դերանուններ :

	Ա ԴԷՄ.Բ.	Բ ԴԷՄ.Բ.	Գ ԴԷՄ.Բ.
		Եզակի.	
Ուլ.	Էս.	Դու.	—
Հոյ.	զիս.	զքեզ.	—*
Սեւ.	Իմ.	քս.	Իւր.
Տրւ.	Ինձ.	քեզ.	Իւր.
Բոյ.	Ենեմ.	ի քեմ.	Եւրմէ.
Գրձ.	Ինեւ.	քեւ.	զիւրեաւ, րեւ :
Նրժ.	Ես.	ի քեզ.	—

Յոգնակի.

Ուլ.	Մեք.	Դուք.	—
Հոյ.	զՄեզ.	զՁեզ.	—
Սեւ.	Մեր.	Ձեր.	Իւրեանց.
Տրւ.	Մեզ.	Ձեզ.	Իւրեանց.
Բոյ.	ի Մենջ.	ի Ձենջ.	Եւրեանց.
Գրձ.	Մեւք.	Ձեւք.	Իւրեամբք.
Նրժ.	ի Մեզ.	ի Ձեզ.	Եւրեանս.

* Իւր իրեւ Հոյ. չի գտնուիր. բայց միայն նախադրով՝ չէւր, ու չէւր. (իրենն) :

Ինչն դերանունն երեք դէմքի ալ կը ծառայէ. բայց մինակ որ մնայ՝ Գ. դէմքի է : Ար հոլովի՝ Ինքեան. ինքեանէ. ինքեամբ. ինքեանք, քեանց. քեամբք :

Բ. Յուցական գերանուններ՝ գիմորոշ յօդերուն
 Համեմատ. Սա, դա, նա. Այս, այդ, այն. Սոյն, դոյն, նոյն :

1. 2. 3.

Եզ.	Ուլ.	Սա.	Այս.	Սոյն.
	Հոյ.	զՍա.	զԱյս.	զՍոյն.
	Սեր.	Սորա.	Այսդ. այսորիկ.	Սորին.
	Տրա.	Սնա.	Այսժ. այսժիկ.	Սժին.
	Բոյ.	ի Սմանէ.	յԱյսժ ^ն . յայսմանէ.	ի Սժին ^ն .
	Գրծ.	Սովաւ.	Այսու. այսորիկ.	Սովին.
	Նրդ.	ի Սմ.	յԱյսմ. յայսմիկ.	ի Սժին.
Յժ.	Ուլ.	Սոտա.	Այս. այսոիկ.	Սոտին.
	Հոյ.	զՍոտա.	զԱյս. զայսոիկ.	զՍոտին.
	Սեր.	Սոցա.	Այսց. այսոցիկ.	Սոցին.
	Տրա.	Սոցա.	Այսց. այսոցիկ.	Սոցին.
	Բոյ.	ի Սոցանէ.	յԱյսց. յայսցանէ.	ի Սոցունց.
	Գրծ.	Սոտօք.	— այսոիք.	Սոտմք.
	Նրդ.	ի Սոտ.	յԱյս. յայսոիկ.	ի Սոտին.

* Բացառականի մէջ յայտ էւ ի սփն՝ միայն կից
 գոյականով մը կրնան կենալ. Յայտ քանի. ի սփն
 որնի: Իսկ մինակ՝ կ'ըսուի յայտմանի. ի սմանի:

Սոյն ուրիշ ձեւեր ալ ունի. Սեռ. յք. սորան. սո-
 ցան. սոցանց. Գործ. սովիժ. յք. սովիժի, սոտսփի:
 Յարն. զարձեալ սոյն. զսոյն. ի նոյն. եւ բցս. ի նո-
 ցին տանց: — Այն ունի յք. մ'ալ, ոյն, զսոյն:

Սա, դա, նա, մինակ կը բանին գոյականաբար:

Այս, այդ, այն, Սոյն, դոյն, նոյն, թէ մինակ եւ

թէ գոյականով մը:

Այս, այդ, այն երկու ձեւ ունին, կարծ եւ երկայն.

— կարծերը Հասարակօրէն յետադաս գոյական մը
 կ'ունենան. իսկ երկայնները կը գործածուին երբ մի-
 նակ են կամ նախագաս գոյական մ'ունին. այսպէս.
 Այս տուն. այսր տան. այսմ տան. յայսմ տանէ. Այս
 տունք. այսց տանց. — Տունս այս. զտունս զյս. տանս
 այսորիկ. ի տանէս յայսմանէ. ի տանս յայսմիկ. Տունքս
 այսօքիկ. ի տանցս յայսցանէ, եւ այլն: — Նտարագիր
 նախդիրներն ու յօդերն էական են:

Գ. Ստացական եւ Յարաբերական գերանունները՝
 Իմ, քո, իր, յեր, իւր եւ Որ՝ պարզ հոլովում ունին. Իմ,

իմոյ. իմում. յիմ՝ մէ. իմով. յիմում. իմք. իմոց. եւ այլն =
 Նոյնպէս Չերոյ, ձերում. ի մեր՝ մէ. իւրոց. իւրովք, եւ
 այլն: Որ, որոյ. որում. յորմէ. որք. որոց. որովք: —
 Բ* ստացականք կրկին հոլովում ունի:

Եզ. Բո. Իր. քոյ. Կր. քում. Բոյ. ի քումմէ. Կրք. քով.
 — քոյոյ. քոյում. — քոյով.
 Յք. Բո. քոց. քոց. ի քոց. քովք.
 Բոյք. քոյոց. քոյոց. ի քոյոց. քոյովք:

Ասոնք իրենց գոյականին հետ մէկտեղ կը հոլով-
 ին. Բանի իմոյ. ի Կանի + ումէ. ի + ումէ յեւանի. իմոց
 Բանիցս. ուրիւ + ուղի. յորմէ ուղի. որոց անասնոց: Յարն.
 + եւ * գրերը միայն այն ատեն կը դրուին՝ երբ առանց
 գոյականի մինակ որ ըլլան:

Բ Ա Յ Ե Ի Գ Ե Ր Բ Ա Յ

Բայերուն եղանակներն ու պարզ ժամանակներն
 ասոնք են.

Մահման. Ներկայ, Անկատար, Կատարեալ, Ապառնի:
 Հրամայ. Բուն հրամայական եւ Արգելական:
 Մտորայ. Ներկայ. (ստոր. անկտոր. չունի գրաբարը):
 Գերբայ. Աներեւոյթ, Ընդունելութիւն եւ Անցեալ:

Բայերուն Կանոնաւոր ժամանակներն են՝

1. Սահմ. ներկայ եւ 2. անկատար. 3. Ստոր. ներկայ-
 4. Հրամայականին արգելականն. ու 5. Աներեւոյթը:
 Անկանոն ժամանակներն են՝

1. Սահմ. կատարեալ. 2. Ապառնի. 3. բուն Հրա-
 մայականը, եւ 4. Անցեալ: — Ընդ. ներկայ՝ երբեմն
 կանոնաւոր է, եւ երբեմն անկանոն:

Անկանոն ժամանակ կոչելուս պատճառն է՝ որ բո-
 լոր լեզուին՝ թէ կանոնաւոր եւ թէ զարուղի բայե-
 րուն այս ժամանակներն են այլալուծիւն կրողը. ուր
 որ կանոնաւոր ըսուած ժամանակները սահմ. ներ-
 կային վրայէն պարզ կերպով կը ձեւանան, եւ ընդ-
 հանրապէս ամէն լծորդութեանց մէջ իրարու նման՝
 միայն ձայնաւորներուն տարբերութեանը վրայ կը
 դառնան: (Նոյնը տեսանք աշխարհաբարի վրայ ալ-
 199:) Բայց ճշդիւ մտադիր ըլլողը կը գտնէ՝ որ աւելի-
 պարզ եւ զուտ արմատական են այդ անկանոն ը-
 սուած ժամանակները:

Իսկան թայեր :

Իսկան թայերն են՝ Եժ, Լինիժ, Եղանիժ պակասաւորները, որ իբարմէ ելած՝ մէկը զմէկ կը լրացնեն :

Սահմանակ.	Եժ. Իժ.	Լինիմ.	Կճաժ.	Եղանիմ.	Կճաժ.
Ներկայ.	Ես.	Լինիս.		Եղանիս.	
	Ի.	Լինի.		Եղանի.	
	Եմք.	Լինիմք.		Եղանիմք.	
	Էք.	Լինիք.		Եղանիք.	
	Են.	Լինին.		Եղանին.	

Անկատար.	Էի.	Լինէի.	Եղանէի.
	Էիր.	Լինէիր.	Եղանէիր.
	Էր.	Լինէր.	Եղանէր.
	Էաք.	Լինէաք.	Եղանէաք.
	Էիք.	Լինէիք.	Եղանէիք.
	Էին.	Լինէին.	Եղանէին.

Կատարեալ.	—	—	Եղէ.
	—	—	Եղեր.
	—	—	Եղեւ.
	—	—	Եղեաք. (Եղաք.)
	—	—	Եղէք.
	—	—	Եղեն.

Ապառնի.	—	—	Եղէց.
	—	Լիցիս.	Եղիցիս, ցես.
	—	Լիցի.	Եղիցի.
	—	Լիցուք.	Եղիցուք.
	—	Լիցիք.	Եղիցիք.
	—	Լիցին.	Եղիցին.

Հրամայակ.	—	Լեր. լիջիր.	—, Եղիջիր.
	—	Լերուք.	Եղերուք.

Արգելական.	—	Մի լինիր.	Մի Եղանիր.
	—	Մի լինիք.	Մի Եղանիք.

Ստորադ.	Իցեմ.	Լինիցիմ.	Եղանիցիմ.
Ներկայ.	Իցես.	Լինիցիս.	Եղանիցիս.
	Իցէ.	Լինիցի.	Եղանիցի.
	Իցեմք.	Լինիցիմք.	Եղանիցիմք.
	Իցէք.	Լինիցիք.	Եղանիցիք.
	Իցեն.	Լինիցին.	Եղանիցին.

Գերբայ.			
Անբերւոյթ.	—	Լինել.	Եղանել.
Ընդունել.	—	—	—
Անցեալ.	—	Լեալ. (լիեալ.)	Եղեալ.
Ապառնի.	—	Լինելոց.	Եղանելոց.

Ե՛մ բայը հրոյ՛. մ'ունի՛ որ միայն ողջ բառին քով կը գանուի. Ողջ եր. ողջ է+ : — Եղանի՛մ բայը կանոնաւոր ժամանակներուն մէջ անսովոր է :

Կանոնաւոր խոնարհումներ :

Նախագիտելիք : — Երկու տեսակ բայ կայ հայերէնի մէջ. 1. Պարզ բայեր, որոնց արմատին վրայ կ'աւելցուին խոնարհման գրերը. Գործ-եմ. գործ-եաց. դարման-եա՛. հեղ-ի. հեղ-այ. զեն-այց, եւայլն : 2. Բառերուստով բայեր, որոնց արմատին վրայ կանոնաւոր ժամանակներուն մէջ եկամուտն զիր (չատ անգամ ալ ա՛ն, երբեմն շ, նշ) յաւելնալէն ետքը խոնարհման գրերը կու գան. ինչպէս. Առն-ում. գողա-ն-այ. հատան-էի. թռչ-ել. կորնչ-ելոց, եւայլն :

Գրաբար բայերն երեք լծորդութիւն ունին, որ սահմ. ներկայէն կ'որոշուին. եւ են՝ ա՛մ. է՛մ. ու՛մ :

Ա լծ. Աղա՛մ. աղացի՛. աղա՛. աղացեալ.

Բ լծ. Գործե՛մ. գործեցի՛. գործեա՛. գործեալ, (եցեալ.)

Գ լծ. Հեղա՛մ. հեղի՛. հեղ. հեղեալ :

Այս երեք զլխաւոր լծորդութեանց ամէն մէկն իւր Յաւելուածով բայերն ունի. որոնց անկանոն ժամանակներն ամէնը մէկանց Գ լծորդութեան տակն են :

Բայի մը լծորդութիւնը քերականութեանց եւ բառարաններու մէջ կար. եւ հրոյ՛. վերջաւորութիւններով կը նշանակուի. այսպէս. Գողամ, ացի, ա՛. Ամ, կացի, կաց. Սիրեմ, եցի, եա՛. Զնում, զենի. զնն :

Ներգծ. բայ մը կրւր. ընելու ընդհանուր կանոնն է՝ — ներգործականի էջը նիի դարձընել, եւ է՛ յաւելուածը աչի : Մնացածները ներգործականին հետ նոյն կը մնան, զորոնք աստղանիշ կը նշանակենք : Քանի մը զարտուզութիւնները յաջորդ պատկերը կը ցուցնէ :

Խոնարհմանց փոփոխութիւնները Արուստան եւ փոփոխման օրինաց վրայ հաստատեալ են. Տեսնց, տեսցէ. եղէց, եղէցի. շէջ, շէջանիմ. շիջոց, շիջոցանեմ. եւայլն :

Լծորդութեանց պատկերին մէջ քանի մը ժամանակ փակագծիւ որոշուած են, միայն բային կանոնաւոր ձեւը ցուցնելու համար. բայց քիչ բայ նոյն կերպով կը խոնարհի : Տես վարը Գիտելեաց մէջ :

	Ա. ԼԾՈՐԴԻ.	Բ. ԼԾՈՐԴԻ.	Գ. ԼԾՈՐԴԻ.
Սահման.	Աղ - աճ.	Գ. ործ - եճ.	Հեղ - ուճ.
Ներհայ.	Աղ - աս.	Գ. ործ - ես.	Հեղ - ուս.
	Աղ - այ.	Գ. ործ - է.	Հեղ - ու.
	Աղ - ամբ.	Գ. ործ - եմբ.	Հեղ - ումբ.
	Աղ - այբ.	Գ. ործ - էբ.	Հեղ - ուբ.
	Աղ - ան.	Գ. ործ - են.	Հեղ - ուն.
Ահարար.	Աղ - այի.	Գ. ործ - էի.	Հեղ - ուի.
	Աղ - այիր.	Գ. ործ - էիր.	Հեղ - ուիր.
	Աղ - այր.	Գ. ործ - էր.	Հեղ - ուր.
	Աղ - այար.	Գ. ործ - էար.	Հեղ - ուար.
	Աղ - այեբ.	Գ. ործ - էեբ.	Հեղ - ուեբ.
	Աղ - ային.	Գ. ործ - էին.	Հեղ - ուին.
Կարարեալ.	Աղ - ացի.	Գ. ործ - եցի.	Հեղ - ի.
	Աղ - ացեր.	Գ. ործ - եցեր.	Հեղ - եր.
	Աղ - աց.	Գ. ործ - եաց.	Հեղ, ի՞նչ ե-հեղ.
	Աղ - ացար.	Գ. ործ - եցար.	Հեղ - ար.
	Աղ - ացէք, ցիք.	Գ. ործ - եցէք, ցիք.	Հեղ - էք, իք.
	Աղ - ացին.	Գ. ործ - եցին.	Հեղ - ին.
Արարելի.	Աղ - ացից.	Գ. ործ - եցից.	Հեղ - ից.
	Աղ - ացես.	Գ. ործ - եցես.	Հեղ - ցես.
	Աղ - ացէ.	Գ. ործ - եցէ.	Հեղ - ցէ.
	Աղ - ացուք.	Գ. ործ - եցուք.	Հեղ - ցուք.
	Աղ - ասցիք.	Գ. ործ - եսցիք.	Հեղ - ջիք.
	Աղ - ացեն.	Գ. ործ - եսցեն.	Հեղ - ցեն.
	Հրամայ.	Աղ - ա. ա. ղ - ասցիք.	Գ. ործ - եա. գ. ործ - ծ - եսցիք.
	Աղ - ացէք.	Գ. ործ - եցէք.	Հեղ - էք.
Արհիւի.	Մի աղ - ար.	Մի գ. ործ - եր.	Մի հեղ - ուր.
	Մի աղ - այբ.	Մի գ. ործ - էբ.	Մի հեղ - ուբ.
Ստորագ.	Աղ - այցեճ.	Գ. ործ - իցեճ.	Հեղ - ուցուճ.
	Ներհայ. Աղ - այցես.	Գ. ործ - իցես.	Հեղ - ուցուս.
	Աղ - այցէ.	Գ. ործ - իցէ.	Հեղ - ուցու.
	Աղ - այցեմբ.	Գ. ործ - իցեմբ.	Հեղ - ուցումբ.
	Աղ - այցէբ.	Գ. ործ - իցէբ.	Հեղ - ուցուբ.
	Աղ - այցեն.	Գ. ործ - իցեն.	Հեղ - ուցուն.

Ա. ԼԾՈՐԴ. Բ. ԼԾՈՐԴ. Գ. ԼԾՈՐԴ.

Սահման. * (Աղ - ամ.)	Գ. ործ - իմ.	* Հեղ - ում.
Ներհայ. * (Աղ - աս.)	Գ. ործ - իս.	* Հեղ - ուս.
* (Աղ - այ.)	Գ. ործ - ի.	* Հեղ - ու.
* (Աղ - ամք.)	Գ. ործ - իմք.	* Հեղ - ումք.
* (Աղ - այք.)	Գ. ործ - իք.	* Հեղ - ուք.
* (Աղ - ան.)	Գ. ործ - ին.	* Հեղ - ուն.
Անխորհրդ. * (Աղ - այի.)	* Գ. ործ - էի.	* Հեղ - ուի.
* (Աղ - այիր.)	* Գ. ործ - էիր.	* Հեղ - ուիր.
* (Աղ - այր.)	* Գ. ործ - էր.	* Հեղ - ղր.
* (Աղ - այաք.)	* Գ. ործ - էաք.	* Հեղ - ուաք.
* (Աղ - այիք.)	* Գ. ործ - էիք.	* Հեղ - ուիք.
* (Աղ - ային.)	* Գ. ործ - էին.	* Հեղ - ուին.
Կարգաբերակ. Աղ - ացայ.	Գ. ործ - եցայ.	Հեղ - այ.
Աղ - ացար.	Գ. ործ - եցար.	Հեղ - ար.
Աղ - ացաւ.	Գ. ործ - եցաւ.	Հեղ - աւ.
* Աղ - ացաք.	* Գ. ործ - եցաք.	* Հեղ - արք.
Աղ - ացայք.	Գ. ործ - եցայք.	Հեղ - այք, արուք
Աղ - ացան.	Գ. ործ - եցան.	Հեղ - ան.
Աղ - ացայց.	Գ. ործ - եցայց.	Հեղ - այց.
Աղ - ացիս.	Գ. ործ - եցիս.	Հեղ - ցիս.
Աղ - ացի.	Գ. ործ - եցի.	Հեղ - ցի.
* Աղ - ացուք.	* Գ. ործ - եցուք.	* Հեղ - ցուք.
* Աղ - ացիք.	* Գ. ործ - եցիք.	* Հեղ - ցիք.
Աղ - ացին.	Գ. ործ - եցին.	Հեղ - ցին.
Հրամայ. Աղ - ացիք, * ա -	Գ. ործ - եաց,	Հեղ - իր, * Հեղ -
ղ - ացիք.	* Գ. ործ - եացիք.	ջիք.
Աղ - ացարուք.	Գ. ործ - եցարուք.	Հեղ - արուք.
Արհիւհի. * (Մի՛ աղ - ար.)	Մի՛ գործ - իր.	* Մի՛ Հեղ - ուր.
* (Մի՛ աղ - այք.)	Մի՛ գործ - իք.	* Մի՛ Հեղ - ուք.
Ստորագ. Աղ - այցիմ.	Գ. ործ - իցիմ.	* Հեղ - ուցում.
Ներհայ. Աղ - այցիս.	Գ. ործ - իցիս.	* Հեղ - ուցուս.
Աղ - այցի.	Գ. ործ - իցի.	* Հեղ - ուցու.
Աղ - այցիմք.	Գ. ործ - իցիմք.	* Հեղ - ուցումք.
Աղ - այցիք.	Գ. ործ - իցիք.	* Հեղ - ուցուք.
Աղ - այցին.	Գ. ործ - իցին.	* Հեղ - ուցուն.

Գերբայ.	Ա. ԼԾՈՐԴ.	Բ. ԼԾՈՐԴ.	Գ. ԼԾՈՐԴ.
Անբերան.	Աղ-ալ.	Գործ-ել.	Հեղ-ուլ.
Ընդունել.	Աղ-ացող.	Գործ-ող.	(Հեղ-ող.)
Անցեալ.	Աղ-ացեալ.	Գործ-եալ.	Հեղ-եալ.
Այսուհետ.	Աղ-ալոց.	Գործ-ելոց.	Հեղ-լոց.

1. Անբերելոյթն ու բնդունն. - ներկան կը հօլովին: Աղալ-ոյ. գործել-ոյ. հեղլ-ով. Աղացող-ի. գործուղ-աց: — Անբերելոյթը յոբն. շունի: Մնացած երկուքն անհօլով են:

Քանի մը Բ լծորդութեան (մանաւանդ շ, ջ, ճ վերջով) բայերուն անցեալը՝ ներգործականի մէջ ալ եցեալ կ'ըլլայ. կոչեցեալ. աղաչեցեալ. սյրեցեալ: Չէզոքներէն՝ Ամաչեցեալ. ննջեցեալ. ամեցեալ:

Բայց կրաւորականի մէջ աւելի յաճախ է եցեալ անցեալը, մանաւանդ վերջահօլով. ինչպէս յաջորդ երեսը կը ցուցնէ:

2. Եւ եւ լոց գերբայներէն՝ էժ էականով կը ձեւանան բաղադրեալ ժամանակները:

Սահմ. Յարմար. Գործեալ եմ, ես, է, եմք. (գործէր էժ):

Գերմար. Գործեալ էի, էիր, էաք. (գործէր էի):

Ստորգս. Անցեալ. Գործեալ իցեմ, իցես. (գործած ըլլա՞մ):

Կամ անուն բային սեռականի գործընելով. (տես 247):

Յարմար. Գործեալ է իմ, է քո, իւր, մեր. ձեր:

Գերմար. Գործեալ էր իմ, էր քո, իւր, մեր. ձեր:

Սոր. ոնց. Գործեալ իցէ իմ, քո, իւր, մեր, եւ այլն:

Սահմ. Այսուհետ. Գործելոց եմ, ես, է, եմք. (պիտի գործէ՞մ):

Այսուհետ. Գործելոց էի, էիր. (պիտի գործէ՞ի):

Ստոր. Այսուհետ. Գործելոց իցեմ, իցես, իցէ. (գործելու ըլլա՞մ):

3. Լի գերբայ ներգործականի մէջ ալ կայ՝ երբեմն ածական, փոխանակ ոչ գերբայի. Առնելէ՛ք օրինացն: Չէզոք՝ Մարտնչեցան եւ Էլանչեցան. (Տորոչաց, Ելուչաց):

Գերբայ. Ա. ԼԾՈՐԴ. Բ. ԼԾՈՐԴ. Գ. ԼԾՈՐԴ.
 Անբե-... *Աղ-ալ. *Գործ-եղ, (իլ.) *Հեղ-ուլ.
 Ընդ-... — — —
 Անցեալ. *Աղ-ացեալ. *Գործ-(եց)եալ, *Հեղ-եալ.
 Ապ-... Աղ-ալոց,-ալի. *Գործ-եղոց,-ելի. *Հեղ-լոց, լի:

1. Կրաւորականի դերբայներն հոլովական են. Աներեւոյթը ներգործականին պէս: Անցեալն՝ Աղացելոց¹, գործեցելոց², առ-ելոց³: — Լի՞ դերբայն ածական է եւ կը հոլովի լոյս, լեռոց⁴. Խորեկի՞, սիրեկի՞. շէղաբ՛ երե-եկի՞. զարմանալի: — Անհոլով է լոյ ապառնին:

* Ոմանցը՝ Հեղլոյ, Թողլոյ, փխկ. հեղե(ւ), Թողե(ւ):

Բ լծորդութեան եղեալ անցեալն հասարակօրէն վերջահոլովներուն է. Սրբեցելոց, պահեցելոյ, կրթեցելոց, եւայլն: — Կրաւորակերպներէն՝ Կամեցեալ, նայեցեալ, հայեցեալ. եւ երբեմն՝ հաճեցեալ եւ խօսեցեալ: — Ընդհանրապէս շատ քիչ բայ կայ եղեալ անցելով:

2. Կրաւորականին բաղադրեալ ժամանակներն ալ ներգործականին հետ ճշգիւ նոյն են: Այսպէս.

Յար-... Գործեալ եմ, ես, է. եմք. (հարձ-... էն+.)
 Ապ-... Գործելոց էի, էիր. (պիտի հարձ-... էի.) եւայլն:

Բայց կրաւորականն ուրիշ բաղադրեալներ ալ ունի: — Կարգին մէջ Ա եւ Գ. լծ. փակադժիւ որոշեալներուն տեղ՝ (որ ներգործականին հետ նոյն են,) սովորաբար եւ դերբայիւ եւ լինի՞մ էականով բաղադրեալ ժամանակներ կը գործածուին: Այսպէս.

Սհմ. ներկայ. Աղացեալ լինիմ, (եւ ոչ՝ աղամ,) կ'աղացուիմ: Արգել. Մի՛ լինիր աղացեալ, (եւ ոչ՝ մի՛ աղար.) մի աղացուիր:

Երբեմն նաեւ բուն կրւր. ձեւերուն տեղ. Տեսեալ ելիւ, փխկ. արեսա. (տեսնուեցաւ:)

3. Լի՞ դերբայիւ ալ կ'ըլլայ կրաւոր: Սիրեկի՞ եմ, եր, լինիցի՞մ. (փխկ՝ սիրեմ, սիրեալ լիներ:) Արեկի՞ է նուցա, (փխկ՝ արի ի նոցանէ:)

Ն յառերոսածով քայերը:

Երեք լծորդութիւններն ալ ունին իրենց եկածուտ ն գրով երկրորդական օրինակները: (Տես երես

1. Առաջին լծորդութիւնէ. Ա-ամ:

Միմ'. Ներեւոյ. Բանամ,* բանաս, բանայ. նամք, նայք, նան.

Անիդր. Բանայի, բանայիր, նայր. նայաք, նայէք, նային.

Կարար. Բոցի, Բոցեր, Բոց. Բոցոտ, Բոցետ (ցիտ), ցին.

Աղար. Բոցից, Բոցիտ, Բոցի. Բոցոտոտ, Բոցլիտ. ցին.

Հրամայակ. Բոց կամ Բոցլիք. Բոցիք.

Արդեւ. Մի բանար. մի բանայք.

Մտոր. Ների. Բանայցեմ, բանայցես, ցէ. ցեմք, ցէք, ցեն.

Դերքայք. Բանալ: Բոցող: Բոցիւլ: Բանալոց:

* Արմատն է Բոց. բայց վրան ն աւելցած առեն ց գիրը կը կորսուի, եւ կ'ըլլայ Բանամ, փխկ. Բոցնամ: Այսպէս նաեւ՝ Բանամ, Գարնամ, Եննամ. ընթիւննամ, (արմատ՝ Բոց, Գարն, Ենն, ընթիւնն):

2. Երկրորդ լծորդութիւնէ. աւ-ււ' (միշտ այբով):

Միմ'. Ներեւոյ. Հատանեմ, հատանես, նէ. նեմք, նէք, նեն.

Անիդր. Հատանէի, անէիր, նէր. նէաք, նէիք, նէին.

Կարար. Հարի, հարեր, հար. հարոտ, հարետ (դիտ), դին.

Աղար. Հարից, հարցիտ, հարցի. հարցոտոտ, լիտ, ցին.

Հրամայակ. Հար կամ հարլիք. հարիք.

Արդեւ. Մի հատաներ. մի հատանէք.

Մտոր. Ների. Հատանիցեմ, անիցես, ցէ. ցեմք, ցէք, ցեն.

Դերքայք. Հատանել: Հարող, հատանող* Հարիւլ Հատանելոց:

3. Երրորդ լծորդութիւնէ. Ա-ռւ':

Միմ'. Ներեւոյ. Անուամ, առնուս, նու. նումք, նուք, նուն.

Անիդր. Անուաի, նուիր, նոյր. նուաք, նուիք, նուին.

Կարար. Ատի, տիր, տու. տուտ, տուետ, (տիտ), տին.

Աղար. Ատից, տուցիտ, տուցի. տուցոտոտ, տուլիտ, տուցին.

Հրամայակ. Ատ կամ տուլիք. տուիք.

Արդեւ. Մի առնուր. մի առնուք.

Մտոր. Ների. Առնուցում. նուցուս, ցու. ցումք, ցուք, ցուն.

Դերքայք. Առնուլ: Առող* Ատուլ: Առնոց:

* Ընդուն. ներկայի համար՝ տես երես 221:

223:) Այսն յաւելուածով բայերուն անկանոն ժամանակներն՝ որ յաւելուած չեն առնուր՝ ամէնն ալ Գլծորդութեան տակ են, որ հոս նտարագրով կ'որոշենք:

1. Առաջին լծորդութ. *ն-ամ*, (*ան-ամ*, *են-ամ*):

Միմ. ներեւ. *Բանամ, բանաս, բանայ. նամք. նայք, նան.

Անկոր. *Բանայի, բանայիր, նայր. նայաք, նայիք. նային.

Կարոր. Բայայ, Բայար, Բայաւ. *Բայար, Բայայ, Բայան.

Ազար. Բայայ, Բայի, Բայի. *Բայար, *Բայի, Բայի.

Հրամայակ. Բայի կամ *Բայի. Բայար.

Արդեւ. *Մի բանար. *մի բանայք:

Մտոր. ներեւ. *Բանայցեմ կամ ցիմ, ցիս, ցի. ցիմք, ցիք, ցին.

Դերբայք. *Բանալ: *Բայեալ. *Բանալոց: Բանալի:

Անտ եւ ինտ կրաւորակերպները ծայրէ ի ծայր ըստ Ա. լծ. կը խոնարհին:

Գոհանամ, կոր. հացայ. հր. հացիք. անց. հացեալ:

Արբնամ, կոր. բեցայ. հր. բեցիք. անց. բեցեալ:

Իսկ ստորգա. կ'ըլան նայիմ, եւ ոչ նայիմ:

2. Երկրորդ լծորդութենէ. *ան-իմ*:

Միմ. ներեւ. Հատանիմ, հատանիս, անի. անիմք, անիք, անին.

Անկոր. Հատանէի, անէիր, անէր. անէաք, անէիք. անին.

Կարոր. Հարայ, հարար, հարաւ. *հարար, հարայ, ան.

Ազար. Հարայ, հարի, ցի. *հարար, *հարի, ցին.

Հրամայակ. Հարի կամ *հարի. հարար:

Արդեւ. Մի հատանիր. մի հատանիք.

Մտոր. ներեւ. Հատանիցիմ, անիցիս, անիցի. ցիմք, ցիք, ցին.

Դերբայք. *Հատանել, (նիլ:) *Հարեալ: *Հատանելոց. լի:

Չիմ, նիմ կրաւորակերպները տես Գիտեւեաց մէջ:

3. Երրորդ լծորդութենէ. *ն-նիմ*:

Միմ. ներեւ. *Անում, առնուս, նու. նումք, նուք, նուն:

Անկոր. *Անուի, նուիր, նոյր. նուաք, նուիք, նուին.

Կարոր. *Աայ, աար, աաւ. *աար, աայ, աան.

Ազար. Աայ, աի, ցի. *աար, *աի, ցին.

Հրամայակ. Աի, *աի. աար:

Արդեւ. *Մի առնուր, *մի առնուք.

Մտոր. ներեւ. *Առնուցում, նուցուս, ցու. ցումք, ցուք, ցուն.

Դերբայք. *Առնուլ: *Աիեալ: *Առնոց: Առնի:

Անկանոն խոնարհմունք:

Անկանոն կամ զարաուղի բայերուն բուական է միայն անկանոն ժամանակները նշանակել. վասնզի կանոնաւոր ժամանակները, ինչպէս յայտնի է, ըստ իրենց վերջաւորութեանը՝ երեք կանոնաւոր լծորդութեանց տակ են՝ թէ ներգործականի եւ թէ կրաւորականի մէջ: Զորօրինակ. երթամ, անի. երթայի. արեւ. մի երթար. ար. երթայցեմ. աներեւ. երթալ. արեւոյ ար. երթալոց:

Ա. Տամ. ար:

կար. ետու, ետուք, ետ. տուար, ետուք, ետուն.

Այր. Տաց, տացես, տացէ. տացուք, տացիք, տացեն.

Հրհ. Տուր, տացիր, տուք: Ընդ. Տուիչ. տուող: Անչ. Տուեալ:

կրաւորականի կանոնաւոր ժամանակ՝ կայ միայն ար. Տայցիմ, եւ արեւ. ար. Տալոց, տալի: Կնաւցածն էական բայով. Տուեալ լինիմ:

կար. Տուայ, տուար, տուաւ. *տուար, տուայք, տուան:

Այր. Տուայց, տացիս, տացի. (*տացուք, *տացիք.) տացին.

Հրհ. Եւնի: Անչեւ. *Տուեալ. տուելոյ, լով:

Բ. Գամ. ար:

կար. Եկի, եկիք, եկն. եկար, եկիք, եկին.

Այր. Եկից, եկեացես, եկեացէ. եկեացուք, եկեացիք, եկեացեն.

Հրհ. Եկ, եկեացիր. եկայք: Ընդ. Եւնի: Անչեւ. Եկեալ:

Գ. Երթամ. երթալ:

կար. Զորայ, չորար, չորաւ. չորարք, չորայք, չորան.

Այր. Երթայց, երթիցես, երթիցէ. թիցուք, թիցիք, թիցեն.

Հրհ. Երթ, երթիցիր. երթայք: Անչ. Երթեալ:

Դ. Անեմ. շեւ:

կար. Արարի, արարեր, արար. արարարք, բէք (բիք), բին.

Այր. Արարից, արացես, արացէ. արացուք, սջիք, սցեն.

Հրհ. Արա, արացիր. արարէք: Ընդ. Արարող, անող:

Անչ. Արարեալ:

կրաւ. կար. Արարայ, արարար, արարաւ. *բարք, բայք, բան.

Այր. Արարայց, բացիս, բացի. *արացուք, *բացիք. բացին.

Հրհ. Եւնի: Անչեւ. *Արարեալ, արարելոյ, բելով:

Է. Յառնեմ. արտ. ԷԷԷԷ:

Կար. Յարեայ, յարեար, բեաւ. բեար, եայք Կարուք, եան.
 Ադր. Յարեայց, յարեցես, յարեցէ. բիցուք, բիջիք, բիցեն.
 Հրհ. Արի, յարիջիք. արիք: Ան. Յարուցեալ, բուցելոյ:

Զ. Գնեմ. արտ. ԷԷԷԷ:

Կար. Եդի, եդիր, (եդեր,) եդ. եդար, եդիք, եդին.
 Ադր. Եդից, դիցես, դիցէ. դիցուք, դիջիք, դիցեն.
 Հրհ. Գիր, դիջիք. դիք: Ան. Եդեալ:

Կրաւ. Կար. Եդայ, եդար, եդաւ. *եդար, եդայք, եդան.
 Ադր. Եդայց, դիցես, դիցի. *դիցուք, *դիջիք, դիցին.
 Հրհ. Էլ. Էլ. — Կ. եդարուք: Ան. *Եդեալ, եդելոյ:

Ը. Լսեմ. ԷԷԷԷ:

Կար. Լուայ, լուար, լուաւ. լուար, լուայք, լուան.
 Ադր. Լուայց, լուիցես, լուիցէ. լուիցուք, լուիջիք, ցեն.
 Հրհ. Լուր, լուիջիք. լուարուք: Ան. Լուեալ:

Թ. Ճանաչեմ. ԷԷԷԷ:

Կար. Ծանեայ, ծանեար, ծանեաւ, նեար, նեայք, նեան.
 Ադր. Ծանեայց, ծանիցես, նիցէ, նիցուք, նիջիք, նիցեն.
 Հրհ. Ծանիր, ծանիջիք. ծաներուք: Ան. Ծանուցեալ:

Թ. Ուտեմ. արտ. ԷԷԷԷ:

Կար. Կերայ, կերար, կերաւ Կեր. կերար, բայք, բան.
 Ադր. Կերայց, կերիցես, կերիցէ. կերիցուք, բիջիք, բիցեն.
 Հրհ. Կեր, կերիջիք. կերայք: Ան. Կերուք: Ան. Կերեալ:

Թ. Ունիմ. արտ. ԷԷԷԷ*:

Կար. Կալայ, կալար, կալաւ. կալար, կալայք, կալան.
 Ադր. Կալայց, կալցես (ցես), կալի. կալցուք, կալիք, կալին.
 Հրհ. Կալ, (կա.) կալիք. կալարուք: Ան. Կալեալ:

* Ունիմ արտ. կանոնաւոր ժամանակներուն մէջ ԹԷ
 ԷԷԷԷ կը նշանակէ եւ ԹԷ ԷԷԷԷ:

Այսպէս ալ. Ընդունիմ. անկանոն ժամանակներուն մէջ՝ Ընկալայ, Ընկալայց. Ընկալ, Ընկալեալ:

Լուայ, Էլուայ, Կարայ եւ Կալայներդ. կատարեալներն եւ իրենց արտ. ապառնին կրտորականի մէջ աւրիշ բայերով կը ձեւանան: Զորօրինակ, Լուայ:

լուսոյց. կրւր. Լսելի եղէ, եղէց. (կամ դիմազուրկ՝ Լուսեղէ. լուր լիցի) — Ծածկոյ, էոյց, կրւր. Ծանուցայ, ցայց: — Կերոյ, բոյց. կրւր. Կեր եղէ. ճարակ եղէց: — Կալոյ, լոյց. կրւր. կ'ըսուի Ըմբռնեցայ, կալեալ կամ ձերբակալ եղէ, եւայլն:

ԺԱ. Ըմպեմ. ԽԷԼ:

Կրւր. Արբի, արբեր, արբ. (էարբ.) արբաք, բէք (բիք.) բին.

Ադր. Արբից, արբցես, արբցէ. արբցուք, արբջիք, արբցեն:

Հրհ. Ա'րբ, արբջի'ր. արբէ'ք: Ա'նց. Արբեալ:

Կայ ընդունել. Արբեցող. Խ'ոչ. (արբիւմ' բայէն):

Կրւր. Արբեալ եղէ, եղիցի: Կանոնաւոր ժամանակները՝ Ըմպի, Ըմպիցի:

Յայնրոս խոնարհմանց վրայ գիտելիք:

1.

Ընդհանուր գիտելիք: — Չէզոք բայերէն ոմանք ներգործականի կերպ կը խոնարհին ու կ'ըսուին Ներգործակերպ, եւ ոմանք կրաւորականի կերպ՝ եւ կը կոչուին կրաւորակերպ:

Ներգոծ. եւ ներգործակերպ բայերուն կար. եղ. Յր դէմքն եթէ միավանկ է՝ սկիզբը շատ անգամ է կ'առնու. էհեղ. եբաց. էհատ. էմուտ. էառ. էարբ. էարկ, էած: Իսկ եթէ բազմավանկ է, է շ'առնուր. Անէծ. կոցոյց. Խաղաց: Այսպէս նաեւ միւս հինգ դէմքերն ու կրաւորականը՝ հեղէր. հեղա:

Ապառնի կ'ըլլայ՝ կար. եղ. Ա դէմքին վրայ ցաւեւրնեւով. Բացից. հեղից. գործեցից. — բացայց. հեղայց. գործեցայց: Կը զարտուղի՝ Երոս, ապա. րոց:

Ապառնի յք. Չր դէմք սքի' միանգամայն յք. հրամայական է: Ասկէ եղ. հրամայականն ելած է՝ Աղասօք'ր. տեսօք'ր:

2.

Մանր զարտուղութիւններ: — Ա. Ո-ցանէ՛մ մասնկաւ բայերուն որ Հադանէ՛մին պէս կը խոնարհին, հրամայականը կ'ըլլայ՝:

Հատ-ուցանէ՛մ, կար. հատ-ուցի. հրմյ. հատ-ո'անց. հատ-ուցեալ: (Տես աշխարհաբար՝ 235:)

Անցողականը (232.) սովորաբար որո՞ւ բայով կ'ըլլայ.
Տամ ըմպել. ետու տանել. տուր ինձ գիտել. (238.)

Բ. Եկամուտ շ, նշ, եւ ն գիր ունեցող կրաւորակերպ չէզոքներ:

Երկրորդ լծ. շ, նշ յաւելուած ունեցող կրաւորակերպները, եւ Գ լծ. ն ունեցողներէն սմանք սհմ. կար. եայ կ'ըլլան. որմէ ապու. եայ, իցեա, եւ հրմյ. յք. երո՞ւտ այսպէս.

Հանդ-չիմ, հանդ-եայ. եայց, իցեա, իցէ. իր, երո՞ւք.
Երկ-նչիմ, երկ-եայ. եայց, իցեա. երկ-իր, երո՞ւք.
Մած-նում, մած-եայ. եայց, իցեա. մած-իր, արո՞ւք:

Ասոնցմէ կը զարտուղին դարձեալ՝

1. Ջարլնում, Մարտնչիմ եւ Մարչիմ, եայ. — հրմյ. յք. շարլ-ի՞ւտ, մարտ-ի՞ւտ, մար-ի՞ւտ, կամ մարերո՞ւտ:
2. Քաղցնում, ցեայ. — անց. քաղց-եալ, (փխկ. - ուցեալ:)

Ասոնց ամենուն անցեալն իրենց ներգործականէն առնուած է. Հանդո-ցեալ. մատո-ցեալ. զարթո-ցեալ. (հանգո-ցանէմ, եւայլն ներգործականներէն:)

Իսկ ամենեւին զարտուղութիւն չունին անոնք՝ որոնց կար. այ է. ինչպէս՝

Ջրամում, զրօսայ, սայց, սցիս. սիր. սարո՞ւք. սեալ:
Ջեռնում, սայ, սայց. սիր. սարո՞ւք. սեալ, եւայլն:
— Միայն Երգնում՝ սով է. երգո-սայ, երգո-սայց. դո-իցեա. դո-իր. դո-արո՞ւք. դո-եալ:

Անխանիմ բայը հրմյ. յք. կ'ըլլայ՝ անկերո՞ւտ (փխկ. արո՞ւտ.) իսկ Անխանիմ՝ կ'ըլլայ անարո՞ւտ եւ աներո՞ւտ:

Հարխանիմ ներգործ. բային կ' յաւելուածն՝ անկանոն ժամանակներուն մէջ կը կորսուի. Հարի, հարից, հար. — հարայ, հարայց, հարեալ:

3.

Խառն խոնարհունք: — Ասեմ, գիտեմ, կարեմ եւ մարլնիմ Բ լծորդ. բայերը՝ միայն անկանոն ժամանակներուն մէջ Ա լծորդ. տակ են.

Ասացի, ասացեր, ասաց. ցոտ: Ասացից, ասացեա, ցե:
Ասո՞ւ, ասասցիք, ասացէ՛տ: Ասացեալ: կրաւորական՝ Ասացոյ. ասացոյց, ասացեա, եւայլն:

Handwritten notes:
լծ
ն
լծ
ու

Նոյնպէս՝ Գիտացի, ացից, ան, ացեալ: Կարացի,
մարթացի Տրմյ. շունին: — Ընդ. ներկայ՝ Ասող, գի-
տող, կարող:

Ածե՛մ, բերե՛մ, հանե՛մ, նստի՛մ պարզ բայերուն
անկանոն ժամանակներն ալ (Հասարակե՛ն պէս) Գ. ԼԺ.
տակ են.

Ածի, ածեր: Ածից, ացես: Ա՛ծ, ածջիր: Ածեալ:
Բերի, բերեր: Բերից, բերցես: Բե՛ր, բերջիր: Բերեալ:
Հանի, հաներ: Հանից, հանցես: Հան՛, հանջիր: Հանեալ:
Նստայ, տար: Նստայց, ցիս: Նիստ, նստջիր: Նստեալ:

Ընկե՛նս՝ բայն անկանոն ժամանակներուն մէջ Բ.
ԼԺ. տակ է. — կար. ընկեցի, ընկեցեր, ընկեց. ապա.
ընկեցից, եացես. Տրմյ. ընկե՛ն, ընկեցե՛ք. անց. ընկե-
ցեալ: Կրաւորական՝ Ընկեցայ, ընկեցայց, եւայլն:

Կս՛մ եւ Լս՛մ, հրամայական՝ կաց, լաց: Նոյնպէս
կե՛մ, Տրմյ. կե՛ց. — կար. կեցի. ապա. կեցից. դերբ.
կեալ. կեցեալ. կելց. իսկ ստոր. կեցե՛մ (փխկ. կեայցե՛մ):

Հաս կրաւորակերպ չէզոքներուն եւ Հասարակ
բայերուն (տես թիւ 5.) հրամայականը ներդործա-
կերպ է եղականի մէջ.

Նստիմ, նստայ, նի՛ստ. Իմանամ, ցայ, իմ՛ն.

Տանիմ, տարայ, տա՛ր. Եթ. Մտանամ, ացայ, մտա՛ն*.
որորայք. Որսամ, ցայ, որսա՛ն.

Գառնամ, գարձայ, գա՛րձ. Ողորմիմ, ողորմե՛ն եւ մե՛նց.

Ընթանամ, ացայ, ընթա՛ն. Համարիմ, բե՛ն եւ բե՛նց:

Նոյնպէս Վան՛ն. ֆե՛ն. ֆո՛ւն. յոսա՛ն. ցնձա՛ն եւ Եթ. ցըն-
ծացե՛ք*: Բայց յընձակիները կրաւորակերպ են. Ընթա-
ցարո՛ւք. իմացարո՛ւք. ողորմեցարո՛ւք, եւայլն:

* Այսինքն՝ ներդործականի նշանակութեամբ:

** Յնձամ կրաւորակերպ բային ապա. 3^ր դեմքերն
ալ ներդործակերպ են. ցնձացե՛ք, ցնձացե՛ն:

4.

Կրկին ձեռով խոնարհմունք: — Կան բայեր որոնք
կամ ամբողջ կամ բոս մասին երկու կերպ կը խոնարհին.

Ծաղկե՛մ, եցի. եւ ծաղկե՛մ, եցայ. Գատե՛մ, եցայ. եւ դատե՛մ, եցի:

Բնակե՛մ, եցի. բնակե՛մ, եցայ. Սխայե՛մ, եցի. սխայե՛մ, եցայ:

Ար դանուի ջի՛ր հրամայականն ալ կանոնաւորնե-
րուն պէս ձեւացած . Մասնիջիւր . տեսնիջիւր . լինիջիւր .
սորիջիւր . բազմիջիւր . (փխկ . մտջիւր . տեսջիւր . լիջիւր . կե-
րիջիւր . բազմիջիւր) — Ընդ . ներկայ՝ Տեսնող եւ տե-
սող . Հարկանող (եւ ոչ՝ հարող)։ Բայց անս՝ եւ Ենս՝
միշտ կ'ըլլան ացող, եցող . իսկ շ, նշ եկամուտ գրով-
ներն ընդունելութիւն չունին։

Ասոր հակառակ կայ նաեւ (կանոնաւոր ժամա-
նակներէն) անկանոն ձեւով ստորգոս . Եթէ մեղիցէ+,
երթիցէ+, լուիցէ+. (փխկ . մեղանչիցէք, երթայցէք)։

Կրաւոր . անկար . -ի-ր փխկ . -էր կայ քիչ տեղ .
ճանաչի-ր . կոչի-ր . — Այսպէս նաեւ կրբ . աներեւ .
իւ՛ որ ընտիր չէ . Գործիւ . բանիւ . բանիւ . հեղանիւ։

Ներգրծ . կար . յք . 2^ր դէմք՝ լուագոյն է -է+
քան -ի+ . բայց կրբ . ունի այ+ եւ արոս+, կրկին ձեւով։
Միայն թէ ամէն բայ չ'ունենար արոս+ ձեւով կար .
մանաւանդ զարտուղի բայերը։

Համբերե՛մ՝ թէ Գ . եւ թէ Բ լծորդ . ձեւով կը
խոնարհի անկանոն ժամանակներուն մէջ . կար . Համբե-
րի՛, համբեր, եւ Համբերեցի՛, համբերեաց . ապա . Համ-
բերեցի, եւ համբերեացի . հրմյ . Համբեր, եւ համբերեալ։

5.

Պակասաւոր խոնարհմունք։ — Մինչեւ հիմայ
տեսանք որ ամէն բայ ամէն ժամանակ չ'ունենար։ Ա-
սանցմէ զատ՝

Ա . Բուն Պակասաւոր բայերն (219.) են՝ 1 .
որ միայն կանոնաւոր ժամանակներն ունին, եւ 2 . որ
միայն անկանոն ժամանակները, եւ դարձեալ 3 . որոնց
միայն քանի մը դէմքը գործածական է։

1. Սե՛մ . ների . Պարտիմ . պարտիս, տի . տիմք, իք, ին .
Անի . Պարտէի, տէիր, տէր . տէաք, էիք, էին .
Սորբ . ների . Պարտիցիմ, ցիս, ցի, ցիմք, ցիք, ին . —
պէր+ է՛մ . կամ որոշի+ սանի՛մ։

2. Սե՛մ . ապա . — , գողցես, գողցէ . ցուք, ջիք, ցեն .
Հրամայա՛մ . Գող, գողջիր . գողէք . — քե՛ք։

3. Գոյ . գոն : Գոյր . գոյին : Գուցէ . ցեն : (Գող .) — էայ :

4. Կայ . կան : Կայր . կային : Կայցէ . ցեն : (Կալ .) — էայ :

Ձատ է կոմ, կոմ, կոմ ամբողջ չէզոք բայն որ կե-
նալ, կայնիլ կը նշանակէ: — Այս երկու բայերով կը
չինուին՝ Գոյ իմ, կայ իմ, չկայ իմ, (ունիմ, չունիմ):

Բ. Գրաբարի մէջ Հասարակ խայ ըսուածները,
միայն կրբ. ձեւով՝ թէ կրաւորականի եւ թէ ներ-
դործականի տեղ կ'անցնին: Այսպէս են՝ Համարիմ,
համարեցայ. (Համարիլ եւ Համարուիլ, կամ Համրել եւ
Համրուիլ.) Մոռացաւ, (մոռցաւ եւ մոռցուեցաւ.) Գո-
ղացին, (գողնան եւ գողցուին.) Ընկեանոն, (կը կար-
գային եւ կը կարգացուէին.) եւայլն:

Ա եւ Գ լծ. Հասարակ բայերուն կրաւորականը
սովորաբար լինիմ էականով կը ձեւանայ. Մոռացեալ
լինիմ, կամ ի մոռացօնս լինիմ. մոռացօնք եղեն:

Կոմիմ, եցայ, եաց. ներդործական նշանակու-
թեամբ է, եւ կրաւորական չունի: Գերբայ՝ կոմել. կո-
մեցող. կոմեցեալ:

Հասարակ են ըստ իմիք նաեւ Գ լծ. կանոնաւոր
ժամանակներն որ փակագծիւ որոշեցինք, (երես 225.)
Թողացան մեզք. (թողուին.) Մին առնացոս. (առ-
նելի.) Առնուց է քաղաքն. (պիտի առնուի.) — կամ
կրաւորականէ չէզոք (474.) Ծով ոչ լնոս. Գինին հե-
ղոս. Ջեղոն հնձանք. եւայլն: Իսկ Ա լծ. մէջ չէզոք-
ներու յատուկ են այդ կրաւորական ժամանակները.
Բանան դրունք. (կը բացուին.) Երկիր որ ոչ լնանս.
(չես թրջիր.) Ընդ քանալ դրանցն: Բանայցեն * աչք
ձեր:

* Այնիմ ձեւը կրաւորականի յատուկ է. Բանայցի.
Գողացի:

Գ. Դիմագոյնի կամ Միագոյնի բայերը. (222:)
Սահմ. Ցաւէ (ինձ, քեզ.) Ցաւէր: Ցաւեաց: Ցաւեցէ:
Սորբ. Ցաւիցէ: Գերբայ. Ցաւել. ցաւեալ. — ինչ ցաւիմ:

Միայն կանոնաւոր ժամանակներն ունի՝
Մարթի: Մարթէր: Մարթիցի: Մարթել. — կարելի է:

Գարձեալ՝ Արժան է. ի դէպ է. բաւ է. հարկ
է. պարտ էր. անկ իցէ. դէպ լինի, լինէր, եւայլն:

6.

Բացասական բայեր՝ — Բային սկիզբը ոչ կամ

չ գնելով: Ոչ տեսի կամ չտեսի. ոչ եղև կամ չեղև: Ոչ գոյին կամ չգոյին. — ոչ գոյ, չկայ:

Այս վերջիններուս տեղ շատ անգամ կ'ըսուի սՀմ. ներկ. եզ. չէ, Չէ+ ուրեք. (այսինքն ոչ գոյ) Չէ+ իմ ընկեր. (չունիմ.) չէ+ մեր տեսալ. (տեսած չունինք):

Իսկ արգելական ունին հրամայականէն զատ՝ ապառնին, ստորդս. եւ աներեւոյթը. Մէ՛ տեսից. Տէ՛ ասացէ. Տէ՛ ասիցեն. Տէ՛ լինել. Տէ՛ վաղվաղել, եւ այլն:

Ա Ն Փ Ո Փ Ո Խ Մ Ա Ս Ո Ի Ն Ք - Բ Ա Ն Ի

Շատ անփոփոխ մասունք-բանի զանց կ'առնենք հոս կրկնել՝ որոնք աշխարհաբարը գրաբարէ փոխառեալ կը գործածէ, եւ որ քերականութեան Ա Մասին մէջ յիշուեցան. (Գլ. Ե. Զ. Է եւ Ը):

Մտկոյց:

Նախագիտելիքը տես Ա մասին մէջ՝ երես 73:

Արդ գիտացի. (հիմայ.)	Մտիննէնէր+ս. (ներս.) տրակ-
Նախ զխոսն եւ սպա զցո-	կացին է ներ+ս. (ներսը.)
րեանն. (յառաջ, ետքը.)	ներգոյ.
Երբ եկիր այսր. (երբ.)	Ելին արդոտ+ս. (դուրս.) տրա-
Մէնչ (դեռ) զարմացեալ	կացին արդոտոյ. (դուրսը.)
էին. (երբ դեռ.)	ներգոյ. [սէն դրսէն.]
Դեռ էսս. (դեռ նոր.)	Ներ+ոյ եւ արդոտոյ. (ներ-
Ցանկ եւ հանապաղ. (միշտ, Յեոյ զղջացաւ. (ետքը.)	ամէն օր.) [նուխ.) Յեոյ. (ետեւէն, կանքիէն.)
Վաղ մեռաւ. (չուտ. կա-	Հոսսի յետոյ. (ամէնէն
Ոչ կամին. Մէ՛ խնդրեր.	ետքը.)
Ոչ եւս. Մէ՛ եւս. (ալ չէ. Տակասինն զիմանայք. (դեռ.)	ալ մի.) [չէ վախճան.) Ի քոց կացին. } (մէկդի.
Չե՛ է կատարած. (դեռ կայր Բեկոսի.)	} զատ.)
Իրեանցն պէս. (իրօք, իրաւ.)	(Ի) զոսր վաստակեցի. } (փուծ
կարէ ստիպեաց. (չատ.)	Ընդ ձայր ջանացայ. } տեղ.
Խնդացին յոյժ. (չատ.)	վայրապար.)
Հեոյն ընթանային. (ստօք.)	Թեթեւ ամաչեացեն. (դու-
Արդե՛ն իսկ. (հիմակուրնէ.)	ցէ.)

Մասնական անուններէ ածանցեալներ.

Ո՞ր իցէ նա. ներք. (ուր է.) Յ՞ճ, Յ՞ երթայցես. որակ.
 Ո՞ր եսն երթամ. որակ. (ուր երթաս.)
 (ուր որ.) [(տեղ մը.) Ո՞սորք՞ ճանաչես զիս.
 Եթէ որեք. Ոչ որեք. Եւ այլ որորեք. (ուրիշ
 Զ՞ կոչեցեր զիս. (ինչո՞ւ.) տեղէ մ'ալ.)
 Զ՞ արդ. (ինչպէս.) [չափ.) Ընդէր, Հի՞մ. } (ինչո՞ւ.
 Քննէ՞ զեղեցկացար. (ինչ- Զմէ՞, առ իմէ՞ } եր. 218:)

Գերանունական մակբայներ. 3 գէմքի համեմատ:

1. 2. 3.

Աստ. Այդր. Անդ. ներք. (հոս*. պորտապոս.)
 Այսր. Այդր. Անդր. որս. (հոս. պորտապոս.)
 Աստի. Այսի. Անտի. քցո. (հոսիէ, սս տեղէն.)
 Աստէն. — Անդէն.** ներք. (հոսնոյն տեղը.)
 Այսրէն. Այդրէն. Անդրէն. որս. (դարձեալ հոս.)
 Աստուստ. — Անդուստ. քցո. (ասիէ.)
 Այսպէս. Այդպէս. Այնպէս.
 Աւասիկ. Աւաղիկ. Աւանիկ. (ահա.)
 Այսօր. — Այն օր.
 Այժմ. — Յայնժամ. (հիմայ. ան ատեն.)
 (Ես)ինձէն. Քեզէն. Իւրօրի. } (ինք իրենս. ինք իր-
 (Մէք)մեզէն. Չեզէն. Ինքնին.*** } մէ, եւայլն:)

Որպէս. (ինչպէս.) Սոյնպէս. Գոյնպէս. Նոյնպէս. Գոյն-
 չափ. Այսչափ. Նոյնգունակ, եւայլն:

* Այս տեղս միայն առաջին գէմքի նշանակութիւնը կը դնենք, որմէ 2^ր եւ 3^ր գէմքերուն ալ կ'իմացուի. զորօրինակ՝ այդ, այդ տեղը. անոր, այն տեղէն, եւայլն:

** Անդէն կը նշանակէ նաեւ՝ շուտ մը. եւ Անորէն՝ դարձեալ. նորէն:

*** Ինքնին երեք գէմքի ալ կրնայ գործածուիլ:

Կրկնաւոր մակբայներ.

Ամի ամի. } (ամէն տա- Բացէ ի բաց.
 Ամ յամէ. } ժի.) Տանէ ի տուն. Տուն ի տանէ.
 Ամբաս ամէ. } (տրնէ տուն.) [լուխ:]
 Օր ըստ օրէ. (ամէն օր.) Ծայր ի ծայր. (զլիսէ զը-

Առ սահաւ սահաւ. (կամաց կարծի կարծոյ. (համարում.)
 կամաց.) Խառնի խուռն. (խառնակ,
 Իսկ եւ իսկ.) (անմի- անորոշ կերպով.)
 Մերձ ընդ մերձ. } (անմի- Հազիւ հազ. (հազիւ.)
 Հուսի ընդ հուսի. } ջապէս.) Եւս քան զԵւս. (միշտ աւել-
 լի.)

Մակբայակերպներ.

Սահաւիկ մի. Փոքր մի. Սրտի մտօք. (սիրով.)
 Գամ մի. (մէյ մի.) Գո-ցէլուիցեն. (չըլլայ թէ.)
 Փոքր ի շատէ. (քիչ շատ.) Բերան ի բերան. (բերնէ
 Լրիւ իւրով. (բովանդակ.) բերան.) (բեմն.)
 Ընդ որ. (ի՞նչ ճամբով.) Է զե, Է ուրեք զե. (եր-

բրեւմն մի եւ նոյն մակբայը քովէ քով կը կր-
 կնուի, որ վարը մասանց-բանի կրկնութեան մէջ կը
 տեսնենք. (երես 247:)

Նախդիր և նախադրութիւն:

Նախդիրներն են շ, է, յ, ց. եւ երբեմն ա-
 ընդ, ըոք:

Նախդիրն ասով կը զանազանի նախադրութենէ՝
 որ առաջինը հօլովին նշանակութիւնը կը փոխէ, կամ
 հօլով կը շինէ, (Հօլովակերտ.) իսկ երկրորդը հօլով
 կ'առնու եւ նշանակութիւն մը կ'աւելցընէ բառին վրայ,
 (Հօլովառու.) զորօրինակ. Ասեն ցնա, (անօր.) Ասեն
 վասն նօրա. (անօր համար:) Այս պատճառաւ՝ Ա- եւ
 ընդ երբեմն նախդիր են եւ երբեմն նախադրութիւն:

Նախդիրներն իրենց անուան միշտ նախադաս են:
 Նախադրութիւններէն ոմանք նախադաս են եւ ոմանք
 յետադաս: Կան ալ որ թէ առաջ թէ ետ կը դրուին:

1. Հայցական խնդրով նախադրութիւններ:

Ա- ջուրս. (ջրերու քով.) Ընդ իս եւ ընդ նա. (մէջեր-
 Ա- իս. * (քովս.) նիս.)
 Ա- նախանձ. (համար.) Ընդ քաղաքն. (մէջէն.)
 Ա- ատել. Ա- հողալ. Ըոք քաղաքն. (անդին.)
 Ընդ իս*. (հետս.) Ըոք դօրծս իւր. (համե-
 Ընդ իշխանս. (հետ.) Ըոք աճել լուսնին. } մատ.)

Նախդրիւ հայցական. Մինչև ի ծով. Մինչև ջերբ.
 Ա ի կեանս. Ա ի խրատ. Քան զթշնամիսն իմ. (աւելի.)
 Արագ ա ի լսել. (լսելու.) Իբրեւ զհուր. (կրակի պէս.)
 Մինչև առ նա. Որդե՞ս զաղաւնի. (պէս.)

* Ա, է, ց, ընդ, ըր բառերուն քով է գերանունը միշտ հայց. հըլով կը գրուի, փխկ. արականի:

Ա, (քովը.) ընդ, (հետը) եզակիի մէջ արական կ'ուզեն. եւ յոքն. մէջ հայցական: Այսպէս է նաեւ ներդոյականին է նախդիրը:

2. Սեռական խնդրով.

Ա նախանձու. (համար.) Ասանց սրոյ եւ գաւազանի.
 Ընդ իմ. (իմ տեղս.) Յետ այսորիկ. (ետքը.)
 Վասն մեր. (մեզի համար.) Չօրէն տղայոց. (պէս.)
 Ասալէ՛ ձեր | դատեցայ. Ի վերայ մեր. | (վրայ.)
 Չեր ասալէ՛ | (ասջեւը.) Ի մեր վերայ. |

Հըլովուած դոյականներ ալ իրենց յատկացուցչին քովը նախադրութիւն եղած են. Յաղագս առնլոյ. դր աղագս. քո աղագս. (քու պատճառաւ.) Ի ձեր սակս. (ձեր պատճառաւ.) Ի միջ լերանց. է միջէ՛ ձերում. (մէջը.) է միջոյ վիմաց. (մէջէն.) Չնետ նորա. Չնէ՛ մեր. կամ՝ Չնորա զնետ. Չմեր կնի. (ետեւէն.)

3. Տրական խնդրով.

Ա նմա. Ա դրան. (քով.) Լո ի լո ժողովորդեանն.
 Ընդ ս՛ւմ. (որո՞ւ հետ.) Ինձ լո ի լո. (լսեցընելով.)
 Ըսք հրամանի. (համեմատ.) Մինչև անդրէն դառնալոյ.

4. Բացառական խնդր. (նախդրիւ եւ աննախդիր):

Ա օրինակէ. (օրինակ ըլ Ա ի քէն. (քու քովէդ,
 լալու համար.) կողմանէդ. քու քովդ.)
 Ա ախանէ (նորա). (ակն Ա ի ծառոյն. (ծառին
 ածութեան համար:) քովէն.)
 Ա յիշատակէ. Ընդ աջմէ. (աջ դին, դիէն.)
 Ա ի չգոյէ. (չըլլալուն Ըսք նմանէ, Ըսք նոցանէ.
 համար.) (ետեւէն, յաջորդելով.)
 Ա ի քաւելոյ զմեզս. Ըսք հարաւոյ. (կողմանէ.)

Ի սկզբանէ հեռի. (ի վեր.) Յայտմ հեռի. ՅԱդամայ
Բայի քէն. (քեզմէ ի զատ.) հեռի. (ի վեր.)

5. Գործիական խնդրով.

Աւ ճանաչարհաւ. } (վրաները. բակուն. (օրովը. ժամա-
չարհաւ. } քովերը. նակները.)
Աւ լերամբն. } քովէն.) Հնդիւ շահ. Միջովք շահ.
Փոքր է աւ նովաւ. (քովը, Ընդ թղենեաւ. (տակը.)
բաղդատու թեամբ.) Հանդերձ մարբն. } (մէկտեղ.)
Աւ Թարայիւ. Աւ աշտաւ Նովաւ հանդերձ.)

Յայտմայ :

Գործածական շարկապներն են՝

Գիտեմ է ես. (ես ալ.) Ետես զի բարի է. } (որ.)
Եւ ինքն էս. (ինքն ալ.) Լուսք զի ասեինն. }
Մեզէն իսկ լուսք. Չի, (որպէս զի) գիտացից.
Իսկ զի մկրտես. (հասպա.) Չի, քանզի. (վասնզի.)
Մի յաղթիր այլ յաղթես. Թեպէ որ շար ինքեպէ որ բարի.
Այս (որպէս) ազատ են. (թէ շարի եւ թէ բարւոյ.)

Միջարկութիւն :

Ո՛ւ, ո՛ւ, փախերուք. Ա՛ւլ. Ա՛ւլ ինձ.
Ա՛ւ, ա՛ւ, տէր. Ե՛ղի՛մ գու. (վայ քեզ.)
Օ՛ն, եկայք. Օ՛ն, արիք. Ո՛ւրբան շեղիք.
Ա՛ւլ գու. Ա՛ւլ ասա. Ո՛ւլ մարդասիրութեանն:

Օրինակներէս կը տեսնես որ միջարկութիւններէն
ամանք կրնան հոլով մ՞ալ խնդիր առնուլ:

Անփոփոխ մասանց-քանի վրայ գիտելիք :

1. Միեւնոյն անփոփոխ մասն-բանի հոլով առած՝
նախադրութիւն է, իսկ բայի վրայ՝ մակբայ է. ինչպէս.

Շորջ զնովաւ. եւ Շորջ գալ. — Ասկէ զատ

2. Կայ բուն մակբայներէն՝ որ խնդիր առած
եւ նախադրութիւն եղած է. ինչպէս. Յետոստ խո-

բանին. յեօրոյ նորա կայր. է վերոյ երկնից. յայնչոյս
գետոյն. արարտոյ այդւոյն. ակամայ նորա. մէկուսի յաւ-
բոխէն. եւայլն:

3. Այս նախադրութիւն՝ որուն խնդիրը զօրու-
թեամբ դրուած եւ ինք մակբայ եղած է. զօրօրինակ.
Ընթացաւ ընդ առաջ. (այսինքն՝ որդւոյն.) է վերայ
հասանել. (այսինքն՝ իրացն.) երթայր առաջի կամ
դէմի. (այսինքն՝ նոցա:)

4. Ուր, ուրեւ, ուստեւ, երբեմն մակբայներն ա-
ծականով մ'ալ կը բանին. Այլ ուր կամ այլուր.
այլ ուրեւ, (ուրիշ տեղ.) ա՛մենայն ուրեւ. (ամէն տեղ.)
յո՛ ուրեւ, (մէր.) այլ ուստեւ. (ուրիշ տեղէ մը.) ե- ոչ
ուստեւ, եւայլն: Իսկ անգամ գոյականով՝ Քանչո՛ցս ան-
գամ. Երբո՞ցս անգամ:

5. Կան բաղդատական մակբայներ ալ. Ազգա-
գոյն. աւելագոյն. յառաջագոյն, եւայլն:

Հ Ա Մ Ա Չ Ա Յ Ն Ո Ի Թ Ի Ի Ն

Անուն-բայի միշտ ուղղական է: Բայց սովորաբար
սեռական կը դրուի՝ երբ բայն անցեալ է. Նորա
առեալ զպատառն՝ ել արտաքս. (անիկայ պատառն
առած՝ դուրս ելաւ:

Տրական կը դրուի անուն-բային՝ երբ բայն անե-
րեւոյթ* է. Ոչ կամիմք թագաւորել դ՛մա: Լսել ինչ
ղձայն քո: (Որ ատիկա թագաւոր ըլլայ. որ ես լսեմ:)

* Աներեւութին ներգոյականն ալ կրնայ արական
առնուլ. Յանցանել +իչ ընդ անապատ: Ի կալ ն՛մ
յաղօթոս: (Փխկ. յանցանել +ս. Ի կալ նսր:)

Անեզական անուն-բային, թէեւ նշանակութիւնն
եզակի ըլլայ, յօքնակի բայ կ'ուղէ: Աննման էն այլոց
կեանք նորա: Հաւատք քո կեցո՞ւցին զքեզ:

Ածական, Յատկացուցիչ, Բացայայտիչ՝ ամէնն
ալ կրնան գլխաւոր գոյականէն թէ յառաջ եւ թէ
ետքը գրուի*. Բայց նախդիրը միշտ նախընթացը
կ'առնու. այսպէս.

որ խնդիր - սեռի՝ ֆնտ, անոցա՝ եւ Բեքոցա՝ եր բայերուն:

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ Ինչոյ պոսինքն աղբատը:

Իւր սարկույլը խնդիր-բնութեան՝ ֆնտ (եր) բային:

զնած, առաջին բայ, } որոնք Բեքոցա՝ եր երբորդ բայով
սնուցած երկրորդ բայ, } միացած՝ երեք նախադասութիւնը
ու շաղկապ՝ անոցա՝ եւ Բեքոցա՝ եր բայերուն զօրիչ:

որդւոցը խնդիր՝ հիւր նախադրութեան: } Խնդիր-բն. Բեքոցա-
Հեա յետագաս նախադրութիւն: } ցա՝ եր բային:

Մեծցուցած էր: բայ:

— Չորրորդ նախադասութիւն:

Անոր յատկացուցիչ՝ հոցն յատկացելոյն:

Հացէն յատկացեալ՝ անոր յատկացուցին: Խնդիր-բն. Կո-րէր բային:

Կուտէր բայ՝ ֆուռնոն անուան-բայի: — Խնդիր-սեռի զօ-րութեամբ կ'իմացուի՝ Ի-ր հոց* (տես 392):

զառնուկն, անուն-բայի՝ Կո-րէր բային: Ե յօդով՝ յաջորդ (ո) ձայնաւորին պատճառաւ:

— Հինգերորդ նախադասութիւն:

* Ո-րէլ, Ի-րէլ ու նման ներդործական բայերն առանց հայցական խնդրոյ մեալով՝ չեզոք ալ կրնան համարուիլ:

ու շաղկապ՝ Հինգերորդ եւ վեցերորդ նախադասու-թեանց զօրիչ:

անոր յատկացուցիչ՝ ֆուռնոն յատկացելոյն: Կո-րէր

զաւաթէն յատկացեալ՝ անոր յատկացուցին: Խնդիր-բն. Իչ Ի-րէր բային:

կը խմէր, բայ: Խնդիր-սեռի զօրութեամբ կ'իմացուի՝ Ի-ր Կո-րէլ: (Տես վերի ծանօթ):

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ անիւոյ պոսինքն գառնուկը:

— Վեցերորդ նախադասութիւն:

եւ շաղկապ՝ վեցերորդ եւ եօթներորդ նախադասու-թեանց զօրիչ:

անոր յակցցիչ՝ ֆիւրիչ յակցելոյն: } Խնդիր-բն. Իչ հանդէր
դիրկը յակցեալ՝ անոր յակցցին: } բային:

կը հանդէր. բայ:

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ անիւոյ պոսինքն գառնուկը:

— Եօթներորդ նախադասութիւն:

եւ շաղկապ՝ եօթներորդ եւ ութերորդ նախադասու-
թեանց զօդիչ։

անոր գլխաւոր խնդիր-քն. էլա՞ծ էր բային։

զաւկի խնդիր՝ պէ՞ս նախադրութեան։ } Երկրորդական խնդ-
պէս յետադաս նախադրութիւն։ } քն. էլա՞ծ էր բային։

էր եղած։ բայ։ Ջ-ւի պէ՞ս էր էլա՞ծ, շրջումն, փխկ. շ-ւի
պէ՞ս էլա՞ծ էր։

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ անկէայ պսինքն գառնուկը։

— Ութերորդ նախադասութիւն։

Օր մը մակբայակերպ. (281)։

որ միջանկեալ շաղկապ. (566, եւ 533, ծան։)

Հարստին խնդիր-քն. էլա՞ւ բային։ — Աւերջահոլով՝ մարդու
մը (եւ ոչ տեղ մը) գալ ցուցընելուն համար. (360
եւ 364)։

Հիւր անուն-բայի՝ էլա՞ւ բային։

եկաւ բայ՝ հիւր անուն-բայի։

— Իններորդ նախադասութիւն։

Ասիկայ (պսինքն հարուստը.) անուն-բայի՝ ինայելով բային։

իւր ունեցածներուն խնդիր-քնութեան ինայելով բային։

խնայելով՝ բայ։ Անուն-բայի՝ անկէայ։

— Տասներորդ նախադասութիւն։

աղքատին յատկացուցիչ՝ հարնաւն յատկացելոյն։

գառնուկն յատկացեալ՝ ազգարին յատկացուցին։ խնդիր-
սեռի՝ արա՞ւ բային։

առաւ բայ։ Անուն-բայի զօրութեամբ՝ անկէայ պսինքն հա-
րուստը։

— Տասնումեկերորդ նախադասութիւն։

եւ շաղկապ՝ ժԱ եւ ժԲ նախադասութեանց զօդիչ։

Հիւրին երկրորդ խնդիր-քնութեան՝ շրա՞ւ բային։

կերակուր գլխաւոր խնդիր-քնութեան՝ շրա՞ւ բային։

բբաւ։ բայ։

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ անկէայ պսինքն հարուստը։

Խնդիր-սեռի զօրութեամբ՝ շրանկէայ պսինքն զգառ-
նուկը։

— Տասուերկուերորդ նախադասութիւն։

ԳՐԱԲԱՐ

Արք երկու էին ի քաղաքի միում, մին մեծա-
տուն եւ միւսն աղքատ: | Եւ մեծատանն էին հօտք
եւ անդեայք բազում յոյժ. | եւ աղքատին՝ եւ ոչ
ինչ բայց որոջ մի փոքր, | զոր ստացեալ եւ սնուցեալ
էր ընդ որդիս նորա ի միասին, | ի հացէ նորա ուտէր, |
եւ ի բաժակէ նորա ըմպէր, | եւ ի ծոց նորա ննջէր. |
եւ էր նորա իբրեւ զգուստր: | Եւ եկն անցաւոր առ-
այրն մեծատուն. | եւ խնայեաց առնուլ ի հօտից
իւրոց եւ յանդէոց իւրոց. | եւ էառ զորոջ աղքատին,
եւ արար առնն եկեղոյ կերակուր:

Ս. ՍՏՈՒԳԱՐԱՆԱԿԱՆ ԼՈՒՓՈՒԾՆ

- Արք զոյական անուն, հասարակ. զրազի հօլովմ: Յարն.
ուղղական: — Եզ. ուղղ. 71:
- երկու թուական անուն, բացարձակ. յոքնակի, անեզական:
էին էական բայ, պակասաւոր: ՍՏմ. անկատար, յբ. 3 դ:
— ՍՏմ. ներկայ՝ է՛մ:
- ի քաղաքի զոյ. անուն, հասարակ. Բ հօլովմ: Եզ. ներդոյ:
— Ուղղ. 4-ը-4:
- միում, թուական անուն, բացարձակ. Եզ. տրական՝ ի նախ-
դրով (ի քաղաքի փում) ներդոյական եղած:
- մի-ն թուական անուն, բացարձակ: Եզ. ուղղ. ն յօգով
որոշեալ:
- մեծատուն ածական անուն, հասարակ. Է հօլովմ: Եզ. ուղ-
ղական:
- եւ շաղկապ:
- միւս-ն մասնական անուն: Եզ. ուղղ. ն յօգով որոշեալ:
աղքատ: ածական անուն, հասարակ: Բ հօլովմ: Եզ. ուղղ:
Եւ շաղկապ:
- մեծատան-ն ածական անուն, հասարակ. Է հօլովմ: Եզ. սեռ.
ն յօգով որոշեալ: — Ուղղ. ֆթաբսան:
- էին էական բայ, պակասաւոր: ՍՏմ. անկտար, յբ. 3 դ:
— ՍՏմ. ներկայ՝ է՛մ:
- հօտք զոյ. անուն, հասարակ. Ս հօլովմ: Յբ. ուղղ: —
Եզ. ուղղ. 4թ:
- եւ շաղկապ:
- անդեայք զոյ. անուն, հասարակ. Գ հօլովմ: Յբ. ուղղ: —
Եզ. ուղղ. անթեայ:

- բազում ածական անուն, հասարակ. Բ հոլովմ: Եզ. սեռ. 1
 յոյժ. մակրայ: Եզ. շաղկապ: Եզ. սեռ. 1
 աղքատի-ն ած. անուն, հասարակ. Բ հոլովմ: Եզ. սեռ. 1
 և յոյժով որոշեալ: — Ուղղ. ուղտար: Եզ. սեռ. 1
 եւ ոչ շաղկապ: Եզ. սեռ. 1
 ինչ՝ մասնական անուն, գոյ- { կամ է- շաղկապ. ոչնչ
 ական: Եզ. ուղղ: } մասնական անուն: Եզ. սեռ. 1
 բայց շաղկապ: Եզ. սեռ. 1
 որոջ գոյ. անուն, հարկ. Բ հոլովմ: Եզ. ուղղական: Եզ. սեռ. 1
 մի թուական անուն, բացարձակ: Եզ. ուղղական: Եզ. սեռ. 1
 փոքր, ած. անուն, հարկ. կես-զրտղի: Եզ. ուղղական: Եզ. սեռ. 1
 զ-որ յարարերական գերանուն: Եզ. հայցական: Եզ. սեռ. 1
 ստացեալ ներգրծ. բայ. Ա լծորդ. և յաւելուածով, հարկ. կամ կրաւորակերպ. (երես 229:) լնդ. անցեալ, որ էր եականով (սոսցեալ էր) եղած է սահմ. գերկար. եզ. 3 դ: — Սահմ. ներկ. սոսանմ: Եզ. սեռ. 1
 անուցեալ էր, ներգրծ. բայ. Բ լծորդ. և յաւելուածով: Սահմ. գերկար. եզ. 3 դ: — Սահմ. ներկայ՝ սոսանմ: Եզ. սեռ. 1
 ընդ նախադրութիւն: Եզ. սեռ. 1
 որդիս գոյ. անուն, հարկ. խառն հոլովմ: Եզ. հայց. ան- նախդիր. (տես երես 240:) — Եզ. ուղղ. որդի: Եզ. սեռ. 1
 նորա, ցուցական գերանուն, գոյական. 3 դ: Եզ. սեռ. 1 — Ուղղ. նա: Եզ. սեռ. 1
 ի միասին մակրայ: Եզ. սեռ. 1
 ի հացէ գոյ. անուն, հարկ. Ա հոլովմ: Եզ. բցա. — Ուղղ. հաց: Եզ. սեռ. 1
 նորա ցուցական գերանուն, գոյական. 3 դ: Եզ. սեռ. 1 — Ուղղ. նա: Եզ. սեռ. 1
 ուտէր ներգրծ. բայ, զրտղի խառն խնրհմ: Սահմ. անկար. եզ. 3 դ: — Սահմ. ներկ. սոսանմ, (կար. իբրայ:) Եզ. սեռ. 1
 եւ շաղկապ: Եզ. սեռ. 1
 ի բաժակէ գոյ. անուն, հարկ. Բ հոլովմ: Եզ. բցա. — Ուղղ. բաժակ: Եզ. սեռ. 1
 նորա ցուցական գերանուն, գոյական. 3 դ: Եզ. սեռ. 1 — Ուղղ. նա: Եզ. սեռ. 1
 ըմպէր, ներգրծ. բայ, զրտղի խառն խնրհմ: Սահմ. անկար. եզ. 3 դ: — Սահմ. ներկայ՝ ըմպմ: (կար. որդի:) Եզ. սեռ. 1
 եւ շաղկապ: Եզ. սեռ. 1
 ի ծոց գոյ. անուն, հարկ. Գ հոլովմ: Եզ. ներգոյ: կամ ծոց, հայցական՝ որ է նախադրով ներգոյական եղած է. (տես երես 217:) — Ուղղ. ծոց: Եզ. սեռ. 1
 նորա ցուցական գերանուն, գոյական. 3 դ: Եզ. սեռ. 1 — Ուղղ. նա: Եզ. սեռ. 1

- ննջեր չէզոք բայ, ներգործակերպ. Բ լծորդ: ՍՀմ. անկար. եզ. 3 դ: — ՍՀմ. ներկայ՝ ննջի՛մ:
- եւ շաղկապ:
- էր էական բայ, պակասաւոր: ՍՀմ. անկար. եզ. 3 դ: — ՍՀմ. ներկ. ե՛մ:
- նորա ցուցական գերանուն, գոյական. 3 դ: Եզ. սեռ: — Ուղղ. նա:
- իրբեւ նախադրութիւն:
- զ-դուսար: անուն, հօրկ. լ հօլովմ: Եզ. հոյ: — Ուղղ. որոսար:

Բ. Հ Ա Մ Ա Չ Ա Յ Ն Ե Կ Ա Ն Լ Ա Ի Ժ Ա Ի Մ Ն

- Արք երկու անուն-բայի՝ եկն բային:
- էին բայ՝ որտէ՛ր անուան-բայի:
- ի քաղաքի միում խնդիր-բնութեան՝ եկն բային. ներգոյական՝ դադարում ցուցնելուն համար:
- Մինչեւ հոս՝ Առաջին նախադասութիւն:
- մին անուն-բայի: Բայ՝ զօրութեամբ կ'իմացուի՝ եր: — Մի՛ն ածականը ն յօդով գոյական եղած:
- մեծատուն ուղղական խնդիր-բնութեան՝ եր բային:
- Երկրորդ նախադասութիւն:
- եւ շաղկապ՝ երկրորդ եւ երրորդ նախադասութեանց զօդիչ:
- միւսն անուն-բայի: Բայ՝ զօրութեամբ կ'իմացուի՝ եր: — Մի՛սն ածականը ն յօդով գոյական եղած:
- աղքատ: ուղղ. խնդ.-բնութեան՝ եր բային:
- Երրորդ նախադասութիւն:

* Այս երեք նախադասութիւնները մէկի կ'ամփոփուին՝ եթէ մէկ միջադասուն ու միւսն ազատ մասերը՝ որտէ՛ր գլխաւոր գոյականին բացառայտիչ համարուին:

- Եւ շաղկապ՝ նախընթաց նախադասութեանց եւ չորրորդին զօդիչ:
- մեծատանն սեռական խնդիր-բն. եկն բային:
- էին բայ՝ հօրտէ՛ր անորոշ-բայի. որ սեռական խնդրովն որտէ՛ր կը նշանակէ:
- հօտք առաջին անուն-բայի՝ եկն բային:
- եւ շաղկապ՝ հօրտէ՛ր անունից բայի զօդիչ:
- անդեայք երկրորդ անուն-բայի՝ եկն բային:
- բաղում վերջադաս ածական՝ հօրտէ՛ր, անորոշ գոյականներուն: Անփոփոխ՝ փխկ. Բաղում:

յոյժ. մակրայ՝ քաղա՛ժ ածականին :

— Չորրորդ նախադասութիւն :

եւ շաղկապ՝ շորրորդ եւ հինգերորդ նախադասութեանց զօդիչ :

աղբատին սեռական խնդ.- բն. էր բային որ զօրութեամբ կ'իմացուի, եւ սննէնալ կը նշանակէ :
Բայ՝ զօրութեամբ կ'իմացուի՝ էր :

եւ ոչ շաղկապ : } Եթէ սննէն իրրեւ մէկ բառ առնուի՝
ինչ, } Եւ շաղկապը սաստկացուցիչ է :

բայց շաղկապ՝ ոչ էն ու որով ֆ անուանց-բայի զօդիչ, որ երկու նախադասութիւն մէկի ամփոփած է :

որոջ մի անուն-բայի՝ վերոյիշեալ էր բային, որ զօրութեամբ կ'իմացուի : Յարարեռեալ՝ յաջորդ զոր յարարեռականին :

փոքր, վերջադաս ածական՝ որով զոյականին :

— Հինգերորդ նախադասութիւն :

զոր խնդիր-սեռի՝ սորոցեալ եւ սնոցեալ էր բայերուն : Յարարեռական որով ֆ յարարեռելոյն :

ստացեալ առաջին բայ՝ որ յաջորդ սնոցեալ անցելոյն հետ մէկտեղ՝ էր էականով բազադրեալ ժամանակ կազմած է :

Անուն-բայի՝ զօրութեամբ նա կամ նոր :

եւ շաղկապ՝ սորոցեալու սնոցեալ անցեալներուն զօդիչ :
անուցեալ էր, երկրորդ բայ, որ սորոցեալ անցեալն էր էականովը դերակատարի լրացուցած է :

ընդ նախադաս նախադրութիւն : } Խնդիր-բն. սնոցեալ
որդիս հոյ. խնդիր՝ շորոնախադրութ. } էր բային. եւ յատկա-
(տես երես 230 :) } ցեալ՝ նոր-յատկացչին :

նորա յատկացուցիչ՝ որդի՝ յատկացելոյն :

ի միասին. մակրայ՝ սնոցեալ էր բային :

— Վեցերորդ նախադասութիւն :

ի հացէ խնդիր-բն. սորէր բային : Յատկացեալ՝ նոր-յատկացուցչին :

նորա յատկացուցիչ՝ է հոցէ յատկացելոյն :

ուտէր, բայ : Խնդիր-սեռի զօրութեամբ՝ զհոց է-ր. (Տես աշխարհարարի հինգերորդ նախադասութեան ծանօթութիւնը. երես 255 :)

Անուն-բայի զօրութեամբ կ'իմացուի՝ որով :

— Եօթներորդ նախադասութիւն :

եւ շաղկապ՝ եօթներորդ եւ ութերորդ նախադասութեանց զօդիչ :

ի բաժակէ խնդիր-ըն. շէշէր բային: Յատկացեալ՝ նորա յատկացուցչին:

Նորա յատկացուցիչ՝ է Բաժակէ յատկացեալին:

ըմպէր, բայ: խնդիր-սեռի զօրութեամբ՝ զոր: Տես աշխարհաբարի հինգերորդ նախադասութեան ծանօթութիւնը. երես 255:

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ նա այսինքն որոջն:

— Աւթերորդ նախադասութիւն:

եւ շաղկապ՝ ութերորդ եւ իններորդ նախադասութեանց զօրիչ:

ի ծոց խնդիր-ըն. նշէր բային: Յատկացեալ՝ նորա յատկացուցչին:

Նորա յատկացուցիչ՝ է ծոց յատկացեալին:

ննջէր, բայ:

Անուն-բայի զօրութեամբ՝ նա, այսինքն որոջն:

— Իններորդ նախադասութիւն:

Նոյն կերպով մնացած մասերն ալ կը լուծուին:

Բայց շատերու սովորութիւն է՝ նախադասութեան մէջէն յառաջ անուն-բային որոշել, (եթէ ներգործութեամբ դրուած ըլլայ՝ եթէ զօրութեամբ.) յետոյ բայն եւ իւր խնդիրը. եւ անկէ ետքը՝ խօսքին երկրորդական կամ ամբողջացուցիչ մասերը լուծել:

Այս Լուծման հրահանգն այս տեղս այսչափ համառօտ նշանակելնուս պատճառն է՝ որ բովանդակ քերականութեան, եւ մանաւանդ Բ մասին ընթացքին մէջ այս նպատակն ալ միշտ աչքի առջեւ ունենալով՝ եւ երբեմն երբեմն իրական լուծմունքն ալ տալով, այնպէս ջանացած ենք առաջնորդել, որ աւանդուած կանոններուն մտադիր մէկը՝ իւրաքանչիւր մասանց-բանի առած դրիցն ու վարած պաշտօնին դիւրաւ խելամուտ ըլլայ, եւ պէտք չունենայ երկարատեն Լուծման հրահանգներու մէջ թարթափելու:

Ք Ե Ր Ա Կ Ա Ն Ա Կ Ա Ն

Բ Ա Ռ Ե Ր ՈՒ Յ ՈՒ Յ Ա Կ

Ա Յ Բ ՈՒ Բ Ե Ն Ի Կ Ա Ր Գ Ը Ի

(Թուածշանձներն երկաները կը ցոյցնեն: — Ուսողանիշ թուերը օրաքարի յատուկ մասներն են:)

Ածական անուն. 20. 95. 106. 114. *242. 245.

— աստիճանները. 21.

— ջուշական եւ սառցական. տես Դերանուն:

Ածանց կամ Ածանցմանը. } 62.

Ածանց կամ Ածանցեալ. } 62.

Անգամ (սաղաթափութ) 194.

Աննշական. *215.

Աներեւոյթ գերբայ. 42. 70. 133.

— Աներեւոյթ. կար. 68. ապա. 68.

— Աներեւոյթ բայ. 134. աներ. գոյական. 135. աներ. անա. կան. 136.

Անկանոն կամ Չարտուղի հոլով. 8.

— Կէս զարտուղի. 8. *214.

— Բուն զարտուղի. 11. *213.

Անկանոն կամ Չարտուղի խոնարհ. մանր. 44.

— Կէս զարտուղի. 51. *232.

— Բուն զարտուղի. 53. *230.

Անկանոն ժամանակներ. 50. *221.

Անկատար ժամանակ (բայի). 42.

Անհոլով. *215.

Անձնական կամ Իական դերանուն. 30. *219.

Անյանք ոտանաւոր. 199.

Անյարմական. *215.

Աննախդիր հոլովներ. 12.

Անորոշ հայցական. *216.

Անորոշ յոդ. 49.

Անուն. 4.

— Ածական եւ Գոյական. 20.

— Յատուկ անուն. 22. Հասարակ անուն. 22.

— Թուական անուն. 23.

— Մասնական անուն. 26.

Անուն - բայի. 89. *242.

Անցեալ (անցած) ժամանակներ. 42.

Անցեալ գերբայ. 70. 138.

— Անցեալ անական. 140. անց. գոյական. 139. անց. բայ. 138.

Անցողական բայեր. 63.

— Կրկին անցողական. 65.

Անփոփոխ մասունք - բանի. 3. 146. *237.

Աշտարհարար. Արդի հայերէն. 1.

Ապամբայ. 178.

Ապառնի ժամանակ (բայի). 42. 67.

— Ապառնի - անկար. 67. *227.

— Ապառնի - յրկար. 67.

— Ապառնի - գերկար. 67.

Առաջին գիւղի. 29. 42.

Առաջին լծորդութիւն. 45. *224.

Առաջին հոլովման. 5. *212.

Առողանութիւն. 182.

Աստիճանք (անականի). 21.

Արդի հայերէն. Արդի լեզու. 1.

Արմակ խօսք. 190.

Արմատ. 62.

Աւելացրութիւն. 161.

Բազմական. 2.

Բահառութիւն. 164.

Բաղադրեալ ժամանակներ (բայի). 66. 131. *226.

Բաղաձայն գիր. 2. 170.

Բաղդաստական աստիճան. 21. 107. Բայ. 41.

Ներգծ. կրտ. շեղք. 41. Իական բայեր. 43. *222. Անցողական. 63. Բացասական. 58.

*236. Դիմադուրի. 57. *236.

- Պակասաւոր. 56. *235. Հասարակ թայ. *236.
- Բայերու խոնարհւմ. — Կանոնաւոր. 44. *223. Անկանոն թայեր. 53. *230.
- Բայերու զէմբը. 42.
- Բայերու սեւը. 41. 127.
- Բայերու եղանակներն ու ժամանակները. 41. 42. 128.
- Բայանուն. 72.
- Բաշխական թուականը. 24. *218.
- Բառ. 2.
- Բացարայտեալ. 92.
- Բացայայտիչ. 92. *242.
- Բացասական հոլով. 4. 103. 106. 111. *216.
- աննախդիր. 13.
- Բացասականն անական. 111.
- Բացասական թայ. 58—62. 130. *236.
- Բացասական ձեռ. (թայերու). 58.
- Բացասական մակրայ. 75.
- Բացարձակ գերազրական. 21.
- Բացարձակ թուական. 24. 121. *217.
- Բուխ. նշան (կիտաղբուխ). 176.
- Բուխ վանկ. (անողանուխ). 182.
- Գերազրական ստախձան. 21. 107.
- Ըստ ինքնան գերազրական, կամ Բացարձակ գերազր. 21.
- Համեմատութեամբ գերազր. 21. 107.
- Գերակատար կամ Ազգակատար ժամանակ. 67. 68.
- Գիր կամ Տառ. 1.
- Հայերէն գրերը. 1.
- Չայնաւոր եւ Բաղամայն. 1.
- Գլխագիր տար. 180.
- Գոյական անուն. 20. 92. 114.
- Գոյականն մակրայներ. 75.
- Գոյականն նախադրութիւններ. 82.
- Գործիական հոլով. 4. 104. 107. 111.
- Գործիականն անական. 112.
- Գրարար. 1. 211.
- Դասական թուական. 24. *218.
- Դերանուն. 29. 123.
- Ած. եւ գոյ. գերանուններ. 29.
- Անձնական կամ Իական. 30.
- Ցուցական. 32. Ստացական. 35.
- Յարաբերական. 40.
- Դերանունաց հոլովումը. 30—40. *219.

- Դերանունաց զէմբը. 29.
- Դերանունական հոլովում. 9. 30.
- Դերանունական մակրայներ. 78. *238.
- Դերանունական յոգ. տես Դիմորոյ. Դերթայ. 42. 70. 131. *226. 244.
- Դերք. աներեւոյթ. 133. Դերքընդունելութիւն. 137. Դերքանցեալ. 138. 144. Դերք. ապանի. 140. 144.
- Դէմբ — գերանունաց. 29.
- թայերու. 42. 90.
- Դիմադուրիչ. տես Միագիմի. Դիմորոյ կամ Դերանունական յոգ. 33. 126.
- Դրական ստախձան. 21.
- Դրիւ (բուխ կամ շեշտ). 183.
- Ենթամայ. 175.
- Երկար (նշան եւ վանկ). 184.
- Երկարաւոր. 2. 174. 188. 192.
- Երկրորդ զէմբ. 29. 42.
- Երկրորդ հոլովում. 6. *212.
- Երկրորդ լծորդութիւն. 46. *224.
- Երկրորդ ուղղական. 99.
- Երկրորդական հոլովներ. *216.
- Երրորդ զէմբ. 29. 42.
- Երրորդ լծորդութիւն. 47. *224.
- Երրորդ հոլովում. 6. *212.
- Ջարտուղի. տես Անկանոն. Ջեղում. 159.
- Իական թայ. 43. *222.
- Իական գերանուն. տես Անձնական. Ին մասնիկ. 108.
- Ը (որոշեալ) յոգ. 17. 116—120.
- Ընդհատ յանդ. 203.
- Ընդունելութիւն (ներկայ). 42. 70. 137. *226.
- Թիւ. 3. — Անունաց. 4. 109. Ածականներու. 95.
- Դերանունաց. 29.
- Բայերու. 42. 91.
- Թուական անուն. 23. 108. 121. *217.
- Թուական ստանաւոր. 190.
- Ժամանակ (թայ). 42. 128.
- Պարզ եւ Բացարկեալ. 66. *226.
- Կանոնաւոր եւ Անկանոն. 50. *221.

- Ճամանակական մակրայ. 76.
 Ճամանակակերտ մասնիկներ. 69.
 Ճամանակի որոշմանը. 113. *246.
 Ժխտական. տես Բացասական:
- Ի բնե (բուժ կամ շեշտ). 183.
- Լծորդութիւն (բայերու). 42.
 Լուծուիլ կամ Վերլուծութիւն քե-
 րականական. 250.
 — Համակայնական. 250.
 — Սուղարական. 250.
- Խնդիր. 89. 96.
 — Բայերու. 97. *244. Խնդիր-
 սեռի. 97. Խնդիր-բն. 99.
 — Դերբայի. 105. *244.
 — Սծականի, եւ այլն. 106. *245.
 — Նախագրութեան. 81. *239.
- Խնդրառութիւն. 96. 89. *244. տես
 եւ Խնդիր:
- Խոնարհումն. 3. 41.
 — Կանոնաւոր եւ Վնկանոն. 44—
 55. *222—231.
- Խոսք. 2. 89.
- Կանոնաւոր ժամանակներ. 50. *221.
 Կանոնաւոր խոնարհումներ. 44. *223.
 Կանոնաւոր հոլովմանը. 5. *212.
 Կատարեալ ժամանակ (բայի). 42.
 Կարճ (փանկ). տես Սուղ:
 Կէս-գարտուղի. տես Սնկանոն:
 Կէս փանկ. տես Սուղ:
 Կէտ. 176 եւ 177.
 Կը, իս մասնիկ. 69.
 Կիտարութիւն. 176.
 Կիրառութիւն (մասանց-բանի). 89.
 109. *246.
 Կոչական հոլով. 14. *216. Շեշտ. 183.
 Կոչ մասնիկ. 69.
 Կորուսմանի եւ փոփոխմանի հոլով-
 ուիլ. 14.
 Կրուորական բայ. 41. 127.
 — Լծորդութ. 49. 61. *225—229.
 Կրուորակերպ. *232.
 Կրկին-անցողական. 65.
 Կրկին խոնարհմանը. *234.
 Կրկին-կատարեալ. 67.
 Կրկին հոլովմանը. *215.
 Կրկին-յոքականի. 36.
 Կրկնաւոր: Կրկնաւ թառ, կամ
 Մասանց-բանի կրկնութիւնը.
 154. *248.

- Կրկնաւոր մակրայներ. 79. *238.
 Կրճատուիլ. տես Սկզբարդ:
- Համակայնական լուծուիլ. 250.
 Համակայնութիւն (քնդ-հանուր), կամ
 Շարագրութիւն. 89.
 Համակայնութիւն (բուն). 89. 90.
 *242.
 Համառոտագրութիւն. 179.
 Համեմատութեամբ դերագրական,
 21. 107.
 Հայերէն (իւրու). 1.
 Հայցական-հոլով. 4. 97. 100. 109.
 — Սնորդ. 5. 17. *216.
 Հասարակ անուն. 22.
 Հասարակ բայ. *236.
 Հասած (սաղաշափ). 194.
 Հարկագրական. 67.
 Հարցական անուն. 27. 28.
 Հարցական մակրայ. 75.
 Հարցական նշան. տես Պարզիկ:
 Հեզ. Հեզել. 172.
 Հիւսեալ յանգեր. 202.
 Հոլով. 3. 4. 109. *211.
 — Երկրորդականը. *216.
 Հոլովեալ մակրայներ. 76.
 Հոլովուիլ. 5.
 — Կանոնաւոր. 5. *212. Վնկա-
 նոն. 8. *213. Խոսքն, կրկին,
 եւ այլն. *214.
 Հրամայական եղանակ (բայի). 40.
 — Հոլի, կատարեալ եւ սպաս-
 նի. 68.
- Չայնարկութիւն. տես Միջարկու-
 թիւն:
- Չայնաւոր (գիր). 1. 169. 182.
 Չեւ (բացասական). 58.
 Չեւ (քերականական). 157.
 Չեւաւոր շարագրութիւն. 157. *248.
- Ճոխ յանգ. 200.
- Մականկաւ. 178.
 Մակրայ. 73. 146. *237.
 Մակրայէ նախագրութիւն. 84.
 Մակրայակերպ. 80. 114. *239.
 Մանական կամ Միջակ անուն. 26.
 121. *218.
 Ման-բանի. 2.
 — Փոփոխականը, Վնփոփախը. 3.
 Մասանց-բ. կազմութիւն. 3.
 — Համակայնութիւն. 89.

Մխաճիթի կամ Դիմազուրի բայ. 57. *236.
 Մխաճանկ. 2.
 Միջնակ անուն. տես Մասնական:
 Միջնակէա. 177.
 Միջնարկութիւն. 87. *241.
 Զանգ (տաղաչափութ.) 199.
 Զանգական ստանաւոր. 199.
 Զատկացեալ. 93.
 Զատկացուցիչ. 93. *242.
 Զատուկ անուն. 22.
 — Գոյական եւ անական յոկ. անուանք. 22.
 — Հօլովումն. 22. *213.
 — Ծօղառութիւն. 117.
 Զարարեալան զերանուն. 30. 40. 124. *220.
 Զարարեբեալ. 124.
 Զարակատար ժամանակ. 67. 68.
 — Երկտը. անորոշ. 67.
 — Երկտը. պայմանական. 67.
 Զատեւածով բայեր. *223. 228.
 Զեղաչընութիւն. տես Շրջումն:
 Զետաղաս նախադրութիւն. 81.
 Զգընակի. 3. 42.
 Զօդ. 17.
 — Որոշեալ յօդ. 17. 93. 116.
 — Ընտրոշ յօդ. 19. 120.
 Զօդով հօլովմ. 18. 19.
 Դիմորոշ կամ Դերմունական յօդ. 33. 126. *247.
 Դախազաս նախադրութիւն. 81.
 Դախազասութիւն. 89.
 — Շարքը. 158. *248.
 Դախազրութիւն. 80. 148. *239.
 Դախոգիր. 12. 82. *239.
 — Հօլովակերտ եւ Հօլովառու. *239.
 Դախոգրիւ հօլովներ. *211. 216.
 Դերգոյական հօլով. 13. *217.
 — Ըննախոգիր. 13. 103. 110.
 Դերգործական բայ. 43.
 — Լծորգութիւնք. 44.
 Դերգործակերպ (լէզոք). *232.
 Դերկոյ ժամանակ (բայի). 42.
 Դի ժամիկ. 70.
 Դաղկապ. 85. 150. *241.
 Դարազրութիւն. 89.
 — Պարզ եւ մեւաւոր. 157. 158.
 Դեշտ. 182.

Շրջումն, Շրջան կամ Զեղաչընութիւն. 158.
 Ուորակ. տես Պարոյկ:
 Ոստանաւոր. 190.
 Ոտը (տաղաչափութ.) 191.
 Որակական մակբայ. 107.
 Ուղղադրութիւն. 73.
 Ուղղական հօլով. 4. 99. 106. 109.
 Ուրացական. տես Բացասական:
 Չակերտ. 178.
 Չափական ստանաւոր. 190.
 Չափաւոր յանգ. 200.
 Չափի անուններ. 106. *246.
 Չէզոք բայ. 43.
 — Դերգործակերպ եւ Կրաւորակերպ. *232.
 Չի բացասական մասնիկ. 59.
 Չորրորդ հօլովումն. 7. *212.
 Չորրորդ լծորգութիւն. 48.
 Պակասաւոր անուններ. *215.
 Պակասաւոր բայեր. 56. *235.
 Պայմանական ժամանակ (բայի). 67.
 Պատմական հօլով. *216.
 Պարսական հօլով. *216.
 Պարզ բայեր. *223.
 Պարզ ժամանակներ (բայի). 66. *221.
 Պարոյկ կամ Ուորակ. 184.
 Ռամկական, Ռամկորէն. 1.
 Սահմանական եղանակ (բայի). 41. 67.
 Սեռ (բայերու). 41. 127.
 Սեռական հօլով. 5. 101.
 — Սեռականեւ-անական. 110.
 — Սեռականեւ-ուղղական կամ ստացական. 39. 84. *246.
 Սլումն. 154. 191.
 Սուգ (վանկ եւ նշան). 4. 184.
 Ստացական զերանուն. 30. 35. *220.
 Ստացական յօդ. 33. 127. 116. *247.
 Ստորադասական եղանակ (բայի). 41. 67.
 Ստորակէա. 176.
 Ստուգարանական լուծումն. 250.
 Ստուգարանութիւն. 167.
 Վաղակատար. տես Գերակատար:
 Վանկ. 2. տես եւ Հեզել. Ոտը:
 Վերլուծութիւն, տես Լուծումն:
 Վերջակէա. 178.

Վերջահատվ. 113. *211.

Տաղաչափութիւն. 191.

Տանգրութիւն գիր. 180.

Տեղական մակրայ. 73.

Տկար յանգ. 200.

Տոչ (տաղաչափութ.) 203.

Տոչադարձ. 172.

Տուն (տաղաչափութ.) 204.

Տրական (վերջահատվ.) 4. 101. 106.

— Աննախոյր. 13. 102. 110.
113. *2.

Տրահոսութիւն. 172.

Յուշական դերանուն. 30. 32. *220.
Յուշական յոդ. 33. *247.

Փակագիծ. 179.

Փոխադարձ բայ. 127.

Փոփոխական (մասունք-բանի). 2.

Փոփոխմամբ հոլովութե. 14.

Քերականական լուծութե. կամ

Վերլուծութիւն. 250.

Քերականական ձևեր. 157.

Քերականութիւն. 1.

Քերականութեան մասերը. 167.

ՈՒՂՂԵԼԻՔ

Գրես . Տոգ .

9.	15.	ոց, ոց, ուց, ոց,		ից, ոց, ուց, ոց,
17.	31.	բաղձայնով		բաղձայնով
23.	1.	Արագածոտն . վիճակայն .		Արագածոտն, եւ երբեմն վիճակայն .
76.	18.	սեռականի	յարեւ՝	եւ բացասականի
109.	18.	զորօրինակ .		թէպէտ կրնայ ըսուիլ նաեւ՝
142.	29.	յատկացուցիչներն		յատկացեալներն
147.	2.	բացասական ձեւով		բացասական
150.	21.	յառաջ կամ ետքը		յառաջ եւ ետքը
	24.	քաջ ու շնորհ		Արէ ու շնորհ
204.	16.	4-4.		5-5.

Handwritten text, possibly a signature or name, located at the top center of the page.

Faint, illegible handwritten text or a list of items, possibly bleed-through from the reverse side of the page.

Large, faint handwritten text or a signature, possibly bleed-through from the reverse side, spanning the lower half of the page.

2013 2362

